

ΜΙΧΑΗΛ Σ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Κ. Α. ♣

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1946

18.00

05

[Handwritten signature]

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
Ε Ν Α Θ Η Ν Α Ι Σ
1946

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΩΜΕΝΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

(Ἐπὶ τοῦ 1453—1821)

Μετὰ τὴν συμφορὰν τοῦ 1453.

Καίτοι ἀπολέσαν τὴν πλαστικὴν δύναμιν τῆς πρωτοτυπίας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διετήρησε μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐπὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ὡς πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῆς διανοίας. Ἐδικοῦμεν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν γένει, συγκρίνοντες αὐτὴν ἄφ' ἑνὸς μὲ τὸς πρώτους αἰῶνας, μὲ τὴν χρυσοῦν ἐποχὴν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καὶ ἄφ' ἑτέρου μὲ τὴν παροῦσαν ἀνάπτυξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν. Ἐὰν ὁμοῦ παραλληλίσωμεν τοὺς Ἕλληνας, ὄχι μόνον τῆς Ἀλεξανδρινῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς μὲ τοὺς συγχρόνους τῶν ξένων λαοῦς, τότε οὐδὲ μὴ ἔχομεν νὰ ἐρυθριάσωμεν διὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν ἡμῶν· τότε δὲ θὰ ἐννοήσωμεν καὶ θὰ ἐκτιμήσωμεν καλύτερον τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν οἱ φυγάδες τοῦ Βυζαντίου ἐξήσκησαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἡ σειρά τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δὲν διεκόπη ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς μέχρι τοῦ 1453. Ἐπῆρξαν διάφοροι, πολὺ διάφοροι ἔποχαι, ὑπῆρξεν ἀκμὴ καὶ παρακμὴ, ἀλλὰ μία εἶναι ἡ σειρά καὶ ἡ παράδοσις μίαι. Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν

Τούρκων εἶναι ἀρχὴ νέας ἐποχῆς διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, εἶναι ἀφειτηρῖα νέας ἱστορίας, εἶναι μεσότοιχον μεταξύ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὁχι ὅτι μεταβάλλονται τὰ συστατικά στοιχεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ· δὲν μεταβάλλονται αὐτά, ἀλλὰ μεταβάλλονται αἱ σχέσεις καὶ αἱ περιστάσεις τοῦ ἔθνους ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐσωτερικῶς ἡ ἰσοπέδωσις τῆς τυραννίας καταστρέφει τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα καὶ τὰς ἡμισιαστικὰς παραδόσεις τοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας καὶ ἀναπλάττει τὸ ἔθνος. Ἐξωτερικῶς δὲ τὸ ἔθνος προσφεύγει διὰ φωτισμὸν εἰς τὴν Δύσιν, τὴν ὁποῖαν εἶχε μέχρι τοῦδε φωτίσει, καὶ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐφεξῆς φωτιζόμενον λαμβάνει καὶ αὐτὸ βαθμηδὸν τὸν νέον χαρακτήρα τοῦ Εὐρωπαϊσμοῦ καὶ, καθ' ὅσον οἱ ἰδιαίτεροί του χαρακτήρες τὸ ἐπιτρέπουν, συνταυτίζεται μὲ τὴν λοιπὴν χριστιανοσύνην. Ἐν ἐνὶ λόγῳ εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ μαρτυρίου ὁ Ἑλληνισμὸς ἀναβαπτίζεται καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ ἔθνους καταστροφή γίνεται ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς ἠθικῆς του ἀναγεννήσεως. ✕

Ὅτε οἱ ἐπιζήσαντες εἰς τὴν καταστροφήν τῆς ἀλώσεως εὐγενεῖς καὶ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου κατέφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ εἰς τὰς μὴ τουρκοπατηθείσας εἰσέτι ἑλληνικὰς χώρας, παρέμειναν εὐτυχῶς κληρικοὶ τινες, διὰ νὰ διοργανώσουν κάπως ὑπὸ τὸν Τούρκον τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὑποδουλωθέντος ἔθνους καὶ νὰ διατηρήσουν κάπως ὑποκαίουσαν τὴν λαμπάδα τῆς παραδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Τῷ ὄντι μὲ ὄλην τὴν πίεσιν τῆς δουλείας δὲν διεκόπη ποτὲ ὄλοσχερῶς ἡ σειρὰ τῶν Ἑλλήνων λογίων· ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν κατ' ἀρχὰς ἦτο μικρὸς καὶ στενὸς ὁ ὀρίζων τῆς μαθήσεώς των. Ἀλλωστε κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κυρίως παιδείαν περιωρίζετο ἡ ἑλληνικὴ μάθησις. Καὶ ὑπῆρχε διπλῆ τοῦ τοιοῦτου ἀνάγκη, διότι ἐπρόκειτο νὰ διασωθῆ ἡ Κιβωτὸς τῆς πίστεως ὄχι μόνον ἀπὸ τὰς προσβολὰς τοῦ ἀλλοφύλου Ὁθωμανοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιβουλάς τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι ἐκπαιδευόμενοι εἰς Ρώμην ἐργάζοντο ἀνενδότως ὑπὲρ τοῦ παπικοῦ προσηλυτισμοῦ. Πολλοὶ τῶν καθολικῶν τούτων Ἑλλήνων συμπεριλαμβάνονται εἰς τὴν χορείαν τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. ✕

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ὀλίγων λογίων τὸ πλῆθος ἔμενεν εἰς τὰ

σκοτή βαθείας και γενικής άμαθείας. Τήν αξιοθρήνητον του Έθνους κατάστασιν έκατόν πενήκοντα περίπου μετά τήν άλωσιν έτη, δύνатаί τις να ΐδη εις τό περιεργον βιβλίον, τό επιγραφόμενον *Turcograecia* *. Ο έκδώσας αυτό Γερμανός Κρούσιος έζήτησεν από τό πατριαρχείον και τινας τών τότε λογίων έκθέσεις περί τής καταστάσεως και τής γλώσσης τών Έλλήνων. Έλαβε δε εις άπάντησιν διατριβάς τινας περί τών αντικειμένων τούτων και ίκανόν αριθμόν έπιστολών και άναφορών έκ τών άρχείων του πατριαρχείου.

Η συλλογή αυτή άποτελεί άξιοπερίεργον μνημείον τής μεγάλης τότε διανοητικής καταπτώσεως του Έλληνισμού. Άλλ' όμως πᾶσα σελίς του βιβλίου μαρτυρεΐ, ότι διητηρείτο ζωηρώς και τότε άκόμη ή μνήμη του παρελθόντος και ή έλπίς καλύτερου μέλλοντος. Η τοιαύτη έλπίς, ό πόθος και ή πίστις, ότι τό έθνος θ' άναστηθῆ, ούδέποτε έξέλιπεν από τās καρδίας τών γραμματισμένων Έλλήνων! Από τών φυγάδων του Βυζαντίου μέχρι του Φεραίου Ρήγα ή έκφρασις του αισθήματος τούτου, είτε ως στεναγμός και θρήνος κατ' άρχάς είτε ως έλπίς βραδύτερον, εύρίσκεται εις όλα σχεδόν τὰ συγγράμματα, όσα έγράφησαν κατὰ τούς τέσσαρας αΐωνας τής δουλείας. Ούτω και ό π ρ ω τ ο ν ο τ ά ρ ι ο ς * του πατριαρχείου Ζυγομαλάς, περιγράφων πρός τόν Κρούσιον τήν έλεεινήν άμάθειαν τών όμοεθνών του, προσθέτει, ότι «δεκτικώτατοί είσιν οί τούς τόπους τούτους ένοικοῦντες, ότε διδασκάλου τύχωσι, τών μαθημάτων λαμβάνειν, δια τήν ένοῦσαν τῷ έλληνικῷ έθνει ευγένειαν και τήν κρᾶσιν και θέσιν τών τόπων αυτών· τὰ νέφη δε τών έπισυμβαινουσών καθ' ήμέραν συμφορών τόν ήλιον τών καλών τούτων λάμπειν οὐκ έᾶ και τήν σοφίαν θάλλειν. Δῶη δε ό Θεός (επιλέγει ό δυστυχής Έλληνα) άνεισιν και έλευθερίαν, τήν τε εις τό άρχαίον άποκατάστασιν».

Κρητική και Έπτανησιακή Λογοτεχνία (1500-1700).

Και τῷ όντι, όπου δέν πιέζεται υπό τής φρικτής δουλείας τό έλληνικόν πνεῦμα, δέν παύει δίδον σημεΐα, αν όχι ότι άνεγειρεται, αλλά τουλάχιστον ότι δέν άπενεκρώθη. Έκ τών τριακοσίων και πενήκοντα περίπου λογίων, τούς όποίος ό Κ. Σάθας *

εἰς τὸ περί νεοελληνικῆς φιλολογίας ἀξιόλογον σύγγραμμά του, καταλέγει ἀπὸ τοῦ 1500 μέχρι τοῦ 1700 μ.Χ., περί τοὺς ἑκατὸν τεσσαράκοντα, ἦτοι τὰ δύο πέμπτα τοῦ ὅλου, εἶναι Κρήτες καὶ Ἑπτανήσιοι. Ἐκτὸς δ' ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, μεταξύ τῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα τούτων συγκαταριθμοῦνται οἱ ἐπισημότεροι Ἕλληνες τῶν δύο ἐκείνων αἰώνων.

Κρήτες ἦσαν οἱ Πόρτιοι, οἱ Καλλέργηδες, ὁ Μαργούνιος, ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, Κρής ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις, τοῦ ὁποίου τὸν πλήρη συμβάντων βίον καὶ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἐξιστόρησεν ἄλλοτε ὁ χαρίεις κάλαμος τοῦ φίλου μου Ρενιέρη*. Κρήτες ὁ Ἀθανάσιος Σκληρός, ὁ εἰς ἀρχαιοπρεπεῖς ἰάμβους* ὑμνήσας τῆς πατρίδος τὴν καταστροφὴν καὶ τὰ ἴδια παθήματα ὁ Χορτάσης, ποιητῆς τῆς τραγωδίας ἢ «Ἐρωφίλη», ἑνὸς τῶν ἀρχαιότερων καὶ ὠραιότερων μνημείων τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως,—ὁ Κορνάρος, ὁ ποιήσας τὸν «Ἐρωτόκριτον», τὸ δημοτικώτερον τῶν νεοελληνικῶν ποιημάτων.

Πρὸς τὴν ἐνετοκρατουμένην Κρήτην ἀμιλλωμένη ἢ ἐνετοκρατουμένη Ἑπτάνησος ἐνέγραφεν εἰς τὰς δέλτους τῆς νέας ἱστορίας τὰ ὀνόματα τόσων υἱῶν τῆς, προδρόμων τῆς ἐθνικῆς ἀνεγέρσεως. Ζακύνθιος ἦτο ὁ Λουκάνος, ὁ παραφράσας τὴν Ἰλιάδα. Τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν ἐκτυπωθὲν ποίημα (τὸ 1526 μ. Χ.). Καὶ ναὶ μὲν ἄχαρις ἢ παράφρασις, ὅσον καὶ αἰ κοσμοῦσαι αὐτὸ ζωγραφίαι, παριστῶσαι τὸν Ἀχιλλέα ὡς κόμητα μεσαιωνικὸν καὶ τὸν ἱερέα Χρῦσην ὡς καθολικὸν καλόγηρον ἐνδυμένους· ἀλλ' ὅπωςδῆποτε δὲν στερεῖται σημασίας ἢ διπλῆ αὐτῆ σύμπτωσις, ὅτι ἡ Ἰλιάς, καίτοι παραμορφωμένη, ἀνοίγει καὶ πάλιν τὸν δρόμον μιᾶς νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ὅτι ἡ εὐγενὴς αὐτῆ ἀπόπειρα λαμβάνει χώραν εἰς τὴν μέλλουσαν πατρίδα τοῦ Σολωμοῦ! Ζακύνθιοι ἐπίσης ἦσαν ὁ Ζῆνος, ὁ μεταφράσας τὴν Βατραχομουμαχίαν, ἣτις ἐξεδόθη εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν συλλογὴν τοῦ Κρουσίου, καὶ ὁ Τζάνες Κορωνάιος, ὁ πρῶτος συνθέσας ποίημα με ἐπικὰς διαστάσεις καὶ ἀξιώσεις εἰς τὴν καθομιλουμένην. Κερκυραῖος ἦτο ὁ Νίκανδρος Νούκιος, ὁ εἰς γλαφυρὰν γλῶσσαν ἀφηγηθεὶς τὰς περιοδείας του εἰς Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς Ἀγγλίαν, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη συνοδεύων τὸν πρέσβυν τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος,

ὅτε ἐβασίλευεν ἐκεῖ Ἑρρίκος ὁ ὄγδοος. Κερκυραῖος ὁ Φλαγγίνης, ὁ ἀφιερῶσας ὀλόκληρον τὴν μεγάλην περιουσίαν του πρὸς Ἴδρυσιν τοῦ ἐν Βενετίᾳ φροντιστηρίου, ὅπου νέοι Ἕλληνες ἐξεπαιδεύοντο μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Κεφαλλὴν ἦτο ὁ ἀκάματος ἐπίσκοπος Νικόδημος Μεταξᾶς, ὁ πρὸ τριακοσίων ἐτῶν συστήσας εἰς Ἀγγλίαν τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐν Λονδίῳ ἐμπορευομένου ἀδελφοῦ του ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἔπειτα τὴν τόλμην νὰ μεταφέρῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῆ νὰ ὑπερνήκησῃ τὰ κατὰ τῆς ἐκεῖ συστάσεως του ἀνευερθέντα προσκόμματα. Κεφαλλὴν ἦτο καὶ ὁ Μηνιάτης, ὁ εὐγλωττος ἱεροκέρυξ ὁ ἀνυψώσας εἰς τὸν ἄμβωνα τὴν δημόδην γλῶσσαν.

Ὁ δέκατος ὄγδοος αἰὼν.

Ὁ 18ος αἰὼν εἶναι αἰὼν προπαρασκευῆς καθ' ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν. Τὰ τυπογραφεῖα πληθύνονται, ἰδίως δὲ εἰς Βενετίαν ἐκτυποῦνται βιβλία παντὸς εἶδους· ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκκλησιαστικῶν κυρίως, δημοσιεύονται ἤδη γραμματικά, λεξικά, ἱστορίαι, ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, μεταφράσεις τῶν ἀριστουργημάτων τῆς Ἰταλικῆς, τῆς Γαλλικῆς, τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας, ποιήματα νεοελληνικὰ καὶ δι' αὐτῶν ὑπεκκαίεται αὐξάνουσα ἡ διψα τῆς μαθήσεως.

Οἱ δὲ διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους πολλαπλασιάζονται καὶ εὐρύνεται ὁ ὀρίζων τῆς παιδείας των. Εἰς τὰ χαρίεντα παράλια καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, εἰς τὴν ἀπόκρημον Πάτμον καὶ τὴν πλουσίαν Χίον, εἰς τὰς ἱεράς μονὰς τοῦ Ἁθῶ, εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐν ἐνὶ λόγῳ ὅπου ὑπάρχουν τὰ μέσα πρὸς συντήρησιν σχολείου, ὑπάρχει σειρὰ διδασκάλων, ἀνατρεφόντων τὰς νέας γενεὰς διὰ καλυτέρας ἡμέρας. Ἡ ἀπλὴ ἀπαριθμησις ὀνομάτων ἀποβαίνει ἄσκοπος. Ἄλλωστε, τίς ἀγνοεῖ τὰ ὀνόματα Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως καὶ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, τῶν δύο τούτων νέων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας;—τῶν Μαυροκορδάτων, οἵτινες ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν ἐτίμησαν ἐπὶ πολλὰς γενεὰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα;—τοῦ Ἑλλαδίου, τῶν Μπαλάνων, τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου καὶ τῶν ἄλλων.

λων, οἱ ὅποιοι εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς μορφώσεως τοῦ ἔθνους, προετοιμάζοντες τὴν πολιτικὴν ἀνάστασίν του !

Γενικὸς λοιπὸν ἦτο ὁ πρὸς μάθησιν ὄργασμός. Ἐκεῖ κέντρον αὐτοῦ εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἐκεῖ συνέρχονται οἱ λόγιοι Ἕλληνας, οἱ μὴ ἀφιερῶντες τὸν βίον εἰς τὴν κατὰ τὰς ἐπαρχίας διδασκαλίαν. Ἐκεῖ ἐδρεύει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή· ἐκεῖ ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ γένους, ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τῶν κατὰ καιροὺς ἡγεμόνων καὶ διερμηνέων, συγκροτεῖται ἀξιόλογός τις ἀριστοκρατία· ἐκεῖ περιουσίαι ἐμπορικαὶ καὶ τραπεζικαὶ σχηματίζονται ὑπὸ φιλοπόνων καὶ φιλογενῶν Ἑλλήνων, πανταχόθεν συνερχομένων. Ἐκεῖ περὶ τὸ πατριαρχεῖον, περὶ τοὺς μεγάλους οἴκους τῶν Φαναριωτῶν, συνωθοῦνται κατὰ προτίμησιν οἱ ἐρμηνευταὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οἱ μεταφρασταὶ τῶν νέων συγγραμμάτων τῆς Δύσεως, οἱ νέοι ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος !

Ἐκεῖ ὁ Ρίζος Νερουλὸς ἔγραφε τὸ ἐπιτυχέστατον ἠρωικοκωμικόν του ποίημα «Κούρκας ἀρπαγῆ» καὶ τὴν κωμωδίαν «Τὰ Κορακιστικά» καὶ τὰς ἀρχαιοπρεπεῖς του τραγωδίας, «Τὴν Ἀσπασίαν» καὶ τὴν «Πολυξένην». Ἐκεῖ ὁ Ρίζος Ραγκαβῆς, ἐπάξιος πρόδρομος τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου, μετέφραζεν ἐπιχαρίτως τὰ ἀριστουργήματα τοῦ κλασικοῦ θεάτρου τῆς Γαλλίας. Ἐκεῖ ἀνετρέφοντο ἐντὸς ποιητικῆς ἀτμοσφαιρας οἱ Σουῦτσοι. Ἐκεῖ πρὸ πάντων ὁ Χριστόπουλος περισσότερον παντὸς ἄλλου ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν αὔραν τοῦ Ἑλικῶνος, χωρὶς ποσῶς νὰ πλανηθῆ ἔξω τῆς νέας ἑλληνικῆς ἀτμοσφαιρας. Ἡ ποίησις του εἶναι ἀγνή ἑλληνικὴ ἔμπνευσις, ἡ δ' ἔκφρασις του εἶναι τύπος χάριτος καὶ εὐρυθμίας. Γράφει ἀνεπιτηδεύτως τὴν γλῶσσαν, τὴν ὅποιαν ἐλάλει καὶ ἡ ὅποια καὶ σήμερον περισσότερον πάσης ἄλλης διερμηνεύει τὸ γνήσιον αἴσθημα τῆς ἑλληνικῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως. Ἡθέλησεν ὁ Χριστόπουλος ν' ἀνεγείρῃ θεωρίας περὶ τῆς νέας γλώσσης, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τὸ βασιλείον του ἦτο ἡ λυρική ποίησις καὶ ἐκεῖ βασιλεύει εἰσέτι, πρωτοκάθεδρος εἰς τὴν χορείαν τῶν ποιητῶν τῆς νέας Ἑλλάδος, καὶ διὰ τῶν στίχων του διεκδικεῖ τὰ κάλλη τῆς καθομιλουμένης γλώσσης ἐπιτυχέστερον παρὰ διὰ τῶν θεωριῶν του. Τί ἐντελέστερον

τῶ ὄντι ὡς πρὸς χάριν, ὡς πρὸς ἔκφρασιν, ὡς πρὸς λεπτότητα αἰσθήματος καὶ τελειότητα ἁρμονίας ἀπὸ τὰ «Λυρικά» του ;

Ἄλλὰ δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν βασιλεύουσαν ἢ λατρεία τῶν Μουσῶν. Ὁ Βηλαρᾶς εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐτόνιζε τὴν λύραν του ἄλλοτε μὲν εἰς μελαγχολικὸν ρυθμὸν, ὡς ὅτε ἔψαλλε τοὺς ὠραίους ἐκείνους στίχους :

Πουλάκι ξένο,
 ξενιτεμένο,
 κυνηγημένο,
 ποῦ νὰ σταθῶ;
 ποῦ νὰ καθίσω
 νὰ ξενυχτήσω,
 νὰ μὴ χαθῶ;

Ἄλλοτε δέ, εὐθυμος σατυριστής, περιέπαιζε τὴν ἡλιθιότητα τοῦ Μώμου ἢ ἐξεθείαζε τὰς τηγανίτας τοῦ Ταλισπιέρα*. Εἰς τὴν Λευκάδα ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος ἔγραφεν εἰς ἀνδρικὸν ὕφος τὰς πατριωτικὰς τραγωδίας του.

Ἐπὶ τέλους ὁ Ρήγας πανταχοῦ (διότι ὅλης τῆς Ἑλλάδος πολίτης ἦτο ὁ μάρτυς ἐκεῖνος τῆς Ἐλευθερίας), πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἔρριπτε τοὺς φλογώδεις στίχους του καὶ πανταχοῦ οἱ Ἕλληνες ἐπανελάμβανον μετ' αὐτοῦ :

Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωῆ,
 παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβιά καὶ φυλακή !

Ἐνθυμοῦμαι λιθογραφίαν τινά, ἢ ὁποία κατὰ τοὺς παιδικούς μου χρόνους ἐστόλιζε τὸν τοῖχον πολλῶν ἑλληνικῶν αἰθουσῶν, παριστῶσαν τρεῖς κεφαλὰς, τὸν Ὑψηλάντην, τὸν Ρήγαν καὶ τὸν Κοραῆν, καὶ τοὺς τρεῖς ὁμοῦ ζωγραφισμένους, ὡς τοὺς πρῶτους κατ' ἐξοχὴν ἐργάτας τῆς ἐθνεγερσίας ἡμῶν, τὸν μὲν διὰ τῶν ὄπλων, τοὺς δὲ δύο διὰ τῶν γραμμάτων. Ἡ εἰκὼν ἐκείνη μοῦ ἔρχεται τώρα εἰς τὴν μνήμην ὡς ἐπίπληξις διὰ τὸ διαζύγιον, τοῦ ὁποίου γίνομαι ἔνοχος, χωρίζων τὸν Ρήγαν ἀπὸ τὸν Κοραῆν, διότι ἀνέφερα τὸ ὄνομα τοῦ ἑνός, χωρὶς νὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ ἄλλου.

Ἡ δικαιολόγησίς μου εἶναι ἐν μέρει χρονολογική, καθότι

ὁ Ρήγας ἀπέθανεν ἢ μᾶλλον ἐφονεύθη τὸ 1798, ὁ δὲ Κοραῆς ἠτύχησε, προτοῦ ἀποθάνῃ, νὰ ἴδῃ τὴν πατρίδα ἀποσειύσαν τὰς ἀλύσεις της. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ὁ Κοραῆς ἴσταται ὡς γίγας εἰς τὰ πρόθυρα τῆς νέας φιλολογικῆς περιόδου, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἔθεσε τὰ θεμέλια καὶ δὲν ἠδυνάμην νὰ περιορισθῶ εἰς μόνην τὴν μνειαν τοῦ ὀνόματός του, ἂν ἐπρόκειτο νὰ ὀμιλήσω περὶ αὐτοῦ. Ἐν γένει ὅμως καὶ περὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων καὶ διδασκάλων τοῦ Γένους καὶ περὶ τῆς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως γενικῆς κινήσεως τῶν πνευμάτων καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα φοβοῦμαι μήπως, θέλων νὰ γίνω σύντομος, εἶπα ὀλιγώτερα κατὰ πολὺ τοῦ δέοντος. Ἄλλ' ἡ πρόθεσίς μου ἦτο νὰ ἐξεικονίσω συνοπτικῶς τὸ παρελθὸν δι' ὀλίγων μόνον γραμμῶν, σκιαγραφῶν γενικά του τινὰ χαρακτηριστικά.

Ἡ δημοτικὴ ποίησις.

Τὰ ἀληθῆ χαρακτηριστικά τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν παρήγορον ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διάνοια δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ εἶναι ἐπιδεκτικὴ τοῦ καλοῦ ὑπὸ τοὺς ἀρχαίους, ὃ ἐστὶν ὑπὸ τοὺς ἀληθεῖς τοῦ καλοῦ τύπους, εὐρίσκομεν εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν τῆς Ἑλλάδος.

Εἶδομεν, ὅτι ἡ φιλολογικὴ, οὕτως εἶπεῖν, — γραπτὴ ποίησις — δὲν ἐξέλιπε ποτὲ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἂν καὶ ἡ καλλιέργειά της ὑπέπεσεν εἰς διαφόρους βαθμοὺς ἀμελείας ἐξ ἑνὸς καὶ ξένης ἐπιρροῆς ἀφ' ἑτέρου. Ἀλλὰ πλησίον καὶ παραλλήλως μὲ τὰ ἡμικαλλιεργημένα ἄνθη τοῦ Παρνασσοῦ ἐβλάστανον αἰωνίως καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, εἰς ὅλους τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ εἰς ὅλα τὰ βουνά της, τὰ αὐτοφυῆ. — τὰ ἄγρια, ἂν θέλετε, — ἄνθη τῆς δημοτικῆς ποιήσεως.

Ἡ συλλογὴ καὶ πρώτη δημοσίευσίς τῶν δημοτικῶν τούτων ἰσμάτων ὑπὸ τοῦ Fauriel* ἦτο μία ἀποκάλυψις διὰ τὴν Εὐρώπην· ἦτο τρόπον τινὰ μία ἐπεξήγησις τοῦ Ὀμήρου· διότι τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀποπνέουν τὸ ἄρωμα τῆς ἀληθείας· εἶναι ἔκφρασις φυσικῆ, ζωηρὰ καὶ ἑναρμόνιος τῶν ἀληθῶν αἰσθημάτων, τῶν καθημερινῶν περιπετειῶν τοῦ λαοῦ, ἔχοντος ἔμφυτον τὴν εὐγένειαν τοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν χάριν τῆς ἐκφράσεως,

καί ἐκπροσωποῦν τὴν νέαν Ἑλλάδα, καθὼς τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἐκπροσωποῦν τὴν ἀρχαίαν.

Δὲν ἐξετάζω λεπτομερέστερον τὸν θησαυρὸν τοῦτον, οὔτε παραθέτω ἐνταῦθα ἀποσπάσματα τινὰ ἐξ αὐτῶν τῶν ποιημάτων, τὰ ὅποια ἤθελον μαρτυρήσει τὴν ἀλήθειαν τοῦ τολμηροῦ τούτου παραλληλισμοῦ.

Πρὸς τὸ εὐελπι μέλλον.

Ἡ πρόθεσίς μου σήμερον ἦτο νὰ ἐκθέσω συνοπτικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας ἡμῶν, ἀφ' ὅτου τὸ ρεῦμα τῆς εἴξε παύσει νὰ ρεῖ μέσῳ χλοερῶν καὶ χαρμοσύνων ὄχθων. Διότι ἡ πολιτικὴ ἱστορία ἐκάστου ἔθνους συνέχεται μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς διανοίας του. Τὴν δὲ ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν πρὸς ποταμόν, ὅστις καταρρέων ἀπὸ χιονοσκεπεῖς κορυφὰς ὁρέων διέρχεται κατὰ πρῶτον ἀπὸ κοιλάδας παρθένους, ὅπου κατὰ τὸν Εὐριπίδην :

... οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ φέρβειν* βοτά,
οὔτ' ἤλθέ πω σίδηρος, ἀλλ' ἀκήρατον
μέλισσα λειμῶν' ἠρινὸν διέρχεται.

(*Ἰππόλυτος στ. 75 - 77)

Κατόπιν διατρέχει καλλιεργημένους λειμῶνας καὶ προάστια μεγαλοπρεπῆ πόλεων ὠραίων, ὅπου κῆποι χαρίεντες στολίζουν τὰς ὄχθας του καὶ ἄνθη λαμπρὰ τελειοποιημένης κηπουρικῆς ριζώνουν εἰς τὸ διαυγὲς ρεῦμα του. Ἀλλὰ προχωρεῖ ὁ ποταμὸς καὶ μολύνεται βαθμηδὸν διερχόμενος ἀπὸ πόλεις, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι πληθυνόμενοι καὶ ἐκπίπτοντες παραμελοῦν τὴν φροντίδα τῶν ὄχθων του καὶ τὴν καθαρότητα τῶν ὑδάτων του. Κατόπιν διέρχεται κοίτην βαλτώδη ἐντὸς πεδιάδος ἐρήμου καὶ ἀχανοῦς καὶ εἶναι φόβος, μὴ ἀπορροφήσῃ ὁ βάλτος τὸ ρεῦμα καὶ στερεύσῃ ὁ ποταμὸς. Ἀλλ' ὄχι ! Ἡ πεδιάς τελειώνει. Τὰς βαλτώδεις ἐκτάσεις τῆς διαδέχονται δύσβατα καὶ βραχῶδη βουνά. Τὸ περισωθὲν ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἀνοίγει διὰ τῶν βουνῶν τούτων τὸν δρόμον του, καθαρίζεται ἐπὶ τῆς βραχῶδους κοίτης καὶ ἀρχίζει πάλιν νὰ ρεῖ, μικρότερος μὲν παρὰ πρῖν, ἀλλὰ διαυγὲς καὶ δροσερός. Αἱ ὄχθαι του βαθμηδὸν καθω-

ραίζονται καί πάλιν· ἄνθη ἐκ νέου κατοπτρίζονται ἐντὸς αὐτοῦ· ἄνθη, ὅχι πλέον μὲ τὰ φαιδρὰ χρώματα καί τὴν ἄφατον εὐωδίαν τῶν πρώτων λειμώνων, ἀλλ' ἄνθη ὅπωςδὴποτε φυσικὰ ὡς τὰ πρῶτα καί ἐκ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος βλαστήσαντα.

Ἐνταῦθα εὐρισκόμεθα ἡμεῖς σήμερον¹. Βλέπομεν τοὺς γυμνοὺς βράχους μετασχηματιζομένους εἰς λόφους χαριέντας καί βαθμηδὸν πρασινίζοντας. Δὲν ἐλησμονήσαμεν εἰσέτι τὸν βάλτον καί τὴν στενὴν τῶν βουνῶν δίοδον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀνοίγματος τῶν λόφων ἔμπροσθεν ἡμῶν δυνάμεθα νὰ ἀνακαλύψωμεν μακρόθεν τὰς ὠραίας πάλιν ὄχθας, ἐπὶ τῶν ὁποίων αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ θὰ δροσιζῶνται.

Ἴδου ἡ εὐγενὴς κρηπίς τοῦ πατριωτισμοῦ : ἡ ἐλπίς ἡ μεταβιβαζομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Οἱ πατέρες ἡμῶν στεναζόντες ὑπὸ τὸν ζυγὸν παρηγοροῦντο διὰ τῆς ἐλπίδος, ὅτι οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν θὰ ἐλευθερωθοῦν. Ἡμεῖς δὲ σήμερον ἀτενίζοντες εἰς τὸ εὐελπι μέλλον χαίρομεν ἀναλογιζόμενοι, ὅτι τὸ μέλλον τοῦτο θὰ τὸ ἀπολαύσουν τὰ τέκνα, διὰ τὰ ὁποῖα τὸ προετοιμάζομεν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ

«Διαλέξεις καὶ ἀναμνήσεις», 1871.

1. Πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ μελέτη αὕτη ἐγράφη τὸ 1871, δηλ. πρὸ τῆς ἀνθήσεως τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Ἄλλωστε κύριος σκοπὸς αὐτῆς εἶναι νὰ σκιαγραφῆσῃ τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ νεωτέρου Ἑθνους μέχρι τοῦ 1821.

(Μ.Χ.Ο.)

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΝ

Πῶς ἔκαμεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ πῶς ἔκαμεν ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν ! Ὁ Θεὸς μέσα εἰς τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς ἔλαβε τὸ χῶμα ἀπὸ τῆς γῆς, τὸ ἔπλασε μὲ τὰς χεῖρας του, τὸ ἐμψύχωσε μὲ τὴν πνοὴν του, τὸ ἐτίμησε μὲ τὴν εἰκόνα του καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος τοῦ Γολγοθᾶ ἐκατάστησε τὸν Θεὸν χωρὶς μορφήν, χωρὶς πνοήν, ὄλον αἷμα, ὄλον πληγές, προσηλωμένον εἰς ἓνα ξύλον.

Βλέπω ἐκεῖ ἓνα Ἄδὰμ, καθὼς τὸν ἔπλασεν ὁ Θεός, ἔμψυχον εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἐστεφανωμένον δόξῃ καὶ τιμῇ, αὐτεξούσιον Βασιλέα πάντων τῶν ὑπὸ σελήνην κτισμάτων, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν ὄλης τῆς ἐπιγείου μακαριότητος· βλέπω ἐδῶ ἓνα Ἰησοῦν Χριστόν, καθὼς τὸν ἐκατάστησεν ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς κάλλος, χωρὶς εἶδος ἀνθρώπου, ἐστεφανωμένον μὲ ἀκάνθας, κατάδικον, ἄτιμον, ἐν μέσφ δύο ληστῶν, εἰς τὴν ἀγωνίαν τοῦ πλέον ἐπώδυνου θανάτου.

Συγκρίνω τὴν μίαν μὲ τὴν ἄλλην εἰκόνα, τοῦ Ἄδὰμ εἰς τὸν Παράδεισον, τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν σταυρόν, καὶ στοχάζομαι τί ὠραῖον πλάσμα ἔκαμαν τὸν ἄνθρωπον τὰ πλουσιόδωρα χέρια τοῦ Θεοῦ καὶ τί ἐλεεινὸν θέαμα ἔκαμαν τὸν Θεὸν τὰ παράνομα χέρια τῶν ἀνθρώπων. Γνωρίζω ἐκεῖ εἰς τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἓνα ἔργον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐστεφάνωσεν ὄλα του τὰ ἔργα ὁ Θεός· καὶ γνωρίζω ἐδῶ εἰς τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ μίαν ἀνομίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπλήρωσεν ὄλας του τὰς ἀνομίας ὁ ἄνθρωπος· ξανοίγω ἐκεῖ μίαν ἄπειρον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον· ἐδῶ μίαν ἄπειρον ἀχαριστίαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ δὲν ἠξεύρω τί περισσότερο νὰ θαυμάσω ἢ τί περισσότερο νὰ ἐλέγξω· τοῦτο ἠξεύρω, πῶς ἐξίσου πρέπει νὰ κλαύσω καὶ τὸν Θεόν, ὁποῦ τόσα ἔπαθε καὶ τὸν ἄνθρωπον, ὁποῦ τόσα ἐτόλμησεν. Ἐγὼ δὲν ξεχωρίζω τὸν ἓνα ἀπὸ τὸν ἄλλον εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν δακρῶν μου· διατί, ὅταν θρηνῶ τὰ

πάθη, ἐγὼ ἀπεικάζω* τὴν ἀφορμὴν τῶν παθῶν· ὅταν μετρῶ τὲς πληγές, ἐγὼ εὐρίσκω τὰ χέρια, ὅπου τὲς ἀνοιξαν· ὅταν θεωρῶ ἐκεῖνον ὅπου ἐσταυρώθη, θεωρῶ καὶ ἐκεῖνον ὅπου τὸν ἐσταύρωσε· καὶ εἰς τὸν θάνατον ἐνὸς ἀδικοφονευμένου Θεοῦ, ἐγὼ ξανοίγω ἄνθρωπον τὸν φονέα.

Τοῦτο εἶναι ἀνάμεσα εἰς τὰ ἄλλα τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· τοῦτο εἶναι, ὅπου πληττεῖ τὴν κεφαλὴν περισσότερον ἀπὸ τὸν ἀκάνθινον στέφανον· τοῦτο ὅπου τὸν κεντᾷ τὴν πλευρὰν περισσότερον ἀπὸ τὴν λόγχην· τοῦτο ὅπου τὸν βασανίζει περισσότερον ἀπὸ τὴν προσήλωσιν· τοῦτο ὅπου τοῦ πικραίνει τὰ χεῖλην περισσότερον ἀπὸ τὴν χολήν· τοῦτο ὅπου τὸν βαρύνει περισσότερον ἀπὸ τὸν σταυρόν· τοῦτο ὅπου τὸν νεκρώνει γρηγορώτερον ἀπὸ τὸν θάνατον : νὰ βλέπη αἰτίαν τοῦ πάθους του καὶ τοῦ θανάτου του ἓνα ἄνθρωπον, τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν του. Καὶ τοῦτο ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅλη ἡ ἀφορμὴ τῶν δακρῶν μας, πὼς ἡμεῖς ἐσταυρώσαμεν, ἡμεῖς ἐθανατώσαμεν τὸν Θεόν μας!

Ἄν ἴσως καὶ τοιοῦτου πάθους ἄλλος ἤθελεν ἦτο ἡ ἀφορμὴ, ἡμεῖς μ' ὄλον τοῦτο ἔπρεπε πολλὰ νὰ πονέσωμεν, διότι κανεὶς ἄλλος δὲν ἔπαθε τόσα· μὰ νὰ εἴμασθην ἡμεῖς ἡ ἀφορμὴ; πρέπει καὶ νὰ πονέσωμεν καὶ νὰ ἐντραποῦμεν· πρέπει νὰ κλαύσωμεν καὶ τὸ πάθος του καὶ τὴν ἀχαριστίαν μας· πρέπει νὰ χύσωμεν διπλᾶ τὰ δάκρυα, διὰ νὰ εἶναι δάκρυα καὶ συμπαθείας καὶ συντριβῆς.

ΗΛΙΑΣ ΜΗΝΙΑΤΗΣ

«Διδαχαί», πρώτη ἔκδοσις Βενετίας, 1720.

✠ ΕΠΑΙΝΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τὶ γελᾷς, ὦ φθονερὲ τῆς ἑλληνικῆς δόξης; Ναὶ καὶ εἶναι ἀλήθεια, πὼς καὶ ἡ φήμη καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζη τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα. Εἶπέ, ἂν ὁ φθόνος δὲν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτίνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσθαι σκότος καὶ κάρβουνα;

Δέν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται νὰ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ; καὶ τοῦτοι λέγω καὶ ἄλλοι μύριοι δὲν εἶναι Ἑλληνες ; Ποῖον γένος ὡσάν τὸ ἐλληνικὸν ἠμπορεῖ νὰ δεῖξη εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὁπού, τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα, ἦτον ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν ; Ἐνα Πίνδαρον, ὁπού χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὄσους στίχους, τόσα ρόδα καὶ ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες, διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα ; Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον καὶ τόσους ἄλλους ποιητάς, ὁπού, διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ, ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος ; Ὁ Εὐκλείδης, ὁπού εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὄσους ἔκαμε κύκλους καὶ ὕψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὔρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα ; Ὁ Ἴπποκράτης, ὁ Γαληνός, θεοὶ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὁπού χωρὶς νὰ κλέψουν, ὡς ὁ Προμηθεύς, τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκροὺς καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης ἐπότιζον τὴν ζωὴν των ; Ὁ Ἀλέξανδρος, ὁπού διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς τοὺς πολέμους ἄλλος Ἄρης καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμῆ* ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδί τοῦ μεγάλου Διός ; Καὶ τέλος ὁ Θεουκυδίδης εἰς τὲς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ νὰ ἀφήσω τόσους ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν ὄχι ἀπλῶς ἐναρέτους ἀνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὄλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνος καὶ τέκνα ; Ποῦ ἄνθισαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θείου Πλάτωνος ; Ποῦ οἱ περίπατοι τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους ; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων ; Ποῦ οἱ στοεὲς τῶν Στωικῶν φιλοσόφων ; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης ; Πόθεν οἱ νόμοι, ὁπού ἕως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὡσάν νὰ μὴν ἐφθανεν ἄλλη σοφία, διὰ νὰ τὸν κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων ;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νὰ ἰδῆς τόσον φῶς, ἔχεις

γλώσαν νά γαυγίζης ὡς ἄλλος Κέρβερος ; Ἄλλ' ἀκούω τί λέγεις : Ὑστερον ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδιωξε τὰ σκοτῆ τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἢ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις*, πονηρέ, διότι ποτὲ δὲν ἄστραψε περισσότερο παρά ἀνάμεσα εἰς τὲς ἀκτῖνες τῆς πίστεως· μάρτυρας ὄλη ἡ χριστῶνυμος πολιτεία. Τούτη ἄς εἶπη πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρώτας τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν ἐκκλησίαν· πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασιλεία καὶ μὲ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον ἔδιωξαν μακρὰν τοὺς σατανικούς λύκους· πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὲς τρικυμίες τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὲς ἀστραπὲς τῶν ἠκονισμένων μαχαιρῶν, εἰς τὲς βροντὲς τῶν τυράννων, ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ νὰ μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας· πόσους γεωργούς, ὅπου ξερριζώνοντας ἀπὸ τὲς καρδίες τῶν ἀνθρώπων τὲς ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις. Ἡ πορφύρα, ὅπου στολίζει τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων, ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα ; Τὸ σκῆπτρον, ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα, ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει ;

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΣΚΟΥΦΟΣ

*Τέχνη Ρητορικῆς», Βενετία 1681.

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΑΝΔΡΑΓΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΕΗ*

Ἡ τύχη ἐφαίνετο ὡς ὑπόχρεως νὰ προμηθεύῃ τῷ Σκεντέρμπεη τὰς ἀφορμὰς, διὰ νὰ φανερώνη τὴν ἐπιδειξίότητα καὶ ἀνδρείαν του. Ἐνας Τάρταρος ἀπελθὼν ἐπίτηδες εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, καθέδραν τότε τῆς Ὄθωμανικῆς μοναρχίας, ἐπρόβαλε νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὅποιον ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅστις θελήσῃ νὰ παρρησιασθῇ ἔμπροσθέν του. Τὸ φοβερὸν καὶ ἀπειλητικὸν ἦθος αὐτοῦ τοῦ ξένου, τὸ γιγαντιαῖον του ἀνάστημα, τὸ ὅποιον ἐφαίνετο νὰ προμηγύῃ μίαν σπάνιον δύναμιν, ἔμπνευσαν τὴν δειλίαν εἰς ὄλους τοὺς Τούρκους καὶ δὲν ἐτόλμα κανεὶς νὰ δεχθῇ τὸν ἀγῶνα, μ' ὅλας τὰς μεγάλας ἀμοιβὰς, τὰς ὁποίας ὑπέσχετο ὁ Σουλτάνος εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε ταπεινώσει τὴν ἀλαζονικὴν αὐθάδειαν αὐτοῦ τοῦ βαρβάρου. Ἄλλ' ὁ Σκεντέρμπεης, εἰδοποιηθεὶς περὶ τῆς δημοσιευθείσης μονομαχίας, ἔτρεξεν εὐθὺς νὰ εὔρῃ τὸν Τάρταρον, πρὸς τὸν ὅποιον ὠμίλησεν οὕτως: «Ἄγκαλὰ καὶ νὰ ἦμαι βέβαιος, ὅτι ἕνας ἄντρας τῷ ὄντι γενναῖος δὲν πρέπει ἄνευ αἰτίας εὐλόγου νὰ ὑποβάλλῃ ποτὲ εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν του, μῆτε ἐκείνην τῶν ὁμοίων του, ἦλθον ὁμως νὰ δεχθῶ τὸν ἀγῶνα προθύμως, ἐπὶ μόνῳ νὰ σὲ ἀποδειξῶ, ὅτι εὐρίσκονται καὶ εἰς τοῦτο τὸ βασίλειον ἄνδρες ἀποχρώντως γενναῖοι, διὰ νὰ ταπεινώσουν μίαν αὐθάδειαν παρομοίαν μὲ τὴν ἰδικὴν σου καὶ νὰ σὲ ἐμποδίσουν ἀπὸ τὸ νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν πατρίδα σου νὰ καυχηθῆς, ὅτι δὲν ἐτόλμησε κανεὶς τῶν Ὄθωμανῶν νὰ ἰσομετρηθῇ μαζί σου».

Ὁ Τάρταρος ἰδὼν τὸν Σκεντέρμπεην τόσον νέον τῇ ἡλικίᾳ, ὥστε μόλις ἄρχισε τὸ γένειόν του νὰ ὑποφαίνεται, ἀπεκρίθη αὐτῷ μὲ ὕφος ὑπεροπτικὸν καὶ αὐθάδες. Ἄλλ' ὁ γενναῖος πρίγκιψ ἐμβλέψας πρὸς αὐτὸν μὲ τολμηρὸν καὶ ἀφθονον ὄμμα, εἶπεν αὐτῷ: «ᾠ Τάρταρε, ἀπατάσαι, ἂν στοχάζεσαι νὰ μὲ φοβίσῃς μὲ τοιοῦτους ἀλαζονικοὺς καὶ αὐθάδεις λόγους· καὶ ἂν ἀκόμη δὲν μὲ γνώρισες, εἶναι καιρὸς εἰς τὸ στάδιον νὰ μὲ γνωρίσῃς».

Ὁ Ἀμουράτης*, ἐπιθυμῶν νὰ ἰδῇ τὴν ἔπαρσιν τοῦ βαρβάρου τεταπεινωμένην, ἠθέλησε νὰ εἶναι μάρτυς τοῦ ἀγῶνος αὐτόπτης καὶ ὑπῆγε μὲ ὄλους τοὺς αὐλικούς του εἰς τὸν τόπον, ὅπου οἱ δύο ἀθληταὶ ἔμελλον νὰ μονομαχήσουν· οἱ ὅποιοι, ἐμ-

βάντες εἰς ἓν στάδιον περιφραγμένον, ἐκδύθησαν τὰ φορέματά τους καὶ ἐγυμνώθησαν μέχρι τῆς ζώνης. Οἱ θεαταί, ἰστάμενοι προσεκτικοὶ τριγύρω τοῦ περιφράγματος, ἐθαύμαζον τὴν ὠραιότητα τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ ἐν ταυτῷ ἐφοβοῦντο, μήπως ἕνας τοιοῦτος ἀξιοπρεπέστατος νέος γίνῃ θυσία τῆς ἰδίας του εὐτολμίας καὶ τῆς θηριωδίας τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου Ταρτάρου. Ἄλλὰ τὸ εὐγενὲς ὄμοῦ καὶ ἀνδρικὸν στάσιμόν του, τὸ σταθερὸν καὶ ἄτρεπτον* τῶν βλεμμάτων του τοὺς παρεθάρρυνον καὶ ὄλοικοι-νῶς ἐπεύχοντο αὐτῷ ἐκ καρδίας τὴν νίκην.

Οἱ δύο ἀγωνισταὶ ἀρματώθησαν κατὰ πρῶτον μὲ τὰ σπαθία τους καὶ διὰ μερικὰς στιγμὰς ἐπεθεώρουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὡσάν ὁ καθεὶς των νὰ παρητήρει, ἀπὸ ποῖον μέρος τοῦ σώματος ἔμελλε νὰ πληγώσῃ τὸν ἀνταγωνιστὴν του. Ὁ Τάρταρος τότε προχωρεῖ μὲ τόλμην πρὸς τὸν Σκεντέρμπεην καὶ θεωρῶν αὐτὸν ὡς ἐν ἀσθενέστατον σφάγιον σύρει τὸ σπαθίον του μὲ βίαν, θέλων νὰ τὸν διαχωρίσῃ εἰς δύο. Ἄλλ' ὁ προσεκτικώτατος ἀντίπαλός του ἀπαντᾷ τὸν κτύπον μὲ ἐπιδειξίτητα καὶ μὲ ἄκραν ἐτοιμότητα τοῦ ἀντεπιφέρει εὐστόχως ἕνα τόσον βίαιον εἰς τὸν λάρυγγα, ὥστε διὰ μιᾶς τὸν ἐξήπλωσε νεκρὸν πρὸ τῶν ποδῶν του. Τότε ὄλον τὸ περίφραγμα τοῦ σταδίου ἀντεβόησεν ἀπὸ τοὺς χαροποιοὺς κρότους τῶν περιεστώτων καὶ ὁ Σουλτάνος, γέμων χαρᾶς, ἐπρόσφερε τῷ Σκεντέρμπεη τὸ βραβεῖον, τὸ ὑποσχεθὲν εἰς τὸν νικητὴν τοῦ Ταρτάρου· ἀλλ' ὁ μετριόφρων πρίγκιψ δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ δεχθῆ, πρὶν πολλάκις ὁ μονάρχης νὰ τὸν προστάξῃ· εἶπε δὲ πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅτι δὲν ἠγωνίσθη δι' ἀπόκτησιν πλοῦτου, ἀλλὰ διὰ νὰ συντηρήσῃ τὴν τιμὴν τῆς αὐλῆς του καὶ νὰ ταπεινώσῃ τὴν ἔπαρσιν τοῦ ματαιόφρονος ἐκείνου βαρβάρου.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ

«Γενεαλογικὸς κατάλογος Ὁθωμανῶν Σουλτάνων
μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου»,
Μόσχα, 1812.

Η ΑΓΑΠΗ

Ἡ θαυμαστή καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς... Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὰς καρδιὰς τους ! Δὲν θὰ ἦτον πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἕνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πέννης· δὲν θὰ ἦτον πλέον ὁ ἕνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἕναν νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχη τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη, ποῦ θὰ εἴχαμεν μέσα εἰς τὰς καρδιὰς μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσῃν ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἄφηνε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας. Ἐὰν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἑκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες ; Ποῦ νὰ εὕρης πλέον φθόνον καὶ μῖσος ; Ποῦ νὰ ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν ; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη, ἣθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἀρπαγὴ, ἡ πλεονεξία, ὁ φθόνος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτον πλέον ἔχω καὶ ἔχεις· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κανὸν φόβον. Φθονερός δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ ; Ἐπίβουλος δὲν θὰ εὕρισκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ ; Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἕνας οὐρανὸς θὰ ἐγένετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι...

Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξεριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναριθμητὰ κακὰ, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὰς πολιτείας, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπὸ ὅλες τὰς εὐτυχίας τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτήσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλὰ.

Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθὺς βλαστᾷ-

νει τούς ούρανίους καί εὐθαλεῖς κλάδους της, εὐθὺς παρρησιάζει τούς ὠραίους καί γλυκεῖς καρπούς της. Οἱ ξένοι εὐρίσκουσιν ὑποδοχὴν ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τούς γυμνοὺς, τροφήν εἰς τούς πεινασμένους, εἰς τούς ὄρφανούς ἀντίληψιν, εἰς τὲς χήρας προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τούς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὐρίσκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταραττονται καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τούς ἡσυχάσῃ ; Ποῖος ἀμαρτάνει καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ ; Ποῖος ἀσθενεῖ καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην ;

Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσο ἀναγκαίαν καὶ τόσο εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατὶ τόσο πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν; Διατὶ ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐρίσκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὲς θλίψεις μας...

ὦ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἤλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὲς εὐτυχίες εἰς τούς ἀνθρώπους. Ἄν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερμάνῃ τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

«Λόγοι εἰς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν», ἔκδ. Ἱεροσολύμων, 1859.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐνας ἀπὸ τούς συμπολίτας μου Χίους φίλους μ' ἐρωτοῦσε μίαν τῶν ἡμερῶν εὐρισκόμενος εἰς Παρισίους, ἂν ἐφρόντισα νὰ γράψω τὸν βίον μου. Ἡ ἐρώτησις μ' ἐφάνη παράξενος· πιθανὸν ὅτι παράξενον ἔκρινε κι ἐκεῖνος τὴν ἀπόκρισίν μου.

Ὅστις ἴστορεῖ τὸν ἴδιον βίον, χρεωστεῖ νὰ σημειώσῃ καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἀμαρτήματα τῆς ζωῆς του μὲ τὴν ἀκριβείαν, ὥστε μῆτε τὰ πρῶτα νὰ μεγαλύνῃ, μῆτε τὰ δευτέρα νὰ

σμικρόνη ἢ νὰ σιωπᾷ παντάπασι· πράγμα δυσκολώτατον, διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς ὅλους μας φιλαυτίαν. Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου, ἄς κάμη τὴν πείραν νὰ χαράξῃ δύο μόνον στίχους τῆς βιογραφίας του καὶ θέλει καταλάβει τὴν δυσκολίαν.

Κατορθώματα τοῦ βίου ἄξια λόγου, δὲν ἔχω νὰ ἀπαριθμήσω, τὰ ἀμαρτήματά μου ἤθελα μετὰ χαρᾶς δημοσιεύσειν, ἂν ἔκρινα, ὅτι ἔμελλε νὰ διορθώσῃ κανένα ἢ δημοσιεύσεις. Γράφω λοιπὸν ἀπλᾶ τινα τῆς ζωῆς μου συμβάματα· καὶ τοῦτο ὄχι δι' ἄλλο (μαρτύρομαι τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν)· πλὴν διὰ νὰ ἐπανορθώσω τινὰ σφάλματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καὶ ζῶντα ἀκόμη (δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν) ἠθέλησαν νὰ μὲ βιογραφήσωσι.

Ἐγεννήθην πρωτότοκος τὴν 27 Ἀπριλίου τοῦ 1748 ἔτους εἰς τὴν Σμύρνην ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Κοραῆν, Χίον τὴν πατρίδα καὶ τὴν Θωμαΐδα Ρυσίαν, Σμυρναίαν.

Ἀπὸ τὰ ὀκτώ των τέκνα ἔμεινα ἐγὼ καὶ ὁ τρία ἔτη νεώτερός μου ἀδελφὸς Ἀνδρέας. Ὁ πατήρ μου δὲν εὐτύχησε νὰ λάβῃ παιδείαν, ὄχι μόνον διότι ὅλον τὸ ἔθνος ἦτο τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπαιδευτον (παρεκτὸς ὀλίγων στολισμένων μὲ ψευδοπαιδείαν πλέον παρὰ μὲ ἀληθινὴν παιδείαν), ἀλλὰ καὶ διότι εἶχε μείνει ὀρφανὸς εἰς παντάπασι τρυφερὰν ἡλικίαν. Ἡ μήτηρ μου ἔλαβεν ἐλευθεριωτάτην ἀνατροφὴν, διότι εὐτύχησε νὰ ἔχῃ πατέρα Ἀδαμάντιον τὸν Ρύσιον, τὸν σοφώτατον ἐκείνου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἄνδρα, ὅστις ἀπέθανεν ἔν ἔτος (1747) πρὸ τῆς γεννήσεώς μου. Αὐτὸς ἐχρημάτισεν, ἔτι νέος ὢν, διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Χίον, μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Σμύρνην, ὅπου ἐνυμφεύθη χήραν τινὰ Ἀγκυρανὴν. Οὗτος μὴ γεννήσας ἀρσενικόν, ἐπαρηγόρησε τὴν ἀποτυχίαν του, σπουδάσας νὰ ἀναθρέψῃ ὡς υἱοὺς τὰς τέσσαρας θυγατέρας του, Θωμαΐδα τὴν μητέρα μου καὶ τὰς τρεῖς αὐτῆς ἀδελφάς, Ἀναστασίαν, Θεοδώραν καὶ Εὐδοκίαν. Ἡ κατάστασις τοῦ Γένους ἦτο τοιαύτη τότε, ὥστε εἰς τὴν μεγαλόπολιν Σμύρνην μόνον σχεδὸν αἱ θυγατέρες τοῦ Ρυσίου ἤξευραν νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι· παρὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐδιδάχθησαν (πολλὰ ὀλίγον ὅμως) καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ Θεοδώρα σοφωτέρα παρὰ τὰς ἄλλας, ἀπέθανε παρθένος ἀπὸ

τὸ θανατικόν*. Ἡ μήτηρ μου ἐκαταλάμβανεν ἱκανῶς τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ τὰ συγγράμματα.

Τῆς μητρός μου ἡ παιδεία δὲν ἤθελε ἄρκεσει νὰ παιδεύσῃ ἐμὲ καὶ τὸν ἀδελφόν μου, ἂν δὲν ἐσουνέτρεχαν ἄλλαι περιστάσεις, αἱ ἐξῆς:

Ὁ πατήρ μου, ἂν καὶ στερημένος παιδείας, ἦτο στολισμένος ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ νοῦν ὀξύτατον καὶ ἄλλα τῆς φύσεως δωρήματα πολλὰ· ὥστε ἐκατάλαβεν, ὅτι μόνη ἡ παιδεία τελειοποιεῖ τὰ δῶρα τῆς φύσεως καὶ ἐπυρώθη μὲ τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας· ἀλλὰ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ τὴν ἀποκτήσῃ σχολικῶς, ἀνεπλήρωσε τὴν ἔλλειψιν συχνάζων ὅπου εὔρισκε κανένα λόγιον ἄνδρα, διὰ νὰ ποτιζῇ τὴν δίψαν του μὲ τὴν ἀκρόασιν τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς σοφίας. Παρὰ τὴν φυσικὴν ὀξύνοιαν εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, ὡς τὸ ἔδειξεν ἡ ἔπειτα πολιτικὴ διαγωγή του εἰς τῶν κοινῶν τὴν διοίκησιν, ὅσην ἐσυγχώρουν εἰς τοὺς τυραννομένους οἱ τύραννοι. Ὁλη του ἡ ζωὴ ἔδαπανήθη εἰς τὴν φροντίδα τοῦ κοινοῦ μὲ ζημίαν τῆς ἰδίας του οὐσίας. Ὁκτάκις ἢ δεκάκις ἐκλέχθη δημογέρων· δὲν ἐπέρασεν ἔτος, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἦτο ἢ δημογέρων, ἢ ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ νοσοκομείου, ἢ πρωτομαγίστρω* τοῦ συστήματος* τῶν Χίων ἐμπόρων. Παρὰ τὰς φροντίδας ταύτας, ὅσοι εἶχον διχονοίας ἐμπορικὰς, οἰκιακάς, ἢ ἄλλας ὁποίας δήποτε διαφοράς, εἰς τὸν πατέρα μου κατέφευγαν, ὡς μόνον ἱκανὸν νὰ τὰς διαλύσῃ μὲ τὴν ἐμπειρίαν του καὶ νὰ εἰρηνοποιήσῃ τοὺς διαφορομένους μὲ τὴν ἔμφυτον ρητορείαν. Διὰ ταῦτα του τὰ προτερήματα εἶχε τὸν ἐκλέξει γαμβρὸν ὁ μητρικὸς μου πάππος, παραβλέψας πολὺ πλουσιωτέρους καὶ τὴν τύχην καὶ τὴν ὑπόληψιν, παρὰ τὸν πατέρα μου, ἐπιθυμητὰς τῆς συγγενείας του γαμβροῦς.

Πυρωμένος ἀπὸ τόσον ἔρωτα παιδείας ὁ πατήρ μου, ἀκόλουθον ἦτο νὰ φροντίσῃ τὴν παιδείαν τῶν τέκνων του. Ἄν ὁ πάππος μου ἔζη ἀκόμη, εἰς ἐκεῖνον ἀδιστακτῶς ἤθελεν ἐπιστευθῆ τὴν φροντίδα· ἀλλ' ὁ θάνατος ἐκείνου τὸν ἠνάγκασε νὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς τὸ τότε πρὸ μικροῦ συσταθὲν Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἀπὸ ἄνδρα Χίον Παντολέοντα τὸν Σεβαστόπουλον, τὸ ὅποιον ἐσχολαρχεῖτο τότε ἀπὸ μοναχόν τινα, Ἰθακήσιον τὴν πατρίδα. Ὁ διδάσκαλος καὶ τὸ σχολεῖον ὡμοίαζον ὅλους τοὺς ἄλλους διδασκάλους καὶ τὰ σχολεῖα τῆς τότε Ἑλλάδος, ἤγουν

ἔδιδαν διδασκαλίαν πολλὰ πτωχῆν, συνωδευμένην μὲ ραβδισμόν πλουσιοπάροχον. Τόσον ἄφθονα ἐξυλοκοπούμεθα, ὥστε ὁ ἀδελφός μου, μὴν ὑποφέρων πλέον, παραιτήθη τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ παρὰ τὴν γνώμην τῶν γονέων μας.

Δύο μάλιστα αἰτίαι ἰσχυροποίησαν τὴν ἰδικήν μου ὑπομονήν· ἕως παιδείας καὶ ἕως τιμῆς. Τῆς τιμῆς τὸν ἕρωτα ἔτρεφε καὶ ἠύξανε πρῶτον ἡ φήμη τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ πάππου μου Ἀδαμαντίου τοῦ Ρυσίου, ἔπειτα ἄλλου συγγενοῦς μικρὸν παλαιότερου, τοῦ ἱατροφιλοσόφου Ἀντωνίου τοῦ Κοραῆ, καὶ τρίτον τοῦ ζῶντος ἀκόμη τότε καὶ διδάσκοντος τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν εἰς Χίον, ἱερομονάχου Κυρίλλου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατρός μου (πρὸς μητρός). Ἦθελα σιωπήσειν καὶ ἄλλην αἰτίαν τῆς ὑπομονῆς μου, τὴν πλεονεξίαν, ἃν δὲν ἐχρησίμειυσεν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ μακαρίτου πάππου μου καὶ εἰς παράδειγμα, πῶς χρεωστοῦν νὰ θαρρύνωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους τῶν εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν καλῶν.

Εἶπα, ὅτι ὁ πάππος μου, λυπημένος πολὺ διὰ τὴν στέρησιν ἀρσενικῶν τέκνων, ἐσπούδασε νὰ κοινωνήσῃ μέρος τῆς σοφίας του εἰς τὰς θυγατέρας. Ἀφοῦ τὰς ὑπάνδρευσε προικισμένας, παρὰ τὴν ἀργυρικὴν δόσιν, καθεμίαν μὲ οἶκον κατεσκευασμένον ἐκ θεμελιῶν, ἐπρόσμενον ἀνυπομόνως ἐξ αὐτῶν καρπούς ἀρσενικοὺς διὰ μόνην τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς ἀναθρέψῃ αὐτοὺς μὲ ἑλληνικὴν παιδείαν.

Βλέπων ὅμως πλησιάζοντα τὸν θάνατον, τοῦ ὁποῦ προδρομος ἔγινεν ἡ τύφλωσις τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ φοβούμενος τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ποθομένου του, ἔγραψε τὴν διαθήκην του. Τὸ πρῶτον αὐτῆς κεφάλαιον ἄφηεν κληρονόμον τῶν βιβλίων του, ἀπὸ τοὺς ἀρσενικοὺς μέλλοντας ἀπογόνους του, τὸν ὅστις ἔμελλε πρῶτος ν' ἀφήσῃ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, διδαγμένος κὰν ὅσα ἤξευρεν ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου. Οἱ συνεριζόμενοι μὲ ἐμὲ ἐξάδελφοι καὶ συσχολασταὶ μου δὲν ἔδειξαν ὀλιγωτέραν προθυμίαν νὰ κληρονομήσωσι τὰ βιβλία· ἡ τύχη ὅμως ἔσυρε πρῶτον ἐμὲ ἀπὸ τὸ σχολεῖον καὶ μ' ἐκατάστησε κληρονόμον τῆς παππικῆς βιβλιοθήκης.

Τὰ βιβλία τοῦ πάππου μου δὲν ἦσαν πολλὰ· ἦσαν ὅμως ἀρκετὰ νὰ μὲ φέρωσιν εἰς αἴσθησιν, πόσον ἦτο εὐτελεῆς ἢ μὲ πολ-

λους ραβδισμούς ἀποκτηθεῖσα παιδεία καί πόσον ἦτο γελοῖος ὁ τύφος τῆς κεφαλῆς μου, γεννημένος ἀπό τὸν συνήθως καί κοινῶς τότε διδόμενον τίτλον «λογιώτατος» ἢ καί «σοφολογιώτατος» εἰς ὄλους χωρὶς ἐξαιρέσιν τοὺς γνωρίζοντας τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων καί τὰς συζυγίας τῶν ρημάτων. Ἐφριξα, ὅταν ἐκατάλαβα πόσα βοηθήματα μ' ἔλειπαν ἀκόμη, διὰ νὰ καταλαμβάνω μὲ πληροφῶριαν τοὺς ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς καί ἠγανάκτησα συλλογιζόμενος ὅσον ἐξώδευσα ματαίως καιρὸν εἰς ἀπόκτησιν τόσον μικρᾶς ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης ὀλίγων λέξεων. Μόνην παρηγορίαν εὗρισκα τὸ νέον ἀκόμη τῆς ἡλικίας, ἣτις μὲ ἐσυγχώρει νὰ ἀνοικοδομήσω ὅπως οὖν τὴν κακοκτισμένην σοφίαν μου. Ἄλλ' εἰς πόλιν, ἂν καί μεγαλόπολιν, ὅποια ἦτο ἡ Σμύρνη τότε, ἔλειπαν τὰ μέσα τοιαύτης ἀνοικοδομῆς καί τοῦτο ἐσφόδρυνε τὸ ἐκ γενετῆς τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχὴν μου μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων, ὡς αἰτίων τῆς τοιαύτης ἐλλείψεως, καί τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀρνηθῶ τὴν πατρίδα μου, τὴν ὅποιαν ἔβλεπα πλέον ὡς μητριαν παρά ὡς μητέρα μου. Ἡ τόση ἐπιθυμία ἐξῆπτετο καθημέραν καί μ' ἐφλόγιζεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν μάλιστα τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἕως ἔβλαψε καί τὴν ὑγείαν μου. Ἀπὸ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἤρχισα νὰ πτύω αἷμα καί τὸ ἔπτυσσα ἀδιαλείπτως μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ. Ἀπὸ τότε δὲν ἔπαυσα νὰ τὸ πτύω, ἐκ μακρῶν διαστημάτων ὁμως, ἕως σχεδὸν τὸ ἐξηκοστόν. Μ' ὄλον τοῦτο οὐτ' ἠνοσηρὰ κατὰστασις, οὐτ' ὁ φόφος μὴ τὴν ἀυξήσω, δὲν μοῦ ἐμπόδισε τὴν δίψαν τῆς παιδείας.

Μόλις εὗρηκα ἄνθρωπον, διὰ νὰ μὲ διδάξῃ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν· καί πλειοτέραν δυσκολίαν ἀπήντησα νὰ εὗρω διδάσκαλον τῆς γαλλικῆς. Ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα ἦτον ἡ μόνη τότε διδασκομένη εἰς ὀλίγους τινὰς νέους, τὸ πλέον δι' ἐμπορικὰς χρεῖας, παρά μὲ σκοπὸν νὰ αὐξήσωσι τὴν γνῶσιν των· καί τῆς γαλλικῆς ἐπενόησα πρῶτον σχεδὸν ἐγὼ νὰ ζητήσω διδάσκαλον, βοηθούμενος ἀπὸ τοῦ πατρός μου τὴν πρόθυμον χορηγίαν. Ἄλλὰ καί ὁ τῆς ἰταλικῆς καί ὁ τῆς γαλλικῆς διδάσκαλος τοῦτο μόνον ἐδιάφεραν ἀπὸ τὸν ὅποιον εἶχα ἐλευθερωθῆ τῆς ἑλληνικῆς διδάσκαλον, ὅτι μ' ἐδίδασκαν χωρὶς ραβδισμούς.

Καί τὰς δύο ταύτας γλῶσσας ἐσπούδασα ὄχι τόσον διὰ τὴν ἀπ' αὐτὰς ὠφέλειαν, ἐπειδὴ οὐτ' εἶχα οὐτ' εὐκόλον ἦτο νὰ δανει-

σθῶ εἰς ἀνάγνωσιν ἰταλικά ἢ γαλλικά βιβλία, ὅσον ὡς προοδοποίησιν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Τὴν ἐπιθυμίαν ταύτης τῆς γλώσσης ἀναψαν εἰς τὴν ψυχὴν μου αἱ λατινικαὶ σημειώσεις πολλῶν ἑλληνικῶν βιβλίων καὶ ἐξαιρέτως αἱ σημειώσεις τοῦ Κασωβῶνος. Εὐρέθη κατὰ τύχην μεταξὺ τῶν βιβλίων τοῦ πάππου μου ἡ μετατυπωθεῖσα (1707) εἰς Ἀμστελόδαμον ἔκδοσις τοῦ Στράβωνος ἀπὸ τὸν Κασωβῶνα. Λέγω κατὰ τύχην, διότι τοιαῦται ἔκδοσεις εἰς τὴν Σμύρνην ἦσαν ἀπὸ τὰ ἀνήκουστα. Εἰς τὸ σχολεῖον, ὅπου ἐσπούδαζα, δὲν εὐρίσκετο καὶ πιθανόν ὅτι οὐδ' ἐγνωρίζετο ὅλως ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν μου ἡ καλὴ ἔκδοσις τοῦ Στράβωνος. Ὁ πάππος μου εἶχε τὴν ἀποκτήσειν ὡς καὶ ἄλλων τινῶν συγγραμμάτων καλὰς ἔκδοσεις, διότι ἐμπορεύετο ἐξαιρέτως μὲ τὴν Ὀλλανδίαν, ὅθεν ἐφρόντιζε νὰ φέρῃ ἀπὸ τὸ Ἀμστελόδαμον κατὰ καιρὸν καὶ ἑλληνικὰ βιβλία εἰς ἰδίαν του χρῆσιν. Ὅσάκις ἤνοιγα τὸν Στράβωνα, ἐβασανίζομην ἀπὸ μόνην τὴν ὄψιν τῶν μακρῶν τοῦ Κασωβῶνος σημειώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἤλπιζα νὰ καταλάβω τὸ κείμενον, ἐπειδὴ δὲν εἶχα νὰ προσμένω ἀπὸ ὅσα ἐδιδάχθην εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον μεγάλην βοήθειαν.

Διὰ νὰ ἀποκτήσω τὴν γνῶσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἔπρεπε νὰ προσδράμω εἰς τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν Σμύρνην δυτικούς ἱερωμένους καὶ ἐξαιρέτως τοὺς Ἰησοῦτας*, πρᾶγμα δύσκολον, διὰ τὴν κατ' αὐτῶν πρόληψιν, τρεφομένην μάλιστα ἀπὸ τὴν κατέχουσαν αὐτοὺς μανίαν τοῦ προσηλυτισμοῦ, μανίαν τὴν σφοδράν, ὥστε ἐνόμιζαν καὶ νομίζουν ἀκόμη σήμερον οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰησοῦ Ἰησοῦται τὴν ἐπιστροφὴν ἐνός Γραικοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν των πολὺ πλέον ἀξιόμισθον ἔργον, παρὰ νὰ κατηγήσωσι δέκα Τούρκους ἢ δέκα εἰδωλολάτραις. Τὸ πρᾶγμα ἤθελ' εἶσθαι πολὺ δυσκολώτερον, ἂν ἔζη ὁ πάππος μου· πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὲ παραδώσῃ εἰς χεῖρας Ἰησοῦτῶν ὁ Ἀδσαμάντιος Ρύσιος, ὅστις ἐσύνταξε ποίημα ὀλόκληρον διὰ στίχων ἰαμβικῶν* κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ παπισμοῦ ἐπιγραφόμενον «Λατίνων θρησκείας ἔλεγχος» εἰς 36 κεφάλαια καὶ ἐφρόντισε νὰ τυπωθῇ εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον, διὰ νὰ τὸ μοιράζῃ δωρεὰν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του, ὡς προφυλακτικὸν κατὰ τῆς παπικῆς μανίας φάρμακον :

“Ο,τι περιερχόμενος ἐζήτηουν με τὴν ἐπιθυμίαν, μοὶ τὸ ἐπρόσφερον ἀνεπίστως ἢ τύχη. Καὶ τὸν χρόνον τοῦτον νομίζω κὶ ἐνθυμοῦμαι μ’ εὐγνωμοσύνην ὡς τὸ εὐτυχέστερον μέρος τῆς ζωῆς μου, διότι εὗρηκα διδάσκαλον ἱκανόν, ὄχι μόνον νὰ με διδάξη τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ νὰ γαληνώσῃ τῆς ζεούσης μου νεότητος τὰς ἀτάκτους ὁρμάς.

Ἰεράτευε τότε εἰς τὸν ναῖσκον τοῦ προξένου τῶν Ὀλλανδῶν ἀνὴρ σοφός, σεβάσμιος καὶ σεβαστός, ὁ Βερνάρδος Κεῦνος. Ἐπειδὴ ἤκουσα, ὅτι ἐζήτησε Γραικὸν ἐπιστήμονα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ νὰ τελειοποιήσῃ τὴν ὁποῖαν εἶχε γνῶσιν αὐτῆς, ἐπρόσφερα διὰ φίλου τινός τὴν διδασκαλίαν μου εἰς μαθητὴν, ὅστις ἐγνώριζε τὴν γλῶσσαν ἴσως ἐντελέστερον παρ’ ἐμέ καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ τὴν διδασχὴν τῆς σημερινῆς προφορᾶς. Νομίζων ὁ χρηστὸς Βερνάρδος, ὅτι ἐπεθύμουν ἀργυρικὸν μισθὸν τῆς διδασχῆς μου καὶ ἔτοιμος νὰ τὸν πληρώσω, ὅταν ἤκουσεν, ὅτι δὲν ἐζητοῦσα ἄλλο, πλὴν νὰ με ἀντιδιδάξη τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὸ ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς, πλεον ἀπὸ φιλάνθρωπον ἐπιθυμίαν νὰ εὐεργετήσῃ νέον πρόθυμον νὰ διδασχῆ, παρὰ ἀπὸ χρείαν, ἣτις ἔμελλε νὰ παύσῃ μετ’ ὀλίγας ἑβδομάδας. Ὀλίγαι ἀληθῶς ἑβδομάδες τὸν ἤρκεσαν νὰ προφέρῃ, ὡς ἐπρόσφερα τὴν γλῶσσαν· καὶ τὸ ἐξῆς με πρόφασιν χρείας μ’ ἐκράτησε πολὺν ἀκόμη καιρὸν, ὅσον ἀκόμη διέτριψα εἰς τὴν Σμύρνην πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου. Ἡ πρὸς ἐμέ του εὐνοια ἠύξησε τόσον, ὥστε νὰ προσκαλῆ νὰ τὸν συνοδεύω εἰς τοὺς μετὰ τὸ γεῦμα περιπάτους, νὰ με διδάσκῃ πάντοτε διὰ ζώσης φωνῆς ὅσα ἐγνώριζε χρήσιμα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν μου καὶ νὰ με δανείξῃ Λατίνους ἐνδόξους συγγραφεῖς καὶ τέλος νὰ μ’ ἀφήνῃ μόνον εἰς τὴν βιβλιοθήκην του, ὡσάκις ἠναγκάζετο νὰ διατρίβῃ ἔξω τῆς κατοικίας του.

Ἐλησμόνησα νὰ ἱστορήσω, ὅτι πρὶν γνωρίσω τὸν σεβάσμιον τοῦτον διδάσκαλον, ἐπόθησα τὴν γνῶσιν τῆς ἀραβικῆς γλώσσης. Παρατρέχω τὴν αἰτίαν τοῦ πόθου τούτου, φοβούμενος μὴ φανῶ, ὅτι γράφω μυθιστορίαν. Ἀλλ’ ἔπρεπ’ ἐξ ἀνάγκης νὰ λάβω διδάσκαλον Τοῦρκον· καὶ τοῦτο ἦτο ἀδύνατον εἰς ἐμέ, ἐπειδὴ καὶ τ’ ὄνομα Τοῦρκος μ’ ἐπροξένει σπασμούς ἀλλοκότους. Ἐμαθα, ὅτι τῶν Ἀράβων ἢ γλῶσσα εἶχε συγγένειαν με τὴν ἑβραϊκὴν·

ὄθεν ἀπεφάσισα νὰ ζητήσω, κι εὔρηκα διδάσκαλον Ἑβραῖον. Ἄλλ' ὅποιον διδάσκαλον! Ἐπαθαν καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι, ὅ,τι ἐπάθαμεν καὶ ἡμεῖς· καθῶς, χάσαντες τὴν προγονικὴν γλῶσσαν, ἐκαταντήσαμεν εἰς τὰ νομιζόμενα καὶ ὀνομαζόμενα ἀπὸ τινος «καλὰ γραμματικὰ» τῆς γλώσσης, παρόμοια καὶ αὐτοὶ ἐκαυχῶντο εἰς τὰ καλὰ ἑβραϊκά των. Μόλον τοῦτο ἐσπούδαζα τὴν ἑβραϊκὴν ὡς προοδοποίησιν τῆς ἀραβικῆς, μ' ἐλπίδα νὰ εὔρω ποτὲ καὶ ταύτης διδάσκαλον ὄχι Τοῦρκον. Ἡ χρεῖα νὰ πληρῶνω τὸν Ἑβραῖον διδάσκαλον μὲ ἠνάγκασε φυσικὰ νὰ προσδράμω εἰς τὸν πατέρα μου. Εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον (1764) καὶ τοῦ Γένους τὴν κατάστασιν, πᾶς ἄλλος πατὴρ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως χωρὶς ἐξαίρεσιν, ἀκούων τὸν υἱόν του νὰ ζητῇ ἑβραϊκῆς γλώσσης διδάσκαλον, ἤθελε καλέσειν ἱατρὸν, νομιζῶν, ὅτι παρεφρόνησεν ὁ υἱός του. Ἄλλ' ὁ χρηστός καὶ φρόνιμος πατὴρ μου ἠρέκεσθη μόνον νὰ μ' ἐρωτήσῃ εἰς τί ὠφελεῖ ἡ ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Ἀφοῦ τὸν εἶπα, ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.—«Καλὰ! ἄρχισε λοιπόν», μ' ἀπεκρίθη. Ποτὲ δὲν ἐνθυμήθην τὴν λακωνικὴν ταύτην ἀπόκρισιν, χωρὶς νὰ δακρῶσω. Τόση ἦτον ἡ εἰς τὴν παιδείαν μου προθυμία του, τῆς ὁποίας ἀπόδειξις εἶναι καὶ τοῦτο· πολυλάκις ἐπεθύμησα εἰς τὰς δεσποτικὰς ἐορτάς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν νέων, ἐορτάσιμον ἔνδυμα νέον καὶ μ' ἀνέβαλλεν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα εἰς τὸ Πάσχα καὶ ἀπὸ τοῦτο πάλιν εἰς τὰ Χριστούγεννα· οὔτε διδάσκαλον, οὔτε βιβλίον ὅμως ἢ ἄλλο τι ὄργανον παιδείας ζητοῦντα δὲν μ' ἀνέβαλε ποτέ.

Ὡς τόσον ἡ ἀμάθεια τοῦ Ἑβραίου διδασκάλου μου ἤθελε μὲ ἀποσπάσειν ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς γλώσσης, ἂν δὲν εὔρισκα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ καλοῦ μου ἄλλου φιλοστόργου διδασκάλου καὶ πατρός, τοῦ Βερνάρδου, βοηθήματα καὶ ταύτης, ὡς καὶ τῆς λατινικῆς καὶ ἀκόμη τῆς ἑλληνικῆς. Ἄλλὰ τοῦτο ἐξῆψε τὸν ὅποιον ἔλαβα πρὸ καιροῦ ἔρωτα νὰ ἱστορήσω* τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ ἔβλεπα, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι, μὴ ὄντες Ἕλληνες μηδὲ Ρωμαῖοι εἶχον βοηθήματα τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς παιδείας, μὴ ὄντες Ἑβραῖοι εἶχαν καὶ γραμματικὰς καὶ λεξικά τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης, ἄγνωστα εἰς τοὺς Ἑβραίους, φυσικὰ ἔπρεπε νὰ συμπεράνω, ὅτι εἰς τὴν σημερινὴν Εὐρώπην κατέφυγαν καὶ τῆς

Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, ἀκόμη καὶ τῆς Παλαιστίνης τὰ φῶτα.

Ὁ πατήρ μου ἐπώλει μεταξωτά, ἐμπορευόμενος εἰς τὸ λεγόμενον Βεζεστένιον τῆς Σμύρνης, ὅπου ἦταν καὶ οἱ ἄλλοι Χῖοι, καὶ ὄχι, ὡς λέγει ὁ βιογράφος μου, εἰς τὴν Χίον, ὅθεν ἀνεχώρησεν εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, χωρὶς πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἐπεθύμει νὰ ἐκτείνῃ τὸ ἐμπόριόν του καὶ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, κατὰ μίμησιν τοῦ πενθεροῦ του καὶ πάππου μου. Ἄλλ' ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ ἄνθρωπον οἰκεῖον καὶ ὄχι νὰ ἐμπορεύεται διὰ μέσου τῶν Ὀλλανδῶν, ὡς ἔκαμνεν ὁ πάππος μου. Μετὰ πολλὰ ἐμπόδια ἐκ μέρους τῆς μητρὸς μου ἀπεφασίσθη νὰ ὑπάγω εἰς Ἄμστελόδαμον. Ἡ μήτηρ μου ἐλογίζετο τὸ διὰ θαλάσσης ταξίδιον ὀλίγον διάφορον ἀπὸ τὸν θάνατόν μου· ἐγὼ δὲ πάλιν ἀπεστρεφόμενη τὸν ἐμπορικὸν βίον, ὡς ἐμπόδιον ν' ἀπολαύσω τὴν ποθουμένην παιδείαν. Μ' ὄλον τοῦτο ἔκρινα τὸ ταξίδιον εὐτύχημα μέγα διὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου ἔμελλε ν' ἀφήνῃ καὶ καιρὸν ἱκανὸν νὰ θησαυρίζω ὅσον ἦτο δυνατόν, ἂν ὄχι ὅσην ἐδιψοῦσα, σοφίαν.

Ἐμβῆκα λοιπὸν (1772) εἰς πλοῖον Δανικὸν καὶ μετὰ 26 ἡμερῶν θαλασσοπορίαν κατευδῶσθην εἰς Λιβόρνον καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκεῖθεν εἰς Ἄμστελόδαμον, συνωδευμένος μὲ πολλὰς ἐπιστολὰς συστατικὰς. Μία μόνη ἀπ' αὐτὰς μὲ ὠφέλησεν, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ φίλου καὶ διδασκάλου μου πρὸς ἄλλον μινίστρον* φίλον του, ὀνομαζόμενον Ἀνδριανὸν Βύρτον, ἄνδρα μεταξὺ τῶν τότε εὑρισκομένων ἐκεῖ μινίστρων σοφώτατον, σεβασμιώτατον καὶ σεβαστότατον.

Ὁ σωκρατικὸς οὗτος διδάσκαλος μ' ἐδέχθη ὡς υἱόν του καί, ἀφοῦ ἐξήτασε τὰς μικράς μου γνώσεις, μ' ἐρώτησεν ἂν μ' ἐσυγχωροῦσαν αἱ ἐμπορικαὶ ἀσχολίαι νὰ ὑπάγω δις τῆς ἑβδομάδος εἰς αὐτόν, νὰ διδάσκωμαι ὅσα ἔκρινεν ἀναγκαῖα εἰς τὸ καλῶς συλλογίζεσθαι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον (ὡς ἔλεγεν) ἔπρεπε ν' ἀρχίζῃ ἡ ὀρθὴ παιδεία. Ἐδέχθην, δὲν λέγω μετὰ χαρᾶς, ἀλλὰ μὲ ἐνθουσιασμόν τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην πατρικὴν πρόσκλησιν καὶ ἐδιδασκόμενη ἀπ' αὐτόν τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου* καὶ τὴν Λογικὴν ἐπιστήμην. Ταύτην ἐσπούδασα εἰς βιβλίον Λογικῆς συντεταγμένον ἀπ' αὐτὴν τὴν σοφὴν του σύζυγον Καρολί-

ναν, σύνταγμα όλότελα διάφορον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχα διδαχθῆ εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Σμύρνης Λογικῆν.

Ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ ἡ σοφὴ του σύζυγος ἦταν ἄτεκνοι· εὐδαίμονες ὅμως, διότι ἐσυνεργοῦσαν καὶ οἱ δύο εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἰδίων πολιτῶν. Παρὰ τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην εἶχαν καὶ ταμεῖον φυσικῆς ἱστορίας· καὶ αἱ δύο τῆς ἑβδομάδος ἡμέραι, αἱ δωρηθεῖσαι εἰς ἐμὲ τὸν ξένον, ἦσαν διωρισμέναι καὶ εἰς πολλῶν ἐπισήμων υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Αἱ θυγατέρες ἤρχοντο ν' ἀκούσωσι τὴν διδαχὴν τῆς Καρολίνας καὶ οἱ υἱοὶ ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τὸν σύζυγον αὐτῆς Ἀνδριανόν.

Εἰς τῶν δύο τούτων σεβασμίων προσώπων καὶ τοῦ προτέρου φίλου καὶ διδασκάλου μου σεβασμίου Βερνάρδου τὴν ἀρετὴν χρεωστῶ, ὄχι τὴν ἀρετὴν μου, ἀλλὰ τὴν ὀπωσθήποτε χαλίωσιν τῶν παθῶν μου. Ἄλλο δὲν μ' ἔσωσεν ἀπὸ τὸ ναυάγιον παρὰ ἡ πρὸς τοὺς διδασκάλους μου αἰδῶς καὶ ἡ φιλοτιμία ν' ἀξιωθῶ τῆς ἀγάπης των. Τοιαύτην κρίνω τώρα καὶ τὴν νεότητα τοῦ πατρός μου· πιθανόν, ὅτι οὐδ' ἑκεῖνος ἤθελε σωθῆ, ἂν δὲν ἐφιλοτιμεῖτο ν' ἀξιωθῆ τῆς ἀγάπης τοῦ Ἀδμαντίου Ρυσίου. Μάθημα ἀναγκαῖον εἰς τοὺς γονεῖς, ὅσοι φροντίζουν τὴν σωτηρίαν τῶν ἰδίων τέκνων, νὰ τὰ παραδίδωσιν εἰς τοιοῦτους διδασκάλους, τῶν ὁποίων ὄχι μόνον νὰ θαυμάζωσι τὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ διψῶσι τὴν ἀγάπην καὶ νὰ τρέμωσι τὴν καταφρόνησιν.

Εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον διέτριψα ἕξ ἔτη, καταγινόμενος εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ καθ' ὅσον μ' ἐσυγχῶρει ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου, εἰς τὴν παιδείαν, ἐνοχλούμενος ἀδιαλείπτως ἀπὸ σφοδρὰν ὄρεξιν νὰ μὴν ἐπιστρέψω πλέον εἰς τὴν τυραννουμένην πατρίδα μου. Τὸ παιδιόθεν τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχὴν μου κατὰ τῶν Τούρκων μῖσος ἐκατήνησεν, ἀφοῦ ἐγεύθη ἐνόμουμένης πολιτείας ἐλευθερίαν, εἰς ἀποστροφὴν μανιῶδη. Τοῦρκος καὶ θηρίον ἄγριον ἦσαν εἰς τὸν λογισμὸν μου λέξεις συνώνυμοι καὶ τοιαῦται εἶναι ἀκόμη. ἂν καὶ εἰς τῶν μισοχρίστων φίλων τοῦ τυράννου τὸ λεξικὸν σημαίνει διάφορα πράγματα.

Μ' ὅλον τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψω, καὶ ἐπέρασα διὰ Βιέννης (ὅθεν εἶχα περάσει καὶ πρότερον ὑπάγων εἰς Ἀμστελόδαμον), διὰ νὰ ἴδω καὶ δεῦτερον τὸν θεῖον μου (ἀδελφὸν τοῦ πατρός μου) Σωφρόνιον ἀρχιεπίσκοπον Βελιγραδίου, ὅστις κα-

τατρεχόμενος από τὸν ἐκεῖ Πασᾶν εἶχε καταφύγει εἰς τὴν προστασίαν τῆς Μαρίας Τερέζης, αὐτοκρατορίσσης τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τεσσαρακονθήμερον διατριβὴν εἰς Βιένναν ἐπέρασα εἰς Τεργέστην, κι ἐκεῖθεν εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου διέτριψα ὄλον σχεδὸν τὸν χειμῶνα τοῦ 1778 ἔτους, βοσκομένοις ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐλπίδα νὰ λάβω ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν νὰ περάσω εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ σπουδάσω τὴν ἰατρικὴν. Ὁ σκοπὸς μου δὲν ἦτο νὰ κατασταθῶ ἰατρός· εἰς δύο μόνον πράγματα ἀπέβλεπα, νὰ κερδαίνω τὸν καιρὸν καὶ νὰ μὴ βλέπω Τούρκους, ἢ ἂν ἀναγκασθῶ τελευταῖον νὰ τοὺς ἴδω, νὰ ζῶ μεταξὺ των ὡς ἰατρός, ἐπειδὴ τὸ ἔθνος τοῦτο εἰς μόνους τοὺς ἰατροὺς ἀναγκάζεται νὰ ὑποκρίνεται κάποιαν ἡμερότητα.

Εἰς τὴν Σμύρνην κατευωδῶθην ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν πυρκαϊάν, ἣτις ἀφάνισε μέγα μέρος τῆς πόλεως σειομένης ἀκόμη καὶ ἀπὸ σεισμόν. Αἱ κοιναὶ δυστυχίαι, ἐνωμένοι μετὰς τὰς ἰδίας (ἐπειδὴ ἐπυρπολήθη καὶ ὁ γονικός μου οἶκος), μοῦ μετέβαλαν τὴν ἀποστροφὴν τῆς μετὰ Τούρκους συγκατοικήσεως εἰς τόσῃν μελαγχολίαν, ὥστε ἐκινδύνευσαν νὰ πέσω εἰς ἀληθινὴν παραφροσύνην. Καὶ ἐδῶ τ' ὄνομα παραφροσύνη δὲν εἶναι ρητορικὴ ὑπερβολή· σήμερον ἀκόμη ἐνθυμούμενος τὴν τότε ταραχὴν τῆς κεφαλῆς μου, βεβαιοῦμαι, ὅτι ἤθελα ἀφεύκτως παραφρονήσει, χωρὶς τὰς καθημερινὰς παρηγορίας τοῦ διδασκάλου καὶ φίλου μου Βερνάρδου. Μὲ σχεδὸν μόνον αὐτὸν ἦτον ἢ συχνοτέρα μου συναναστροφή εἰς τεσσάρων ἐτῶν διάστημα, ὅσον διέτριψα ἀκόμη εἰς Σμύρνην, καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ καιροῦ κατέφυγα ὀλίγα στάδια μακρὰν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἐξοχὴν, διὰ νὰ μὴ βλέπω Τούρκους. Οἱ γονεῖς μου ἔτρεφαν ἀκόμα τὴν ἐλπίδα νὰ με κρατήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐμεταχειρίσθησαν παντοίους τρόπους ἕως καὶ αὐτὸ τοῦ γάμου τὸ δέλεαρ, νὰ μεταβάλωσι τὴν γνώμην μου. Οἱ γονεῖς μου βλέποντες, ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἴσχυσε νὰ με μαλάξῃ καὶ τὸν μέγαν κίνδυνον τῆς φθειρομένης καθ' ἡμέραν ὑγείας μου, μ' ἐσυγχώρησαν τελευταῖον νὰ περάσω εἰς Γαλλίαν.

Διὰ νὰ συντάμω τὰ μεταξὺ, ἐπέρασα πάλιν εἰς Λιβόρνον, ἔπειτα εἰς Μασσαλίαν καὶ κατευωδῶθην τελευταῖον εἰς Μοντεπελλιέρον τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1782 καὶ ὄχι τὸ 1787. Ἐκεῖ διέτρι-

ψα ἔξ ἔτη καὶ ὄχι ὀκτώ, σπουδάζων τὴν ἰατρικὴν, ὅσον μ' ἐσυγ-
χωροῦσε σῶμα ἀσθενημένον ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς κόπους τῆς
σπουδῆς καὶ ἀπὸ τὸν σκώληκα λογισμὸν, ὅτι ἔμελλα τελευταῖον
νὰ ἐπιστρέψω εἰς τυραννομένην ἀπὸ τοὺς Τούρκους πατρίδα.

Εἰς τὸ Μοντπελλιέρον ἔμαθα τὴν θλιβεράν ἀγγελίαν, ὅτι
ὁ πατήρ μου ἀπέθανε τὴν 21 Ἰουλίου 1783 καὶ ἡ μήτηρ μου τὸν
ἀκολούθησε μετὰ χρόνον ἕνα. Αἰωνία τῶν ἡ μνήμη! Τοιοῦτους
γονεῖς εὐχομαι εἰς ὅλους τοὺς νέους.

Ἐδῶ ἀναγκάζομαι πάλιν νὰ διορθώσω ἄλλο λάθος τοῦ βιο-
γράφου μου. Λέγει, ὅτι ἡ εἰς Μοντπελλιέρον διατριβὴ καὶ σπου-
δὴ μου ἔγινε μὲ χορηγίαν ἐτήσιον φρ. 2.000 τοῦ Βερνάρδου. Ὁ
καλὸς μου οὗτος φίλος καὶ διδάσκαλος ἤθελε μετὰ χαρᾶς δρά-
μει εἰς βοήθειάν μου, ἂν ἡ χρηματικὴ του κατάστασις τὸν ἐσυγ-
χῶρει τοιαύτας χορηγίας. Δὲν ἔλειπεν ὁμως οὐτ' αὐτὸς οὐτ' οἱ
συγγενεῖς μου νὰ παχύνωσι μὲ προσωρινὰς δωρεὰς τὴν ἀπὸ τοὺς
γονεῖς μου, ἐνόσω ἐζοῦσαν, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν ἀπὸ
τὴν πώλησιν τῆς ἀνακτισθείσης γονικῆς μου οἰκίας καὶ ἀπὸ τοὺς
ἰδικούς μου κόπους χορηγομένην βοήθειαν. Ἐκ τῶν κόπων τού-
των ἦτο καὶ ἡ ἀπὸ τὸ γερμανικὸν εἰς τὸ γαλλικὸν μετάφρασις
τῆς Κατηχήσεως τοῦ Ρώσου Πλάτωνος, τῆς Κλινικῆς Ἰατρικῆς
τοῦ Σέλ, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκα κατὰ τὸ 1787 ἔτος εἰς Μοντπελ-
λιέρον εὐρισκόμενος καὶ ἄλλα τινὰ ἰατρικὰ συγγράμματα μετα-
φρασμένα ἀπὸ τὴν γερμανικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν εἰς
τὴν γαλλικὴν καὶ ἐκδομένα ἔπειτα εἰς Παρισίους.

Ἀφοῦ ἐτελείωσα τὰ μαθήματά μου, ἐπεθύμησα νὰ ἱστορή-
σω καὶ τὰς νέας Ἀθηνas, τοὺς Παρισίους, διὰ νὰ ἀποφύγω κἂν
τὸ ὄνειδος τῶν ὅσοι δὲν ἐγνώριζαν ἄλλοτε τὰς παλαιάς. Ἦλθα
λοιπὸν εἰς Παρισίους τὴν 24 Μαΐου 1788, συνωδευμένος μὲ συ-
στατικὰς ἐπιστολάς τῶν προφασσῶρων μου, τῶν ὁποίων ἡ εἰς
ἐμὲ εὐνοια καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Βρουσσονέτου, τοῦ Γρινῶ καὶ τοῦ
Σαπτάλ ἐχρημάτισεν ἐν ἀπὸ τὰ εὐτυχήματα τῆς ζωῆς μου.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

«Βίος Ἀδ. Κοραῆ», Παρίσι 1833.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΟΔΥΣΣΕΑ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΝ

Ἐκ Παρισίων, 17 Ἰουνίου 1824.

Υἱὲ τῆς Ἑλλάδος ἀγαπητέ, καὶ γενναῖε τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπέρμαχε, Ὀδυσσεῦ!

Ἡ ἐπιστολή σου. τὴν ὁποῖαν ἔλαβα τὴν 7 Ἰουνίου τοῦ παρόντος ἔτους, ἐκατάβρεξε τοὺς γηραλέους ὀφθαλμούς μου μὲ δάκρυα λύπης καὶ χαρᾶς, Χαρᾶς, ὅτι βλέπω τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἀγωνιζόμενα προθύμως ν' ἀναστήσωσι τὴν νεκρωμένην ἀπὸ τὸν τύραννον μητέρα των. Λύπης, ὅτι ὅλα τῆς τὰ τέκνα δὲν ὁμοιάζουσι τὸν Ὀδυσσεά, ἀλλ' εὐρίσκονται τινες μεταξύ σας, μὴ δυνάμενοι νὰ καταλάβωσιν, ὅτι αἱ διχόνοιαι, ἂν δὲν φέρωσι πάλιν ὀπίσω τοὺς Τούρκους, δὲν θέλουν ὅμως φέρειν ποτέ τὴν αὐτόνομον ἐλευθερίαν ἐκείνην, ἣτις χρεωστεῖται εἰς τὰ ἐκχυθέντα τίμιά σας αἵματα καὶ τὴν ὁποῖαν ἐπιθυμεῖ ὅλη ἡ Ἑλλάς. Τὸ μέγα τοῦτο κακὸν ἐγνώρισες καὶ σύ, φίλε. ὅτι πηγάζει ἀπὸ τὰ φαρμακερὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα ὅλοι κοινῶς ἐδιδάχθημεν εἰς σχολεῖον ἄνομον, ἀπὸ διδασκάλους ἀνόμους. Ἄν δὲν μᾶς ἐφθειραν ὅλους ἰσομέτρως, ὅλους ὅμως σχεδὸν μᾶς ἐμπόδισαν νὰ μάθωμεν τὸ μόνον σωτικὸν τῆς ἐλευθερίας μάθημα, τὴν δικαιοσύνην... Εἶναι λοιπὸν χρεῖα νὰ παιδευθῇ τὸ Γένος τὰ μαθήματα τῆς ἐλευθερίας, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἄλλα παρὰ τὰ μαθήματα τῆς δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο ἐπιθυμεῖς διδασκάλους τοιούτων μαθημάτων τοὺς διεσπαρμένους εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ὁμογενεῖς λογίους, καὶ τοὺς προσκαλεῖς νὰ πληρώσωσι καὶ αὐτοὶ τὸ εἰς τὴν πατρίδα ἀπαραίτητον αὐτῶν χρέος, καθὼς ἐσεῖς καθημέραν πληρώνετε μὲ τοὺς ἱερούς ἀγῶνας σας. Οὐδ' αὐτοὶ τὸ ἠμέλησαν, τινὲς ἐξ αὐτῶν εὐρίσκονται ἤδη μεταξύ σας ἄλλοι δὲ ἐκίνησαν, διὰ νὰ ἐνωθῶσιν ἐντὸς ὀλίγου μὲ τοὺς ἀδελφούς των. Ὅσοι ἔμειναν ἀκόμη, ἐμποδίσθησαν ἀπὸ διαφόρους εὐλόγους αἰτίας καὶ ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν ἀδηλόγητα τῆς αὐτοῦ μελλούσης αὐτῶν καταστάσεως ἀδηλόγητα, τὴν ὁποῖαν ἠὔξησαν μάλιστα τῶν Ἑλλήνων αἱ διχόνοιαι. Τώρα ἀκούοντες, ὅτι ἐπιθυμεῖτε τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτῶν, ὡς διδασκάλων ὁμονοίας, δὲν ἀμφιβάλλω περὶ τῆς προθυμίας νὰ δει-

ξωσι καὶ αὐτοί, ὅτι εἶναι τέκνα τῆς Ἑλλάδος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ζητοῦν ἄλλο ἀπὸ σᾶς, πλὴν ὅτι ἤθελε ζητήσῃν καὶ ὁ ὀλιγαρχέστατος Σωκράτης, τὴν ἀναγκαίαν αὐτῶν τροφήν, καὶ τὴν βεβαιότητα, ὅτι μέλλετε νὰ τῶν εὐκολύνετε τὰ μέσα νὰ διασπεύρωσι τὴν παιδείαν, διὰ νὰ μὴ κατασταθῇ ἡ διδαχῆ των «φωνῆ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ». Τοιαύτη βεβαίωσις ἤθελεν ἐνεργήσῃν πολὺ, ἂν ἐκηρύττετο ἀπὸ αὐτὴν τὴν Κυβέρνησιν. Ὅπως ἂν εἶναι, χαίρω, ὅτι γνωρίζετε ὅλοι κοινῶς τὴν ἀνάγκην τῆς παιδείας, καὶ τὴν ἐπιθυμεῖτε ὡς φύλακα τῆς ἐλευθερίας.

Ναί! φίλε Ὀδυσσεῦ, τὰ κατορθώματα καὶ σοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων σου κατέστησαν τὴν νέαν Ἑλλάδα ὄχι ὀλιγώτερον θαυμαστὴν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος· σᾶς ἔμεινε τώρα νὰ τὴν καταστήσετε καὶ σεβαστὴν, στολιζοντές τὴν μὲ τὴν παιδείαν, ἣτις ἔχει νὰ φέρῃ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀκόλουθον τῆς δικαιοσύνης ὁμόνοιαν καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τὰ ἄλλα ἔθνη νὰ σᾶς ἀφήσωσιν ἀνενοχλήτους καὶ κυρίους νὰ ὀργανίσετε τὴν πολιτείαν σας, ὡς εἶναι δίκαιον, ἐσεῖς μόνοι, ἐπειδὴ καὶ σεῖς μόνοι ἐχύσατε αἵματα δι' αὐτὴν. Χωρὶς τὴν ἱεράν ταύτην ὁμόνοιαν καὶ ἐὰν παρὰ τὰ ἔως τώρα ἥρωικά σας ἀνδραγαθήματα δεῖξετε ἀκόμη ἥρωικότερα εἰς τὸ ἐξῆς ἄλλα, ἐὰν καὶ ἔως αὐτὴν τοῦ τυράννου τὴν καθέδραν προχωρήσωσι τὰ ἀνίκητά σας ὄπλα, μὴ ἐλπίζετε τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖτε καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἀγωνίζεσθε ἀνεξαρτησίαν. Ὡ θεέ, τρέμει καὶ τὸ σῶμα μου καὶ ἡ ψυχὴ συλλογιζομένου τὰ ἐκ τῆς διχονοίας ἐνδεχόμενα παθήματα. Μετὰ τόσας θυσίας, μετὰ τόσους ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Λεωνίδας καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἤθελαν θαυμάσῃν, ἂν ἐπέστρεφαν εἰς τὸν κόσμον, ν' ἀναγκάσετε μὲ τὴν διχονοίαν σας τοὺς ξένους νὰ ὀργανίσωσι τὴν πολιτείαν σας! Ἐσεῖς νὰ φυτεύετε καὶ μὲ τὰ αἵματά σας νὰ ποτίσετε τῆς ἐλευθερίας τὸ δένδρον καὶ νὰ ἔλθωσιν ἔξωθεν ἄλλοι νὰ σᾶς διδάξωσι πῶς καὶ πότε πρέπει νὰ γεύεσθε τοὺς καρπούς του! Στρατιῶται, στρατηγοί, νομοθέται, κυβερνήται πάσης τάξεως καὶ πολῖται, ὑποφέρετε νὰ πάθῃ τὴν κατασχύνην ἢ κοινὴν σας μήτηρ, ἡ Ἑλλάς; καὶ ποίαν χάριν ἔχει νὰ σᾶς χρεωστῇ, ὅτι τὴν ἐλευθερώσατε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐὰν δὲν καταστήσετε καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς αὐτονόμως ἀνεξάρτητον μὲ τὸν ἱερόν δεσμὸν τῆς ὁμοιότητος; «Ἀδελφός

ὕπῳ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὄχυρά καὶ ὑψηλή, ἰσχύει δὲ ὡσπερ τεθεμελιωμένον βασιλείον»: εἶναι λόγια τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος, βεβαιωμένα ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πείραν.

Ἔστω ὅσα λέγω, φίλε Ὀδυσσεῦ, περὶ ὁμοιοῦς δὲν ἀποβλέπουν κατευθεῖαν ἐσέ. Ἐδειξες μὲ τὴν ἕως τώρα διαγωγὴν σου, ὅτι δὲν ἔχεις χρεῖαν ἀπὸ τοιαύτας παραγγελίας. Ἐνδέχεται ὁμως νὰ εὐρίσκωνται μεταξύ σας τινὲς ὄχι κακοὶ στρατηγοί, ὄχι κακοὶ πολῖται, ἀλλ' ἄνθρωποι ἀπατημένοι ἀπὸ ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνθρωπίσκων φαρμακερᾶς συμβουλᾶς· ἄνθρωποι νομίζοντες, ὅτι, ὅστις κρατεῖ ὄπλα, εἶναι καὶ ἐλεύθερος, εἶναι καὶ δυνατός, εἶναι καὶ ἀσφαλής, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι κρατεῖ ὄπλα. Πλάνην μεγάλην πλανῶνται οἱ ταλαίπωροι. Μόνη ἡ δικαιοσύνη φέρει τὴν ἐλευθερίαν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν· ὄπλα χωρὶς δικαιοσύνην γίνονται ὄπλα ληστῶν, ζώντων εἰς καθημερινὸν κίνδυνον νὰ στερηθῶσι τὴν δύναμιν ἀπὸ ἄλλους ληστὰς ἢ καὶ νὰ κολασθῶσιν ὡς λησταὶ ἀπὸ νόμιμον ἐξουσίαν. Ἡ ἀνδρεία χωρὶς τὴν δικαιοσύνην εἶναι εὐτελὲς προτέρημα· ἡ δικαιοσύνη, ἂν ἐφυλάσσετο ἀπὸ ὄλους, οὐδὲ χρεῖαν ὄλως εἶχε τῆς ἀνδρείας, ὡς ἔλεγεν ὁ ἔνδοξος καὶ μέγας στρατηγὸς Ἀγησίλαος: «Οὐδὲν ἀνδρείας χρῆζομεν, ἐὰν πάντες ὦμεν δίκαιοι».

Λανθάνεσαι, φίλε Ὀδυσσεῦ, ὅταν κρίνης ἀναγκαίαν καὶ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν μου. Τί ζητεῖς καὶ τί ἐλπίζεις ἀπ' ἐμέ; Ἐὰν ζητῆς συμβουλᾶς, παρ' ὅσας ἔγραψα πολλάκις πρὸς ἄλλους καὶ γράφω πρὸς σέ σήμερον, συμβουλᾶς ὄχι τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλὰ τῶν σοφῶν προγόνων μας, ἄλλας δὲν ἔχω νὰ δώσω. Ἐὰν ζητῆς πράξεις, ζητεῖς ν' αὐξήσῃς τὴν λύπην μου. Ἄν εἶχα στρατιωτικὴν ἡλικίαν, χωρὶς ἀναβολὴν ἠθελα τρέξειν νὰ γραφθῶ στρατιώτης τῆς πατρίδος στρατηγούμενος ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά. Ἀλλὰ μάθε, στρατηγέ μου, ἂν ἀκόμη δὲν τὸ ἔμαθες, ὅτι ἀπὸ τὴν 27ην τοῦ περασμένου Ἀπριλίου ἤρχισα νὰ τρέχω μὲ ποδαγρικοὺς πόδας τὸ 77 ἔτος τῆς ἡλικίας μου· ἀπὸ τοιοῦτους στρατιώτας εἶμαι βέβαιος, ὅτι δὲν ἔχεις χρεῖαν. Τὰ πρὸς τὴν πατρίδα μου χρεῖα εἶναι τόσον βαρύτερα, ὅσον ἡ πατρίς μ' ἐπλήρωσε πολὺ πλειότερον ἀπ' ὅ,τι ἤξιζαν οἱ μικροὶ μου κόποι, μὲ τὴν εὐνοίαν τῆς, τὴν ὁποῖαν δὲν ἀλλάσσω μὲ τοὺς θησαυροὺς ὄλους τῆς γῆς· ἀλλὰ δὲν ἔχω πλέον ὁ ταλαίπωρος ἄλλο τι νὰ

προσφέρω εἰς αὐτήν παρά εὐχάς ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τῆς καὶ δεήσεις εἰς ὅλα τῆς τὰ τέκνα, τοὺς ἀδελφούς μου, νὰ σέβωνται τὴν πατρίδα πλέον παρά τοὺς ἰδίους τῶν γονεῖς. Ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων, υἱὲ τῆς Ἑλλάδος Ὁδυσσεῦ, νὰ εὐλογήσῃ τὰ ὄπλα σου.

Ὁ φίλος καὶ σοῦ καὶ τῆς κοινῆς πατρίδος

«Ἐπιστολαί», Ἀθῆναι 1855.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐφθασε τέλος πάντων ἡ ὥρα, τὴν ὁποίαν οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν πατέρες ἐπεθύμησαν μάτην. Οἱ Γραικοὶ τὴν σήμερον, μόνον ὅτι πολλὰ μακρυσμένοι ἀπὸ τὴν παλαιάν τῶν ἰδίων προγόνων δόξαν, εἶναι ὅμως ἀσυγκρίτως πλέον φωτισμένοι, ἀφ' ὅτ' ἤθελαν εἶσθαι πολλὰ ἄλλα ἔθνη, ἐάν ἔπασχον καὶ μέρος μικρὸν τῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος. Αὐτοὶ στολισμένοι μὲ φυσικὰ προτερήματα καὶ παιδευόμενοι κατὰ τὸ παρὸν μὲ σπουδαιοτέραν ἀνατροφὴν ἥτις αὐξάνει καθημέραν, δείχνουν εἰς ὅλους, ὅσοι χωρὶς πάθος ἐξετάζουν τὰ πράγματα, ὅτι δύνανται τινες δυστυχεῖς περιστάσεις νὰ ἐρημώσωσιν ὀλότελα τὴν πλέον καρποφόρον γῆν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τῆς ἀφαιρέσωσι τὴν φυσικὴν γονιμότητα· ὀλίγη βροχὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ μικρὰ γεωργία ἀρκοῦσι νὰ τὴν στολίσωσι καὶ πάλιν ὡς πρότερον.

Οἱ σημερινοὶ Γραικοὶ τόσον εἶναι πληροφορημένοι, ὅτι παρά τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς ἄλλο φάρμακον νὰ τοὺς θεραπεύσῃ δὲν δύναται, ὥστε καταφρονοῦντες ὅλας τὰς δυσκολίας καὶ τὰ ἐμπόδια, παραβλέποντες ὅλους τοὺς κινδύνους, τρέχουν πανταχόθεν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, διὰ νὰ ἀπολάβωσιν ἐκεῖνα τὰ φῶτα μὲ τὰ ὁποῖα ζῶντες ἐφώτιζον τ' ἄλλα ἔθνη καὶ φωτίζουν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον τοὺς σημερινούς Εὐρωπαίους οἱ πρόγονοὶ τῶν.

Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ὅλους τοὺς φιλογενεῖς πλουσίους, ὅσοι ἐπιταχύνουν τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενούσης πατρίδος καταβάλλοντες προθύμως εἰς σύστασιν σχολείων, εἰς συνάθροισιν βιβλίων καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ τύπου ἔκδοσιν πολλῶν ὠφελίμων συγγραμμάτων μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ἐκείνους τοὺς συνετοὺς νέους, ὅσοι περιέρχονται τὴν Εὐρώπην ἀπαν-

θίζοντες, ὡς μέλισσαι, τὰ ὠφέλιμα ἄνθη, διὰ νὰ πλέξωσι τὸν στέφανον, μὲ τὸν ὁποῖον μέλλει νὰ στεφανωθῆ καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ πατρίς των. Οἱ φιλογενεῖς πλούσιοι τῶν Γραικῶν ἐπληροφορήθησαν τὴν σήμερον, ὅτι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ εὐτελεῆ μέταλλα, οὐδὲ γίνονται ἀληθινὰ χρήματα, πλὴν εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, ὅσοι ἤξεύρουν τὴν χρῆσιν καὶ μεταχείρισιν αὐτῶν· ἐπληροφορήθησαν, ὅτι ὁ πλοῦτος χωρὶς παιδείαν καὶ ἀρετὴν τόσον ὀλίγον ἤμπορεῖ νὰ στολίσῃ τὸν ἔχοντα, ὥστε καὶ κάμνει φανερωτέραν αὐτοῦ τὴν γυμνότητα· ἐπληροφορήθησαν, ὅτι καὶ ἂν αὐτοὺς τοῦ Κροίσου τοὺς θησαυροὺς ἀποκτήσωσι καὶ ἂν αὐτὰς τὰς πέτρας μάθωσι νὰ μεταβάλλωσιν εἰς χρυσιόν, οὐδεμίαν τιμὴν θέλουν λάβει παρὰ τῶν ἄλλων ἔθνων, ἐν ὧσφ ἡ πατρίς των εὐρίσκεται εἰς πτωχείαν καὶ ἀδοξίαν· ἐπληροφορήθησαν τέλος πάντων, ὅτι ἡ τιμὴ, μὲ τὴν ὁποίαν σπουδάζουν νὰ σκεπάσωσι τὴν γύμνωσιν τῆς πατρίδος, ἐπαστρέφει πολλαπλασία εἰς τὰς κεφαλὰς των.

Ὡσαύτως οἱ φιλόμουσοι νέοι τοῦ Γένους, ὅσον πλεον σπείρουν τὰ φῶτα, τόσον πλειοτέρους ἐγκωμιαστὰς εἰδήμονας θέλουν λάβει τῆς προκοπῆς καὶ σοφίας των, τόσον πλειοτέραν εὐγνωμοσύνην θέλει δεῖξειν εἰς αὐτοὺς ἡ εὐεργετηθεῖσα Πατρίς. Τί τοὺς ὠφελεῖ ὁ παρὰ τῶν χυδαίων ἔπαινος, οἱ ὁποῖοι ἐπαινοῦν ὅ,τι δὲν καταλαμβάνουν καὶ ψέγουν χωρὶς κρίσιν ὅ,τι δὲν κολακεύει τὰ πάθη των ; τί τοὺς ὠφελεῖ ἡ σοφία, ὅταν ἡ Πατρίς σκοτισμένη δὲν ἔχει οὐτ' ὀφθαλμοὺς νὰ τοὺς ἰδῆ, οὔτε φρόνησιν νὰ τοὺς διακρίνῃ καὶ νὰ ἀνταμείψῃ, ὡς εἶναι δίκαιον, τοὺς ἰδρωτάς των ;

Αὐξήσατε λοιπόν, ὧ νέοι φιλόμουσοι τῆς Ἑλλάδος, τὴν προθυμίαν νὰ φωτίζετε τὴν Πατρίδα, διὰ νὰ ἀνακαλέσετε πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν τῶν προγόνων μας δόξαν. Ἐνθυμήθητε, ὅτι εἴσθε Ὀμήρου, Ἀριστοτέλους, Πλάτωνος, Δημοσθένους, Θουκυδίδου, Σοφοκλέους καὶ μυρίων ἄλλων τοιούτων ἀνδρῶν ἀπόγονοι. Συλλογίσθητε πόσους κόπους ὑπέφεραν οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι ἄνδρες, διὰ νὰ τιμήσωσι τὴν πατρίδα, πόσην δόξαν ἀπέλαβον ζῶντες ἀπ' αὐτὴν, πόσην λαμβάνουν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον ἀπὸ τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐξευτεύθησαν, καθὼς ξενιτεύεσθε τὴν σήμερον, διὰ νὰ συλ-

λέξωσιν ὅ,τι χρήσιμον εὔρισκον εἰς ἄλλα ἔθνη καὶ νὰ πλουτίσωσι τὴν ἰδίαν πατρίδα. Προσέχετε μάλιστα μὴ σὰς ἀπατήση ἢ νεότης εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ, μὴ μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ μετὰ μακρὰν ξενιτείαν ἐπιστρέψετε μὲ κενὰς τὰς χεῖρας ἢ γέμοντες ἀπὸ κακὰ τῆς Εὐρώπης. Εἶναι βέβαια πλήρης ἀναριθμῆτων καλῶν ἡ Εὐρώπη· ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰς ἀφορμὰς διαστροφῆς καὶ προβάλλει πολλὰς παγίδας εἰς τὴν ἄπειρον νεότητά. Μιμήθητε τὰς μελίσσας, ἀπανθίζοντες τὰ χρήσιμα, καὶ ὄχι τὰς μυίας, αἱ ὁποῖαι προσκολλῶνται εἰς τὰς δυσωδίας. Τῶν τιμίων ἡδονῶν ἢ μετρία χρήσις γίνεται ἄνεσις τῶν κόπων καὶ διεγείρει εἰς νέους ἄλλους κόπους· ἢ κατάχρησις φεύγει τοὺς ἀναγκαίους κόπους, μαλακύνει τὸ σῶμα, ἐκνευρίζει κατὰ μικρὸν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τυφλώνει εἰς τὸ ὕστερον τοῦ νοοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. Ἐναγινώσκετε συνεχῶς τὸν θαυμαστὸν ἀπόλογον* τοῦ Προδίκου* περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἑρακλέους· καὶ ἀκολουθήσετε τὴν σεμνὴν ἐκείνην γυναῖκα, ἣτις εἰκόνιζε τὴν ἀρετὴν καὶ ὄχι τὴν ἀναίσχυντον Σειρήνα*, ἢ ὁποῖα ἐτόλμα νὰ ὀνομάζεται εὐδαιμονία.

Μιμήθητε λοιπὸν τοὺς φρονίμους ἡμῶν προγόνους, οἱ ὁποῖοι φλεγόμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὸν ἔρωτα ἔτρεχαν πανταχόθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἀπολαύσωσι τὰς ἀληθεῖς ἡδονὰς τῆς φιλοσοφίας. Ἐκεῖ ἐφάνησαν ἄνθρωποι νέοι, καθὼς σεῖς, καὶ πένητες, καθὼς πολλοὶ ἀπὸ σὰς, οἱ ὁποῖοι τὴν ἡμέραν ἐσύχναζον εἰς τὰς σχολὰς τῶν φιλοσόφων καὶ τὴν νύκτα εἰργάζοντο μὲ μισθόν, διὰ νὰ λαμβάνωσι τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα. Τοιαύτην ἔνδειαν τὴν σήμερον νὰ φοβηθῆτε δὲν ἔχετε· δείξετε προθυμίαν νὰ φωτισθῆτε καὶ ἡ Πατρίς θέλει νὰ σὰς χορηγήσῃ δωρεὰς τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάθησιν ἀναγκαῖα.

Σεῖς εἴσθε τὴν σήμερον οἱ παιδευταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν εἶναι μακρὰν ὁ καιρὸς, ὅταν ἡ Πατρίς μέλλῃ νὰ ζητήσῃ νόμους ἀπὸ σὰς. Πῶς ἔχετε λοιπὸν νὰ διδάξετε τοὺς ἄλλους τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀρετὴν; πῶς ἔχετε νὰ τοὺς μάθετε τὰ καθήκοντα τοῦ χρηστοῦ πολίτου, τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσετε εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαιμονίας, ἐὰν πλανᾶσθε, ὡς ἀγριάνθρωποι, ἢ μάλ-

λον ὡς ἀνήμερα θηρία εἰς τὸν σκοτεινὸν λαβύρινθον τῆς ἀνομίας; Τὸ πλειότερον μέρος τῶν καταδικαζομένων ἀπὸ τοὺς νόμους κολάζονται, διότι δὲν ἐφρόντισαν νὰ χαλινώσωσι τὰ πάθη εἰς τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν. Κακὸς ἄνθρωπος δὲν γίνεται κανεὶς εἰς μίαν στιγμὴν χρόνου· καὶ τὰ πάθη δὲν εἶναι κατ' ἀρχὰς πλὴν μικροὶ σπινθηρες. "Ὅταν ὁ λόγος τὰ κυβερνᾷ, γίνονται φῶς, τὸ ὁποῖον λάμπει εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ νέου καὶ διαδίδεται εἰς ὅλην του τὴν Πατρίδα. "Ὅταν ἀφεθῶσι νὰ φέρωνται χωρὶς χαλινόν, ἀνάπτουν πυρκαϊὰν ὀλέθριον, τὴν ὁποίαν νὰ σβέσῃ ἄλλο τι πλεον δὲν δύναται παρὰ τὰς ποινὰς τῶν νόμων.

Ἄλλὰ τί τολμῶ νὰ ὀνομάζω νόμους; αὐτοὶ πρέπει νὰ φοβίζωσι τὰς ἀγενεῖς καὶ ἀχρείας ψυχὰς. Σεῖς, ὦ νέοι τῆς Ἑλλάδος, ἔχετε ψυχὰς ἑλληνικάς. Ἐξεύρετε καλότερα, ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴ πράξετε κακὸν ἐναντίον τῶν νόμων, ἀλλὰ θέλουν ζητηθῆ ἀπὸ σᾶς καὶ ὅσα δυνάμενοι νὰ πράξετε ἡμελήσατε· δὲν ἀρκεῖ, ὅτι δὲν ἐπροδώκατε τὴν Πατρίδα, ἀλλ' ἀμάρτημα λογίζεται καὶ ἂν δὲν τὴν ὠφελήτε. Προδότης τῆς Πατρίδος γίνεται ὄχι μόνον ὅστις ἀνοίγει τὰς πύλας αὐτῆς εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ὅστις δὲν ἐλεεῖ τὴν πτωχείαν τῆς, δὲν ἐνδύει τὴν γύμνωσίν τῆς, δὲν τὴν ὠφελεῖ κατὰ πάντας τρόπους μὲ τοὺς κόπους του. Δὲν εἶναι παράδοξον, ἂν τὰ ἀνδράποδα ζῶσι βίον ἀνδραπόδων· ἀλλὰ τῶν ἑλληνικῶν ψυχῶν τὰ φρονήματα πρέπει νὰ εἶναι ἐλευθέρων ψυχῶν φρονήματα. Σεῖς ἔχετε τὰς ἀκοὰς πληρωμένας ἀπὸ τόσα κατὰ τῆς προγονικῆς ἀρετῆς ἀκούσματα καὶ παραδείγματα, ὥστε κινδυνεύετε, ἂν δὲν τὰ μιμηθῆτε, νὰ κατασταθῆτε καὶ παρὰ τὰ ἀνδράποδα ἀχρειέστεροι.

Περιστρέψατε τοὺς ὀφθαλμούς, ὦ νέοι, εἰς ὅλα τὰ μέρη καὶ ἴδετε, ἂν κανὲν ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἔθνη ἔχει προπάτορας τοιοῦτους, ὁποίους ἡμεῖς, παραδείγματα ἀρετῆς καὶ σοφίας ἐνωμένα τόσα, ὅσα ἀναγιγνώσκομεν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων μας. Συλλογίσθητε, ἂν εἶναι τίμιον καὶ καλὸν νὰ καυχώμεθα εἰς ταύτας τὰς πατραγαθίας, χωρὶς νὰ δεῖξωμεν καὶ ἡμεῖς ἰδίας ἀνδραγαθίας· νὰ ὑποφέρωμεν ὄνειδιζόμενοι ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη, ὡς ἀνάξιοι τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐγενείας καὶ δόξης, ὡς ἔθνος ἡλίθιον, ὡς ἀνωφελὲς βάρος τῆς γῆς. Συλ-

λογίσθητε, ὧ τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι νέοι, ἂν εἴσθε ἄξιοι τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἐὰν δυνάμενοι νὰ φωτίσετε τὴν Πατρίδα καὶ νὰ τὴν ἐκδικήσετε ὡς ἄλλοι Ἡρακλεῖς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς πᾶς ὕβρεις, ἀκολουθήτε τὴν ἀναίσχυντον γυναῖκα, τὴν ὁποίαν πλανηθέντες ἴσως ἐπιστεύσατε, ὅτι εἶναι ἀληθῆς εὐδαιμονία.

Ἐν Παρισίοις τῷ 1823.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Προλεγόμενα εἰς Βεκκαρίου «Περὶ ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν», β' ἔκδ. 1823.

Η Μ Ο Σ Χ Ο

[Ὁ Ἄλῃ-Πασας δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ ἐν μέσῳ τῆς δεσποτικῆς ἐπικρατείας τοῦ ἐλεύθερον καὶ ὑπερήφανον τὸ Σούλι. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ τὸ κυριεύσῃ. Ἄλλ' ἢ πρώτη κατ' αὐτοῦ ἐκστρατεία τὸ 1791 ἀπέτυχε. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1792 παρεσκευάσθη διὰ νέαν ἐκστρατείαν. Διὰ νὰ προλάβῃ ὁμως τοὺς Σουλιώτας ἀνετοίμους, προσεποιήθη, ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ἐζήτησε μάλιστα τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν. Οὗτοι ἀπατηθέντες ἔστειλαν τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν μὲ ἐβδομήκοντα παλικάρια, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ δωδεκαετῆς υἱὸς τοῦ Φῶτος. Ὁ Ἄλῃς διὰ δόλου συνέλαβε καθ' ὄδον ὄλους καὶ ἀφοῦ τοὺς ἀφώπλισε, τοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὰ Ἰωάννινα δεσμίους. Μόνον τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν ἀπέλυσε, διότι οὗτος ὑπεσχέθη, ὅτι δεῖθεν θὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι. Ἀπεναντίας ὁμως ὁ Λάμπρος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἀντέταξεν ἡρωικωτάτην ἄμυναν, εἰς τὴν ὁποίαν μεγάλην βοήθειαν ἔδωσαν αἱ γυναῖκες τοῦ Σουλίου. Ἰδού πῶς περιγράφει τὸν ἀγῶνα τοῦτον τῆς 20 Ἰουλίου 1792 ὁ Χριστόφορος Περραιβός].

Ὁ Ἄλῃ-Πασας παρουσιασθεὶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοῦ ἔφιππος ἐξέφρασε τὰ ἐξῆς : «Παλικάρια μου ! Ἔσεῖς ἠξεύρετε πολὺ καλὰ πόσα κακὰ κάμνουν καὶ ἐμένα καὶ ἐσᾶς καθ' ἡμέραν οὗτοι οἱ ἄπιστοι Σουλιῶται, πόσους τόπους καὶ χωριά μᾶς ἄρπαξαν. Ἐὰν τοὺς ἀφήσωμεν ζωντανούς, αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ τολμήσουν νὰ κυριεύσουν τὰ σπίτια μας, θὰ σκλάβώσουν τὰ γυναικόπαιδά μας. Ἐγὼ μὲ τὴν ἰδικὴν σας ἀνδρείαν ὑπέταξα τὴν Ρούμελην, κατετρόπωσα ὄλους τοὺς γειτονικοὺς καὶ μακρινούς ἐχθρούς μου' καὶ τώρα δὲν εἶναι ἐντροπὴ μας μία φούκτα γκιαούρηδες νὰ μᾶς καταστήσουν νὰ μὴ τολμῶμεν νὰ ἐβγῶμεν ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια μας ; Τὰ στρατεύματά μας εἶναι

πολλά καὶ ἀνδρεῖα. Ὅθεν σήμερον δὲν χρειάζεται πολὺ ντουφέκι, ἀλλὰ μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὸ χέρι. Ὅσοι ἀπὸ σᾶς εἶναι ἄξια παλικάρια καὶ πιστοὶ Μωαμετάνοι, τώρα θὰ φανοῦν. Σᾶς λέγω ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅσοι ἀπ' ἐσᾶς ἤθελε πρωτέμβουν εἰς τὸ Σούλι μὲ τὸ σπαθὶ γυμνόν, ὑπόσχομαι νὰ δώσω εἰς τὸν καθένα πεντακόσια γρόσια».

Ἡ ὁμιλία αὕτη ἐνθουσίασε τοὺς ὄπλαρχηγοὺς καὶ στρατιώτας εἰς βαθμόν, ὥστε ἐκ τοῦ ὀλιγοῦ στρατοῦ ἐκλεχθέντες ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας, οἱ ἀνδρειότεροι, ὠρκίσθησαν νὰ μὴ βάλωσι τὰ ξίφη εἰς τὰς θήκας, πρὶν κυριεύσωσι τὸ Σούλι, ἐξολοθρεύσωσι τοὺς Σουλιώτας ἢ ἀποθάνωσι μαχόμενοι. Ἡ ἔνορκος αὕτη ἀπόφασις ἀμέσως ἀντήχησεν εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες συσκεφθέντες ὠρίμως ἐνέκρινον ν' ἀφήσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ τὸ Σούλι, Σαμενίβαν καὶ Ναβαρίκον καὶ νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς τὴν κατὰ δυσμὰς κειμένην ράχιν τῆς Κιάφας, ὅπου κατ' ἀνατολὰς μόνον ἠδύνατο νὰ τοὺς προσβάλωσιν οἱ ἐχθροί, διότι τὰ βορειοδυτικομεσημβρινὰ αὐτῆς μέρη εἶναι ἄβατα διὰ τοὺς ἐνυπάρχοντας κρημνοὺς καὶ βράχους. Τὴν δὲ ὀχυρωθεῖσαν θέσιν τῆς ράχεως κατέσχον οἱ ἄνδρες, ἐξ ὧν ἐκλεχθέντες ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους, νέοι ἀνδρεῖοι καὶ ὠκύποδες, παρετάχθησαν εἰς μάχην δύο σχεδὸν ὥρας μακρὰν τῆς Κιάφας καὶ ἐν τοιοῦτῳ σχεδίῳ, ὥστε νὰ μάχωνται ὀπισθοποδίζοντες ἐκ συμφώνου ἐκ τῆς εἰρημένης ράχεως. Τὸ στρατήγημα τοῦτο ἀναγκαῖον ἦν νὰ τὸ πραγματοποιήσωσι διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ ἐλπίδα τῆς νίκης, διότι ἡ πληθὺς τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἡ μεθ' ὄρκου ἀπόφασις τοῦ καὶ αἱ ἀδύνατοι ἀλλαχοῦ πρὸς διατήρησιν τοποθεσίαι ἐπρομήνυον νίκην τοῦ Πασᾶ ἢ πολλὴν φθορὰν τῶν Σουλιωτῶν.

Οἱ Τουρκαλβανοὶ λοιπὸν μετὰ τὴν συνήθη προσευχὴν σύραντες τὰ ξίφη ὤρμησαν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἀλαλάζοντες. Οἱ δὲ ὀπισθοποδίζοντες ἐπυροβόλουν καὶ ἠραιομένοι ἀντέτασσαν τὸ ἀριστερὸν πλάγιον τοῦ σώματος ὡς δύστρωτον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγένετο ὁ πόλεμος μέχρι τῆς Κιάφας, ὅπου φθάσαντες παρ' ἐλπίδα οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐκάθισαν ν' ἀναψύξωσι μικρὸν καὶ ἐπομένως νὰ ὀρμήσωσιν ὅλοι ὁμοῦ, οἱ δὲ Σουλιῶται ἀναβάντες εἰς τὴν ράχιν κατέλαβον μετὰ τῶν λοιπῶν συμπολιτῶν τὰς ἀναγκαίας θέσεις. Καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης καὶ ὀπι-

σθοδρομήσεως τῶν Σουλιωτῶν καθήμενος ὁ Πασάς ἐπὶ τοῦ ὄρους Βιρτζάχα ἐθεώρει τὰ γενόμενα. Ἐπερίγραπτος ὑπῆρχεν ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς του διὰ τὴν προχώρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα ἐνδόξου νίκης. Ἐπεμπεν ἐκ τοῦ βουνοῦ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου πιστοὺς ὑπηρέτας, διὰ νὰ ἐπαινῶσιν ἐκ μέρους του τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ τοῖς ὑπόσχωνται χρήματα, δῶρα καὶ βαθμούς.

Ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τοιούτων ἐπαίνων καὶ ὑποσχέσεων τοῦ Πασᾶ, πεπεισμένοι πρὸς τούτοις διὰ τὴν προχώρησιν, ὥρμησαν ἐκ δευτέρου ἀλαλάζοντες. Οἱ Σουλιῶται ἐτοποθετήθησαν ἀνὰ δύο εἰς πᾶσαν πολεμίστραν, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐγέμιζεν, ὁ δὲ ἐπυροβόλει, ὥστε ἐγένετο ὁ πυροβολισμὸς ἀδιάκοπος. Ἦρξαντο δὲ νὰ τοὺς πυροβολῶσιν ἡσυχῶς καὶ εὐστόχως, ὅτε ἦσαν μόλις δέκα βήματα μακρὰν ἀπ' αὐτῶν. Ὁ πρῶτος καὶ δεῦτερος πυροβολισμὸς ἐπέφερον αἰσθητὴν φθορὰν εἰς τοὺς Ἀλβανούς, διότι ἀνεχαίτισε καὶ ἐματαίωσε τὴν θηριώδη ὀρμὴν των εἰς τρόπον, ὥστε βλέποντες οἱ μὲν τὸν θερισμόν τῶν δέ, ἔπεσον πρηνεῖς μεταχειρισθέντες τῶν πεσόντων στρατιωτῶν τὰ πτώματα ὡς προμαχῶνας, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ἀντεμάχοντο μὴ τολμώντες πλέον νὰ προχωρήσωσιν ἐπὶ τὰ πρόσω. Διήρκεσεν ἡ μάχη αὐτὴ ὑπὲρ τὰς τέσσαρας ὥρας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ὑπερβολικὴ θερμότης τοῦ ἡλίου (διότι ἦτο ἡ εἰκοστὴ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου) καὶ τοὺς μαχομένους παρέλυσεν καὶ τὰ πυροβόλα ὄπλα ἐκ τῆς ἀδιakόπου χρήσεως κατέστησεν ἄχρηστα, κατήντησαν ἀμφοτέρα τὰ μέρη νὰ διακόψωσι πρὸς καιρὸν τὸν διηνεκὴ πυροβολισμόν.

Αἱ γυναῖκες ὁμως, εὐρισκόμεναι ὅπισθεν τῶν ἀνδρῶν, μὴ ἀκούουσαι πυρσοκροτήσεις καὶ ἀλαλαγμούς, ἠπόρησαν νομίσασαι, ὅτι οἱ Τουρκαλβανοὶ ὄλους τοὺς Σουλιώτας κατέστρεψαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ Μόσχω, γυνὴ τοῦ Καπετὰν Τζαβέλα, ἐπιστᾶσα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων γυναικῶν εἶπε τὰ ἑξῆς:

— Ὁ ἀδελφαί, ὁ πόλεμος ἔπαυσε. Οἱ ἐχθροί, ὡς φαίνεται, ἐνίκησαν καὶ ἔσφαξαν τοὺς ἄνδρας, τὰ παιδιά, τοὺς συγγενεῖς καὶ ὄλους τοὺς συμπολίτας μας. Ἡμεῖς λοιπὸν τί πρέπει νὰ κάμωμεν; νὰ παραδοθῶμεν σκλάβες ἢ ν' ἀποθάνωμεν καθὼς οἱ συγγενεῖς μας;

“Ὅλοι ἐκ συμφώνου ἀπεκρίθησαν:

—Θάνατον μᾶλλον προκρίνομεν ἢ σκλαβιάν!

—Ἐάν, ἀπεκρίθη ἡ Μόσχω, προκρίνετε τὸν θάνατον, δράξατε τὰ ὄπλα καὶ ἀκολουθήσατέ μοι. Ἄς μείνωσιν ἐδῶ μόνον αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τρυφερὰ τέκνα μας, τὰ ὅποια, ἀφοῦ ἀποθάνωμεν ἡμεῖς, ἄς τὰ ρίψωσι κάτω ἀπὸ τοῦτον τὸν βράχον, ἔπειτα ἄς ριθῶσι καὶ αὐταὶ κατόπιν.

Ἐπὲρ τὰς τριακοσίας γυναῖκας συνέδραμον μετὰ τῆς ἀτρομήτου Μόσχως, ἀναβᾶσαι δὲ εἰς τὴν ράχιν ἔμαθον τὴν αἰτίαν τῆς διακοπῆς τοῦ πυροβολισμοῦ. Πληροφορηθεῖσαι ταυτοχρόνως καὶ τὴν χείρονα κατάστασιν τῶν Τούρκων ἔκ τε τῆς ἡλιακῆς θερμότητος καὶ τῆς φθορᾶς τῆς μάχης, ἀπεφάσισαν νὰ ριψοκινδυνεύσωσι καὶ αὐταὶ κατ’ ἐκείνην τὴν κρίσιμον περίστασιν, ἄφ’ ἧς ἐξηρτάτο ἡ σωτηρία ἢ ἡ ἀπώλεια τῆς Πατρίδος. Ὅθεν ἀμέσως ἐφώνησε στεντορίως ἡ Μόσχω πρὸς τὰς ἄλλας συμπολίτιδας:

—Ἐπάνω τους, ἐπάνω τους, ἀδελφαί! Τί τοὺς κοιτάζετε ἀκόμη;

Ἡ ἐνθουσιώδης ὁρμὴ τῶν γυναικῶν συνωδευμένη καὶ μὲ ὀξυφώνους ἀλαλαγμούς, εἰς τόσον βαθμὸν παραδόξου συγχύσεως καὶ μικροψυχίας κατέφερε τοὺς Τουρκαλβανούς, εἰς ὅσον βαθμὸν ὁμοιοῦς καὶ ἀνδρείας τοὺς εἶχεν ὑψώσει ἢ ἀπόφασιν πρὸ τεσσάρων ὥρων διώκοντας τοὺς ἄνδρας των. Ἀπορίας καὶ θαυμασμοῦ φαινόμενον ἦν νὰ βλέπη τις στρατηγούς καὶ στρατιώτας ἐμπειροπολέμους, νικητὰς ἄχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς, ὠρκισμένους πρὸ ὀλίγου ἢ ν’ ἀποθάνωσιν ἢ νὰ νικήσωσι κατὰ κράτος τοὺς ἀντιπάλους, ἀπροσδοκῆτως δὲ διωκομένους ἤδη ὑπὸ γυναικῶν, συνοδευομένων πρὸς ἐπικουρίαν ὑπὸ μόλις τριακοσίων ἀκουράστων μαχητῶν, οἵτινες, καίτοι ἀπηυδισμένοι ἐκ τοῦ πανημέρου ἀγῶνος, ἔδραμον κατόπιν πρὸς βοήθειαν τῶν γυναικῶν, φοβούμενοι μὴ ἀπευκταῖον αὐταῖς συμβῆ. Ἐνὶ λόγῳ ἔβλεπέ τις γυναικανδρομάχην καὶ οὐχὶ ἀνδρομάχην. Τοὺς ἔδιωξαν τέλος πάντων μέχρι τοῦ Σουλίου, μίαν ἀπέχοντος ὥραν τῆς Κιάφας.

Ἐνῶ ἀπ’ ἀντικρὺ περιέμενεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ὁ Πασὰς ν’ ἀκούσῃ τὴν χαρμόσουν ἀγγελίαν τῆς τελείας ἡττῆς

καὶ καταστροφῆς τῶν ἐχθρῶν του, ἀπροσδοκῆτως καὶ μὲ ἔκστασιν βλέπει τὸ στράτευμά του φεῦγον καὶ προτροπάδην διωκόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν! Ἡ ἡρωϊκὴ αὐτὴ πράξις τῶν Σουλιωτισσῶν βυθίζει αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν ἀπελπισίαν. Ριφθεὶς χαμαὶ τύπτει τοὺς μηρούς του ἐκφωνῶν ἀλβανιστὶ τοὺς ἐξῆς σχετλιαστικοὺς λόγους:

— Μπῶ, μπῶ! Μεντέτ, Ἄλλάχ! (οὐαί, οὐαί! ἔλεος, Θεέ μου!).

Μαδίζει τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του, κατασύρει τὰς παρεϊάς του καὶ χωρὶς νὰ προσμένῃ τὸ τέλος τῆς μάχης, οὔτε διαταγὰς ἐγγράφους ἢ προφορικὰς ν' ἀφήσῃ εἰς τοὺς στρατηγούς τοῦ στρατοπέδου, ἱπεύσας ἀπῆλθε δρομαῖος εἰς τὰ Ἰωάννινα'...

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας, 1815.

ΑΤΑΡΑΞΙΑ ΨΥΧΗΣ

Ἄν ὅλα τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἔπρεπε νὰ ταραττώσι καὶ νὰ μᾶς ρίπτωσιν εἰς ἀνησυχίαν, ἢ ψυχὴ μας ἤθελε βασανίζεσθαι ἀκαταπαύστως καὶ ἡ εὐθραστος αὐτὴ μηχανὴ τοῦ σώματος δὲν ἤθελεν ἠμπορεῖν νὰ ἀντέχῃ πολὺν καιρὸν εἰς τόσας ἀλλεπαλλήλους προσβολὰς τῆς τύχης, τὸ στάδιον τῆς ζωῆς μας ἤθελε τελειῶναι δυστυχῶς καὶ παρὰ τοὺς ὀρισμένους ὄρους ἀπὸ τὴν φύσιν. Ὁ φρόνιμος λοιπὸν καὶ σοφὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ μὲ βλέμμα γενικὸν ὅλον τὸ σύστημα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· νὰ προβλέπῃ τί ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ νὰ μὴ ταραττέται εἰς τὰ συμβαίνοντα.

Ἡ διάθεσις αὐτὴ λέγεται Ἰσότης ψυχῆς καὶ Ἀταραξία, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ συµμεταβάλλεται μὲ τὴν ἄστατον τύ-

¹ Τὴν φυγὴν αὐτὴν τοῦ Ἀλῆ-Πασα ἔλαβεν ὡς θέμα ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης εἰς τὸ γνωστὸν ποιήμα του, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει μὲ τοὺς στίχους:

Τ' ἄλογο, τ' ἄλογο, Ὁμὲρ Βριόνη,
τὸ Σούλι ἐχούμησε καὶ μᾶς πλακώνει...

(Μ. Χ. Ο.)

χην, ἀλλὰ νὰ φυλάττη πάντοτε τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα. Δὲν εἶναι βέβαια ἄλλο δυστυχέστερον παρὰ τὸν ἄστατον καὶ εὐμετάβλητον ἄνθρωπον, ὅστις κλίνει, ὅπου φυσᾷ ὁ ἄνεμος τῆς τύχης· ὅστις λαλεῖ καὶ πράττει σήμερον οὕτω καὶ αὔριον ἀλλέως· ὅστις δὲν ἔχει καμίαν σύστασιν οὔτ' εἰς τὸ πνεῦμα οὔτε εἰς τὴν καρδίαν του. Ἐκ τούτων ψευδεῖς ὑποσχέσεις, ἐκ τούτων προδοσίαι κρυφαί, ἐκ τούτων ἀπάται, κολακεῖαι, δολιότητες καὶ ἐπιβουλαί. Δὲν ἐξεύρει κανεῖς, πῶς νὰ φερθῆ μετ' ἀνθρώπους τοιοῦτου πολυμόρφου εἴδους. Τὸ παραμικρότερον συμβεβηκὸς τοὺς μεταβάλλει· ἢ πλεον ἐλαφρὰ δυστυχία τοὺς ἀπελπίζει· ἢ παραμικροτέρα ἐναντιότης τοὺς ἀνατρέπει, ὡς νὰ ἀγνοοῦσαν τὴν ἀστασίαν τῶν ἐπιγείων πραγμάτων.

Ἄλλ' ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος καὶ σοφὸς πολὺ διαφέρει ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους· γνωρίζει τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἀληθινὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐξεύρει νὰ τὴν μεταχειρίζεται πρεπόντως καὶ ὄχι νὰ ὑποδουλώνεται. Δὲν ἐκπλήττεται εἰς τὰ συμβαίνοντα, διότι τὰ προβλέπει· εἰς ὅλα εἶναι ἕτοιμος. Ἄλλο δὲν φοβεῖται παρὰ τὴν κακίαν, ὡς μόνην ἀληθινὴν καὶ φρικώδη τῶντι συμφορὰν δι' ἄνθρωπον λογικόν.

Ἐξέρων καλῶς τὰ χρέη του, ἐκτελεῖ αὐτὰ εὐχαρίστως, εἶναι πιστὸς καὶ ἀσφαλὴς εἰς τὰ συναλλάγματά του, εὐλικρινὴς εἰς τὴν φιλίαν του, τίμιος καὶ σύμφωνος μετ' ὁρθὸν λόγον εἰς ὅλους τοὺς τρόπους του. Ὅτι εἶναι σήμερον, τοῦτο καὶ αὔριον καὶ μετὰ τὴν αὔριον καὶ πάντοτε. Ἐξέρχεται καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν του μετ' αὐτὴν ἰλαρότητα· τὰ πλεον παράδοξα εἰς τοὺς ἄλλους φαινόμενα εἰς αὐτὸν δὲν προξενοῦν καμίαν ἔκπληξιν, διότι ἐξεύρει τὰς αἰτίας τῶν αἰσθηματικώτερος εἰς τὰς δυστυχίας τῶν ἄλλων παρὰ εἰς τὰς ἰδικὰς του, ἀντὶ νὰ χύνη μάταια ἢ ὑποκριτικὰ δάκρυα, μεταχειρίζεται τὰ πλεον δραστήρια μέσα, διὰ νὰ παρηγορῆ τοὺς δυστυχεῖς.

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΒΑΜΒΑΣ

«Στοιχεῖα Φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς», Βενετία 1818.

Η ΠΑΤΡΙΣ

Ἡ πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζη τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὸ χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλα βε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς.

Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς.

Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα.

Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχη νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπα δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν ἠδεῖαν ἀπόλαυσιν εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦτο προστάζουσιν καθένα νὰ ὑπερμαχῆ κατὰ πρῶτον λόγον «ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιουτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμῆ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθητοὺς ἢ παντάπασιν τὰ ἦθη σαπροῦς καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς κα

αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλω-
τίζοντα τὸ μνημονικόν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται
γλυκύτερος, ὁ ἀήρ εὐπνότερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα
τροφιμώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ κολὰ λειβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολ-
λάκις καὶ ἔν δένδρον, ἔν ρυάκιον καὶ βράχος τις πολλάκις ἀπό-
τομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν
τοιουτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεν-
νήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ
τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὄχι ἅπαξ ἐπρωτίμη-
σεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ (ἔξ Οἰκονόμων)

«Περὶ φιλογενείας», 1815.

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΕΝΤΕΧΝΑ

Ο ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Τὸ «Ἐρωτόκριτος», εἶναι μακρὸν ἐπικὸν ποίημα ἢ ἕμμετρον μυθιστόρημα ἐκ 10.000 στίχων. Τὸ ἔργον τοῦτο γραφὲν ἐν Σητεῖα τῆς Κρήτης περὶ τὸ 1650 ὑπὸ τοῦ Βιτσέντσου Κορνάρου ἔγινε γνωστότατον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέστη πανελλήνιον λαϊκὸν ἀνάγνωσμα. Ὁ «Ἐρωτόκριτος» χωρίζεται εἰς πέντε ἄσματα καὶ εἶναι γραμμένος εἰς κρητικὴν διάλεκτον, ὅλοι δὲ οἱ στίχοι του εἶναι ὁμοιοκατάληκτοι δεκαπεντασύλλαβοι.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου ἐξελλίσσεται εἰς Ἀθήνας. Ὁ ποιητὴς φαντάζεται εἰς ἀκαθόριστον ἐποχὴν βασιλεία τῶν Ἀθηνῶν τὸν Ἡράκλην, πρόσωπον ἱστορικῶς ἀνύπαρκτον. Ὁ υἱὸς ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ βασιλέως, ὁ γενναῖος Ἐρωτόκριτος, ἀφοῦ ἔθριάμβευσεν εἰς τοὺς ἵπποτικούς ἀγῶνας καὶ ἔστεφανώθη νικητὴς, τολμᾷ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ τοῦ δώσῃ ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Ἀρετούσαν, ἡ ὁποία εἶναι πρόθυμος εἰς τοῦτο. Ὁ Ἡράκλης ὄμως ἀρνεῖται. Τὴν κόρην του ἐγκλείει ἐντὸς πύργου, τὸν δὲ Ἐρωτόκριτον ἐξορίζει εἰς Ἐγριπον (Εὐβοίαν). Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ βασιλεὺς τῆς Βλαχίας Βλαντίστρατος ἐπέρχεται κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ κίνδυνος εἶναι μέγας διὰ τὰς Ἀθήνας. Τότε ὁ Ἐρωτόκριτος, εἰδοποιούμενος ἀπὸ τὸν φίλον του Πολύδωρον ἀποφασίζει νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἡράκλη. Μὲ ἐν ὕγρον, τὸ ὁποῖον εἶχε προμηθευθῆ ἀπὸ κάποιαν μάγισσαν, μεταβάλλει τὸ ξανθὸν χρῶμα του εἰς μελανόν. Ἀφοῦ ἔγινε τοιοῦτοτρόπως ἀγνωρίστος, ἔρχεται, ἐπιπίπτει ὡς λέων κατὰ τοῦ βλαχικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον νικᾷ, σώζων τὸν βασιλέα τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ βέβαιον κίνδυνον. Ὁ Ἡράκλης εὐγνωμόνως προσφέρει εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν κόρην του. Ἀλλ' ἡ Ἀρετούσα δὲν δέχεται, ἔπειδὴ ἀγνοεῖ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Ἐρωτόκριτος. Τότε ὁ νέος μ' ἓνα ἀντιφάρμακον λαμβάνει πάλιν τὴν προηγουμένην μορφήν του καὶ νυμφεύεται τὴν Ἀρετούσαν.

Τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα περιγράφει τὸν πόλεμον τῶν δύο ἐχθρικών στρατῶν καὶ τὴν ἥρωικὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ὁ ὁποῖος μόλις εἰδοποιήθη ἀπὸ τὸν Πολύδωρον, σπεύδει ὀρμητικὸς εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης].

(Ἀπόσπασμα)

Ἄλλο μαντάτο νὰ τοῦ ποῦν δὲ στέκειν ν' ἀνιμένη,
μὲ σπούδα καρβαλίκεψε, στὸν κάμπο κατεβαίνει....

Κι ὡσάν λιοντάρ' ὄντῃ πεινᾶ κι ἀπὸ μακρὰ γρικῆση
 κι ἔρχεται βρῶμα, πούπασκε νὰ βρῆ νὰ κυνηγήση
 κι εἰς τὴν καρδιὰ νικᾷ ὡς τὸ δῆ, ἢ πεθυμιὰ τῆ μάχη,
 τρέχει ζιμιὸν * ἀπάνω ντου κι ἀγριεύγει σὰν τοῦ λάχη,
 φωτιὰ πυρὴ στὰ μάτια ντου ἀνεβοκατεβαίνει,
 καπνὸς ὄχ* τὰ ρουθούνια ντου μαῦρος βραστὸς ἐβγαίνει,
 ἀφροκοπᾷ τὸ στόμα ντου, τὸ κοῦφος* του μουγκρίζει,
 ἀνασηκώνει τὴν ὄρα, τὸν κόσμον φοβερίζει,
 καταχτυποῦ τὰ δόντια ντου καὶ τὸ κορμὶ σφαράσσει,
 ἀναχεντρώνουν* τὰ μαλλιά καὶ τρέχει νὰ τὸ πιάση,
 ἐδέτσι ξαγριεύτηκε γιὰ τὰ κακὰ μαντάτα
 κι ὡσάν αἰτὸς ἐπέταξε κι ἐμπῆκε στὰ φουσάτα*.
 Βλάχοι κακὸν τὸ πάθετε, εἰς τὰ σᾶς εὔρ' ἀφνίδια,
 ἐδάρθασι τ' ἀπαρθινὰ* κι ἐπάψαν τὰ παιγνίδια.

Ὁπούλαχε νὰ δῆ ποτὲ σύγκλυση* νὰ φουσκῶση,
 νὰ πνίξ' ἀνθρώπους καὶ θεριά, δεντρά καὶ ξεριζώση
 καὶ νὰ μουγγρίζου οἱ ποταμοὶ κι ὁ κόσμος ν' ἀγριέψη
 κι ἀστροπελέκια ὁ οὐρανὸς χάμαι στὴ γῆς νὰ πέψη,
 νὰ τρέμουν ὅσοι τὰ θωροῦ, τὸ πνέμα ντως νὰ χάνου,
 νὰ ξεψυχοῦ ὄχ τὸ φόβον τως, πρὶ πάρα ν' ἀποθάνου,
 ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος κάνει τὴν ὥρα κείνη·
 πολλὰ μεγάλη σύχυση εἰς τὸ φουσάτο γίνη·
 τίνος τὸν πόδαν ἤκοβγε, τίνος τῆ χέρα ρίχτει,
 τίνος ἐκόπ' ἢ κεφαλή, τίνος τ' ἀστήθ' ἀνοίχτη,
 ποιὸν ὄχ τῆ μέση χωρίζε, τίνος κοιλιὰν ἐτρύπα,
 πάντα κάν' αἱμ' ἢ κοπανιά, ἐκεῖ πού τὴν ἐχτύπα.

Σὰν κάν' ὁ λύκος εἰς τ' ἀρνιὰ ὄντε πεινᾶ κι ἀράσσει*
 καὶ πνίγει τ' ὄπου κι ἂν τὰ βρῆ καὶ φτάνει τ' ὄπου πᾶσι,
 ἔτσι ἦκαν' ὁ Ρωτόκριτος ξετρέχοντας τὸ νίκος,
 οἱ Βλάχοι τρέμουν σὰν τ' ἀρνιὰ κι ἐκεῖνος εἶν' ὁ λύκος·
 ζερβὰ δεξὰ τοὺς πολεμᾶ κι ἀλύπητα σκοτώνει
 καὶ σὰ θεριὸ τς ἀπογλακᾶ*, σὰ δράκος τοῖ ζυγώνει·
 ἤκοβγε μέσας καὶ μεριά, κορμιὰ πό πᾶν' ὡς κάτω,

ἤκλαιγ' ἐκεῖνος ὁ λαός κι ἤτρεμε τὸ φουσατό.
Πέφτ' ὄχ τὴ χέρα τὸ σπαθί, χάνουν τὸ χαλινάρι,
τὸ θέλαν δεῖ ἀπὸ μακρὰ τοῦτο τὸ παλικάρι,
ἀποκρυγαῖναν οἱ καρδιές, τὴν ἀντρεῖαν ἔχανα,
ἐφεῦγαν κι ἐγλακούσανε*, τὰ μονοπάτια πιάνα.

B'.

Παίρνει ψυχὴ καὶ δύναμη τς Ἀθήνας τὸ φουσατό,
πού τόβρεν ὀλοσκόρπιστο κι ἐγλάκ'* ἀπάνω κάτω.
Τὸ πρόσωπο γυρίσανε, πού δείχνασι τὴ ραχη
κι ὄσο ματώνουν τὰ σπαθιά, τόσο πληθαίν' ἡ μάχη.
Τὶς πέφτει καὶ ψυχομαχεῖ, τὶς πέφτ' ἀποθαμένος
καὶ τὶς ὀλίγα, τὶς πολλὰ βρίσκεται λαβωμένος.
Μεγάλος καλορίζικος ἐκράζοντον ἐτότες
ἐκεῖνος, ὅπου πέθαινε μὲ τοῖ πληγῆς τοῖ πρῶτες
κι ὡς εἶχε πέσ' ἀπ' τὸ φαρί*, τὴ ζήση νὰ τελειώση
κι οὐδ' ἄλλο πόν' ὁ πόλεμος κι ἡ μάχη νὰ τοῦ δώση...

Κεῖτεται τ' ἄλογο, ψοφᾷ στ' ἀφέντη του τὸ πλάι,
στρέφεται ὁ φίλος καὶ θωρεῖ τὸ φίλο, πὼς ἐσφάη·
σύντροφος μὲ τὸ σύντροφο νὰ ξεψυχοῦν ὀμάδι,
τὸ αἷμα εἶν' ἡ κλίνη ντως κι ἡ γῆς προσκεφαλάδι...
Γίνονται ματοκυλισές, πολλῶ λογιῶ θανάτοι
καὶ τὸν Ἡράκλη ὀλημερίς τρομάρα τὸν ἐκράτει
μὴ χάση τὸ φουσατόν του κι εἰς τὴν καρδιά τὸν πιάνει
καὶ σκλαβωθῆ κι εἰς τὴν σκλαβιά σὰ σκλάβος ν' ἀποθάνει.

Γ'.

Δὲν ἔμπορεῖ ὁ Ρωτόκριτος νάναι σὲ κάθε τόπο,
μὰ ὅπου' χε σώσει, θάνατο ἔδιδε τῶν ἀνθρώπων.
Μπλιό* τὴν ζωὴν του δὲν ψηφᾷ, πολλὰ βραζε τὸ αἷμα,
σὰν εἶδε τὸν Ἀφέντην του μὲ τς ἄλλους κι ἐπολέμα.
Ἡ ἀγριότη τῆς ἀντρεῖας κι ὁ φόβος τοῦ θανάτου,
πού τῶν ὀχθρῶν του ἤδιδε μὲ τὰ καμῶματά του,

παρά τὸν ἴδιο θάνατο σ' πλιὸ φόβο τούσε βάνει
 καὶ τὸ κορμὶ ἄφικ' ἢ ψυχὴ, πρὶ παρά ν' ἀποθάνη.
 Ἐπέσασιν ἀρίφνητοι* δίχως ψυχὴ στὸ χῶμα
 τῶ λύκων ἐγινήκασι καὶ τῶν κοράκων βρῶμα*.
 Εἰς τούτους τς ἀνεκατωμοὺς εἰκοσιδυὸ ἀντρειωμένοι
 εἶχαν ὄχ τὸν Βλαντίστρατο μιὰν ὀρδιναί* παρμένη
 νὰ βροῦν τὸν ἄλλο βασιλιό, νὰ τονε πολεμήσου
 κι ἂν δὲν τὸν πιάσουν ζωντανὸ νεκρὸ νὰ τὸν ἀφήσουν·
 καὶ συντροφιάζει τους κι αὐτὸς κι ὀμάδι συνοδεύγα
 κι ἀπάνω κάτω σὰ θεριά τὸν Ρήγαν ἐγυρεύγα·
 εὐρήκασι τὸ γέροντα κι ὡς λιόντας ἐπολέμα,
 μὲ τὸ σπαθὶ ὀλοκόκκινο ἀποὺ τὸ τόσον αἷμα.
 Ἐκεῖ ἴτον κι ὁ Πολύδωρος στὴ συντροφιάν του κι ἄλλοι
 τὸ Ρήγα παραβλέπουσι εἰς τέτοια χρειά μεγάλη.
 Ὡς ἦσσο ὁ Βλαντίστρατος, ὡσὰ λιοντάρι τρέχει
 ἀπάνω ντου μὲ τ' ἄλογο κι ἀπομονὴ δὲν ἔχει
 κι ὀπίσω ντου ἄλλοι κοσιδυὸ κι ὡς δράκοντες ἐράσσα*
 κι ὄχτῶ κοντάρια στοῦ Ρηγὸς στὸ κούτελ' ἐχαλάσα.
 Ἦπεσεν ἀποὺ τ' ἄλογο ὁ Ἡράκλης καὶ ζαλίστη
 χάμαι στὴ γῆς ἐξάπλωσε, στὰ αἷματα κυλίστη.
 Πεζὸς εἶν' κι ὁ Πολύδωρος, μάκανε σὰ λιοντάρι
 κι ἦβλεπε τὸν ἀφέντην του κανεὶς μὴν τότε πάρη.
 Ἐξεζαλίστ' ὁ βασιλιὸς κι ὀγλήγορα σηκώθη
 κι ἦκραξε τὸν Πολύδωρο, σ' ἐκεῖνον παραδόθη.
 Μὲ τὸ σπαθὶ στὴ χέραν του σὰ λιόντες πολεμοῦσε
 κι ἀπὸ τσί Βλάχους ζωντανοὶ πάσκου* νὰ μὴν πιαστοῦσι.
 Μάσανε τόσοι οἱ ὄχθροί, ὀποὺ τοὺς τριγουρίζου,
 ὀποὺ κανένα γλιτωμὸ γιὰ τότες δὲν ὀλπίζου.
 Μὲ δυὸ κακὲς λαβωματιῆς στὴν κεφαλή, στὴ χέρα,
 εὐρίσκειτ' ὁ Πολύδωρος ἐκείνην τὴν ἡμέρα.

Ὁ Ἄφέντης μὲ τὸ δοῦλον του τὸ θάνατο θωροῦσι,
 ὄντε φωνὴ καὶ ταραχὴ παλικαριοῦ γρικοῦσι*.
 Τούτ' ἢ φωνὴ κι ἢ ταραχὴ τῆς μάχης τὸ σημάδι
 ἦτονε τοῦ Ρωτόκριτου, π' ὡς εἶδε κι εἶν' ὀμάδι
 ὁ Ἄφέντης μὲ τὸν φίλον του σὲ κίντυνο θανάτου,

τσί σκάλες ἀντιπάτησε καὶ σφίγγει τ' ἄρματά ντου.
 Ὁ πρῶτος πού τοῦ πάντηξε ἦτο δικός τοῦ Ρήγα
 τοῦ Βλάχου καὶ καθημερινὸ σὲ μιὰ βουλὴν ἐσμίγα
 καὶ δίδει του μιὰ κονταρά καὶ τὸ κοντάρι μπήχτει
 εἰς τὸ λαϊμὸ ποκατωθιὸ καὶ χάμαι τόνε ρίχτει
 κρυγιὸ νεκρὸ κι ἀσάλευτο καὶ καταματωμένο,
 τὰ μαθημένα ντου καμε τὸ χέρι τ' ἀντρειωμένο.
 Σκοτώνει καὶ τὸ δεύτερο, τὸν τρίτο ξεσελώνει,
 καὶ τὸ κοντάρ' ἐτσάκισε καὶ τότες ξεσπαθώνει
 κι ἦκαμε πράματα φριχτά, καμώματα μεγάλα.
 Θάνατο τὸν ἐλέγασι, Χάρο ὄνομα τοῦ βγάλα.
 Σάν τὸ γεράκιν, ὄντε δῆ στῆ λίμνη καθισμένο
 πληθος πουλιῶ κι ἐκεῖ χυθῆ ἄγριο καὶ θυμωμένο
 κι ἀπὸ τὰ ὕψη τ' οὐρανοῦ τὴν ταραχὴν ἀρχίση,
 γρυλώσουσι τὰ μάτια ντου καὶ τὰ φτερά χτυπήση,
 δώση στῆ μέση τῶν πουλιῶ, κι ἐκεῖνα τρομασμένα
 νὰ σκορπιστοῦ καὶ νὰ χαθοῦ καὶ νὰ χωστοῦ πού κι ἔνα
 εἰς τὸ νερὸ ἄλλα νὰ βουτοῦ, στὰ ὕψ' ἄλλα νὰ πᾶσι,
 γιὰ νὰ γλιτώση τὴ ζωὴ πᾶσα πουλι ν' ἀράσση,
 νὰ φεύγουν ὄλον τὸ μποροῦ τὴ μάνιταν * ἐκεῖνη
 καὶ τὸ γεράκι μοναχὸ ν' ἀφήσου ν' ἀπομείνη,
 ἐδέτσο' ἐγίνη κι εἰς αὐτοὺς ἐκεῖνην τὴν ἡμέρα,
 πολλὰ τὴν ἐτρομάξασι τοῦ Ρώκριτου τὴ χέρα.
 Τόσους νὰ δῆ νὰ πολεμοῦ τὸ φίλο καὶ τὸ Ρήγα,
 ὡσὰ γεράκι χύθηκε κι ὡσὰν πουλιά πού φύγα·
 γλιτώνει, ξεγκουσεύγει * τσι, ἄλογα τῶς γυρεύει,
 εὐρίσκει τῶς καὶ δίδει τῶς κι ὁ Ρήγας καρβαλκεύγει,
 καὶ τῆς Βλαχιάς ὁ βασιλιὸς θωρώντας εἶντα κάνει
 φεύγει ἀποκεῖ, γιατί θωρεῖ, πῶς στέκει ν' ἀποθάνη.
 Δὲ θέλει μπλιὸ ὁ Ρωτόκριτος Ἐφέντη νὰ μακρύνη,
 πάντα κοντά του πολεμᾶ καὶ σπλαχνικὸς ἐγίνη.
 Ἐμίσεψ' ὁ Πολυδωρος, δὲ στέκει ν' ἀνιμένη,
 γιὰτ' εἶχε δυὸ πληγὲς κακὲς καὶ μὲς στῆ χώρα μπαίνει.
 Βαρὰ * πολλὰ γρικότανε, λαβωματιὰ μεγάλη
 εἶχε σιμὰ στὸ κούτελο κι ὀμπρὸς στὸ στήθος ἄλλη.
 Ὀλημερίς ὁ πόλεμος πολλοὺς θανάτους κάνει

κι ἐκεῖνος, ὅπου κέρδαινε τὴ μιά, τὴν ἄλλη χάνει.
 Ἐβράδισσε κι ἡ σάλπιγγα ἤπαιξε νὰ σκολιάσου,
 οἱ σκοτωμοὶ νὰ πάψουσι, γιὰ τότες νὰ περάσου.
 Κάθε φουσατό σύρθηκε στὰ μέρη τὰ δικά ντου,
 πᾶσ' ἕνας στέκ' ὄλονυχτὶς ζωσμένος τ' ἄρματά ντου.
 Σὰν ἐσκολάσ' οἱ σκοτωμοί, ὀγιὰ τὴν ὥρα κείνη
 καὶ τὸν ὀχθρόν του πασανεὶς σ' ἀνάπαψιν ἀφήνει,
 ἤκραξεν τὸ Ρωτόκριτον ὁ Ρήγας καὶ σιμώνει
 καὶ σπλαχνικὰ τοῦ μίλησε, μιλώντας δακρυώνει.
 Λέει του: «Σὺ μ' ἐγλίτωσες, πού ἀποθαμένος ἤμου
 κι ἐσύ μοῦ τὴν ἐχάρισες σήμερο τὴ ζωὴ μου
 κι ἀπὲι * ἔτοιο πράμα ἀπὸ σὲ κι ἔτοιο καλὸ γνωρίζω,
 θέλω καὶ νὰ μοιράσωμε τοὶ χῶρες ἀπ' ὀρίζω,
 καὶ νάσαι πάντα μετὰ μὲ κι ἀπείτης * ξεψυχήσω,
 τέκνο καὶ κληρονόμο μου εἰς ὄλα νὰ σ' ἀφήσω».
 Ὡς ἤκουσ' ὁ Ρωτόκριτος, μὲ τάξη γονατίζει
 καὶ γνωστικὰ καὶ φρόνιμα ἔτοιαις λογιῆς ἀρχίζει:
 «Ἐφέντη, τὰ ρηγάτα * σου κράτεις τα μετὰ σένα
 καὶ χρέος κανένα σήμερα δὲν ἔχεις μετὰ μένα.
 Ἐν ἤρθα καὶ πολέμησα, γιὰ σὲ καὶ γιὰ τὴ χώρα,
 τόκαμα γιὰ τὸ δίκιο σου, ὄχι νὰ θέλω δῶρα.
 Ἐπόταν ἀναθράφηκα κι ἤπιασα τὸ κοντάρι,
 πάντα τὸ δίκαιον ἀγαπῶ καὶ μὴ μοῦ τόχης χάρη
 καὶ τ' ἄδικο τοῦ βασιλιοῦ τοῦ Βλάχου εἶναι τόσο,
 ὅπ' ἂν μπορέσω θάνατο ξετρέχω νὰ τοῦ δώσω
 καὶ τὴ ζωὴ προθυμερὸς στὴ ζυγαριὰ τὴ βάνω
 χαράμενος κάθε καιρὸ στὸ δίκαιο ν' ἀποθάνω».

ΒΙΤΣΕΝΤΣΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ

* Ἐκδοσις Ξανθοῦθίδου, Ἀθῆναι, 1915.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

[Τὸ στιχοῦργημα «Περὶ τῆς ξενιτείας» (548 στίχοι δεκαπεντασύλλαβοι καὶ ἀνομοιοκατάληκτοι) ἔχει χαρακτῆρα διδακτικόν. Ὁ ποιητὴς τοῦ εἶναι ἄγνωστος, ὅπως ἐπίσης ἄγνωστος εἶναι καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἐγράφη. Ἀπὸ μερικὰς γλωσσικὰς ἐνδείξεις ὑποτίθεται ὅτι ἐγράφη ἀπὸ Κρήτα ποιητὴν, πιθανόν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος.

Εἰς τοὺς στίχους τούτου ἐκτίθενται τὰ βάσανα τῶν ξενιτεμένων καὶ δίδονται συμβουλαὶ περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ φερώμεθα πρὸς τοὺς ξένους. Κατωτέρω παρατίθεται ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματος].

Θέλω νὰ κάτσω ταπεινῶς ὁ παραπονεμένος,
 διὰ ν' ἀρχίσω τίποτες ἐκ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου,
 νὰ γράψω ὁ πολὺθλιβος ὀλίγον καταλόγιν*,
 νὰ βάλω λόγια θλιβερά, πικρά, φαρμακωμένα,
 περὶ τῶν ξένων τὲς πικριές, πῶς περπατοῦν στὰ ξένα
 καὶ πῶς διαβάζουν* τὴν ζωὴν μυριοτυραννισμένα·
 νὰ γράψω τὰ παθάνουσιν μυριοτυραννισμένοι,
 τὲς θλίψεις καὶ τὰ βάσανα καὶ τὲς ἀναισχυντίες,
 τὰ δάκρυα καὶ τὲς χολές, ὅπου οὐδὲν τοὺς λείπουν·
 αὐτὰ νὰ γράψω ταπεινῶς ὀπόχουν κάθε ἡμέραν.
 Ἄκουσον δὲ καὶ τῆς νυκτὸς τὸν ὕπνον πῶς διαβάζουν
 οἱ ξένοι οἱ κακόμοιροι καὶ οἱ κακογραμμένοι.
 Ὅταν γὰρ ἔλθῃ ἡ νυκτὶ ν' ἀναπαυθῇ ὁ κόσμος,
 ὑπᾶ νὰ πέσῃ ὁ λεινός, νὰ κοιμηθῇ ὁ ξένος,
 ἀναθυμᾶται καὶ θρηνεῖ καὶ βαριαναστενάζει,
 τὸ πῶς τὸν ἐκατήφερεν ἡ τύχη τοῦ στὰ ξένα
 καὶ μυριοτυραννίζει τον νύκταν καὶ τὴν ἡμέραν.
 Κι ἀπὸ τὴν κάψην τὴν πολλήν, τὴν ἔχει ἡ καρδιά του,
 νὰ πιῇ ὀλιγούτσικον νερόν δαμίν* νὰ τὸν δροσίση,
 τὸ φᾶ του γίνεται πικρὸν σάν ἄδολον φαρμάκι,
 καὶ τὸν νερόν, πού καταπιῇ δαμίν νὰ τὸν δροσίση,
 χολὴ καὶ ἄλας γίνεται, κεντᾶ τον εἰς τὰ σπλάχνα.
 Ἄν ἦτον καὶ νὰ μπόρειε τὸν ὕπνον νὰ κοιμᾶτον,

ἀλησμονήσειν ἤθελεν ὀλίγον ἐκ τὴν λύπην.

Τάχατε κλειῖ τὰ μάτια του, μήνα* τὸν ἔλθη ὕπνος,
καὶ κόπτουν καὶ πλαντοῦσιν* τον, δὲν ἤμπορεῖ τὰ κλείση
ἀπὸ τὸ δάκρυον τὸ πολὺ, τὸ χύνει καθ' ἡμέραν.

Στρέφει ποτὲ στὴν μιὰν μεριάν καὶ πότε εἰς τὴν ἄλλην
κι ἕλην τὴν νύκτα ὁ λεινὸς γυρίζει ὡσάν ἀνέμη.

Κι ὅταν πρὸς τὴν βαθιὰν αὐγὴν, κοντὰ νὰ ξημερώση,
ἐκ τὸν πολὺν του τὸν δαρμόν κι ἀπὸ τὸν λογισμόν του
ὀλίγον ἀγαλιάζεται καὶ παίρνει τὸν ὁ ὕπνος

καὶ ὄνειρεύετ' ὁ λεινός, ἄκουσον τί ἐβλέπει :

Φαίνεται τον, στὸ σπίτιν του εὐρίσκεται ἀπέσω,

τάχατες ἢ μανίτσα του λόγια τὸν συντυχαίνει :

« Ἐγείρου, υἱὲ Ἀλέξιε, ἐντύσου καὶ ποδέσου »

οἱ φίλοι σου σὲ κράζουσιν, οἱ ἀδερφοποιτοὶ σου,

νὰ πᾶς νὰ εὐθυμήσετε εἰς ὦριον περιβόλι

καὶ νὰ χαρῆς, αὐθέντη μου, σάν ἦσουν μαθημένος».

Ξαφνίζεται ὁ λεινός, σηκώνεται, καθίζει,

καὶ γίνεται χαϊράμενος.... Θεωρεῖ δλόγυρά του

καὶ βρίσκειται ὁ λεινός μόνος, μεμονωμένος.

Καὶ παρευθὺς ὁ δυστυχῆς ραγίζεται ἢ καρδιά του,

ἀναστενάζει, θλίβεται, πάλιν γογγύζει, πέφτει.

*Ω συμφορά, τὴν ἔχουσιν οἱ λεινοὶ οἱ ξένοι!...

*Εκδόσις Γουλιέλμου Βάγνερ, 1874

(Διορθώσεις Ι. Καλιτσουνάκη).

Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ἦ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα Φεραίου ἐσκόρπισεν ἐνθουσιασμόν καὶ ἐθέρ-
μανε τὸν ζῆλον τοῦ Ἔθνους πρὸς τὸ μέγα ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ
θούριος ἐτυπώθη διὰ πρώτην φοράν ἐν Βιέννῃ τὸ 1797 εἰς χωριστὸν φυλ-
λάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον περιείχετο καὶ σχέδιον συντάγματος τῶν χωρῶν,
εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁποίων ἀπέβλεπεν ὁ Ρήγας. Τὸ φυλλάδιον
τοῦτο ἔφερε τὸν τίτλον: « Νέα πολιτικὴ διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρουμέ-
λης, τῆς Μ. Ἀσίας, τῶν μεσογείων νήσων καὶ τῆς Βλαχομπογδανίας ».

Διὰ τὴν ποιήσιν τοῦ Ρήγα ὁ ποιητῆς Κωστής Παλαμᾶς λέγει τὰ
ἐξῆς εἰς τὰ « Πρῶτα Κριτικά » του:

« Ἡ ποιήσις αὕτη, πού δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύ-
του καὶ τοῦ ἰδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μῆτε κἂν νὰ ὀνο-

μάζεται ποιήσις, ἀτημέλητος καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἢ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκκίσματα* καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμμύθια, ἢ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπὸν· ἢ ποιήσις, τῆς ἧσ' οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἷς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος· ἢ ποιήσις αὕτη, ὅσον δὲν εἶναι πλαστικὴ, τόσον εἶναι ἔθνοπλαστικὴ. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἢ ποιήσις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελληνιον κοινωσίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρεῖαν τῶρα καὶ ὑψηλὴν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Διαβλέπομεν τῶρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν.

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἰδέας ἀπὸ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὄνειροπολήσεως· ἀλλ' εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλοτῆτι αὐτῶν μία ἰδέα, ἢ Ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθίων, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν· ἢ Σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἁρμονιῶν ὄνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ κήρυγμα μεταβάλλεται εἰς ἄσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἢ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἢ ὁρμὴ τὸ ἐξαίρουσιν εἰς ποιήματα. Ὁλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μυήσει καὶ νὰ τὴν ὀπλίση κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὅλην νὰ τὴν μεταβάλη εἰς ἐλευθέραν ἑλληνικὴν πολιτείαν·].

Ὡς πότε, παλικάρια, νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὲς ράχες στὰ βουνά·
Σπηλιῆς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά·
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς·
Κάλλιο νὰ μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνους σκλαβιά καὶ φυλακὴ.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά·
Στοχάσου πὼς σὲ ψένουν καθ' ὥρα στὴ φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθῆς,
ὁ τύραννος ἀδίκως σὲ κάνει νὰ χαθῆς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ,τι κι ἂν σοῦ πῆ

κι αὐτὸς πασχίζει πάλιν τὸ αἷμα σου νὰ πιῇ.
 Ὁ Σοῦτσος κι ὁ Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβής,
 Γκίκας καὶ Μαυρογένης, καθρέπτῃς εἶν' νὰ ἰδῆς.
 Ἄνδρεῖοι καπετάνιοι, παπάδες, λαϊκοὶ
 σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μὲ ἄδικο σπαθί.
 Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
 ζωὴν καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμιὰ ἀφορμή.

Ἐλᾶτε μ' ἓνα ζῆλον σέ τοῦτον τὸν καιρὸν
 νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
 Σᾶς κράζει ἡ Πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
 ζητᾷ τὴν συνδρομὴν σας μὲ μητρικὴ φωνή.
 Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
 νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὄρισμόν.
 Ὁ νόμος νά ναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγός
 καὶ τῆς πατρίδος ἓνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
 Γιατί κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τῇ σκληριά
 νὰ ζῶμεν σὰν θηρία, εἶν' πιὸ σκληρὴ φωτιά.
 Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλὰ στὸν οὐρανὸν
 ἄς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας ἐτοῦτα στὸν Θεόν :
 « ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι εἰς Σέ
 στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ.
 Μήτε νὰ τοὺς δουλεύσω, μήτε νὰ πλανηθῶ,
 εἰς τὰ ταξίματά τους νὰ μὴ παραδοθῶ.
 Ἐν ὄσφ ζωὴ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
 γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θεὲ νά ναι σταθερός.
 Πιστός εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν,
 ἀχώριστος νὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
 Κι' ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράψῃ ὁ οὐρανός
 καὶ νὰ μὲ καταστρέψῃ, νὰ γένω σὰν καπνός ».

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότον καὶ βοριὰ
 γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νάχωμεν μιὰ καρδιά.
 Στὴν πίστιν του καθέννας ἐλεύθερος νὰ ζῆ,
 στὴν δόξαν τοῦ πολέμου νὰ τρέξωμεν μαζί.
 Ὅσ' ἀπ' τὴν τυραννίαν πῆγαν στὴν ξενιτεία
 στὸν τόπον του καθέννας ἄς ἔλθῃ τώρα πιά.
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἡ Ρούμελη τοὺς κράζει μ' ἀγκάλας ἀνοικτάς,
 τοὺς δίνει βιὸ καὶ τόπους, ἀξίας καὶ τιμὰς.
 Ὡς πότε ὀφφικιάλος * σὲ ξένους βασιλεῖς ;
 Ἔλα νὰ γίνης στύλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
 Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανέναν νὰ χαθῆ
 ἢ νὰ κρεμάση φούντα γιὰ ξένον στὸ σπαθί.
 Καὶ ὅσοι προσκυνήσουν, δὲν εἶναι πλιὸ ἐχθροί,
 ἀδέλφια μας θὰ γένουν, ἄς εἶναι κι ἐθνικοί.
 Μὰ ὅσοι θὰ τολμήσουν ἀντίκρυ νὰ σταθοῦν,
 ἐκεῖνοι καὶ δικοὶ μας ἂν εἶναι, ἄς χαθοῦν.

Τί στέκεις, Πασβαντζόγλου *, τόσον ἐκστατικός ;
 Τινάξου στὸ Μπαλκάνι, φώλιασε σὰν ἀετός.
 Τοὺς μπούφους καὶ κοράκους καθόλου μὴν ψηφᾶς,
 μὲ τὸν ραγιὰν ἐνώσου, ἂν θέλῃς νὰ νικᾶς.
 Σιλίστρα * καὶ Βραῖλα, Σμαήλι καὶ Κιλί,
 Βεντέρι καὶ Χοτήνι ἐσένα προσκαλεῖ.
 Στρατεῦματά σου στείλει, κι ἐκεῖνοι προσκυνοῦν,
 γιὰτὶ στὴν τυραννίαν νὰ ζήσουν δὲν μποροῦν.

Βουλγάροι κι Ἄρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
 Ἀράπηδες καὶ Ἀσπροι μὲ μιὰ κοινὴν ὁρμὴ
 γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε σπαθί,
 πὼς εἴμεθ' ἀνδρειωμένοι παντοῦ νὰ ξακουστῆ.
 Σουλιῶται καὶ Μανιάται, λιοντάρια ξακουστά,
 ὡς πότε στές σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά ;
 Μαυροβουνιοῦ καπλάνια *, Ὀλύμπου σταυραετοί,
 κι Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια * γενῆτε μιὰ ψυχή.
 Σπετσῶν, Ψαρῶν καὶ Ὑδρας θαλασσινὰ πουλιά,
 ὁ νόμος σᾶς προστάζει νὰ βάλετε φωτιά,
 νὰ κάψτε τὴν ἀρμάδα τοῦ καπετὰν Πασιά,
 νὰ μπῆτε εἰς τὴν Πόλιν κι εἰς τὴν Ἁγιά Σοφιά.

Καὶ ὅσοι τοῦ πελάγου τὴν τέχνην ἀγρικοῦν,
 ἐδῶ ἄς τρέξουν ὅλοι τυράννουσ νὰ νικοῦν.
 Μ' ἐμᾶς κι ἐσεῖς, Μαλτέζοι, γενῆτ' ἓνα κορμί
 κατὰ τῆς τυραννίας ριχθῆτε μὲ ὁρμή.

Τοῦ Μισιριοῦ ἀσλάνια *, γιά πρώτη σας δουλειά
 δικόν σας ἕναν βέην κάμετε βασιλιᾶ.
 Χαράτζι τῆς Αἰγύπτου στήν Πόλ' ἄς μὴ φανῆ,
 γιά νὰ ψοφήσῃ ὁ λύκος, ὅπου σᾶς τυραννεῖ.
 Καί σὺ πού στοῦ Χαλέπι ἐλεύθερα φρονεῖς,
 Πασά, καιρὸν μὴ χάνης στὸν κάμπον νὰ φανῆς.
 Μὲ τὰ στρατεύματά σου εὐθύς νὰ σηκωθῆς
 στῆς Πόλης τὰ φερμάνια * ποτὲ νὰ μὴ δοθῆς.
 Ποτὲ μὴ στοχασθῆτε, πὼς εἶναι δυνατός·
 καρδιοχτυπᾶ καὶ τρέμει σὰν τὸ λαγὸ κι αὐτός.
 Τρακόσιοι Γκιριτζαλήδες * τὸν ἔκαμαν νὰ διῆ,
 πὼς δὲ μπορεῖ μὲ τόπια * μπροστά τους νὰ ἐβγῆ.
 Λοιπόν, γιατί ἀργεῖτε, τί στέκεσθε νεκροί ;
 Ξυπνήσατε, μὴν εἶσθε ἐνάντιοι κι ἐχθροί.
 Πῶς οἱ προπάτορές μας ὀρμουσαν σὰν θηριά,
 γιά τὴν Ἐλευθερία πηδοῦσαν σὴ φωτιά ;
 ἔτσι κι' ἐμεῖς, ἀδέλφια, ν' ἀρπάξωμεν γιά μιὰ
 τ' ἄρματα καὶ νὰ βογῶμεν ἀπ' τὴν πικρὴ σκλαβιά.
 Νὰ σφάξωμε τοὺς λύκους πού τὸν ζυγὸν βαστοῦν
 καὶ Χριστιανούς καὶ Τούρκους σκληρὰ τοὺς τυραννοῦν.
 Στεριᾶς καὶ τοῦ πελάγου νὰ λάμψῃ ὁ Σταυρός
 κι εἰς τὴν δικαιοσύνην νὰ σκύψῃ ὁ ἐχθρός.
 Ὁ κόσμος νὰ γλιτώσῃ ἀπ' αὐτὴν τὴν πληγὴ
 κι ἐλεύθεροι νὰ ζῶμεν, ἀδέλφια, εἰς τὴν γῆ.

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΗΣ
 (Φεραῖος)

ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
 ξάπλα κείτεται, βογγαίει,
 μὲ τὸν Χάρο πολεμαίει.
 Ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
 τί γιομάτισε σὲ σπίτι
 κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
 μέ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
 τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.
 Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
 καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
 μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει!

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
 μέ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
 τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψη
 πιο παράνω στὴ θανή του,
 ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
 ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιο ἐκαταζαλίσθη
 παντοχῆ* καὶ θάρρος χάνει
 καὶ φωνάζει : θὰ πεθάνη!
 Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν
 καὶ γιατροῦ ζητᾷει τὴ χάρη,
 μὴν ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβεν ὡς τόσο
 μέ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτὴ τὴν συμφορὰ του
 ἔκαμε ὄρκον, ὅσον ζήση,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδυ
 μέ νερὸ καὶ παξιμάδι.

* Ἄπαντα

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΗΛΑΡΑΣ

ΣΤΟΛΙΔΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
ὁ Νούλης βρίσκοταν ἀπελπισμένος,
τὶ δὲν ἐγένονταν νὰ καταφθάσουν
σκουτιὰ* ὀλοκαίνουργα νὰ τοῦ ἐτοιμάσουν.
Νὰ πάη δὲν ἔστεργε, καθὼς φοροῦσε
κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: «Καὶ τίς ἢ χρεῖα
νὰ καταθλίβεσαι χωρὶς αἰτία;
Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε;
Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολῖδια
μικρῶν καὶ ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
Κι ἐγὼ ξεκίνησα μὲ τὰ παλιά μου,
μηδὲ κὰν διάλεξα τὰ πλιὸ καλά μου».
ἽΟ φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίση
τὸν ἰσχυρόγνωμο νὰ καταπέιση.
Χαμένα ἀπόσταινε τὸν λάρυγγά του.
ἽΕκεῖνος ἤθελε τὴ φορεσιά του!
Κριτὴ μὲ ζήτησαν νὰ ἀποφασίσω,
τὴ γνώμη μου ἔδωσα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
Καὶ πρὸς τὸ σύμβουλο εὐθύς τηρώντας,
παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας:
Κρένεις ἐξαίρετα ἢ ἀφεντιά σου.
Μόν' ἔνα δίκιο του καλοστοχάσου.
ἽΑν πάη ἀστόλιστος καὶ δὲ φαντάξη,
ποιὸς τὸν στοχάζεται νὰ τὸν κοιτάξη;

ΒΑΤΡΑΧΟΜΥΟΜΑΧΙΑ

[Ἡ «Βατραχομουμαχία» εἶναι ἀρχαῖον ἐπικόν ποίημα, ἀποτελεῖ δὲ παρωδίαν τῆς Ἰλιάδος. Εἰς αὐτὴν περιγράφεται δεινὸς πόλεμος μεταξύ βατράχων καὶ ποντικῶν. Ἀπὸ τὴν μετάφρασιν τοῦ Βηλαρᾶ παρατίθενται ὁ σημαντικώτατος πρόλογος καὶ δύο ἀποσπάσματα].

Πρόλογος εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Βατραχομουμαχίας.

Ἡ Βατραχομουμαχία, ἦγουν ὁ πόλεμος ἀνάμεσα Μπακάκους καὶ Ποντικούς, ποιηματάκι ἑλληνικὸ ἀποδομένο στὸν Ὅμηρο καὶ ἴσως μὲ περισσότερη πιθανότητα στὸ χούργημα κανενοῦ λογιωτάτου τῶν ὑστερνῶν αἰώνων τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ὡς-τόσο ἐξαιρετο γιὰ τὰ παιδιὰ. Ἄλλ' ἀφορμῆς εἶναι σὲ γλῶσσα, ὅπου δὲν μποροῦν νὰ τὴν ἀπεικάσουν, χωρὶς νὰ τὴ σπουδάξουν, τὴν ἐμετάφρασα στὴν καθομιλημένη τοῦ καιροῦ μας, καὶ ὄχι τῶν βιβλίων μας, καθὼς κάνουν τὴ σήμερα οἱ προκομμένοι τοῦ Γένους.

Ἐφύλαξα τὸ νόημα καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ συγγραφέα· ἀλλ' ἐστὶ χούργησα τοῦ κεφαλιοῦ μου τὴν ὑπόθεση. Ἡ κατὰ λέξη δουλικὴ μεταγλώττιση εἶναι ἀδύνατη στὴν ποίηση, ἀφορμῆς δὲν τὴν καταλαβαίνουν σὲ ὅλα ὅσοι δὲν γνωρίζουν τὴ γλῶσσα τοῦ κειμένου. Καὶ τέλος πάντων δὲ γένηται νὰ ὀνομαστή μὲ δίκιο μετάφραση, ὅποτε δὲν μεταχειριστοῦμε σὲ τούτῃ τὴ σύνταξη τὸ ὕφος, τοὺς ἰδιωτισμοὺς καὶ τίς φράσεις, ὅπου μὲ τίς ἴδιες παρασταίνουμε στὴν καθημερινὴ μας ὀμιλία ὅσες ἀπὸ τίς ἰδέες μας θέλομε νὰ γρικήσῃ* ὁ ἄλλος. Ὅλα τὰ γένη, ὅπου μεταφράζουν ἀπὸ ξένα συγγράμματα, τέτοιον τρόπο μεταχειρίζονται, ὅθεν καὶ οἱ μεταγλώττισές τους ἀναγνώθονται ἀπὸ ὅλους καὶ τὰ νογᾶν σὰ νὰ ἦταν ἀληθινὰ γραμμένα στὴν καθομιλημένη τους γλῶσσα. Καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀφορμῆς ἀγωνίστηκαν ν' ἀποχτήσουν γλῶσσα ἀρκετὴ γιὰ νὰ γρικήθουν καὶ ὀμιλῶντας καὶ γράφοντας, χωρὶς καμιὰ διαφορά.

Ἐμεῖς μονάχα ἀμελήσαμεν αὐτὸ τὸ καλὸ, κυριεμένοι ἀπὸ τὴν πρόληψη, πὼς δὲν ἤμποροῦμε νὰ ξηγηθοῦμε γράφοντας μὲ τὴν ἴδια γλῶσσα, ὅπου ἀπεικαζόμεσθε* συνομιλῶντας. Τοῦτο

τὸ ἔπαθαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα Γένη στὴν ἀρχὴ τους, ἀλλ' ἐγνώρισαν τὸ λάθος τους καὶ μετενόησαν γιὰ τὸ ἀμάρτημά τους. Μονάχα τὸ Γένος μας δὲ θέλει νὰ νιώσῃ τὸ σφάλμα του καὶ ἰσχυρόγνωμο στὴν ἀμετάθετη γνώμη του, ἀκολουθαίει νὰ μὴ βλέπῃ τὸ φῶς κλειόντας τὰ μάτια του.

Παιδιά, ἀναγνώστε μὲ προσοχὴ καὶ σὰς βεβαιώνω, πὼς θελὰ βρῆτε εὐχαρίστηση καὶ θελὰ καρποφορηθῆτε ὄχι ὀλίγο, συνηθίζοντας ν' ἀκούτε στὰ βιβλία τῆ γλώσσα, ὅπου καθημερινὰ ὀμιλεῖτε. Ὑγιαίνετε.

Ἀπόσπασμα α'.

(Ὁ βασιλεὺς τῶν Μπακάκων Φουσκομάγουλος παρέσυρε καὶ ἔπνιξεν εἰς τὰ νερά τὸν Τριμούδη, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῶν Ποντικῶν Ψωμοφάγου. Τότε καλεῖται γενικὴ συνέλευσις τῶν ποντικῶν.)

Ὁλημερίς διορίζονται πυκνοὶ διαλαλητάδες,
νὰ κάμουν σύναξη λαοῦ ἀπ' ὅλες τὶς ἀράδες,
στοῦ βασιλιᾶ τὴν κατοικίαν νὰ πᾶν μικροὶ μεγάλοι,
ν' ἀκούσουν τὴν ἀπόφαση καὶ τί εἶχε νὰ προβάλλῃ
γιὰ τοῦ ὑγιοῦ τὸ σκοτωμό, ποὺ κείτονταν στὸ κύμα,
μὲ καταφρόνηση πολλὴ χωρὶς ταφὴ καὶ μνήμα !
Ὅτι ἀρχινοῦσεν ἡ αὐγὴ, γιὰ νὰ γλυκοκοχαράξῃ,
τὶς θύρες τῆς ἀνατολῆς μὲ ρόδα νὰ σκεπάξῃ
καὶ στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλιᾶ σὲ πλῆθος συνασμένοι
οἱ ποντικοὶ καρτέρηγαν περίλυποι, θλιμμένοι,
ὁ Ψωμοφάγος κλαίοντας, μὲ στεναγμούς προβαίνει
καὶ μὲ τὸ πρόσωπο σκυφτὸ πρὸς τὸ θρονὶ πηγαίνει
στέκεται ὀρθός, δυὸ τρεῖς φορές τὰ μάτια του σφουγγίζει,
κι ὅσο ἤμπορεῖ ἀδάκρυτα σ' αὐτοὺς νὰ λήη πασχίζει :
« Ἀλήθεια, φίλοι, μόν' ἐμὲ προσωπικὰ ἀδικαίει
ἡ ἀνομία τῶν Μπακακιῶν. κακὰ μοῦ προξενάει.
Ἀλήθεια, ἐγὼ εἶμαι ὁ δυστυχής, ποὺ τρεῖς ἀγαπημένους
ὕγιους μου στὰ γεράματα τοὺς κλαίω θανατωμένους.
Τὸν πρῶτο σκίζει ἀνήμερα ἡ Γάτα ἡ ὀργισμένη,
ἐκεῖ ποὺ σὰν ἀνήξερος στὴν τρύπα μπαينوθαίνει
τὸ δεῦτερο τὸν σκότωσε ἡ ἀσπλαχνία τοῦ ἀνθρώπου

μέ τὸ καινούργιο ἐφεύρεμα τοῦ πονηροῦ τοῦ τρόπου,
 μέ τὴν ξυλένια μηχανή μέ δόλο ἄρματωμένη,
 τῶν ποντικῶν ξολοθρεμός, ποῦ ἄκοπα μᾶς σταίνει.
 Τὸ τρίτο, τὸ μονάκριβο τοῦ ἔθνους τὸ καμάρι,
 τῶν γηρατειῶν μου παντοχή* καί τῆς αὐλῆς ἡ χάρη,
 μέ πλάνη ὁ Φουσκομάγουλος μέσ στα νερά τὸν πνίγει
 καί στὴν καρδιὰν ἀγιάτρευτη πικρὴ πληγὴ μ' ἀνοίγει.
 Μόν' τὸ κακὸ ποῦ μόκαμαν κι ἐσᾶς βαριά πειράζει,
 γιὰτ' ἔρμο ἀπὸ διάδοχο τὸ θρόνον ἀπαριάζει*.
 Τῶν Μπακακιῶν ἡ ἀπιστιὰ κι αὐθάδεια ἡ τόση
 καί σ' ἄλλα μύρια βάσανα μπορεῖ νὰ μᾶς προδώση.
 Ὡ ἀντρειωμένοι Ποντικοί, τὰ ἄρματ' ἄς ντυθοῦμεν
 νὰ πάρωμε τὸ δίκιο μας, μὴ καταφρονεθοῦμε.
 Ἄς πλύνωμε στὸ αἷμα τους τέτοια ἀδικιὰ μεγάλη.
 Καί πίστη ἔχω στοὺς θεοὺς, νὰ βγοῦμε σὲ κεφάλι».

Ἔτο' εἶπε· κι ὄλοι δέχτηκαν τοῦ βασιλιᾶ τὴ γνώμη
 κι ἀπὸ στρατιῶτες κι ἄρματα ἐγιόμοσαν οἱ δρόμοι.
 Μὲ γληγοράδα ἀπίστευτη ἐδῶ καί ἐκεῖ κινιοῦνται,
 ἄρματωσιές πολεμικὲς πατόκορφα στολνιοῦνται.
 Καί πρῶτα στὰ ποδάρια τους φορᾶν ἴπιτηδεμένα
 στενὰ προπόδια ἀπὸ κουκιά, μέ τέχνη δουλεμένα,
 ποῦ μ' ἐπιδέξια μαστοριὰ εὐτὺς τὰ ροκανίζουν,
 τὸ φλούδι ἀφήνουν μοναχὰ καί τὴ θροφή ἀφανίζουν.
 Τὰ στήθια τους ἐσκέπασαν ἀπὸ κρουστό τομάρι
 μιᾶς ψόφιας γάτας, ποῦ ὄλοι τους ἐπιταυτοῦ* εἶχαν γδάρει·
 πασάνας* μέρος ἀπ' αὐτὸ ὁμορφοτορνεμένο
 γιὰ θώρακα ἐσχημάτισε μέ τσάκνα* καρφωμένο·
 ἕχ' τοὺς ὀφθαλοὺς τῶν λυχναριῶν γερὲς ἀσπίδες φκιάνουν,
 κι ἀπὸ βελόνες σουβλερὲς μέ τὰ δεξιὰ τους πιάνουν
 βαριά κοντάρια ἀλύγιστα καί σιδηροβαμμένα,
 ὅπου ὁ ἴδιος Ἡφαιστος τοὺς τάχε χαρισμένα·
 σκεπαίνουν τὰ κεφάλια τους μέ περικεφαλαῖες
 ἀπὸ τὰ καρυδότσεφλα καί δυνατὲς κι ὠραῖες·
 κιαπὲ μέ τέτοια ἄρματωσιὰ, μέ πάτημα ἀντρειωμένο,
 κινᾶν τὴ μάχη πνέοντας μ' ἀστήθι ἐγκαρδιωμένο·
 κοντὰ στὴ λίμνη σταματοῦν κι ἐκεῖ στρατοπεδεύουν

καί τόν ὄχτρον ἀντίκρυα τους νά ἰδοῦν ὀγληγορεύουν.

Τότε οἱ Μπακάκοι, βλέποντας σέ τάξη τοῦ πολέμου νά ἀραδιαστοῦν οἱ Ποντικοί καί σέ ροπήν ἀνέμου, τό φοβερό τους στάσιμο καί τήν ἐτοιμασία, σέ ἀπορία βρέθηκαν καί σέ ἀπελπισία.

Μέ βιά πηδᾶν ἀπ' τὰ νερά καί σ' ἓνα μέρος τρέχουν καί τοῦ κακοῦ τήν ἀφορμή νά ρωτηθοῦν προσέχουν.

Κι ἐκεῖ πού διαλογίζονται βαθιά συλλογισμένοι, ἀπό μιάν ἄκρα ὁ κήρυκας τῶν Ποντικῶν ἐβγαίνει.

Μηνώντας, διαλαλίζοντας, τή μάχη φανερώνει καί τή φωνή, γιά ν' ἀκουσθῆ, μέ δύναμη σηκώνει·

«^οΩ Μπακακάδες, πόλεμον οἱ Ποντικοί μέ στέλλουν νά σᾶς κηρύξω σήμερα· κι αὐτόν μέ δίκιο θέλουν, γιατί ὁ Φουσκομάγουλος μέ πονηριά καί δόλο, καθώς ἐγένηκε γνωστό κοινά στόν κόσμον ὄλο, στή λίμνη μέσα φόνεψε τόν ἄκακον Τριμμούδη, τοῦ θρόνου μας τό διάδοχο, τῆς νιότης τό λουλουδί. Κι ἀνίσως ἔχετε καρδιά καί παλικάρια ἄν εἴστε, σάν σᾶς βαστάει, ἐδῶ εἴμαστε, ἐλᾶτε πολεμήστε».

Αὐτά ν' ἀκούσουν τάχασαν μεμιᾶς οἱ Μπακακάδες, κι ἀλαλαγμός ἀντήχησεν ἀπ' ὄλες τίς ἀράδες.

Ἐκ τῶν μολοχόφυλλα τίς ἄντζες * τους ποδαίνουν κι ἀπό πλατιά πεντάνευρα τ' ἀστήθια τους σκεπαίνουν· τὰ κραμπολαχανόφυλλα γυροστρογγυλεμένα γι' ἀσπίδες ἐχρησίμεψαν σ' ἐκείνων τόν καθένα· καί ἀπό μπομπόλων* καύκαλα στολιίζουν τὰ κεφάλια, δεμένα ὄχ* τό πηγούνι τους, γιά πλειότερην ἀσφάλεια· ἀπό τὰ βοῦβρα τὰ στεγνά, αὐτά τὰ παλικάρια, βεργιά μακριά καί σουβλερά δανερίζονται κοντάρια. Καί σάν ἀπαρματώθηκαν, συμμαζωχοί πηγαίνουν, τίς ὄχτες πιάνουν τίς ψηλές τό μάλωμ' ἀναμένουν, καλνᾶν* ἀγνάντια τόν ὄχτρο, μέ θυμωμένο μάτι, σειοῦν τὰ κοντάρια φοβεροί κι ἀπό καρδιά γιομάτοι.

Ὁ Δίας ὄχ τόν οὐρανὸ τόν ἀστροστολισμένον, κι ὄχ τίς ἀχτίδες τοῦ ἡλιοῦ αἰώνια φωτισμένον, τους ἄλλους κράζει τοὺς θεοὺς νά ἰδοῦν μιὰ τέτοια μάχη, πού δεύτερή της ἄλλοτε ἀδύνατο νά λαχη.

Ἀπόσπασμα β'.

[Ἡ μάχη ἤρchiσε καὶ συνεχίζεται μὲ πείσμα καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη].

Στῶν Ποντικῶν τὸ στράτευμα ἐκεῖνο τ' ἀκουσμένο
 ἦταν κι ἔν' ἄξιο, ἀσύγκριτο παιδί, καμαρωμένο,
 τοῦ Κομματᾶ μονάκριβο κι ἀλήθεια παλικάρι,
 ὁποῦ τοὺς ἄλλους διάβαινε σὲ νιάτα καὶ σὲ χάρη.
 Ὁ Ροκανούλης κρᾶζονταν στὸ ἔντιμο ὄνομά του·
 κι ὁ ἴδιος Ἄρης φαίνονταν ὄχ τὴν πολλὴν ἀντρεία του.
 Σὲ ὄχθη ἀπάνω στέκονταν, γυρτὸς κι ἀκουμπημένος
 στὸ τρομερὸ κοντάρι του κι ἀπὸ θυμὸ ἀναμμένος,
 αὐτὸς ἀτός * του ὑπόσχονταν, ἀβόηθητος, μονάτος,
 τῶν Μπακακάδων τὴ φυλὴ νὰ σβήση κατὰ κράτος.
 Κι ὥστόσο ἄγριος γένεται κι ὥστόσο φοβερίζει,
 ποὺ τοῦ ὄχτροῦ τὸ στράτευμα ὀλόκληρο ἀπελπίζει·
 καὶ δίχως ἄλλο ἠμπόρηγε τὸ λόγο νὰ τελειώση
 τί εἶχε καρδιά καὶ δύναμη νὰ τ' ἀποκατορθώση,
 ἂν ὁ πατέρας τῶν θεῶν καὶ τῶν θνητῶν ἀνθρώπων,
 τοῦ Κρόνου ὁ γιὸς δὲν πρόφταινε, δὲν ἔκανε τὸν τρόπον
 τοὺς Μπακακάδες τοὺς φτωχοὺς γιὰ τότε νὰ ἐλεήση,
 στοὺς ἀποδέλοιπους θεοὺς παρόμοια νὰ μιλήση,
 δυὸ τρεῖς φορές ταραζοντας τὸ θεϊκὸ κεφάλι,
 τὰ βλέμματα γυρίζοντας σὲ μιὰ μεριά καὶ σ' ἄλλη:
 «ᾠ, τί μεγάλη συμφορὰ, προβλέπω, θελὰ γένη
 στοὺς Μπακακάδες σήμερα! ᾠ, τί κακὸ συμβαίνει!
 Τοῦ Ροκανούλη ἡ δύναμη παραπολὺ μὲ σκιάζει,
 ξεπατωμὸ ἀθεράπευτο θωρῶ νὰ τοὺς τοιμάζει».

Ἔτσι εἶπε ὁ Δίας· καὶ σ' αὐτὰ τὰ θεϊκὰ του λόγια,
 γιὰ τοὺς Μπακάκους θλιβερά καὶ μαῦρα μοιρολόγια,
 ὁ Ἄρης ἀποκρίθηκε καὶ λέγει πρὸς τὸν Δία:
 «Δὲν εἶν' δουλειὰ τῆς Ἀθηνᾶς, μήτε ἐδική μου ἀντρεία,
 στὸ χαλασμό τῶν Μπακακῶν νὰ βάλωμεν ἐμπόδιο,
 μόν' ἂν τὸ κρίνης εὐλογο, τὸ στοχαστῆς ἀρμόδιο,
 καταπῶς εἴμαστε μαζὶ νὰ τρέξωμε ὄλοι ἀντάμα
 βοήθεια νὰ τοὺς δώσωμε μὲ λόγο καὶ μὲ πράμα·
 ἦ τὸ φριχτὸ καὶ φλογερὸ δικό σου ἀστροπελέκι,

πού στῶν ποδιῶν σου τὸ θρονὶ πάντ' ἀναμμένο στέκει,
 ὁπού Γιγάντους φλόγισε, Τιτάνες ἔχει κάψει,
 αὐτὸ νὰ ρίξη μιὰ βροντὴ, αὐτὸ σ' αὐτοὺς ν' ἀστράψη·
 σ' αὐτοὺς νὰ πέση ἀνάμεσα, νὰ νιώσουν τὴν ὀργή σου·
 νὰ χωριστοῦν, νὰ δοκηθοῦν*, πῶς εἶναι προσταγὴ σου».

Ὁ Δίας τότε μὲ θυμὸ ἀστράφτει καὶ βροντάει,
 πού ὁ οὐρανὸς ἐσείστηκε, ἡ γῆ βαθιὰ ἀντηχάει·
 μὲς στὰ στρατέματα ἡ φωτιὰ ὄχ τὰ οὐράνια πέφτει,
 ἀλλ' ἡ ὄρμη τῶν Ποντικῶν τελείως δὲν ξεπέφτει.
 Κοιτάζει ὁ Δίας φοβερὸς τὴν τόση ἀποκοτιά τους,
 καὶ στοὺς Μπακάκους ἔστειλε βοηθοὺς ἀπὸ κοντὰ τους.

Αἰφνίδια βγαίνουν ὄχ τὴ γῆ ἀνάποδα στὸ σχῆμα,
 ἀπ' ὅσα ζοῦν εἰς τὴν στεριά ἢ κολυμπᾶν στὸ κύμα,
 Πλατσιουκωτά*, ἀστηθόστομα*, μὲ κοκαλένια ράχη,
 μὲ δυὸ ψαλίδες ὀμπροστά, μὲ μάτια ὄχ τὸ στομάχι,
 μ' ὄχτῳ ποδάρια σκλεπωτά*, πού στὸ πλευρὸ βαδίζουν
 κι αὐτὰ τὰ τερατόμορφα Καβούρια ὀνοματίζουν·
 οἱ δυνατὲς κοπίδες τους, τὸ μέρος πού δαγκάσουν,
 θελὰ τὸ κόψουν ἄφευχτα, θελὰ τὸ κομματιάσουν.
 Νουρὲς λοιπὸν τῶν Ποντικῶν, ποδάρια τοὺς λιανίζουν
 κι ὄχ τ' ἀποδέλοιπο κορμὶ μὲ πόνους τὰ χωρίζουν.
 Χτυπᾶν μ' ἀγῶνα οἱ Ποντικοὶ καὶ μὲ τὰ δυνατὰ τους·
 δὲν κατορθώνουν τίποτε σ' ἐκείνους τ' ἄρματά τους.
 Ἄς προσπαθᾶν ὅσο μποροῦν, τοῦ κάκου τυραγιοῦνται,
 τῶν Καβουριῶν τὰ καύκαλα καθόλου δὲν τρυπιοῦνται.
 Ὅχτροὺς παρόμοιους νὰ ἴδουν ἐλπίδα δὲν τοὺς μένει,
 μηδὲ βαστᾶν στὸν πόλεμο καὶ φεύγουν τρομαγμένοι.
 Κοντὰ βασιλεῖς ἡλιοῦ τὸ πράμα αὐτὸ ἀκλουθάει
 καὶ σὲ μιᾶς μέρας διάστημα ἡ μάχη αὐτὴ σκολνάει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΗΛΑΡΑΣ

Πρώτη ἔκδοσις τῶν ἔργων Ι. Βηλαρά, Κέρκυρα, 1927.

ΑΝΟΙΞΗ—ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Νά, νά τ' ἀηδονάκι
 καί τὸ χελιδονάκι
 ἀρχίτισε νά ψάλλη
 τῆς Ἄνοιξης τὰ κάλλη...
 Ὁ ἥλιος κατὰ τάξη
 μὲ τὸ λαμπρὸ ἄμαξι
 γυρίζει κάθε μέρα
 στὴ μέση στὸν αἰθέρα.
 Κι ἡ γῆ γελᾷ ἐμπρός του
 καί χαίρεται τὸ φῶς του
 καί πάντοτε προβάλλει
 τ' ἀμίμητά της κάλλη.

Ἡ ἄνοιξη, εἶδες, πέρασε.
 Τὸ καλοκαίρι γέρασε!
 χειμῶνιασε καὶ πάει.
 Καὶ τῶρ' ἀπελπισμένα
 τὰ πρῶην ἀνθισμένα
 τὸ χιόνι τὰ χτυπάει,
 Τὰ χόρτα ἐξηράθηκαν
 καὶ τ' ἄνθη ἐμαράθηκαν,
 γυμνώθηκεν ἡ γῆ.
 Τὸ κάλλος της ἐσβήσθη,
 τὸ χάος ἐβυθίσθη
 στὴν πρώτη του πηγῆ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

«Τὰ σφωζόμενα Ἄπαντα»

ΤΟ ΚΕΝΟ

Φίλε Στέφανε, νά ζήσης
 πού διδάσκεις, ὅτ' ἡ φύσις
 δέν τό θέλει τό κενό,

μά τή μόνη μας φιλία,
 ἡ ἀλήθεια εἶναι μία,
 μετ' ἐσένα συμφωνῶ.

Νά μὴν εἶν' κενό στή φύση,
 νά μὴν εἶν' ἄδειο στήν κτίση,
 νά μὴν εἶναι πουθενά.

Οἱ βαρέλες νάν' γεμάτες
 νά γεμίζουν τές κανάτες
 μέ κρασί παντοτινά.

Νά γεμίζουν τά ποτήρια,
 τές γαβάθες*, τά κροντήρια*,
 τά λαγήνια, τά σταμνιά,

τά πιθάρια, τά πηγάδια,
 τές κοιλάδες, τά λειβάδια,
 καί τό πᾶν παντοῦ μέ μία.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

*Τά σφζόμενα "Απαντα"

Ο ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

[Ίστορία τοῦ ποιήματος. Ὁ Ὕμνος ἐγράφη ἀπὸ τὸν ἔθνικόν μας ποιητὴν Διονύσιον Σολωμὸν εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὸν Μάϊον τοῦ 1823. Ἐτυπώθη διὰ πρώτην φοράν τὸ 1824 εἰς τὸ Μεσολόγγι μὲ τὴν φροντίδα τοῦ μεγάλου πατριώτου, πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως Σπυρίδωνος Τρικούπη. Τὸ 1829 ἐμελοποιήθη ἀπὸ τὸν Κερκυραῖον μουσικοδιδάσκαλον Νικόλαον Μάντζαρον. Τέλος τὸ 1864 διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος αἱ πρῶται στροφαὶ τοῦ ποιήματος ὠρίσθησαν ὡς ἐπίσημος ἔθνικός μας Ὕμνος.

Περὶλήψις τοῦ ὅλου. Ὁ ὕμνος ἀποτελεῖται ἀπὸ 158 στροφάς (τετραστίχους). Εἰς τὸ προοίμιον ὁ ποιητὴς χαιρετίζει τὴν Ἐλευθερίαν, ἢ ὁποῖα ἔπειτα ἀπὸ μακρὰν σκληρὰν δουλείαν καὶ ματαίας ἐπικλήσεις πρὸς τοὺς ξένους, ἀπεφάσισε πλέον μόνη τῆς ν' ἀγωνισθῆ (στρ. 1-16). Κατόπιν ἐκθέτει ποῖαν ἐντύπωσιν ἐπροκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἐλευθερίας, τὸν ἐνθουσιασμόν, πού ἐγέννησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς φίλους τῆς Ἐλευθερίας, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν δυσφορίαν μερικῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων (στρ. 17-34). Προχωρῶν ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι ἡ Ἐλευθερία ἀδιάφορος πρὸς κάθε δυσμενῆ κρίσιν, σπεύδει εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ κατὰ πρῶτον πρωταγωνιστεῖ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως (στρ. 35-74), ἔπειτα δὲ εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ἐἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κορίνθου (στρ. 75-87). Μετὰ τοῦτο ἡ Ἐλευθερία ὀρμᾷ καὶ σώζει τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὰ στίφη τοῦ Ὁμέρ Βριόνη καὶ τοῦ Κιουταχῆ (στρ. 88-122). Ἀπ' ἐκεῖ κατευθύνεται πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπου κατακαίει καὶ διασκορπίζει τὰ πολυάριθμα τουρκικὰ πλοῖα εἰς τὰ ἴδια νερά, τὰ ὁποῖα εἶχον δεχθῆ τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου (στρ. 123-148). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ποιητὴς φαντάζεται, ὅτι ἡ ἴδια ἡ Ἐλευθερία λαμβάνει τὸν λόγον καὶ προτρέπει τοὺς Ἕλληνας νὰ παύσουν τὴν διχόνοιαν, διὰ τὰ μὴ χαθῆ ὁ ἀγὼν (στρ. 139-150) καὶ τέλος κάμνει ἔκκλησιν εἰς τὰς χριστιανικὰς Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης νὰ βοηθήσουν τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντίον τῆς βαρβαρότητος (στρ. 151-158).

Κατωτέρω παραθέτομεν τὸ προοίμιον καὶ μερικὰ ἄλλα ἀποσπάσματα τοῦ Ὕμνου].

Α'. ΤΟ ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

(Στρ. 1-16)

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή·
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
πού μέ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἐπὶ τὰ κόκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
 καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
 χαῖρε, ὦ! χαῖρε, Ἐλευθεριά.

Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
 πικραμένη, ἐντροπαλή
 κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες
 «ἔλα πάλι», νὰ σοῦ εἶπῃ.

Ἄργιε νάρθη ἐκείνη ἡ μέρα
 καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά:
 γιατί τάσκιαζε ἡ φοβέρα
 καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

Δυστυχής! Παρηγορία
 μόνη σοῦ ἔμενε, νὰ λές
 περασμένα μεγαλεῖα
 καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
 φιλελεύθερη λαλιά,
 ἓνα ἐκτύπαι τ' ἄλλο χέρι
 ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά:

κι ἔλεες: «πότε, ἄ! πότε βγάνω
 τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἐρμιές;»
 Καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
 κλάψες, ἄλυσες, φωνές!

Τότ' ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
 μὲς στὰ κλάιματα θολό
 καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἷμα,
 πλῆθος αἷμα ἑλληνικό.

Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα,
 ξέρω, ὅτι ἔβγαινες κρυφά
 νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
 ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχή τὸ δρόμο ἐπῆρες,
 ἐξανάρθες μοναχή·
 δὲν εἶν' εὐκολες οἱ θύρες,
 ἐὰν ἡ χρεῖα τὲς κουρταλῆ*.

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
 ἄλλ' ἀνάσαση καμιά·
 ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
 καὶ σὲ γέλασε φριχτά.

Ἄλλοι, ὀιμέ! στὴ συμφορὰ σου,
 ὅπου ἐχαίροντο πολὺ,
 «σύρε νάβρης τὰ παιδιὰ σου,
 σύρε», ἐλέγαν οἱ σκληροί.

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδᾶρι,
 καὶ ὀλογλήγορα πατεῖ
 ἢ τὴν πέτρα, ἢ τὸ χορτᾶρι,
 πού τὴ δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
 ἢ τρισάθλια κεφαλῆ,
 σὰ φτωχοῦ πού θυροδέρνει
 κι εἶναι βᾶρος του ἡ ζωῆ.

Ναί· ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
 κάθε τέκνο σου μὲ ὄρμη,
 πού ἀκατάπαυτα γυρεύει
 ἢ τὴ νίκη, ἢ τὴ θανή.

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
 καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
 χαῖρε, ὦ! χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Β΄ Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΣ

(Στρ. 35—64, 71—74)

Ἴδου ἔμπρός σου ὁ τοῖχος στέκει
 τῆς ἀθλίας Τριπολιτσᾶς·
 τώρα τρόμου ἀστροπελέκι
 νὰ τῆς ρίξης πιθυμᾶς.

Μεγαλόψυχο τὸ μάτι
 δείχνει πάντα ὅπως νικεῖ,
 κι ἄς εἶν' ἄρματα γεμάτη
 καὶ πολέμια χλαλοή.

Σοῦ προβαίνουνε καὶ τρίζουν,
 γιὰ νὰ ἰδῆς, πῶς εἶν' πολλά.
 Δὲν ἀκοῦς πὺ φοβερρίζουν
 ἄνδρες μύριοι καὶ παιδιά;

Λίγα μάτια, λίγα στόματα,
 θὰ σᾶς μείνουνε ἀνοιχτά,
 γιὰ νὰ κλάψετε τὰ σώματα,
 πὺ θὰ νάβρη ἢ συμφορά.

Κατεβαίνουνε, καὶ ἀνάφτει
 τοῦ πολέμου ἀναλαμπή·
 τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει,
 λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.

Γιατί ἡ μάχη ἐστάθη ὀλίγη·
 λίγα τὰ αἵματα γιατί;
 Τὸν ἐχθρὸν θωρῶ νὰ φύγη
 καὶ στὸ κάστρο ν' ἀνεβῆ.

Μέτρα... εἶν' ἄπειροι οἱ φευγάτοι,
 ὅπου φεύγοντας δειλιοῦν·
 τὰ λαβώματα στήν πλάτη
 δέχοντ', ὥστε* ν' ἀνεβοῦν.

Ἐκεῖ μέσα ἀκαρτερεῖτε
 τὴν ἀφεύγατη φθορά.
 Νά, σᾶς φθάνει· ἀποκριθῆτε
 στῆς νυκτὸς τῆ σκοτεινιά.

Ἀποκρίνονται καὶ ἡ μάχη
 ἔτσι ἀρχίζει, ὅπου μακριὰ
 ἀπὸ ράχη ἐκεῖ σὲ ράχη
 ἀντιβούιζε φοβερὰ.

Ἀκούω κούφια τὰ τουφέκια
 ἀκούω σμίξιμο σπαθιῶν·
 ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,
 ἀκούω τρίξιμο δοντιῶν.

Ἄ! Τί νύχτα ἦταν ἐκείνη,
 πού τὴν τρέμει ὁ λογισμός·
 Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγένη
 παρέξ* θάνατου πικρός.

Τῆς σκηνῆς ἡ ὥρα, ὁ τόπος,
 οἱ κραυγές, ἡ ταραχή,
 ὁ σκληρόψυχος ὁ τρόπος
 τοῦ πολέμου καὶ οἱ καπνοί,
 κι οἱ βροντὲς καὶ τὸ σκοτάδι,
 ὅπου ἀντίσκοφτε* ἡ φωτιά,
 ἐπαράσταιναν τὸν Ἄδη
 πού ἀκαρτέριε τὰ σκυλιά.

Τ' ἀκαρτέριε. Ἐφαίνοντο ἴσκιοι
 ἀναρίθμητοι, γυμνοί,
 κόρες, γέροντες, νεανίσκοι,
 βρέφη ἀκόμη εἰς τὸ βυζί.

Ὅλη μαύρη μυρμηγκιάζει,
μαύρη ἢ ἐντάφια συντροφιά,
σὰν τὸ ροῦχο, ὁποῦ σκεπάζει
τὰ κρεβάτια τὰ στερνά.

Τόσοι, τόσοι ἀνταμωμένοι
ἐπετιοῦντο ἀπὸ τῆ γῆ,
ὄσοι εἶν' ἄδικα σφαγμένοι
ἀπὸ τούρκικην ὀργή.

Τόσα πέφτουνε τὰ θερι-
σμένα ἀστάχια εἰς τοὺς ἀγρούς·
σχεδὸν ὄλα ἐκεῖα τὰ μέρη
ἐσκεπάζοντο ἀπ' αὐτούς.

Θαμποφέγγει κανέν' ἄστρο
καὶ ἀναδεύοντο μαζί
ἀναβαίνοντας τὸ κάστρο
μὲ νεκρώσιμη σιωπή.

Ἔτσι χάμου εἰς τὴν πεδιάδα,
μὲς τὸ δάσος τὸ πυκνό,
ὅταν στέλνη μίαν ἀχνάδα
μισοφέγγαρο χλομό.

ἔὰν οἱ ἄνεμοι μὲς στ' ἄδεια
τὰ κλαδιὰ μουγκοφυσοῦν,
σειοῦνται, σειοῦνται τὰ μαυράδια,
ὁποῦ οἱ κλώνοι ἀντικτυποῦν.

Μὲ τὰ μάτια τους γυρεύουν,
ὅπου εἶν' αἵματα πηχτά·
καὶ μὲς στὰ αἵματα χορεύουν
μὲ βρυχίσματα βραχνά·

Καὶ χορεύοντας μανίζουν*
εἰς τοὺς Ἕλληνας κοντά
καὶ τὰ στήθια τους ἐγγίζουν
μὲ τὰ χέρια τὰ ψυχρά.

Ἐκεῖο τὸ ἔγγισμα πηγαίνει
 βαθιὰ μὲς στὰ σωθικά,
 ὅθεν ὄλη ἡ λύπη βγαίνει
 καὶ ἄκρα αἰσθάνονται ἀσπλαχνιά.

Τότε αὐξάνει τοῦ πολέμου
 ὁ χορὸς τρομακτικά·
 σὰν τὸ σκόρπισμα τοῦ ἀνέμου
 στοῦ πελάου τῆ μοναξιά.

Κτυποῦν ὄλοι ἀπάνου κάτου·
 κάθε κτύπημα πού ἐβγῆ,
 εἶναι κτύπημα θανάτου,
 χωρὶς νὰ δευτερωθῆ.

Κάθε σῶμα ἰδρώνει, ρέει.
 Λὲς καὶ ἐκεῖθεν ἡ ψυχὴ,
 ἀπ' τὸ μίσος πού τὴν καίει,
 πολεμάει νὰ πεταχτῆ.

Τῆς καρδιάς κτυπιὲς βροντᾶνε
 μὲς στὰ στήθια τους ἀργὰ
 καὶ τὰ χέρια, ὅπου χουμᾶνε,
 περισσότερο εἶν' γοργά.

Οὐρανὸς γι' αὐτοὺς δὲν εἶναι,
 οὐδὲ πέλαγο, οὐδὲ γῆ·
 γι' αὐτοὺς ὄλους, τὸ πᾶν εἶναι
 μαζωμένο ἀντάμα ἐκεῖ.

Τόση ἡ μάνιτα* καὶ ἡ ζάλη,
 πού στοχάζεσαι μὴ πῶς
 ἀπὸ μιὰ μεριά καὶ ἀπ' ἄλλη
 δὲν μείνη ἕνας ζωντανός.

Κοίτα χέρια ἀπελπισμένα
 πῶς θερίζουνε ζωές !
 Χάμου πέφτουνε κομμένα
 χέρια, πόδια, κεφαλές.

...?Ήταν τόσοι ! Πλέον τὸ βόλι
εἰς τ' αὐτιά δὲν τοὺς λαλεῖ·
ὄλοι χάμου ἐκείοντ' ὄλοι
εἰς τὴν τέταρτην αὐγή.

Σὰν ποτάμι τὸ αἶμα ἐγίνη
καὶ κυλάει στὴ λαγκαδιά·
καὶ τ' ἄθῶο χόρτο πίνει
αἶμα ἀντίς γιὰ τὴ δροσιά.

Τῆς αὐγῆς δροσάτο ἄερι,
δὲν φυσᾶς τώρα ἐσὺ πλειό*
στῶν ψευδόπιστων τὸ ἀστέρι.
Φύσα, φύσα εἰς τὸ Σταυρό.

Ἐπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε! ὦ, χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Γ'. Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

(Στρ. 88-122)

Πηγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ·
μέρα ποὺ ἄνθισαν οἱ λόγγοι
γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.

Σοῦ ἦλθε ἐμπρὸς λαμποκοπώντας
ἡ Θρησκεία μ' ἓνα σταυρὸ
καὶ τὸ δάκτυλο κινώντας,
ὅπου ἀνεῖ τὸν οὐρανό.

«Σ' αὐτό» ἐφώνησε «τὸ χῶμα,
στάσου ὀλόρθη, Ἐλευθεριά·
καὶ φιλώντας σου τὸ στόμα
μπαίνει μὲς στὴν ἐκκλησιά.

Εἰς τὴν Τράπεζα σιμώνει
καὶ τὸ σύγνεφο τὸ ἀχνὸ
γύρω γύρω τῆς πυκνώνει,
ποῦ σκορπάει τὸ θυμιατό.

Ἐγκρίθει* τὴν ψαλμωδία,
ὅπου ἐδίδαξεν αὐτὴ
βλέπει τὴ φωταγωγία
στοὺς ἅγιους ἐμπρὸς χυτῆ.

Ποιοὶ εἶν' αὐτοὶ ποῦ πλησιάζουν
μὲ πολλὴ ποδοβολή,
κι ἄρματ' ἄρματα ταραάζουν :
Ἐπετάχθηκες Ἐσὺ.

✓ Ἄ! τὸ φῶς ποῦ σέ στολίζει
σάν ἡλίου φεγγοβολή
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τῆ γῆ.

✓ Λάμπιν ἔχει ὅλη φλογώδη
χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

Τὸ σπαθί σου ἀντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατᾶς,
σάν τὸν πύργο μεγαλώνεις
καὶ εἰς τὸ τέταρτο χτυπᾶς.

Μὲ φωνὴ ποῦ καταπέθει
προχωρώντας ὁμιλεῖς :
«Σήμερ' ἄπιστοι, ἐγεννήθη
ναί, τοῦ κόσμου ὁ Λυτρωτής.

Αὐτὸς λέγει... Ἐφογκρασθῆτε :
Ἐγὼ εἶμ' Ἄλφα, Ὠμέγα ἐγώ.
Πέστε, ποῦ θ' ἀποκρυφθῆτε
ἐσεῖς ὅλοι, ἂν ὀργισθῶ !

1. Καὶ εἶπέ μοι : «Γέγονε· ἐγὼ εἶμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος». Ἀποκάλυψις Ἰωάννου, κεφ. κα' (Σημ. ποιητοῦ).

Φλόγα ἀκοίμητην σᾶς βρέχω,
 πού μ' αὐτήν ἄν συγκριθῆ
 κείνη ἢ κάτω ὅπου σᾶς ἔχω,
 σάν δροσιὰ θέλει βρεθῆ.

Κατατρώγει ὡσάν τῆ σχίζα*,
 τόπους ἄμετρα ὑψηλούς,
 χῶρες, ὄρη ἀπό τῆ ρίζα,
 ζῶα καὶ δένδρα καὶ θνητούς

καὶ τὸ πᾶν τὸ κατακαίει
 καὶ δὲσώζεται πνοή,
 πάρεξ τοῦ ἄνεμου, πού πνέει
 μὲς στῆ στάχτη τῆ λεπτή».

Κάποιος ἤθελε ἐρωτήσῃ:
 Τοῦ θυμοῦ του εἶσαι ἀδελφή;
 Ποῖος εἶν' ἄξιος νὰ νικήσῃ
 ἢ μὲ σὲ νὰ μετρηθῆ;

Ἡ γῆ αἰσθάνεται τὴν τόση
 τοῦ χεριοῦ σου ἀνδραγαθιά,
 πού ὅλη θέλει θανατώσει
 τῆ μισόχριστη σπορά,

Τὴν αἰσθάνονται καὶ ἀφρίζουν
 τὰ νερά καὶ τ' ἀγρικῶ
 δυνατὰ νὰ μουρμουρίζουν,
 σὰ νὰ ρυάζεται* θηριό.

Κακορίζικοι, πού πᾶτε
 τοῦ Ἀχελώου μὲς στῆ ροή
 καὶ πιδέξια πολεμᾶτε
 ἀπὸ τὴν καταδρομῆ

ν' ἀποφεύγετε, τὸ κύμα
 ἔγινε ὄλο φουσκωτό.

Ἐκεῖ εὐρήκατε τὸ μνημῆ,
 πρὶν νὰ εὐρῆτε ἀφανισμό.

Βλασφημάει, σκούζει, μουγκρίζει
 κάθε λάρυγγας έχθρου·
 καί τὸ ρεῦμα γαργαρίζει
 τὲς βλασφήμιες τοῦ θυμοῦ.

Σφαλερὰ τετραποδίζουν
 πλήθος ἄλογα καὶ ὀρθὰ
 τρομασμένα χλιμιντρίζουν
 καὶ πατοῦν εἰς τὰ κορμιά.

Ποῖος στὸν σύντροφον ἀπλώνει
 χέρι, ὡσάν νὰ βοηθηθῆ·
 ποῖος τῆ σάρκα του δαγκώνει,
 ὅσο πού νὰ νεκρωθῆ.

Κεφαλὰς ἀπελπισμένες
 μὲ τὰ μάτια πεταχτά,
 κατὰ τ' ἄστρα σηκωμένες
 γιὰ τὴν ὕστερη φορά.

Σβηθῆται—αὐξαίνοντας ἡ πρώτη
 τοῦ Ἄχελώου νεροσυρμῆ—
 τὸ χλιμίντρισμα καὶ οἱ κρότοι
 καὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ γογγυσμοί.

Ἄ ! Γιατί δὲν ἔχω τώρα
 τὴ φωνὴ τοῦ Μωϋσῆ;
 Μεγαλόφωνα, τὴν ὥρα
 ὅπου ἐσβηοῦντο οἱ μισητοί,

τὸν Θεὸν εὐχαριστοῦσε
 στοῦ πελάου τὴ λύσσα ἐμπρὸς
 καὶ τὰ λόγια ἠχολογοῦσε
 ἀναρίθμητος λαός.

Ἄκλουθάει τὴν ἄρμονία
 ἢ ἀδελφῆ τοῦ Ἄαρών*,
 ἢ προφήτισσα Μαρία
 μ' ἓνα τύμπανον τερπνόν¹

1. *Εξοδος κεφ. ιε' (Σημ. ποιητοῦ).

καί πηδοῦν ὄλες οἱ κόρες
 μέ τς ἀγκάλες ἀνοιχτές,
 τραγουδώντας, ἀνθοφόρες,
 μέ τὰ τύμπανα κι ἐκείες.

Σέ γνωρίζω ἀπό τήν κόψη
 τοῦ σπαθιοῦ τήν τρομερή·
 σέ γνωρίζω ἀπό τήν ὄψη
 πού μέ βία μετράει τή γῆ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

«Ἀπαντα», Βιβλιοθήκη Μαρασλή, 1901.

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΜΠΑΎΡΟΝ

Ἦ ὕμνος οἶτος ἀποτελούμενος ἀπό 166 τετραστίχους στροφάς ἐγράφη τό 1824, εὐθύς μετὰ τόν θάνατον τοῦ μεγάλου φιλέλληνος ποιητοῦ. Ἀπό τό μακρόν τοῦτο ποίημα ἀποσπῶμεν τās ἀκολουθούς στροφάς].

Λευτεριά, γιά λίγο πάψε
 νά χτυπᾶς μέ τό σπαθί.
 Τώρα σίμωσε καί κλάψε
 εἰς τοῦ Μπάυρον τό κορμί.

Καί κατόπι ἄς ἀκλουθοῦνε
 ὄσοι ἐπράξανε λαμπρά·
 ἀπό πάνου του ἄς χτυποῦνε
 μόνο στήθια ἥρωικά.

Πρῶτοι ἄς ἔρθουνε οἱ Σουλιῶτες
 κι ἀπ' τό λείψανον αὐτό
 ἄς μακραίνουνε οἱ προδότες
 κι ἀπ' τὰ λόγια πού θά πῶ.

Φλάμπουρα*, ὄπλα τιμημένα,
 ἄς γυρθοῦν κατά τή γῆ,
 καθῶς ἦτανε γυρμένα
 εἰς τοῦ Μάρκου τή θανή...

Ποιός ἀλίμονο μᾶς δίνει
 μιάν ἀρχή παρηγοριᾶς;
 Ἐπ' αὐτὸν δὲ θεὸς νὰ μείνη
 μήτε ἢ στάχτη του μὲ μᾶς.

Θὰ τὴν ἔχουν ἄλλοι!... ὦ σύρε.
 σύρε, Μπάυρον, στὸ καλὸ
 ὕπνος ἔξαφνα σὲ πῆρε,
 ποὺ δὲν ἔχει ξυπνημό.

Ἄκου, Μπάυρον, πόσον θρηνον
 κάνει, ἐνῶ σὲ χαιρετᾷ
 ἡ Πατρίδα τῶν Ἑλλήνων.
 Κλαῖγε, κλαῖγε, Λευτεριά!...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

«Ἀπαντα», Βιβλιοθήκη Μαρσαλῆ, 1901.

ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΛΟΧΟΝ

Ἄς μὴ βρέξη ποτὲ
 τὸ σύννεφον καὶ ὁ ἄνεμος
 σκληρὸς ἄς μὴ σκορπίση
 τὸ χῶμα τὸ μακάριον,
 ποὺ σᾶς σκεπάζει.

Ἄς τὸ δροσίζη πάντοτε
 μὲ τ' ἀργυρᾶ της δάκρυα
 ἢ ροδόπεπλος Κόρη
 καὶ αὐτοῦ ἄς ξεφυτρώνουν
 αἰώνια τ' ἄνθη.

ὦ γνήσια τῆς Ἑλλάδος
 τέκνα· ψυχαί, ποὺ ἐπέσατε
 εἰς τὸν ἀγῶνα ἀνδρείως
 τάγμα ἐκλεκτῶν ἡρώων,
 καύχημα νέον.

Σᾶς ἄρπαξεν ἡ Τύχη
 τὴν νικητήριον δάφνην
 καὶ ἀπὸ μυρτιᾶν σᾶς ἐπλεξε
 καὶ πένθιμον κυπάρισσον
 στέφανον ἄλλον.

Ἄλλ' ἄν τις ἀπεθάνῃ
 διὰ τὴν πατρίδα, ἡ μύρτος
 εἶναι φύλλον ἀτίμητον
 καὶ καλὰ τὰ κλαδία
 τῆς κυπαρίσσου....

Ἕλληνες, τῆς πατρίδος
 καὶ τῶν προγόνων ἄξιοι
 Ἕλληνες σεῖς, πῶς ἤθελεν
 ἀπὸ σᾶς προκριθῆν
 ἄδοξος τάφος:

Ὁ Γέρων* φθονερός
 καὶ τῶν ἔργων ἐχθρός
 καὶ πάσης μνήμης, ἔρχεται
 περιτρέχει τὴν θάλασσαν
 καὶ τὴν γῆν ὄλην.

Ἀπὸ τὴν στάμναν χύνει
 τὰ ρεύματα τῆς λήθης
 καὶ τὰ πάντα ἀφανίζει.
 Χάνονται οἱ πόλεις, χάνονται
 βασιλεία κι ἔθνη.

Ἄλλ' ὅτε πλησιάσῃ
 τὴν γῆν, ὅπου σᾶς ἔχει,
 θέλει ἀλλάξῃ τὸν δρόμον του
 ὁ Χρόνος, τὸ θαυμάσιον
 χῶμα σεβάζων.

Αὐτοῦ, ἀφοῦ τὴν ἀρχαίαν
 πορφυρίδα καὶ σκήπτρον
 δώσωμεν τῆς Ἑλλάδος,
 θέλει φέρειν τὰ τέκνα τῆς
 πᾶσα μητέρα.

Καὶ δακρυχέουσα, θέλει
τὴν ἱεράν φιλήσειν
κόνιν καὶ εἶπειν: «Τὸν ἔνδοξον
λόχον, τέκνα, μιμήσατε·
λόχον ἠρώων.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

«Λύρα», Πρώτη ἔκδοσις Γενεῆς 1824.

Ο ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΣ

ᾠ φιλιτάτη πατρίς,
ὦ θαυμασία νῆσος,
Ζάκυνθε· σὺ μοῦ ἔδωκας
τὴν πνοὴν καὶ τοῦ ᾠ Απόλλωνος
τὰ χρυσᾶ δῶρα!

Καὶ σὺ τὸν ὕμνον δέξου·
ἐχθαίρουσιν* οἱ ἀθάνατοι
τὴν ψυχὴν καὶ βροντάουσιν
ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
τῶν ἀχαρίστων.

Ποτὲ δὲν σ' ἔλησμόνησα,
ποτέ. Καὶ ἡ τύχη μ' ἔρριψε
μακρὰ ἀπὸ σέ· μὲ εἶδε
τὸ πέμπτον τοῦ αἰῶνος
εἰς ξένα ἔθνη.

Ἄλλὰ εὐτυχῆς ἢ δύστηνος,
ὅταν τὸ φῶς ἐπλούτει
τὰ βουνὰ καὶ τὰ κύματα,
σὲ ἔμπρὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου
πάντοτες εἶχον.

Σὺ, ὅταν τὰ οὐράνια
ρόδα μὲ τὸ ἀμαυρότατον
πέπλον σκεπάζει ἡ Νύκτα,
σὺ εἶσαι τῶν ὀνείρων μου
ἡ χαρὰ μόνη.

Μοσχοβολάει τὸ κλῖμα σου,
ὦ φιλότατη πατρίς μου,
καὶ πλουτίζει τὸ πέλαγος
ἀπὸ τὴν μυρωδιᾶν
τῶν χρυσῶν κίτρων.

Σταφυλοφόρους ρίζας,
ἐλαφρά, καθαρὰ,
διαφανῆ τὰ σύγνεφα
ὁ βασιλεὺς σοῦ ἐχάρισε
τῶν ἀθανάτων.

Ἡ λαμπὰς ἢ αἰώνιος
σοῦ βρέχει τὴν ἡμέραν
τοὺς καρπούς· καὶ τὰ δάκρυα
γίνονται τῆς νυκτὸς
εἰς ἐσέ κρίνοι.

Δὲν ἔμεινεν, ἐὰν ἔπεσε
ποτὲ εἰς τὸ πρόσωπόν σου
ἢ χιῶν· δὲν ἐμάρανε
ποτὲ ὁ θερμὸς Κύων*
τὰ σμάραγδά σου.

Εἶσαι εὐτυχής· καὶ πλέον
σὲ λέγω εὐτυχεστέραν,
ὅτι σὺ δὲν ἐγνώρισας
ποτὲ τὴν σκληρὰν μάστιγα
ἐχθρῶν τυράννων.

Ἄς μὴ μοῦ δώσῃ ἢ μοῖρα μου
εἰς ξένην γῆν τὸν τάφον·
εἶναι γλυκὺς ὁ θάνατος,
μόνον ὅταν κοιμώμεθα
εἰς τὴν πατρίδα.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

«Λύρα», Πρώτη ἔκδοσις, Γενεύη 1824.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἔθνικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ στὴ μεταβυζαντινῇ ἐποχῇ εἶναι γεμάτη ἀπὸ περιστατικά, ἱκανὰ νὰ δίδουν στὴν προσωπικὴ ποίηση θέματα, γιὰ νὰ γραφοῦν ἀληθινὰ ποιήματα, ἱστορικὰ καὶ ἄλλα. Μὰ ἔλειψε ὁ πραγματικὸς ποιητὴς. Ἡ ποίηση ὅμως δὲν ἔλειψε ποτέ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαό. Γιὰ τοῦτο τὸν πραγματικὸ ποιητὴ τὸν ἀντικατάστησε καὶ πάλι ὁ λαός, πού ἤξερε νὰ τραγουδάῃ τοὺς πόνους του, τὶς ἐλπίδες του, τοὺς πόθους του, ὅλη τὴν ἔθνικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ του. Ἔτσι ἔφτιανε τὰ δημοτικά τραγούδια του.

Τὸ δημοτικὸ τραγούδι, πού γεννήθηκε στὴ βυζαντινῇ ἐποχῇ, συνεχίζεται μὲ τὴν ἴδια ὁρμὴ καὶ ποικιλία καὶ στὴ μεταβυζαντινῇ καὶ φτιάνεται ἐπάνω σ' ὅλα τὰ καθέκαστα τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Μὰ ἀπὸ τὰ τόσα εἶδη τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκεῖνα πού εἶναι καθαυτὸ δημιουργήματα τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς, εἶναι τὰ κλέφτικα καὶ τὰ τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς. Τὰ κλέφτικα τραγουδοῦν τὴ ζωὴ καὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τῶν ἀρματολῶν, τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων, πού προτιμοῦσαν τὴ σκληρὴ καὶ ἐρημικὴ ζωὴ στὰ φαράγγια καὶ στοὺς λόγους καὶ στ' ἀπάτητα κορφοβούνια καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ἀδιάκοπου πολέμου μὲ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴ δυστυχισμένη ζωὴ τοῦ σκλάβου, τοῦ ραγιά. Οἱ Ἕλληνες αὐτοί, πού ζοῦν τὴν πολεμικὴ ζωὴ, οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ παρόμοιοί τους κλέφτες, εἶναι ἡ ζωντανὴ βεβαίωση τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, πῶς δὲν ἔδιωξε ἀπὸ τὴν ψυχὴ του τὸν πόθο τῆς ἐλευθερίας του· εἶναι ἡ παλικαρία διαμαρτυρία του γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά του. Τοὺς ἤρωές του αὐτοὺς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τοὺς θαύμαζε, τοὺς ἀγαποῦσε καὶ τοὺς τραγουδοῦσε. Γιὰ τοῦτο τὰ κλέφτικα δημοτικὰ τραγούδια, ἐνῶ εἶναι ἱστορικὰ μνημεῖα, εἶναι καὶ ποιήματα ἀληθινὰ, γεμάτα λεβεντιά, ψυχικὴ περηφάνια, θαυμασμό στὴν

παλικαριά, περιφρόνηση στο θάνατο, όσο και βαθιά φυσιολατρεία. Τὰ κλέφτικα δημοτικά τραγούδια έφτιάστηκαν όλα στη μεταβυζαντινή έποχή και σε όρισμένες ελληνικές χώρες, έπειδή τότε και σ' αυτές μόνο τις χώρες φάνηκαν οι άρματολοι και κλέφτες με την ξεχωριστή ζωή τους.

Τὰ τραγούδια της ξενιτειάς τραγουδούν τις πίκρες και τὰ βάσανα της ζωής του ξενιτεμένου, τον πόνο των ιδικών του από τον χωρισμό του, έπειδή λογαριάζανε σαν πεθαμένο εκείνον που έφευγε για τὰ ξένα. Χίλιοι δυο κίνδυνοι τότε φοβέριζαν πάντα στον δρόμο του. Κι αυτά τὰ τραγούδια έφτιάστηκαν, αν όχι όλα, μὰ τὰ περισσότερα στη μεταβυζαντινή έποχή, έπειδή τότε οι Έλληνες άρχισανε να φεύγουν πιο πολύ από τον τόπο τους και να πηγαίνουνε στα ξένα ή για να γλιτώσουν από τὰ βάσανα της σκλαβιάς ή για να καλυτερέψουν την οικονομική τους κατάσταση. Τὰ τραγούδια της ξενιτειάς κλειούνε αγάπη, πόνο, κλάμα, συμπάθεια, λύπη για τὸ χωρισμό και τὴ χαρά του γυρισμοῦ, όταν τυχαίνη να γυρίζη στην πατρίδα του ο ξενιτεμένος· έχουν άληθινά ποιητικά στοιχεία κι είναι πραγματικά ποιήματα.

Τὴν ίδια έποχή θὰ φτιάστηκαν και πολλά από τ' άλλα είδη των δημοτικών τραγουδιών, που ζωγραφίζουν τόσο πιστά και ζωηρά όλη τὴν κοινωνική και οίκογενειακή, τὴν αίσθηματική και συναισθηματική ζωή των Έλλήνων, ίσως και μερικές παραλογές*. "Όλα αυτά τὰ νεώτερα δημοτικά τραγούδια έχουν τὰ ίδια γνωρίσματα και χαρίσματα της τεχνικής τους με τὰ παλαιότερα της βυζαντινής έποχής. Έχουν τον καλοφτιασμένο στίχο, τὴ δεμένη φράση, τον πλοῦτο και τὴ ζωηράδα των εικόνων, τὸ βαθύ κι άγνό αΐσθημα, τὴν πραγματικὴ λυρικότητα.

"Όπως στη βυζαντινὴ έποχή, έτσι και στη μεταβυζαντινὴ, τὰ καλύτερα ποιητικά δημιουργήματα, ή καθαυτὸ λυρικὴ ποίηση, είναι τὰ δημοτικά τραγούδια.

ΗΛΙΑΣ ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗΣ

* Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελλ. Λογοτεχνίας, 1934.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΤΟ ΚΟΥΡΣΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗΣ (1361)

[Τὸ ἔξομα περὶ τῆς δηλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Pashley τὸ 1873, ὅστις ἤκουσεν αὐτὸ ἐν Κρήτῃ, δὲν ἀναφέρεται πάντως εἰς τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως κατ' Αὐγουστον τοῦ 1829 ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἥτις ἄλλωστε ἔγινεν ἀμαχητὶ καὶ ἐθεωρήθη ὡς λύτρωσις ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἴσως διεκτραγωδεῖ τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτ* κατὰ τὸ 1361, ἣς προηγῆθη ἡ δῆωσις ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ Τούρκων. Τότε θὰ διετηρεῖτο ἀκόμη νωπὴ ἡ μνήμη τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀλώσεων καὶ καταστροφῶν τῆς πρώτης μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πόλεως τῆς Θράκης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν Φράγκων, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων, ἀφοῦ μάλιστα τρεῖς τούτων ἔγιναν ἐντὸς δύο ἐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεων τὰ ἱστορικὰ ἔξομα εἶναι σύγχρονα τῶν γεγονότων, τὸ ἔξομα τοῦτο δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς παλαιότερον τῶν ἱστορικῶν δημοτικῶν ἔξομάτων μας. Ν. Γ. Πολίτης.]

Τ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι·
κλαίγουν τὴν Ἀντριάνούπολη, τὴν πολυκουρσεμένη,
ὅπου τὴν ἐκουρσέψανε τὶς τρεῖς γιορτὲς τοῦ χρόνου·
τοῦ Χριστουγέννου γιὰ κηρὶ καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βᾶγια
καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴ γιὰ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη!

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

[Μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν θρήνων ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες συνετάχθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν, διακρίνονται τὰ δημοτικὰ ἔξομα, διότι μόνον ταῦτα ἐκφράζουν μὲ βαθεῖαν ἀπλότητα, συναίσθημα ἐγκαρτερήσεως πρὸς τὰ μεγάλα ἔθνικα δεινὰ καὶ βεβαίαν τὴν ἐλπίδα τοῦ δουλωθέντος Γένους περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀνορθώσεως. Εἶναι δ' ἀληθῶς ἄξιον θάυμασμοῦ, ὅτι ταῦτα ἐγεννήθησαν καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔθνος ἐφαίνετο ἀπολέσαν τὰ πάντα καὶ οὐδαμῶθεν ὑπέφωσκεν ἀκτὶς ἐλπίδος. Ν. Γ. Πολίτης.]

1. Ἡ ἄλωσις τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τὸ 1205 ἔγινε τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα. Τῶν ἄλλων ἀλώσεων ἡ ἡμέρα δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ. Ἐνδέχεται ὅμως οἱ δύο οἱ τοῖσι στίχοι ν' ἀναφέρονται εἰς τὴν σύμπτωσιν τῆς καταστροφῆς εἰς ἡμέραν ἑορτῶν.

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια, *
 σημαίνει κι ἡ Ἁγιά Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι
 μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυὸ καμπάνες.
 Κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.
 Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης
 κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
 Νὰ μποῦνε στὸ χερουβικό καὶ νάβγη ὁ βασιλέας,
 φωνὴ τοὺς ἤρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα.
 «Πάψετε τὸ χερουβικό κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
 παπάδες, πάρτε τὰ γιερά καὶ σεῖς κεριά σβηστήητε,
 γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψη.
 Μόν' στείλε λόγο στὴ Φραγκιά, νὰ ρθοῦνε τρία καράβια,
 τόνα νὰ πάρη τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν Ἁγία Τράπεζά μας,
 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν».
 Ἡ Δέσποινα ταραχτήκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
 «Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρῶζης,
 πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλι δικά σας εἶναι».

ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

[Τὸ ἄσμα διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων
 μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόν-
 των ἀλβανικῶν σιφῶν. Ν. Γ. Πολίτης]

Τὰ παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
 ποτὲς δὲν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν.
 Καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες!
 Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
 κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
 Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει!
 Ἀφήνει ἡ μάνα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα,
 χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ ΤΩ ΜΠΑΡΜΠΑΡΕΣΣΩ*

Ἦλιε ποὺ βγαίνεις τὸ ταχύ, σ' οὐλον τὸν κόσμο δούδεις*
 σ' οὐλον τὸν κόσμο ἀνάτειλε, σ' οὐλὴν τὴν οἰκουμένη.

στῶ Μπαρμαρέσσω τις αὐλές, ἤλιε, μὴν ἀνατείλῃς,
 κι ἂν ἀνατείλῃς, ἤλιε μου, νὰ γοργοβασιλέψῃς,
 γιατί ἔχουν σκλάβους ἔμορφους, πολλὰ παραπονιάρους
 καὶ θὰ γραθοῦν* οἱ ἀχτίδες σου ἴπο τῶ σκλαβῶ τὰ δάκρυα.

ΚΛΕΦΤΙΚΑ

[Πλὴν τῆς ἀρχαίας ἀπλότητος καὶ λιτότητος παρατηροῦμεν καὶ ἀκραιφνῆς νεωτερικὸν πάθος καὶ σθένος ἀκαταδάμαστον εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὅπου ἡ γλῶσσα εἶναι ἔμπλεως ὀρμῆς πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ καὶ ἀδιαλλάκτου μίσους πρὸς τοὺς ἀπίστους Μουσουλμάνους. Τὰ κλέφτικα τραγούδια νομίζεις πὼς εἶναι χεῖμαρροι ἀφρισμένοι, ἐκρέοντες ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπινα χεῖλη, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Ὀλύμπου. Μέντελσον* Βαρθόλδου.]

ΤΟ ΚΛΕΦΤΙΚΟ ΣΠΑΘΙ

Ὁ πλούσιος ἔχει τὰ φλωριά, ἔχει ὁ φτωχὸς τὰ γλέντια.
 Ἄλλοι παῖνανε τὸν πασὰ καὶ ἄλλοι τὸ βεζίρη*,
 μὰ ἐγὼ παῖνάω τὸ σπαθί τὸ τουρκοματωμένο,
 τὸ ἔχει καμάρι ἢ λεβεντιά κι ὁ κλέφτης περηφάνια.

ΗΘΕΛΑ ΝΑΜΟΥΝ

Νά μουν τὸ Μάη πιστικός*, τὸν Αὐγουστο δραγάτης*
 καὶ στὴν καρδιά τοῦ χειμωνιοῦ νάμouνα κρασοποῦλος.
 Μὰ πιὸ καλὰ ἴταν νάμouνα ἄρματολὸς καὶ κλέφτης,
 ἄρματολὸς μὲς στὰ βουνὰ καὶ κλέφτης μὲς στοὺς κάμπους.
 Νάχα τὰ βράχια ἀδέρφια μου, τὰ δέντρα συγγενάδια,
 νὰ μὲ κοιμᾶν οἱ πέρδικες, νὰ μὲ ξυπνοῦν τ' ἀηδόνια
 καὶ στὴν κορφή τῆς Λιάκουρας* νὰ κάνω τὸ σταυρὸ μου.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΤΣΟΥ

[Τὸ κατωτέρω ἀδρᾶς ἐμπνεύσεως ἄσμα ἀναφέρεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ ὀνόμαστός πολέμαρχος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὁ Λοκρὸς Ἀνδρίτσος, ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσέως, καταλιπὼν τὰ ὄρεινὰ σκηνώματα αὐτοῦ συνεπολέμει μετὰ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη μέχρι τῆς παρὰ τὸ Ταίναρον ἡττης (1792), ὅτε χωρισθεὶς αὐτοῦ διέσχισεν, ἡγούμενος 500 ἀνδρῶν, κατὰ μῆκος τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπὶ 40 ἡμερονύκτια πολεμῶν πρὸς τοὺς διώκοντας αὐτὸν 6.000 Τούρ-

κους κατώρθωσε νά διαπεραιωθῆ εἰς Πρέβεζαν, φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 1.500 ἐχθρούς, αὐτὸς δὲ ἀπολέσας τὸ πέμπτον περίπου τῶν ὑπ' αὐτὸν πολεμιστῶν. Ν. Γ. Πολίτης.]

Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριὰ δὲν ἔχουν.
 Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψῆλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια :
 ἢ κλεφτουργιὰ τ' ἀρνήθηκε καὶ ροβολαίει στοὺς κάμπους.
 Ἡ Γκιόνα λέει τῆς Λιάκουρας* κι ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιόνας :
 «Βουνό, πού σαι ψηλότερα καὶ πιὸ ψηλὰ ἀγναντεύεις,
 ποῦ νάναι, τί νὰ γίνηκαν οἱ κλέφτες οἱ Ἄνδριτσαῖοι ;
 Σὰν ποῦ νὰ φένουν τὰ σφαχτά, νὰ ρίχνουν τὸ σημάδι ;»
 «Τί νὰ σοῦ πῶ. μωρὲ βουνό, τί νὰ σοῦ πῶ, βουνό μου,
 τῆ λεβεντὰ τῆ χαίρονται οἱ ψωριασμένοι κάμποι.
 Στοὺς κάμπους φένουν τὰ σφαχτά καὶ ρίχνουν τὸ σημάδι !»
 Κι ἡ Λιάκουρα σὰν τ' ἄκουσε, βαριά τῆς κακοφάνη.
 Τηράει ζερβά, τηράει δεξιὰ, τηράει κατὰ τῆ Σκάλα*.
 «Βρὲ κάμπε ἀρρωστιάρικε, βρὲ κάμπε μαραζιάρη,
 γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δῶσ' μου τῆ λεβεντιά μου,
 μὴ λιώσω ὅλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάμω».

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΛΙΑΚΟΥ

[Ὁ Παναγιώτης Λιάκος ἦτο κλέφτης ἐκ τοῦ χωρίου Παναρήτη τῆς Ἠπείρου. Δημοτικά τινα ἄσματα ἀφηγοῦνται μάχην αὐτοῦ πρὸς τὸν Γιουσοῦφ Ἀράπην, πιθανῶς κατὰ τὸ 1806, ὅτε κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐξεστράτευσεν οὗτος πρὸς καθυπόταξιν τῶν κλεφτῶν τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἡ πρὸς τὸν Βεληγκέκαν μάχη τὴν ὁποίαν ἀφηγεῖται τὸ ἐπόμενον ἄσμα, ἴσως ἐγίνε χρόνον τινὰ πρότερον. Ν. Γ. Πολίτης.]

Τρία πουλάκια κάθονται μὲς στὸ Γερακοβούνι*,
 τόνα τηράει τὸν Ἄρμυρό, τ' ἄλλο πρὸς τὸ Ζιτούνι*,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογαίει καὶ λέει :
 «Ὁ Λιάκος τί νὰ γίνηκε φέτος τὸ καλοκαίρι,
 νὰ βγῆ στῆς Γούρας* τὰ βουνά, νὰ βγῆ καὶ στὸ Ζιτούνι
 νὰ χαρατζώσῃ τὰ χωριά κι ὅλο τὸ βιλαέτι* ;»
 Ὁ Λιάκος ἀποκλείστηκε στὸ Μπούμηλο* στῆ ράχη.
 Πολλὴ Τουρκιὰ τὸν πλάκωσε, Κονιάροι* κι Ἀρβανίτες.
 «Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη*»

νά σοῦ χάριση τή ζωή, Δερβέναγας νά γίνης».
 «Ὅσο εἶν' ὁ Λιάκος ζωντανός, πασά δέν προσκυνάει,
 πασά ἔχει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ ντουφέκι!»
 Κι ἀρχίσανε τὸν πόλεμο τὰ βροντερὰ ντουφέκια.
 Μέρα καὶ νύχτα πολεμοῦν, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες
 κι ὁ Λιάκος ἔτρεξεν ἐμπρὸς μὲ τὸ σπαθί στοῦ στόμα.
 Φεύγουν Κονιάροι ἀπὸ μπροστά, φεύγουν κι οἱ Ἄρβανίτες.
 Κλαίουν οἱ Ἄρβανίτισσες στὰ μαῦρα φορεμένες
 κι ὁ Βεληγκέκας γύρισε στοῦ αἵμα του πνιγμένος.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΛΙΑΚΑΙΝΑΣ

[Τίς ἡ Λιάκαινα, τῆς ὁποίας τὴν αἰχμαλωσίαν, τὴν ὑπερήφανον ἄρνησιν νά γίνῃ σύζυγος Τούρκου καὶ τὴν θαυμασίαν ἐλευθέρωσιν ὑπὸ τοῦ ἀνδρός τῆς διηγεῖται τὸ ᾄσμα ; Ἴσως εἶναι ἡ γυνὴ τοῦ κλέφτη Λιάκου τοῦ προηγουμένου ᾄσματος, τοῦ νικητοῦ τοῦ Βεληγκέκα καὶ τοῦ Γιουσούφ Ἀράπη . . . Τὴν δι' ἀπελευθερώσεως λύσιν τῆς ἐκτιθεμένης τραγικῆς σκηνῆς παρέλαβεν ἡ δημοτικὴ ποίησις ἐκ τοῦ παλαιότερου ποιητικοῦ ἀποταμιεύματος αὐτῆς, ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων, ὅπου συχνότατα ἀναφέρεται ἡρωῶς ἀπολυτρῶν τὴν ἀπαχθεῖσαν σύζυγόν του διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ θαυμασίου ἵππου του. Ν. Γ. Πολίτης.]

Πῶς λάμπει ὁ ἥλιος στὰ βουνά, στοὺς κάμπους τὸ φεγγάρι,
 ἔτσι ἔλαμπε κι ἡ Λιάκαινα στὰ τούρκικα τὰ χέρια.
 Πέντε Ἄρβανίτες τὴν κρατοῦν καὶ δέκα τὴν ξετάζουν
 κι ἓνα μικρὸ μπεόπουλο κρυφὰ τὴν κουβεντιάζει :
 «Λιάκαινα, δέν παντρεύεσαι, δέν παίρνεις Τούρκον ἄντρα,
 νά σ' ἀρματώσῃ* στοῦ φλουρί καὶ στοῦ μαργαριτάρη ;»
 «Κάλλιο νά ἰδῶ τὸ αἷμα μου τῆ γῆς νά κοκκινήσῃ.»
 Κι ὁ Λιάκος τὴν ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
 κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρο του, στέκει καὶ τὸν ξετάζει :
 «Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι νά βγάλῃς τὴν κυρά σου ;»
 «Δύνομαι, ἀφέντη, δύνομαι νά βγάλω τὴν Κυρά μου.
 Νά μ' ἀβγατίσῃς τὴν ταῆ* σαρανταπέντε χοῦφτες,
 νά δέσης τὸ κεφάλι σου μὲ δεκοχτῶ μαντήλια,
 νά δέσης τὴ μεσούλα σου μαζί μὲ τὴ δική μου».
 Βιτσιὰ δίνει τ' ἀλόγου του, στὴ μέση γιουρουστάει*
 καὶ πάησε καὶ τὴν ἄδραξε, στοῦ σπίτι του τὴν πάει.

ΣΗΚΩΜΟΣ ΤΟΥ 1821

Κρυφά τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφά τὸ λέν τ' ἀηδόνια,
 κρυφά τὸ λέει ὁ ᾄγούμενος ἀπὸ τὴν Ἁγία Λαύρα :
 «Παιδιά, γιὰ μεταλάβετε, γιὰ ξεμολογηθῆτε·
 δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς κι ὁ φετεινὸς χειμῶνας.
 Μᾶς ἦρθε ἡ ἄνοιξη πικρή, τὸ καλοκαίρι μαῦρο,
 γιὰτὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολεμᾶν τοὺς Τούρκους,
 νὰ διώξουμε ὅλη τὴν Τουρκιὰ ἢ νὰ χασθοῦμε ὅλοι!»

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

Η ΜΑΥΡΗ ΞΕΝΙΤΕΙΑ

Τὴν ξενιτειά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
 τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερα εἶν' τὰ ξένα.
 Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτειά πρέπει νὰ βάνη μαῦρα,
 γιὰ νὰ ταιριάζη ἢ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιάς τῆ λαύρα.

ΣΤΟΝ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟ ΜΑΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο,
 ἡ ξενιτειά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ᾄχω τὸν καημὸ σου.
 Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδῆσω ;*»
 Μῆλο ἂν σοῦ στείλω, σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
 σταφύλι ξερογιάζεται, κυδῶνι μαραγκιάζει*,
 νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου, μαντήλι μουσκεμένο,
 τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά καὶ καῖνε τὸ μαντήλι.
 Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδῆσω :
 Σηκῶνομαι τὴ χαραυγή, γιὰτὶ ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
 ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
 κοιτάζω τίς γειτόνισσες καὶ τίς καλοτυχιζῶ.
 Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω
 καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

[Ὅλα τὰ δημοτικὰ τραγούδια γενικῶς καθρεπτίζουν τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τὰ ἐπλασε. Ἰδιαιτέρως ὁμοῦ εἰς τὰ Ναναρίσματα φαί-

νεται καθαρά ἡ εὐγενική τρυφερότης καὶ ἡ πάναγνος ἀγάπη τῆς ἑλληνίδος μητρός, ἡ ὁποία πράγματι ἀγιάζει τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν.

Ἴδου μερικὰ ἀπὸ τὰ λαϊκὰ ναναρίσματα, ποὺ εὐωδιάζουν ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῆς ἱερᾶς μητρικῆς στοργῆς].

Α΄

Ὑπνε, ποὺ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.

Μικρὸ μικρὸ σοῦ τόδωσα, μεγάλο φέρε μού το·

μεγάλο σάν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σάν κυπαρίσι

κι οἱ κλώνοι του ν' ἀπλώνωνται σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση.

Β΄

Σάν μοῦ τὸ πάρης, Ὑπνε μου, τρεῖς φύλακες θὰ βάλω,

στὴν κούνια του τρεῖς φύλακες κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.

Βάλλω τὸν Ἥλιο στὰ βουνά, τὸν αἰετὸ στοὺς κάμπους,

τὸν κύρ Βοριά τὸ δροσερὸν ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ Ἥλιος ἐβασίλεψεν, ὁ αἰετὸς ἀποκοιμήθη

κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερὸς στῆς μάνας του πηγαίνει.

«Γιέ μου καλέ, ποῦ ἔσουν ἐχτές, ποῦ ἔσουν τὴν ἄλλη νύχτα :

Μήπως μὲ τ' ἄστρι ἐμάλωσες, μήπως μὲ τὸ φεγγάρι,

μήπως μὲ τὸν αὐγερινό, πούμαστ' ἀγαπημένοι ;»

«Μήτε μὲ τ' ἄστρι ἐμάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,

μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, πούμαστ' ἀγαπημένοι,

Χρυσὸν ὑγιὸν ἐφύλαγα στὴν ἀργυρὴ του κούνια.»

Γ΄

Κάμε, Χριστὲ καὶ Παναγιά, καὶ θρέψε τὸ παιδί μου,

νὰ μεγαλώση, νὰ θραφῆ, καλὸ παιδί νὰ γίνῃ

Τύχη χρυσὴ ἅς τοῦ δίνετε καὶ φώτιση μεγάλη,

νὰ μάθῃ γράμματα πολλὰ καὶ φρόνιμο νὰ γίνῃ·

νάχη γιὰ πάντα προκοπή, παντοῦ-καλὰ νὰ κάνῃ,

ν' ἀνοίξη εἴκοσι σχολειὰ μὲ τοὺς καλοὺς δασκάλους,

νὰ μάθουν γράμματα οἱ φτωχοί, ἀνθρώποι νὰ γινοῦνε,

νὰ ἐλεῆ, νὰ βοηθῆ, μὲ προθυμίαν νὰ δίνῃ

καὶ στὰ σχολειὰ, στίς ἐκκλησιᾶς καὶ στὰ ὄρφανεμένα.

ΘΕΑΤΡΟΝ

Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

Τὰ θεατρικὰ ἔργα τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς ἀμέσως ἀκολουθοῦσης μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς εἶχον ὅλα ὑπόθεσιν θρησκευτικὴν καὶ ἐλέγοντο μυστήρια. Τοιαύτη θρησκευτικὴ θεατρικὴ φιλολογία, πτωχὴ κατ' ἀρχάς, ἤρκεϊτο εἰς ἀναπαράστασιν διαφόρων σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τοιουτοτρόπως ἀναφέρεται ἔργον παιχθὲν κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ἐν Κωνσταντινουπόλει μὲ τὸν τίτλον «Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Προφή-
 *Ἡλία», ἄλλο δὲ ἔργον μνημονεύεται παρασταθὲν περὶ τὰς παραμονὰς τῆς καταλύσεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, τιτλοφορούμενον «Οἱ τρεῖς Παῖδες ἐν Καμίνῳ»

Θρησκευτικαὶ παραστάσεις παιζόμεναι ἐξῶθεν τῶν μητροπολιτικῶν ναῶν ἐσυνηθίζοντο καὶ εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ὡς συνέχεια τῆς παραδόσεως ταύτης δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ τελουμένη καὶ σήμερον κατὰ δεκαετίαν μεγαλοπρεπῆς ἀναπαράστασις τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου εἰς τὴν πόλιν Ὁμπεραμμεργκάου τῆς Βαυαρίας.

Τοιοῦτου εἶδους «μυστήριον» εἶναι καὶ τὸ διασωθὲν θρησκευτικὸν δράμα, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ», γραμμένον εἰς Κρητικὴν διάλεκτον.

Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι εἰλημμένη ἀπὸ τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπεισόδιον, καθ' ὃ ὁ Θεός, θέλων νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ ζητεῖ παρ' αὐτοῦ τὴν θυσίαν τοῦ υἱοῦ του Ἰσαάκ.

* Ἄγνωστος εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ ἔργου, ὅπως ἄγνωστον καὶ πότε συνετέθη. Ὁ ἐκ Κρήτης λόγιος καὶ ἀρχαιολόγος Στεφ. Ξανθουδίδης, ὁ μελετήσας τὰ κρητικὰ ἔργα τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ ἐκδῶσας κριτικῶς τὸν «Ἐρωτόκριτον» καὶ τὴν «Ἐρωφίλην», εὕρισκει πολλὰς ὁμοιότητας ὕφους καὶ γλώσσης τοῦ «Ἐρωτόκριτου» καὶ τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ». Ὑπάρχουν τῷ ὄντι στίχοι ἀπαράλλακτοι καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα ἔργα: Ἐκ τούτων ὁ Ξανθουδίδης εἰκάζει, ὅτι καὶ τὸ θεατρικὸν ἔργον πρέπει ν' ἀποδοθῆ εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ «Ἐρωτόκριτου» Βιτσέντσον Κορνάρου.

Θρησκευτικὰ θεατρικὰ ἔργα μὲ τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν ἔγραψαν καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ Ἰταλὸς Μπελκάρι (Βενετία, 1485), ὁ Γάλλος Ντὲ Μπέζ (Λωζάνη, 1550), ὁ Ἰταλὸς Λουίτζι Κρότο (Βενετία, 1586) κ. ἄ.

Ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» ἔχει ἀρκετὴν ὁμοιότητα μὲ τὸ τελευταῖον

τοῦτο δράμα τοῦ Λουίτζι Κρότο. Πάντως ὁ Ἕλληνας ποιητής, καὶ ἀνείχεν ὑπὲρ ὅψι τοῦ ἄλλο ἔργον, ἐπεξεργάσθη τὸ θέμα του μὲ ἐλευθερίαν καὶ δημιουργικότητα. Ἡ ἀξία τοῦ κρητικῆς τούτου ἔργου ἐξετιμήθη καὶ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦτο ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» μεταφράσθη εἰς τὴν γαλλικὴν, τὴν ὀλλανδικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσάν.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δράματος ἐμφανίζεται ὁ Ἄγγελος Κυρίου πρὸς τοῦ κοιμωμένου καὶ φέρει τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀβραάμ ἐγειρόμενος τοῦ ὕπνου ἀνακοινοῖ τὸ μυστικὸν εἰς τὴν σύζυγόν του, τὴν Σάραν. Ὁρῶντες καὶ ἀπαρηγόρητοι ἀμφότεροι ὑπακούουν εὐλαβῶς εἰς τὴν θεῖαν προσταγὴν. Μὲ αἱματώμενην καρδίαν ἐξυπνοῦν τὸν Ἰσαάκ, τὸν ὁποῖον παραλαμβάνει ὁ Ἀβραάμ, συνοδευόμενος ἀπὸ δύο δούλους καὶ τὸν ὀδηγεῖ ἀνύποπτον εἰς τὸν τόπον τῆς θυσίας. Ἐκεῖ, ἐνῶ ὕψωνεται ἡ πατρικὴ χεὶρ μὲ τὴν μάχαιραν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς σπαρακτικῆς θυσίας, ἐπανεμφανίζεται ὁ Ἄγγελος, ὁ ὁποῖος διατάσσει τὸν Ἀβραάμ νὰ θέσῃ τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκην.

Κατωτέρω παρατίθενται δύο ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου].

(Ἀπόσπασμα α')

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ἐύπν' Ἀβραάμ, ξύπν' Ἀβραάμ, γείρου κι ἐπάνου στάσου·
 πρόσταγμ' ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς σοῦ φέρνω κι ἀφουκράσου.
 Ξύπνησε, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, ξύπνησε, μπιστεμένε
 καὶ νὰ κοιμᾷς ἀμέριμνα τώρα καιρὸς δὲν ἔναι·
 ξύπνα καὶ γρίκησ', Ἀβραάμ, ἐκεῖνα τὰ ποῦ θέλει,
 Ἀφέντης ὅπου προσκυνοῦν καὶ τρέμουν οἱ ἀγγέλοι.
 Θυσίαν ἄξιαν καὶ ἀγνή τὴν σήμερον ἡμέρα
 θέλει ὁ Θεὸς κι ἀποθυμᾷ ἀπ' τὴ δική σου χέρα·
 δὲ θέλει μπλιό* θυσιᾶν ἀρνιῶν καὶ πράματα φταρμένα*,
 μὰ μιὰ θυσία ποθυμᾷ μεγάλην ἀπὸ σένα·
 τὸ τέκνο σου τὸ μοναχό, τὸ κανακάρικό* σου,
 ὅς θυσία τὸ ἀποθυμᾷ καὶ θέλει τ' ὁ Θεὸς σου·
 ὅς τόπον ἀρνιοῦ. ὅς τόπον ριφιοῦ, ὀρίζ' ὁ Θεὸς καὶ θέλει
 νὰ θυσιάσης, Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ τὰ μέλη.
 Καὶ ξύπνησέ το γλήγορα, μὲ σέν' ἄς συνοδέψῃ
 κι ἀνέβα σὲ ψηλὸ βουνό, ποῦ θέλω σ' ἀρμηνέψῃ·
 κι ἀνέβα τὸ προθυμερᾶ κι εἰς τὴν κορφὴν σὰ φτάσης,

σφάζε τὸ τέκνο, κάψε το καὶ βλέπε μὴ δειλιάσης.
Σπούδαξε*, ξύπνα τὸ παιδί κι ἔπαρ' το μετὰ σένα,
ξετέλειωσε προθυμερὰ τὸ σ' ἔχω μιλημένα.

Μὴν ἀνιμένης, Ἀβραάμ, μπλιὸ δεύτερο μαντάτο*,
μὴ κλαίης καὶ μηδὲ γρινιάς, γιατί' ὁ Θεὸς γρικᾶ τὸ
εἰς τρεῖς ἡμέρες νὰ γενῆ τούτ' ἢ θυσιὰ τυχαίνει*,
τέτοιᾶς λογιῆς εἶν' ὀρισμὸς κι ἡ ὀρδιναὶ* δοσμένη.
Ἦκουσες τὴν παραγγελιὰ τοῦ Ποιητῆ καὶ Πλάστη
καὶ γείρου, κίνησε νὰ πᾶς καὶ τὴν τρομάραν ἄστη.
Τοῦ λογισμοῦ σου ἢ συννεφιά κι ἡ σκότισις ἄς πάψη,
κι ἄς ἔρθ' ἡ μπιστοσύνη σου εἰς οὐρανοὺς νὰ λάμψη.

ΑΒΡΑΑΜ

Ἦφου, τρομάρα μὲ κρατεῖ, ζάλην μεγάλην ἔχω,
κοιμάμενος ἢ ξυπνητὸς ἂν εἶμαι, δὲν κατέχω.
Τί πρόσταγμα μοῦ ἤφερες, ἄγγελ', ἀποὺ τὸ θρόνο
τ' Ἀφέντη μας, ἀπ' ὄρισε νὰ κάμω τὸ δὲν σώνω;
Ἦ Βασιλεὺ τῶν βασιλιῶν, καὶ τί γρικοῦν τ' αὐτιά μου;
καὶ τ' εἶναι τοῦτο ἀπ' ὄρισες τώρα στὰ γερατειά μου:....
Ἦν ἔχω φταιξιμον ἐγώ, κρίματα καμωμένα,
μὴν τὰ πλερώσ' ὁ Ἰσαὰκ τὰ σφάλματα μ' ἐμένα.
Καημένο σπίτι τοῦ Ἀβραάμ, τίς σοῦδωσε κατάρρα
καὶ ποιὸ σκοτάδι σ' εὔρηκεν, ἀνεμικῆ* κι ἀντάρρα;
Ἦ μάνα ἢ δυστυχέστατη κοιμᾶται, δὲν κατέχει
οὐδὲ γρικᾶ ἢ βαριόμοιρη τὸ τί μᾶς περιτρέχει.
Ἦς τῆς μακρύνω ἀπὸ δῶ. τάχα μὴν τὸ γρικήση
καὶ πάρη πέτραν καὶ δαρθῆ, καὶ κακοθανατήση.
Ἦς πάγω νὰ προσευχηθῶ τ' Ἀφέντη ποὺ μ' ὀρίζει,
ὀποὺ τὰ μέσα τῆς καρδιάς καὶ τὰ κρυφὰ γνωρίζει.

[Σηκώνεται ὁ Ἀβραάμ ἀπὸ τὸ στρῶμα του καὶ γονατιστὸς προσεύχεται:]

Κύριε, Ἦπειδὴ μετάθεση* δὲν ἔχει τὸ μαντάτο
ποὺ μούφερεν ὁ Ἄγγελος ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω
καὶ ἐπειδὴ τὸ ζήτημα ποὺ μούκαμες, Θεέ μου,
δὲν ἔχει πλιὸ μετανιωμό, μὲ σπλάχνος γρικήσέ μου:

Ἐπαρέ μου τὸν Ἰσαὰκ καὶ μὴ μοῦ τὸν ἀφήσης,
 μὰ νὰ τοῦ δώση θάνατον ὁ κύρης μὴ θελήσης.
 Τῆς σάρκας εἶν' ὁ θάνατος καὶ πάντα τὸν βαστοῦμε
 καὶ τοῦτο νὰ ξεφύγωμε ποσῶς δὲν ἤμποροῦμε,
 μὰ νὰ τὸν σφάξῃ ἄπονα ὁ πικραμένος κύρης,
 νὰ μὴν τ' ὀρίσης, Πλάστη μου, ὀπούσαι νοικοκύρης.
 Σφάλλω καὶ πταίω σου πολλά, γνωρίζω τὰ κακά μου,
 μὰ πάλ' ἢ ἐσπλαχνία σου νικᾷ τὰ σφάλματά μου·
 εἶδὲ καὶ εἶναι ἀδύνατο τοῦτο νὰ μεταθέση,
 δός μου καρδιά καὶ ἀποκοτιά, κι ἡ ψή* μου ἄς μπορέση·
 γιὰ τέκνο μου τὸν Ἰσαὰκ νὰ μὴν τότε γνωρίζω,
 γιὰτ' ἔχω σάρκα καὶ πονῶ, καρδιά καὶ λαχταρίζω.
 Καὶ σύ, Θεέ, ποῦ τ' ὄρισες, δός δύναμη κι ἐμένα,
 νὰ κάμω τ' ἀνημπόρετα σήμερο μπορεμένα,
 νὰ τὸν ἰδῶ νὰ καίγεται, χωρὶς ν' ἀναδακρῶσω
 καὶ τῆ θυσία ποῦ ζητᾷς σωστὴ νὰ τήνε δώσω.

(Ἄ πό σ π α σ μ α β')

[Ὁ Ἄβραάμ μὲ τὸν ἀνύποπτον Ἰσαὰκ ἔχουν φθάσει εἰς τὸν τόπον τῆς θυσίας. Ἐκεῖ γίνεται ἡ ἀποκάλυψις τοῦ τρομεροῦ μυστικοῦ εἰς τὸν μέλλοντα νὰ θυσιασθῇ Ἰσαὰκ, ὁ ὁποῖος λέγει:]

ΙΣΑΑΚ

Καὶ ποῦ μὲ κράζεις, κύρη μου, ναρθῶ νὰ γονατίσω;
 ὅς ποιὸν γάμον, ὅς ποιὰν ξεφάντωση καὶ θες νὰ προθυμήσω;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

Ἄόρατε, λυπήσου με· Ἄναρχε, πόνεσέ με
 καὶ πολυέλεε Θεέ, σὺ παρηγόρησέ με·
 σπλαχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατειά ντως·
 δός μου ζωὴ νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά ντως.
 Μ' ἂν ἔν' καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
 πέψε τῇ φύσης θάνατο σήμερο νὰ μὲ πάρη·
 νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
 νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
 νὰ μὴ γρικῆσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸ λαίμό μου,

μη δῶ τρομάρα φοβερή κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
 Γονή, ὅπειδὴ μεταθεμὸς δὲν εἶν' μηδὲ ὀλεμοσύνη,
 καὶ ἐπειδ' ἔτσι τ' ὄρισεν ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
 μιὰ χάρη μόνο σου ζητῶ στὸν ἀπομισεμό μου,
 νὰ μὴ θελήσης ἄπονα νὰ κόψης τὸ λαιμό μου·
 μὰ σφάξε με χαϊδευτικά, κανακιστὰ* κι ἀγάλια,
 γιὰ νὰ θωρῆς τὰ δάκρυα μου, ν' ἀκούς τὰ παρακάλια...
 Κύρη, μὴ σφίγγης τὸ σκοινί, ἄς τ' ἀχαμνὸ δαμάκι*
 καὶ μὴ μὲ βιάζης καὶ ἄφῃσ' με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
 Ἐκεῖνη ἡ χέρα ποὺ πολλὰ μ' εἶχε κανακισμένο,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο, δὲν μ' εἶχε μαθημένο.
 Γιὰ νὰ θυμᾶσ' ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
 σήμερα τῆ μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
 Μίλιε της, παρηγόρα την κι ἄς εἶστε πάντα ὁμάδι
 καὶ εἰπέ τση, πὼς ὀλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν Ἄδη.
 Ὅ,τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δῶστε τα τοῦ Ἐλισεὲκ τοῦ γειτονόπουλοῦ μας,
 τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,
 καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρό, ποὺ τάχω φυλαμένα·
 γιὰτ' εἶναι συνομήλικος καὶ συνανάτροφός μου,
 φίλον καλὸ καὶ σπλαχνικὸ τὸν ἠῶρα στὸ σκολεῖό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῆς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδάρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἐλισεὲκ νὰ τάξης.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικὸ καὶ φίλο.
 Κύρη μου, ὅπου μ' ἔκαμες, καὶ πὼς δὲν μὲ λυπᾶσαι;
 Ὡ πλάστη μου, βοήθη μου· μάνα μου, καὶ ποῦ νάσαι;

ΑΒΡΑΑΜ

Μηδὲ φωνάξης, τέκνο μου, κι ἐμένα θανατώσης,
 μ' ἄς εἶσ' ἀπομονετικός, τὸν πόνο σου νὰ χώσης.
 Χαμήλωσε τὰ μάτια σου, χαμαὶ στὴ γῆ συντήρα*,
 νὰ κάμωμε τὸ θέλημά Ἀφέντη καὶ Σωτήρα.
 Κλίνε τὸ κεφαλάκι σου λιγάκι, καλογιέ μου,
 μὴ μὲ θωρῆς, καὶ κάμνυσε*. Νὰ θυσίαν, Θεέ μου!

ΑΓΓΕΛΟΣ

ὦ Ἀβραάμ, τὴ μάχαιρα γιάγυρε στὸ θηκάρι,
 τς ἀγγέλους ἐπερίσσευσεν ἡ ἐδικὴ σου χάρη.
 Χαρὰ σ' ἐσένα, Ἀβραάμ, κι εἰς τὰσφαλτό σου ζάλον,
 μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη σου, πού δὲν εὐρέθη σ' ἄλλον.
 Ἀβραάμ, μεγάλη ἡ πίστη σου, μεγάλ' ἡ ὄρεξή σου,
 σήμερ' ἐστεφανώθηκες ἐσὺ καὶ τὸ παιδί σου.
 Μεγάλη νίκην ἔκαμες στὸν πόλεμο πού μπήκες,
 νὰ σέ πλανέσουν τὰ φθάρτὰ τοῦ κόσμου δὲν ἀφήκες.
 Λῦσε τα ταῦτα τὰ δεσμά, λύτρωσε τὸ κοπέλι
 καὶ τὴ θυσιὰ πού μελετᾶς ἀφέντης μπλιὸ δὲν θέλει.
 Δοῦλε πιστέ, δοῦλε καλέ, ἄνδρα χαριτωμένε,
 εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πύργε ξετελειωμένε,
 ἐγνώρισεν ὁ Κύριος κι εἶδε τὴν ὄρεξή σου,
 εὐλόγημένος νάσαι σὺ, τὸ τέκνο κι ἡ γυνή σου.

*Ἐκδόσις Σοφίας Ἀντωνιάδου, Ἀθῆναι 1922.

ΕΡΩΦΙΛΗ

[Σπουδαιότατον ἔργον τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας τοῦ δεκάτου
 ἐβδόμου αἰῶνος πλὴν τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» καὶ τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ»
 εἶναι καὶ ἡ τραγωδία ἡ γνωστὴ μὲ τὸν τίτλον «Ἐρωφίλη» γραφεῖσα
 ἀπὸ τὸν Κρήτα ποιητὴν Γεώργιον Χορτάτην. Αὕτη ἐδημοσιεύθη εἰς
 πρώτην ἔκδοσιν ἐν Βενετίᾳ τὸ 1637, ἦτοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιη-
 τοῦ. Ἐγένετο δὲ γνωστὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεστάθη πολλὰ-
 κικς ἐπιτυχῶς εἰς πολλὰς πόλεις, ἰδίως τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἐπτανήσου.
 Διὰ τὴν γλῶσσαν τῆς τὴν στιχοιουργίαν τῆς καὶ ἀρκετὰ λυρικά καὶ δρα-
 ματικά χαρίσματα, ἡ «Ἐρωφίλη» εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα προΐ-
 όντα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

· Ἐξ αὐτῆς παρατίθεται τὸ κατωτέρω λυρικὸν ἀπόσπασμα].

ΥΜΝΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΛΙΟΝ

Ἀκτίνα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ὅπου μὲ τὴ φωτιά σου τὴ μεγάλη
 σ' ὄλη χαρίζεις φῶς τὴν οἴκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολίζει ἕς μιὰ καὶ εἰς ἄλλη

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μεριά κι ὄλη τή γῆ ἡ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτέ τή στράτα τση νά σφάλλη.
 Κι ὄντα μᾶς ἔμακραίνης τή θωριά σου,
 μέ χιόνια καί βροχές τή γῆ ποτίζεις,
 γιά νά μποροῦν νά ζοῦν τά πλάσματά σου.
 Καί πάλι σά σιμώσης κι ἀρχνίσης
 τά χιόνια νά σκορπᾶς καί νά ζεσταίνης
 τὸν κόσμο, ὄλη τή γῆ μ' ἀνθοῦς γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾶς, καρποῦς πληθαίνεις,
 μεστῶνεις πωρικά, γεννᾶς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ κι εἰς δόξα πάντα μένεις·
 διαμάντια καί ρουμπιὰ μαργαριτάρια
 κι ὄλες τσι πέτρες τς ἄλλες μονσχός σου
 πὼς κάνεις, ὄλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στή γῆ ποτέ τὸ φῶς σου,
 εὐρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα
 κι ὄσα κι ἂν εἶν' ἐμπρὸς τῶν ὀμματιῶν σου
 γῆ* σὺ τὰ κάνεις ὄλα, γῆ ἀπὸ σένα
 θρέφονται καί κρατιοῦνται καί πληθαίνουν
 καί νά χαθῆ ποτέ μπορεῖ κανένα ;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ

*Ἐρωφίλη, *Ἐκδοσις Στεφάνου Ξανθοῦδίδου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἔκθαμβον κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὄλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὅποια ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων γενεῶν, αἱ ὅποιαι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος ὀλοτελῶς δουλωθείσης. Ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα. Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ ὅποιαι ὡς δύο ἐξαισία φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὄλου τοῦ κόσμου, ἐπροκίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὅποια φειδωλὴ εἶναι ἡ ἴδια φύσις νὰ χάριση εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός. Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων, ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἀπελευθερωτικὴ, εἶσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες· ναί· σεῖς οἱ ἴδιοι.

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι καθ' ἃς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν

τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὀποίων δὲν θὰ ἐδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὐταὶ νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπετείνοντο ὄρον. Τῶνόντι τίς ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδας καὶ Θεμιστοκλεῖς ἢ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων θὰ ἀπῆθανατίζετο ὅσον ἀπῆθανατίσθη; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν σημερινὴν μας πολυπαθῆ, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τοὺς ὁποίους τίς δυνατὰ νὰ εἴπῃ, ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς Πατρίδος ἀγών :

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρὸς, ἀρχηγός, ὄχι ὀπαδὸς τῆς Ἐπαναστάσεώς μας. Αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου ἐφώνασε πρῶτος τὴν 25 Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἱερὰν μονὴν τῆς Λαύρας· «Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας». Ἐφώνασε, καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἑλλάς ἐγίνεν ἐλευθέρα. Τί τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον; Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλοῦτου ἢ ἐπισημότητος; Ὅχι βέβαια. Διότι ἦτον ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαὶ ψυχαὶ· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχῆ, διότι ἦτο ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμώνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταράττει πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχάς, χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς Ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὄρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ ὀλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δείξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεων του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός; διότι εἰς ἰδεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του· καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύνω τὴν προσοχὴν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἐξῆς:

Εὐφημεῖ καὶ δικαίως ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν

τοῦ Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνεύουσας τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς ἐπίσης καὶ εὐτυχές καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἔπνεε τὰ λοίσθια ἡ Πατρίς μὲ τὴν πτώσιν τῆς ἥρωικῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἢ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικῆ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας τῆς καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τῆς τὰς δυνάμεις εἰς δικτατορικὴν Κυβέρνησιν ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. Ἀμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατορικὴ αὕτη Κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἰδοὺ πρῶτος ὁ πρόεδρος προβάλλει... ποῖον; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεὶ· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον, καὶ τὸν προὔπαντᾷ ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενον. «Ἡ Πατρίς, τῷ λέγει, ἀπαιτεῖ σήμερον τὴν ἔνωσίν μας». «Τὴν ἀπαιτεῖ» ἀποκρίνεται ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἔμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὄλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν· καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην, παρὰ τὴν Πατρίδα, μόνην τὴν Πατρίδα.

Ἡ πράξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; Ἀλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἀνδρός!

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενός τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην, νικώμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα

ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῶ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι! Τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθανάτους. Καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους των τὴν πατρίδα δούλην καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους των ἐλευθέραν. Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος των Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κηδείαν. Ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς των στολισμένας μὲ τῆς χαρᾶς τοῦς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδείαν, διότι βλέπω, ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφ' οὔτου ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν ἔργον τῆς παλιγγενεσίας, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἣ ὁποία τὸν περιμένει. Ναί! Ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἀν καὶ φαίνεται γήινος. Γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη οὔτε θρήνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ

«Λόγοι», Παρίσιος 1826.

Ο ΑΔΙΑΚΡΙΤΟΣ

Ὁ ἀδιάκριτος ἀπαντώντας σε στὸ δρόμο σοῦ παίρνει τὸ ἄνθος, ὁποῦ βαστᾶς καὶ τὸ κάνει δικό του, ὑποθέτοντάς σου εὐχαρίστηση μεγάλη νὰ δώσης τὸ ἄνθος σου εἰς ὑποκείμενον ὡς τὸ ἰδικόν του. Κατ' αὐτὸν εἶν' ἐκείνη μιὰ τιμὴ ποῦ σοῦ κάνει. Ἄλλὰ μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἐννοῇ μήτε τόσο· καὶ μόνον τοῦ ἀρέσει τὸ ἄνθος σου.

Ἐμβαίνει στὴ συναναστροφή μὲ πάταγον καὶ ἀρχίζει ὁμιλίαν, ἀδιαφορώντας, ἀν ἦτον πρωτότερα ἀρχινημένη ἄλλη. Ἀντισκόβει* ὄλους, διὰ νὰ μιλήσῃ αὐτός. Ἄλλ' ἀν κανεῖς τὸν ἀντισκόψη αὐτόν, τὸν ἐπιπλήσσει μὲ αὐστηρότητα.

Δέν εὐχαριστεῖται νά εἶναι μέλος τῆς συναναστροφῆς, ἀλλά θέλει νά κυριαρχεῖ ἀπάνου σέ ὄλους καί ὄλοι νά περιστρέφονται τριγύρω του.

Ἐπισκέφεται τούς φίλους του σέ στιγμές, ὅπου τούς γνωρίζει ἐνασχολημένους εἰς ἐνδιαφέροντα πράγματά τους. Καί παραπενοῖται μέ πικρίαν, ἄν δέν ἀφήσουνε τή δουλειά τους, διὰ νά καθίσουνε μ' αὐτόν νά μιλήσουνε διὰ τήν ψύχρα ἢ διὰ τή ζέστα τῆς ὥρας, διὰ τὰ φαγητά τῆς ἡμέρας· νά μένουνε κάθε τόσο ἄφωνοι νά κοιτάζωνται· ν' ἀνασκαμνισθῆ* καί νά βαρεθῆ, ἔπειτα ν' ἀσκωθῆ νά φύγη.

Καλεσμένος σέ συμπόσιον τραβάει στό πιάτο του τὰ καλύτερα κομμάτια.

Συνταξιδεύοντας μέ ἄλλους βγάνει καί καπνίζει χωρίς νά τόν γνοιόσῃ, ἄν ὁ καπνός ἐνοχλῆ τούς συνταξιδιώτες του.

Εἰς τόν περίπατο σταματᾷ κάθε τόσα βήματα ὑποχρεώνοντας ἔτσι καί τόν σύντροφόν του νά σταματᾷ κι αὐτός ἐνάντια εἰς τήν εὐχαρίστησίν του καί χωρίς δίκιο.

Σέ βλέπει μέ ἄλλους καί σοῦ κάνει ἐρώτησες ἄκαιρες, τές ὁποῖες ὄχι μόνον δέν ἠμπορεῖς ν' ἀποκριθῆς, ἀλλά κι αὐτές οἱ ἴδιες οἱ ἐρώτησές του σέ στενοχωροῦν καί σέ πνίγουνε.

Σέ ξέρει γιά τὰς Ἀθήνας; σέ παρακαλεῖ νά τοῦ πάρῃς μιὰ παραγγελούλα. Καί σοῦ στέλνει μιὰ κάσα ροζόλια* γιά τόν δεινά τμηματάρχη κι ἕναν μπότη* ξίδι διὰ τήν δεινά Κυρία.

Ἄν ξένος, καλαίνεται μόνος του, ἢ ἐμμέσως σέ ὑποχρεώνει νά τόν φιλοξενήσῃ «διὰ ὀλίγες ἡμέρες». Μά τότε παίρνει κατοχή στό σπίτι σου καί δέν ἐνθυμεῖται πλέον νά ξεκολλήσῃ. «Ἡ κυρία σου, φίλε μου—τοῦ λές τότε—πρέπει νά σέ ἀποζήτησε... ἢ καημένη!... τήν παράτησες!...» Ἄλλ' αὐτός σοῦ ὑπόσχεται νά τῆς γράψῃ νάρθη.

Ὁ ἀδιάκριτος ἔχει χρεῖαν ἀπό μίαν ταχτικὴν σειρὰν μαθημάτων. Ὅποιος τόν βοηθήσῃ στή μαθήτευσή του, ὠφελεῖ αὐτόν κι εὐεργετεῖ καί τήν κοινωνίαν.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

*Ἴδου ὁ ἄνθρωπος», Κεφαλληνία 1886.

Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύση τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχῃ μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὰς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος ζῆ ὡς μεγάλος μὲ τὴ φαντασία του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε....

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ἰδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποῦ κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεῦει ἀγάλι ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδαχτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει διόλου γνώριση.

Ἔτσι δὲ ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶ τῷ λόγῳ τόνε φέρει στὴ φλυαρία, εὐκόλως ἠμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ. Ἐφτασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπάνιας νοημοσύνης, μιᾶς σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος, ὅπου ἀπὸ λίγο ἐννοεῖ πολὺ... Ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον, ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἄραγῶ*, διὰ νὰ μπορῇ νὰ ἐξηγῇ τίς περιοδεῖες τῶν κομητῶν· νὰ ἐχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ*, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά· νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἐξευγενίσθηκε· νὰ εἶδε τὴν Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἀσία. Δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι ἔχει γνώσεις ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅτι εἶναι ἄνθρωπος μὲ βάρος, ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῇ ἀπὸ καθέδρας διὰ κάθε πρᾶγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοσοφίας του ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὴ του ἡ οἴηση πρέπει νὰ σταματήσῃ. Φιλονικώντας τότε μὲ ἄλλους καὶ ἀντιπαθώντας νὰ ὁμολογήσῃ ἀμάθειαν, ριψοκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται νὰ πέσῃ μέσα.

—Ναί, Κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσῃ ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τὰ ὁποῖα πρεσβεύετε....

—Ἄ, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν διάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἄλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—Ἐχετε ὑπομονήν, Κύριε Χ. Ἄλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν!

Καὶ ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα!

*Ἴδου ὁ ἄνθρωπος», Κεφαλληνία 1886.

Ο ΘΑΝΟΣ ΒΛΕΚΑΣ

Ἦ ὁ «Θάνος Βλέκας» ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς λογοτεχνίας μας, διότι εἶναι τὸ πρῶτον νεοελληνικὸν μυθιστόρημα. Ἐγράφη τὸ 1885 καὶ ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν τότε ἐκδιδομένην φιλολογικὴν «Πανδώραν». Εἰς τὸ μυθιστόρημα τοῦτο τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ ἀντικατοπτρίζεται ὁλόκληρος ἡ ἐποχὴ τῶν πρῶτων δεκαετηρίδων τοῦ νέου ἑλληνικοῦ βασιλείου μετὰ τὴν ἀπλότητα τῶν ἠθῶν, μετὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξελιξεῶς τῆς, μετὰ τὰ τεχνικὰ μέσα πενιχρά, μετὰ τὴν συγκοινωνίαν ἑλλιπῆ καὶ μετὰ τὴν ληστείαν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν ὑπαιθρον.

Τοῦ ἔργου τούτου παρατίθεται κατωτέρω τὸ πρῶτον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον «Καλύβη τοῦ Θάνου» καὶ εἰς τὸ ὁποῖον διδεται ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἥρωα καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος].

Συχνάκις κατὰ τὸ θέρος ἐξήρχοντο τῆς Λαμίας πρῶτοι ὁ διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Γεώργιος Ἐφαισιτίδης καὶ ὁ ἐφημέριος ἐκκλησίας τινὸς Παπαῖωνᾶς πρὸς περιδιάβασιν· διηθύνοντο δὲ πρὸς τὴν καλύβην τοῦ γεωργοῦ Θάνου Βλέκα, ὅστις διεκρίνετο ἐπὶ φιλοπονίᾳ καὶ πραότητι καὶ ἠγαπᾶτο παρὰ πάντων, ὅσοι τὸν ἐγνώριζον, ἰδίως δὲ παρὰ τῶν δύο τούτων σεβασμίων ἀνδρῶν. Εἰς βραχὺ χρόνον διάστημα ὁ νέος γεωργός, ὡς ἐπίμορτος* καρπούμενος μέρος τῶν ἐκτεταμένων ἀγρῶν τινὸς ἐκ τῶν μεγαλοκτημόνων καὶ ἀποδίδων ἀκριβῶς τὸ συμπεφωνημένον, εἶχε σχηματίσει ἐκ τῶν περισσευμάτων του μικρὸν ποιμνιον αἰγῶν, ἐξ ὧν ἀπέφερε βούτυρον, βοηθούμενος παρὰ τῆς γραίας μητρὸς του καὶ ἤδη προσεδόκα ἐκ τῆς συγκομιδῆς τὴν ἀμοιβὴν τῶν πολλῶν κόπων του.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ καλὸς Θάνος ἐκάθητο πρὸ τῆς καλύβης του σύννοους καὶ βαρυθυμῶν, διότι πρὸ πολλῶν ἡμερῶν εἶχε θερίσει τὸν σῖτον του καὶ εἶχε σωρεύσει τὰς θημωνίας του εἰς τὸ ἀλώνιον περιμένων τοὺς δεκατευτάς*, διὰ νὰ γίνῃ ἡ καταμέτρησης, μεθ' ἣν μόνον ἠδύνατο νὰ ὀνομάσῃ ἰδίᾳ του τὰ θερισθέντα· ἀλλ' αὐτοὶ κατεγίνοντο, φαίνεται, εἰς ἄλλας μεμακρυσμένας θέσεις. Ὁ θερισμὸς ὑπῆρξεν εὐτυχῆς καὶ ὁ Θάνος ὑπελόγιζεν, ὅτι μετὰ τὴν δεκάτευσιν, τὴν ἀπότισιν τῆς μορτῆς* πρὸς τὸν κύριον τῆς γῆς, τὴν ἀποταμίευσιν τοῦ πρὸς ἰδίαν χρῆσιν ἀναγκαίου καὶ

τοῦ σπόρου διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἔτι ἀφθονωτέρου, ἔμελλε νὰ περισσεύσῃ ἱκανὸς σῖτος πρὸς πώλησιν. Ἐσχεδίαζε δὲ ν' ἀποκτήσῃ βόας ἀροτήρας, ὥστε νὰ μὴ περιμένῃ πρὸς ἄροσιν τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν τῶν γειτόνων του, οἵτινες εἶχον βόας, κινδυνεύων ν' ἀποσφαλῇ τοῦ ἀρμοδίου χρόνου. Ἄροτρον ἴδιον εἶχεν ἀποκτήσει ἐκ τοῦ περισσεύματος τοῦ παρελθόντος ἔτους, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἐξαρκέσει πρὸς ἀπόκτησιν βοῶν. Πρὸ δύο ἐτῶν ὅμως εἶχεν ἀποκτήσει τὰς αἴγας προτιμήσας αὐτάς, ὥστε καθ' ὄλον τὸ ἔτος νὰ ἔχη ἐνασχόλησιν τὴν τυροποιίαν, ἐνῶ τῶν βοῶν ἢ διατήρησις ὑπερέβαινε τότε τὰς δυνάμεις του καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔτους ἤθελον εἶσθαι εἰς αὐτὸν ἄχρηστοι.

Ἄλλὰ τώρα εἶχε θέσει τὸν πόδα ἐπ' αὐτῆς τῆς βαθμίδος καὶ ἐνῶ ἤλπιζε νὰ πληρωθῇ ἡ εὐχή του αὕτη, ἠῤῥξανεν ἢ ἀνυπομονησία του νὰ διαχωρίσῃ τὴν δεκάτην. Τοιουτοτρόπως ὁ Θάνατος ἐπεδίδετο μετὰ ζήλου εἰς τὰ γεωργικά του ἔργα καὶ διὰ πολλῶν στερήσεων καὶ ταλαιπωριῶν κατ' ἔτος καὶ κατὰ μικρὸν ἠῤῥξανεν τὸ οὐσίδιόν του, ὡς μύρμηξ ταμειευτικός. Ἐν τούτοις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐκορυφοῦτο δυστυχῶς ἡ λιστεία, ὡς φθοροποιὸς ἐπιδημία, ὥστε ἡ Κυβέρνησις ἐξηγέρθη ἐκ τοῦ ληθάργου τῆς, ἀποστείλασα ἐπὶ τούτῳ κατάλληλον μοίραρχον τῆς χωροφυλακῆς, μέλλοντα δι' αὐστηρᾶς καταδιώξεως νὰ περιστείλῃ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κακοῦ.

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ ἐφημερίου ἦτο λοιπὸν διττῶς ποθητὴ εἰς τὸν φιλόπονον γεωργὸν μας, διὰ νὰ μάθῃ ποῦ εὐρίσκοντο οἱ δεκατευταὶ καὶ ἂν ὁ νέος μοίραρχος, πρὸ μικροῦ ἀφίχθεις, ἐλάμβανε πρόσφορα μέτρα, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ὀπωσοῦν ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια. Οἱ δύο πρωινοὶ περιπατητικοὶ δὲν ἀνεχαιτίζοντο ὡς ἐκ τοῦ κινδύνου τῶν ληστῶν, διότι ἦσαν ἐκ τῶν προσώπων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτοὶ οἱ λησταὶ σέβονται.

Καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Θάναου ἐπόθει τὴν ἐπίσκεψιν τῶν δύο γερόντων, αὕτη ὅμως δι' ἄλλους λόγους. Ἐκτὸς τοῦ φιλοπόνου τούτου υἱοῦ εἶχεν ἄλλον πρωτότοκον στρατιωτικόν, ὅστις, ἂν καὶ πολὺν χρόνον ὑπηρετῶν, ὡς ἐκ τοῦ ἀτάκτου του ὅμως βίου δὲν εἶχεν ὑπερβῆ τὸν εὐτελεῖ βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ, σχεδὸν πάντοτε διαθέσιμος ὡς καὶ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην. Αὐτὸν ὅμως κατ' ἐξοχὴν ἠγάπα ἡ μήτηρ, διότι μετῆρχετο τὸ ἐπάγγελ-

μα τοῦ πατρός του, πεσόντος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Ὁ Τάσος (οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἀνθυπολοχαγός) ἀγανακτῶν, διότι δὲν προεπιβάζετο ἀναλόγως τῶν πατραγαθῶν του, ἐνίοτε συνηκολούθει καὶ αὐτὸς τοὺς ληστές, μεθ' ὧν εἶχε πάντοτε σχέσιν, ἕωσοῦ ἐλάμβανεν ἀμνηστειὰν καὶ ὑπόσχεσιν προβιβασμοῦ, ἀλλὰ μὴ ἐκπληρουμένην. Τοῦτο μάλιστα καθίστανεν ἀγαπητότερον τὸν Τάσον εἰς τὴν μητέρα του, συμμεριζομένην τὴν ἀγανάκτησίν του, διότι δὲν ἐβραβεύετο ὁ υἱὸς τῆς καὶ ἐνθυμουμένην τὸν βίον τοῦ ἀνδρός τῆς, ὅστις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προσεφέρετο πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν. Ἡ Βαρβάρᾳ ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ Τάσος πάλιν ἐξῆλθε μετὰ συμμορίας ληστῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἔλεγεν εἰς τὸν Θάνον, ὅστις καταφρονούμενος ὑπ' ἐκείνου ὡς διάγων βίον δουλικὸν καὶ ἐπίμοχθον, ἐλυπεῖτο καθ' ἑαυτὸν, ἀπέφευγεν ὅμως νὰ ὀμιλήσῃ περὶ τούτου εἰς τὴν μητέρα του, διότι αὕτη ἀλλέως ἐφρόνει. Καὶ ἡ Βαρβάρᾳ ἦτο λοιπὸν ἀνήσυχος μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ μοιράρχου καὶ τὴν αὐξήσιν τῆς ἐνόπλου δυνάμεως. Ἦλπιζε δὲ νὰ μάθῃ τί γίνεται ὁ Τάσος παρὰ τοῦ ἐφημερίου, μεθ' οὗ μόνον ἐμπιστευτικῶς ὠμίλει περὶ τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ. Προβαίνουσα συχνάκις εἰς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἐνῶ ἐξηκολούθει τὰ πρωινὰ ἔργα, οὐδὲν ἔλεγε πρὸς τὸν παρακαθήμενον Θάνον καὶ παντοῖα διαλογιζόμενον, ἀλλὰ διηύθυνε τὸ βλέμμα πρὸς τὴν πόλιν, ὅθεν ἔμελλον νὰ φανοῦν ἐρχόμενοι οἱ δύο γέροντες.

Ἐπὶ τέλους ὁ Θάνος τοὺς εἶδε βάδην προχωροῦντας καὶ εἶπεν εἰς τὴν μητέρα του νὰ παρασκευάσῃ καφὲ πρὸς δεξιῶσίν των.

Ὁ Ἡφαιστίδης καὶ ὁ Παπαῖωνᾶς, σχεδὸν ὀμήλικες, ἦσαν ἀμφότεροι διακαεῖς λάτραι τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, περὶ ὧν ἀκορέστως συνδιελέγοντο. Ὁ Ἡφαιστίδης μάλιστα, χρηματίσας μαθητῆς τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου* ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τούτου τοῦ αἰῶνος, ἐτίμα αὐτὸν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὡς ἐκ τούτου ὅμως πολλάκις ἀδίκως ἔκρινε περὶ τῶν λοιπῶν, ἰδίως δὲ περὶ τῶν συγχρόνων του. Διατρίψας χρόνους τινὰς ἐν Βιέννῃ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχε παραδεχθῆ μόνον τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν, ἄλλως ὅμως ἐθεώρησεν ἀνάξιον ἑαυτοῦ κἂν νὰ μάθῃ τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὰ πλεῖστα καὶ ἰδίως εἰς τὰς περὶ ἑλληνικῆς παιδείας γνώμας τοῦ εὗρισκεν ὁμοδοξοῦντα τὸν Παπαῖωναν, ὅστις ἦτο πολὺ κατώτερος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀρχαίαν παιδείαν, διατηρῶν λείψανα ἀναμνήσεων ἐκ τῆς ἐποχῆς, ὅτε διετέλει διάκονος τοῦ Σηλυβρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, παρ' ᾧ ἐσύχναζον λόγοιό τινες ἰδίως ἐκ τοῦ Πατριαρχείου. Ἐκεῖ ἐλέγοντο τότε πολλὰ καὶ ποικίλα. Τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐθαύμαζε τὸν Ἑφαισιτίην καὶ ἐτέρπετο συνδιαλεγόμενος μετ' αὐτοῦ ἢ μᾶλλον παρεῖχε προσεκτικὴν ἀκρόασιν εἰς τὴν ἀδολεσχίαν του.

Ὡς συνήθως συνέβαινε καὶ κατὰ τὴν πρωίαν ταύτην, πρὶν ἐπιληφθῆναι θέματός τινος ὁ Ἑφαισιτίης, προοιμιάζε καταμεμφόμενος τὴν νέαν παιδείαν, ἐνῶ ἐβάδιζον πρὸς τὴν καλύβην τοῦ Θάνου.

— Φίλε Ἰωνᾶ, ἔλεγε· σήμερον δὲν μὲ λείπει ἡ καλὴ διάθεσις, ὅσον ἐνθυμοῦμαι τὸ πάθημα τοῦ νέου σοφοῦ ἐξ Ἀθηνῶν, ὅστις ἦλθε πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἑλληνικῶν σχολείων. Συναπηντήθημεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ νομάρχου, ὅπου ἦσαν πολλοὶ παρόντες καὶ ἐφλυᾶρει ὁ Ἀράβιος αὐλὸς * περὶ μεθόδου καὶ γραμματικῆς καὶ θεματογραφίας καὶ ἐγκυκλίου παιδείας. Πολλὴν ὥραν τὸν ἤκουσα ἀτάραχος, ἄν καὶ πᾶσα λέξις του ἦτο ἱκανὴ νὰ συνταράξῃ τὸν στόμαχόν μου· ἐπὶ τέλους ἔλαβον καὶ ἐγὼ τὸν λόγον.

Σεῖς, τὸν εἶπον, ἐν Ἀθήναις πολλὰ μυθολογεῖτε καὶ μηχανᾶσθε καὶ ἀναμοχλεύετε νεολογοῦντες, ἀλλὰ συγχέοντες νέα καὶ ἀρχαῖα· καὶ θέλοντες νὰ γενεσιουργήσητε τὸν νεομορφότυπον ἑλληνισμόν, ἀπωλέσατε τὸν ἀρχαῖον. Βαρύνομαι ὡς ἐκ τοῦ γῆρατός μου νὰ φιλονικῶ περὶ γλώσσης καὶ διαλέκτων. Κατ' ἐμὲ κριτὴν ἑνὸς καὶ μόνου ἔχομεν χρεῖαν καὶ ἄνευ αὐτοῦ οὐδεμία προκοπή· νὰ ἐννοῶμεν τοὺς ἀρχαίους. Καθ' ὑπόθεσιν σὲ παρακαλῶ νὰ μ' ἐξηγήσης τὸν παροιμιᾶκόν ἐκεῖνον στίχον τοῦ Ὀμήρου:

«Οὐ σὺ γ' ἂν ἐξ οἴκου σὺ ἐπιστάτῃ οὐδ' ἄλα δοίης»

Ὁ ἐξ Ἀθηνῶν σοφὸς ὑπεμειδίασε διὰ τὸ εὐκόλον τοῦ προβλήματος καὶ μὴ προσέξας εἰς τὴν παγίδα, παρευθὺς, διὰ νὰ δείξῃ καὶ τὴν εὐχέρειάν του εἰς τὰ τοιαῦτα, μεθερμηνεύει: «Βέβαια σὺ ἐκ τῆς οἰκίας σου οὔτε ἄλλας ἤθελες δώσει εἰς τὸν ἐπιστάτην σου».

Ἐγὼ δὲν ὑπεμειδίασα, ἀλλ' ἐκάγχασα καὶ συνεκάγχασαν

καὶ οἱ παρεστῶτες ὑπονοοῦντες, ὅτι ὁ φίλος ὠλίσθησε.

— Πῶς; λέγω· τί εἶναι ὁ ἐπιστάτης;

— Δι' αὐτό, μὲ ἀπήντησε, γελᾶς; ἢ σὲ φαίνεται παράδοξον, ὅτι μέχρι σήμερον διεσώθη ἡ λέξις «ἐπιστάτης»;

— Αὐτὸ δὲν ἤθελε μὲ φανῆ παράδοξον, ὅσον μὲ φαίνεται, ὅτι ὁ Ἄντινοος* εἶχεν ἐπιστάτας ἄλλους φαίνεται διὰ τὰς ἀμπέλους καὶ ἄλλους διὰ τὰς ἀρούρας. Καὶ ποῖαν ἀνάγκην εἶχον αὐτοὶ νὰ τοὺς δώσῃ ἄλας ὁ Ἄντινοος, ἀφοῦ εἶχον διαχέρισιν καὶ ἐτρέφοντο ἐξ αὐτῆς; Ἐπιστάτης, φίλε μου, εἶναι ὁ ἐξαιτούμενος χάριν ἢ ἔλεος, ὅπως παρίστατο τότε ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐπαίτης. Ἴδου ποῦ φέρει ἡ σύγχυσις τῶν γλωσσῶν: εἰς τὴν Βαβυλωνίαν!

Καὶ ὁ ἐφημέριος εὐχαριστήθη πολὺ διὰ τὸ δοθῆν ὑπὸ τοῦ Ἑφαιστίδου μάθημα εἰς τὸν νέον λόγιον.

Ταῦτα συνδιαλεγόμενοι προσήγγισαν εἰς τὴν καλύβην τοῦ Θάνου, ὅστις ἐλθὼν εἰς προϋπάντησίν των μετὰ σεβασμοῦ ἐφίλησε πρῶτον τὴν δεξιὰν τοῦ ἐφημερίου καὶ λαβὼν τὴν εὐχὴν του καὶ ἀντιχαιρετίσας τὸν Ἑφαιστίδην ἐπορεύθη μετ' αὐτῶν πρὸς δεξιῶσίν των.

Ἡ καλύβη τοῦ Θάνου ἔκειτο ἐπὶ κολωνοῦ*, ὅθεν ὁμοίως δὲν ἐφαίνετο ἡ πόλις τῆς Λαμίας, διότι μετὰ τὸ κοίλωμα, ὑψοῦτο πάλιν ἄλλη ὄφρυς, ἣτις τὴν ἐκάλυπτε. Μόνη λοιπὸν ἐξεῖχεν ἐντὸς τῆς ἐκτεταμένης πεδιάδος ἡ καλύβη καὶ τὸ βλέμμα τοῦ θεοῦ ἐντεῦθεν μὲν ἀπήντα τὰς ὑψηλὰς τῆς Οἴτης κορυφὰς μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, ἐκεῖθεν δὲ τῆς Ὀθρουοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὡς λίμνη ὑπὸ τὰς αὐγὰς τοῦ μεγαλοπρεπῶς ἀναβαίνοντος ἡλίου ὑπέλαμπεν ἡ θάλασσα τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Παρὰ τὴν καλύβην ἦτο φρέαρ ὑπὸ τὴν σκιὰν λευκῆς, τῆς ὁποίας τὰ λευκὰ πέπλα ἀπαλῶς ἐσεῖοντο ὑπὸ τῆς πρωϊνῆς αὔρας.

Ἡ καλύβη κατεσκευάσθη ἐκ διχοτομηθέντων κορμῶν δένδρων, τῶν ὁποίων ὁ φλοιὸς ἐφαίνετο ἔξωθεν, ἡ δὲ στέγη προσηρμόσθη ἐκ πηλοῦ καὶ ἀχέρδου*. Ὅπισθεν τῆς καλύβης ὑπῆρχεν ἄλλο στέγασμα διὰ τὰς αἴγας, ὅπου ἐσκοπεῖ νὰ κατασκευάσῃ ὁ Θάνος τὴν φάτνην διὰ τοὺς βόας. Ἐμπροσθεν ἡ στέγη τῆς καλύβης ἐξεῖχε πολὺ, ὥστε νὰ παρέχῃ σκιὰν εἰς τοὺς καθημένους. Ἐκεῖ διηθύνθησαν οἱ δύο γέροντες μετὰ τοῦ

Θάνου, ὅπου ἡ Βαρβάρα ἴστατο προσμένουσα αὐτοῦς.

Μετὰ τὰς συνήθεις προσηγορίας ἡ Βαρβάρα εἰσῆλθεν εἰς τὴν καλύβην μετὰ τοῦ ἔφημερίου, διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ Τάσου. Ὁ Ἡφαιστίδης τὴν ὠνόμαζε Καμινῶ ἢ διότι κατεγίνετο πάντοτε εἰς τὴν κάμινον ἢ διότι εἶχε πολλὰς μετὰ τοῦ ἔφημερίου συνδιαλέξεις. αἴτινες διέκοπτον τὴν ἀδιάκοπον γλωσσολογίαν του καὶ τὸν ἐστέρουσαν ἀκροατοῦ.

— Ἄφες, εἶπεν εἰς τὸν Θάνον, τὴν Καμινῶ νὰ ἐξομολογήθῃ εἰς τὸν ἔφημέριον, ἂν καὶ δὲν ἤλθομεν ἐπὶ τούτῳ, καὶ δὸς με ν' ἀνάψω τὴν καπνοσύριγγά μου.

ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΛΛΙΓΑΣ

«Θάνος Βλέκας», 1855.

ΑΓΩΝΙΩΔΗΣ . ΦΥΓΗ

[Ὁ Λουκῆς Λάρας εἶναι υἱὸς ἐμπόρου ἀπὸ τὴν Χίον. Ζῆ εὐτυχῆς εἰς τὴν Σμύρνην, ὑπηρετῶν εἰς τὸ ἐκεῖ ἐμπορικὸν κατάστημα τοῦ πατρὸς του. Ὄταν ὄμως ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821, οἱ Ἕλληνες τῆς Σμύρνης δοκιμάζονται ἀπὸ φοβεροὺς διωγμούς. Τότε ὁ Λουκῆς καὶ ὁ πατὴρ του καταφεύγουν εἰς τὴν πατρίδα των Χίων. Ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ὁ Λουκῆς μὲ ὄλην τὴν οἰκογένειάν του, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι, φεύγουν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν, διότι ἐπέδραμον οἱ Τούρκοι. Μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας φθάνουν εἰς τὸ χωρίον Μεστά, εὐρισκόμενον εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου Χίου. Ἐκεῖ περιμένουν νὰ ἔλθῃ πλοῖον, διὰ νὰ τοὺς παραλάβῃ. Ἐρχεται ὄμως ἐξαφνικῆ εἰδήσις, ὅτι οἱ Τούρκοι ἔφθασαν εἰς τὸ χωρίον. Ὅλοι τότε ἐξέρχονται εἰς τοὺς δρόμους ἔντρομοι ζητοῦντες σωτηρίαν.

Ἴδου πῶς διηγεῖται τὰ συμβάντα ὁ ἴδιος ὁ Λουκῆς].

Εὐρέθημεν ὄλοι διὰ μιᾶς ἔξω εἰς τὸν δρόμον.

Ποῦ ἐπηγάναμεν; Τί ἠθέλαμεν; Κάποια ἐσωτερικὴ δύναμις διηύθυνε τὰ βήματά μας μακρὰν ἀπὸ τὴν πύλην τοῦ χωρίου. Ἐφεύγαμεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δὲν ἐσκεπτόμεθα, ὅτι ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὴν μοναδικὴν ἔξοδον τοῦ χωρίου, ἐκλειόμεθα ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἐνῶ ἐτρέχαμεν οὕτω περίφοβοι, παραζαλισμένοι, μὴ γνωρίζοντες ποῦ νὰ καταφύγωμεν, μία γραῖα, εἰς τὴν θύραν ταπεινῆς οἰκίας ἰσταμένη, μᾶς εἶδε, μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἤπλωσε πρὸς ἡμᾶς τὴν χεῖρα:

— Ἐλάτε ἐδῶ νά σᾶς κρύψω, Χριστιανοί.

Ἐχύθημεν ὄλοι ἐντὸς τῆς ἀνοικτῆς θύρας, ἀκολουθοῦντες τὴν γραῖαν. Ὁ Θεὸς τὴν ἐφώτισεν! Εἰς ἐκείνην χρεωστοῦμεν τὴν σωτηρίαν, τὴν ὑπαρξίν μας. Δὲν τὴν εἶδα ἔκτοτε, οὔτε τὸ ὄνομά της γνωρίζω, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἔλησμόνησα τὸ ἀγαθὸν πρόσωπόν της, οὐδ' ἔπαυσα εὐλογῶν τὴν μνήμην της. Εἶθε νά τὴν ἀντήμειψεν ὁ Θεὸς καὶ νά τὴν ἀνέπαυσεν ἐν εἰρήνῃ!

Ἐπισθεν τῆς οἰκίας ἦτο αὐλὴ ὑπαιθρος, εἰς δὲ τὴν ἄκραν τῆς αὐλῆς στάβλος. Ἐντὸς τοῦ στάβλου μᾶς ἔκρυψεν ἡ γραῖα. Αἱ ἀγελάδες τῆς ἔβωσκον εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ δὲν ἐπέστρεψαν, οὔτε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, οὔτε τὰς ἐπομένους, νά μᾶς διαφιλο- νικήσουν τῆς κατοικίας των τὴν κατοχὴν. Δὲν ἤχημαλώτιζαν γυναικόπαιδα μόνον οἱ Τοῦρκοι· ὅ,τι εὕρισκον, ἦτο λεία εὐπρόσδεκτος. Ἀλλὰ δὲν ἐζημίωσαν ἡμᾶς τότε, ληστεύσαντες τῆς πτωχῆς γραίας τὰ ζῶα. Ἡ εἴσοδος ἦτο στενὴ καὶ σκοτεινὴ, εἰς δὲ τὸ βάθος ἠνοίγετο ὁ στάβλος τετράγωνος καὶ εὐρύχωρος, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς εἶχε παράθυρον ἢ ἄλλην ὀπήν, ὥστε, ὅτε ἐκλείετο ἡ ἐπὶ τῆς αὐλῆς θύρα τῆς διόδου, τὸ σκότος ἦτο ψηλαφητὸν καὶ ἡ ἀποφορὰ δὲν εἶχε διέξοδον. Τέσσαρα ἡμερονύκτια ἐμείναμεν ἐντὸς τοῦ κρυψῶνος τούτου, δεκαοκτῶ ἐν συνόλῳ ψυχαί!

Τὴν ἐσπέραν τῆς πρώτης ἡμέρας ἡ φιλάνθρωπος γραῖα μᾶς ἔφερε σάκον πλήρη σύκων. Ὅτε δὲ συνηθίσαμεν εἰς τὸ σκότος, ἀνεκαλύψαμεν εἰς μίαν γωνίαν κάδον, ἔχοντα εἰσέτι ὕδωρ ἀρκετὸν πρὸς ποτισμὸν τῶν ἀγελάδων. Χάρις εἰς τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο καὶ εἰς τὰ σύκα δὲν ἀπεθάναμεν τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης! Εἰς θέσιν δὲ προέχουσαν ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ στάβλου ἀνεκαλύψαμεν ἄχυρον, τὸ ὁποῖον ἐστρώσαμεν κατὰ γῆς, διὰ νά μὴ κατακλίνωνται ἐπὶ τοῦ βορβορώδους ἐδάφους αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Καὶ ἐζήσαμεν οὕτω τέσσαρας νύκτας καὶ τέσσαρας ἡμέρας!

Ἐκ τοῦ κρυψῶνος μας ἠκούσαμεν ἔξω συχνάκις τὰς κραυγὰς τῶν Τούρκων καὶ οἰμωγὰς Χριστιανῶν, πότε μακρὰν καὶ ἄλλοτε πλησίον. Τὴν τελευταίαν μάλιστα νύκτα τοὺς εἶχαμεν πολὺ πολὺ πλησίον, διότι διενυκτέρευσαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς γραίας καὶ ἠκούσαμεν τὰς ὁμιλίας των καὶ τὰς διηγήσεις τῶν αἰσχρῶν κατορθωμάτων των...

Τὴν τελευταίαν νύκτα ἐξημερώθημεν μὲ τὸν φόβον, ὅτι δὲν θέ-

σωθῶμεν ἀπὸ τὰς χεῖρας των. Ἡ θύρα μόνη τοῦ στάβλου μᾶς ἐχώριζεν ἀπ' αὐτῶν. Τὴν αὐγὴν ἐπανήλθεν εἰς τὴν αὐλὴν ἢ σιωπῆ, ἀλλ' ἐξηκολούθει ἐντὸς τοῦ χωρίου ὁ θόρυβος. Πόσον βραδέως αἱ ὄραι παρήρχοντο ! Θὰ ἐπανεέλθουν οἱ Τοῦρκοι πλησίον μας ; θὰ τοὺς ἔχωμεν καὶ τὴν νύκτα πάλιν ; Ἔσθανόμεθα ὄλοι, ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα ν' ἀνθέξωμεν περισσότερον.

Πρὸς τὴν ἐσπέραν τοὺς ἠκούσαμεν εἰς τὴν αὐλὴν, ἐτοιμαζομένους πρὸς ἀναχώρησιν καὶ ἐκρατοῦμεν τὴν ἀναπνοὴν μας, περιμένοντες τὴν ἐλπιζομένην ἀπομάκρυνσίν των. Ἐκεῖ ἀκούομεν αἴφνης, πλησίον τῆς θύρας βροντώδη Τούρκου φωνὴν :

— "Ἄς ἴδωμεν, πρὶν φύγωμεν, τί ἔχει εἰς αὐτὴν τὴν ἀποθήκην...

"Ἐκαμα τὸν σταυρόν μου. Κρύος ἰδρῶς μὲ περιέχουσε !

Ἡ θύρα τοῦ στάβλου ἔτριξε καὶ ἠνοιχθη, καὶ εἰς τὸ ἀνοιγμά της εἶδα Τούρκου μορφὴν φοβερὰν. Ἐκράτει ξίφος γυμνὸν εἰς τὴν μίαν χεῖρα, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ράβδον καὶ ἀπὸ τῆς ἄκρας τῆς ράβδου ἐκρέματο λύχνος, τὸ δὲ φῶς τοῦ λύχνου ἐφώτιζε τοῦ Τούρκου τὸ πρόσωπον. Καὶ ὀπισθεν τῶν ὤμων του ἄλλαι Τούρκων κεφαλαὶ ἔρριπτον περίεργα ἐντὸς τοῦ σκότους βλέμματα. Ἐκαθήμην κατὰ γῆς, εἰς τὸ βάθος τοῦ στάβλου, ἄντικρυ τῆς εἰσόδου. Χίλια ἔτη νὰ ζήσω, δὲν θὰ λησμονήσω τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην ὄπτασίαν.

"Ἀναπνοὴ ἐντὸς τοῦ στάβλου δὲν ἠκούετο. Ὁ Τοῦρκος ἐκτείνει τὸν πόδα, προχωρεῖ ἐν βῆμα. Ἀντήχησε διὰ μιᾶς ὁ πάταγος ὑδάτων πατουμένων καὶ βλάσφημος τοῦ Τούρκου ἐκφώνησις :

— Μόνον βρῶμα εἶναι ἐδῶ. Δὲν ἔχει τίποτε. Πηγαίνωμεν !

Ἡ θύρα ἐκλείσθη μετὰ κρότου καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀνεχώρησαν. Ἐσώθημεν ! Ἐν βῆξιμον, εἰς στεναγμὸς ἠδύνατο νὰ μᾶς προδώσῃ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἠδόκησε νὰ μᾶς διαφυλάξῃ, ἡ δὲ σωτηρία μας τὴν ὥραν ἐκείνην μᾶς ἐφάνη ὡς ἀγαθὸς διὰ τὸ μέλλον οἰωνὸς καὶ ἐπεριμέναμεν μὲ περισσότερον ἤδη θάρρος τῆς δοκιμασίας μας τὸ τέλος.

Δὲν ἐψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες μας. Τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐσπέραν ἀφοῦ ἐνύκτωσεν, ἠνοιχθη τοῦ στάβλου ἡ θύρα καὶ πάλιν, ἀλλ' ὑπὸ φίλης τῶρα χεὶρὸς καὶ ἦλθεν ἐν μέσφ ἡμῶν ὁ χωρικός, τὸν ὁποῖον ὁ θεῖος μου εἶχεν ἀποστείλει πρὸς εὐρεσίαν πλοίου.

Πῶς ἐξετέλεσε τὴν παραγγελίαν, πῶς ἀνεκάλυψε τὸ κρησφύγε-
τόν μας, δὲν γνωρίζω. Ἐφερε τὴν ἀγγελίαν, ὅτι πλοῖον Ψα-
ριανὸν μᾶς ἐπερίμενε εἰς ἔρημον λιμενίσκον ὄχι μακρὰν τοῦ
χωρίου καὶ ἦτο ἕτοιμος ὁ χωρικός νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἀμέσως
πρὸς αὐτό.

Ἡ νυκτερινὴ ὥρα, ὁ φόβος τῶν Τούρκων, ἡ ἄγνοια τοῦ
μέλλοντος, οἱ κίνδυνοι τῆς φυγῆς, ἡ ἀνάμνησις τῶν πρώτων
ματαίων περιπλανήσεων πολλοὺς δισταγμοὺς τὴν ὥραν ἐκείνην
ἐγέννησαν. Ἄλλ' ἂν ἐμέναμεν, ὁ ὄλεθρος ἦτο βέβαιος σήμερον ἢ
αὔριον, ἐνῶ φεύγοντες ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ σωθῶμεν. Ἀπεφασίσθη
λοιπὸν ἡ φυγὴ καὶ ἀνεχωρήσαμεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ χωρικοῦ.

Κρατούμενοι τὰς χεῖρας καὶ βαδίζοντες ἐν σιωπῇ ἐφθάσα-
μεν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωρίου, πρὸς τὸ ἀντίθετον τῆς εἰσόδου
μέρος. Ἀπεφύγαμεν τὴν πύλην ὑποπτευόμενοι, ὅτι ἐφρουρεῖτο
ὑπὸ Τούρκων. Ὁ ὀδηγός μας εἶχε λάβει τὰ μέτρα του, εἰσῆλ-
θαμεν ἐντὸς οἰκίας ἐρήμου, διὰ νὰ δραπετεύσωμεν ἐκ τῶν ὀπι-
σθεν. Ἡ νύξ ἦτο σκοτεινὴ, διεκρίνετο ὅμως ἐκ τοῦ παραθύρου
τὸ κρημνῶδες κάτω ἕδαφος. Ἐκρεμάσθη σχοινίον καὶ κατέβην
πρῶτος ἐγώ. Ἔδεσα εἰς τὴν ζώνην μου τὸ σχοινίον καὶ τὸ ἐκρά-
τουν ἐκ τῶν χειρῶν, ἐνῶ μὲ κατεβίβαζαν οἱ ἄνωθεν. Κατέβηκαν
κατόπιν οἱ λοιποὶ ἄνδρες ἀνὰ εἷς καὶ ἐπεριλάβαμεν ἔπειτα τὰς
καταβιβαζομένας γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά. Τελευταῖος ἐπήδησεν ὁ
χωρικός, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μας καὶ ἤρχισεν ἡ νυκτερινὴ ὀδοιπορία.

Ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλος ὁ
δρόμος, ὅταν μὲ τὴν καρδίαν τρέμουσαν φεύγῃς εἰς τὸ σκότος,
μὴ γνωρίζων ποῦ πηγαίνεις καὶ ὅταν φοβῆσαι ἀνὰ πᾶσαν σι-
γμὴν μὴ φανοῦν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἔχῃς γέροντας καὶ γυναῖκας καὶ
παιδιά μικρὰ εἰς τὴν συνοδείαν σου!

Ἐξημέρωνεν, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὰ ὑψώματα, τὰ περικλεί-
οντα τὸν λιμενίσκον, ὅπου ἡ σωτηρία μᾶς ἐπερίμενε. Λευκὴ σειρὰ
ἀμυδροῦ φωτός, χαράττουσα τὸν ὀρίζοντα, προεμήνυε τὴν
ἀνατολήν. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀποτόμου λόφου, ἐπὶ τοῦ
ὀποίου ἐστάθημεν, ἐβλέπαμεν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἀκτὴν. Ἐν-
τὸς τοῦ λιμένος ἦτο ἄκρα γαλήνη, ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ μακρὰν,
μᾶς ἔδειξεν ὁ χωρικός τὸ πλοῖον. Δὲν ἔβλεπα ἐπάνω εἰς τὰ
σκοτεινὰ ὕδατα τὸ σκάφος, ἀλλ' ὀδηγούμενος ἀπὸ τοῦ χωρικοῦ

τὴν χεῖρα διέκρινα τοὺς δύο ἰστοὺς καὶ μοῦ ἐφάνη, ὅτι κινουῦνται, προχωροῦντες μὲ κρεμάμενα ἐπ' αὐτῶν τὰ ἰστία. Ἐσπεύσαμεν τὸ βῆμα καὶ ἐντὸς ὀλίγης ὥρας ἤμεθα κάτω εἰς τὴν παραλίαν.....

«Λουκῆς Λάρας», 1879.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ

Ο ΠΑΤΟΥΧΑΣ

[Ἐν ἀπὸ τὰ τεχνικώτερα καὶ χαρακτηριστικώτερα ἔργα τοῦ Κονδυλάκη εἶναι ὁ «Πατούχας». Τοῦτο εἶναι μακρότατον διήγημα μὲ ἥρωα νεαρὸν Κρητικόν, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη σκωπτικῶς Πατούχας, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω παρατιθεμένην ἀρχὴν τοῦ διηγήματος. Εἰς αὐτὴν ὁ συγγραφεὺς μᾶς παρουσιάζει τὸν ἥρωά του, συγχρόνως μᾶς παρέχει πλούσια ἠθιογραφικὰ στοιχεῖα τῆς Κρητικῆς χωρικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς του].

Τὸ γεγονός τῆς ἡμέρας εἰς τὸ χωριὸ ἦτο ἡ ἐμφάνισις τοῦ υἱοῦ τοῦ Σαῖτονικολῆ, ἀγνώστου σχεδὸν μέχρι τοῦδε, ὅστις οὕτω ἐπαρουσιάσθη ἔξαφνα, μίαν Κυριακὴν τοῦ 1863, δεκαοκτῶ ἐτῶν ἀνδρουκλακας ἕως ἐκεῖ πάνω, μὲ ἀνάπτυξιν καταπληκτικὴν. Τοῦ διαόλου τὸ Σαῖτονικολῆ, γιὸ ποῦ τὸν ἔκαμε! Εἶδες μπόι, εἶδες πλάτες; Καὶ τί ἔχει νὰ γίνῃ ἀκόμη ὅσο ν' ἀντροπατήσῃ! Ποῦ ἦταν αὐτὸ τὸ παιδί κι ἔτσι μονομιᾶς ἐπετάχτηκε ἄντρας θεριεμένος;

Βέβαια στὴ χώρα δὲν ἦτο. Τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο μιὰ ὥρα μακριά. Μετὰ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν, οἱ φιλόψογοι* ἤρχισαν νὰ βλέπουν διάφορα ψεγάδια εἰς τὸν νέον καὶ τὰ ἐμπαικτικὰ γέλια διεδέχθησαν τὸν θαυμασμόν. Ἐλέγετο δηλαδὴ, ὅτι, ἐπειδὴ ἔζη μέχρι τοῦδε μακρὰν τῶν ἀνθρώπων, βοσκὸς εἰς τὰ βουνὰ ἀπὸ μικρὸ παιδί, εἶχε γίνῃ ζῶον μὲ τὰ ζῶα· μόνον ποῦ δὲν ἐκουτούλα. Νὰ μιλῆσῃ καλὰ καλὰ δὲν ἤξευρε καὶ ἅμα εὐρίσκετο μεταξὺ ἀνθρώπων, τάχανε κι ἔκανε σὰν ἀγριότραγος, ποῦ κοιτάζει ἀπὸ ποῦ νὰ φύγῃ.

Ἡ δὲ Σπυριδολενιά, διάσημος ψεγαδιάστρια καὶ διὰ τοῦτο λίαν ἐπίφοβος, ἔτοιμη πάντοτε, ἂν στραβοπατοῦσες, νὰ σοῦ βγάλῃ τραγούδι, ὅταν τὸν εἶδε ἔκαμε τάχα, πῶς ἐφοβήθη: «μά-

να μου!» Ἐπειτα ἐγέλασε τὸν συριστικὸν καὶ ξηρὸν γέλωτά της καὶ σκύψασα ἐπιθύρισε πρὸς τὴν παρακαθημένην τὸ ἔξης αὐτοσχέδιον ἐπίγραμμα:

Καλῶς τονε ποὺ πρόβαλε μὲ τοὶ μακρὲς χεροῦκλες,
μὲ τὰ μεγάλα μάγουλα καὶ μὲ τοὶ ποδαροῦκλες.

Τὸ δίστιχον τοῦτο, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ Σπυριδολενιά ἐχάραξεν, ὡς διὰ μονοκονδυλιάς, τὴν γελοιογραφίαν τοῦ νέου, μεταδοθὲν ἀπὸ ἀκοῆς εἰς ἀκοὴν μετὰ μικρῶν σκιρτημάτων γελώτων, παρήγαγε πλήμυραν φαιδρότητος εἰς τὸν ὄμιλον τῶν γυναικῶν, αἵτινες καθήμεναι ὑπὸ τὸν μεγάλον πλάτανον μὲ τὰ κυριακάτικα τῶν, παρετήρουν τοὺς διερχομένους ἀπὸ τὸ δισταύρι*. Μία ἐξ αὐτῶν κατελήφθη ὑπὸ σπασμωδικοῦ ἀκαταβλήτου γέλωτος καὶ ἐνῶ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἐκράτει τὰ στήθη της, διὰ τῆς ἄλλης ἐκτύπα τὸν ὄμιον τῆς Λενιάς:

— Θεοσκοτωμένη, νὰ σκάσω θέλω ἀπὸ τὰ γέλια, σὲ καλὸ νὰ μοῦ βγοῦνε!

Ὅσον δὲ παρετήρουν τὸν νέον ἀπομακρυνόμενον μὲ τὰ μεγάλα χέρια κρεμασμένα ὡς περιττὰ καὶ δυσοικονόμητα ἐξαρτήματα, μὲ τὰ μεγάλα πόδια, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε μεταδοθῆ τὸ σάστιμα τῆς κεφαλῆς, ὄλον ἐκεῖνον τὸν κολοσσόν, ὅστις ἀπὸ τὴν παραζάλην τῆς ἀνθρωποφοβίας ἐβάδιζεν ὡς στραβός, προσκόπτων εἰς τοὺς λίθους, ἢ κωμικῆ τοῦ ἐπιγράμματος εἰκῶν ἐφαίνετο περισσότερο ταιριαστὴ καὶ οἱ γέλωτες δὲν ἔπαυον.

Μετά τινος ὥρας τὸ δίστιχον ἔκαμε τὸν γῦρον τοῦ χωριοῦ, συνοδευόμενον καὶ ὑπὸ ἐμπαικτικοῦ ἐπιθέτου. Διὰ νὰ συμπληρῶσῃ τὸ ἔργον της ἡ Σπυριδολενιά, τὸν ἐπωνόμασε Πατούχαν, ἐμπνευσθεῖσα ἀπὸ τοὺς πλατεῖς πόδας, τὸ καταπληκτικώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ καταπληκτικοῦ ἐκείνου ἐφήβου.

Ὁ Μανόλης, ὁ ἐπονομασθεὶς οὕτω Πατούχας, εἶχε δεῖξει ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας τόσῃν ἀγάπην πρὸς τὴν ποιμενικὴν ζωὴν, ὥστε μετὰ δυσκολίας τὸν ἀπέσπασεν ὁ πατήρ του ἀπὸ τὰ πρόβατα, διὰ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὸν διδάσκαλον, ἕναν καλόγηρον, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀνοίξει σχολεῖον, ὅπου ἔδιδε περισσοτέρους ραβδισμοὺς παρά μαθήματα. Ὁ καλόγηρος ἐδί-

δασκε τὰ κοινὰ ἢ ἐκκλησιαστικά λεγόμενα γράμματα καὶ κατήρτιζεν ἀναγνώστας, δυναμένους νὰ ψάλλουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ φέροντας εἰς τὴν ζώνην, ὡς ἔμβλημα τῆς ἀξίας των, τὸ μακρὸν ὀρειχάλκινον καλαμάρι. Ἐπὶ εἰς διάστημα δεκαπέντε ἡμερῶν ὁ Μανόλης δὲν κατῴρθωσε νὰ μάθῃ τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὴν φράσιν: «Σταυρέ, βοήθει», τὴν ὁποῖαν προέτασσον τότε τοῦ ἀλφαβήτου. Ὁ δὲ διδάσκαλος, ἀφοῦ εἰς μάτην ἐξήντησεν ἐναντίον του ὄλας τὰς δευτερευούσας τιμωρίας καὶ ἔσπασεν εἰς τὴν ράχην του δεκάδας ράβδων, ἔδοκίμασε καὶ τὸν περιβόητον «φάλαγγα». Ὁ Μανόλης, ὅστις εἶχε φοβερὰν ἰδέαν περὶ τοῦ διδασκαλικοῦ τούτου κολαστηρίου, ἀντέταξεν ἀπελπιστικὴν ἀντίστασιν· ἀλλ' ὁ καλόγηρος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν πρωτοσκόλων κατῴρθωσε νὰ συλλάβῃ τὰς γυμνάς κνήμας του εἰς τὸν φάλαγγα καὶ νὰ τοῦ μετρήσῃ εἰς τὰ πέλματα παρὰ μίαν τεσσαράκοντα.

Τὸ παιδίον ὠρκίσθη νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς τὴν κόλασιν ἐκείνην. Ἐπὶ καὶ ὁ πατήρ του εἶχεν ὀρκισθῆ «νὰ τὸν κάμῃ ἄνθρωπον», δὲν ἤθελε νὰ μείνῃ τὸ παιδί του, ὅπως αὐτός, ξύλον ἀπελέκητον· καὶ τὴν ἐπιούσαν τὸν ὠδήγησε διὰ τῆς βίας εἰς τὸ σχολεῖον κλαίοντα καὶ ἰκετεύοντα καὶ ἔδωσε πρὸς τὸν διδάσκαλον τὴν φοβερὰν παραγγελίαν: «Μόνο τὰ κόκαλα γερά, δάσκαλε». Ὁ διδάσκαλος ἠκολούθησεν εὐσυνειδήτως τὴν πατρικὴν ἐντολήν. Ἐπὶ ὁ Μανόλης, ὁ ἀμεσώτερον ἐνδιαφερόμενος, δὲν συνεμερίζετο τὴν γνώμην τοῦ πατρός του καὶ μίαν ἡμέραν ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ἐπὶ ἀντὶ δὲ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ὁπόθεν θὰ ὠδηγεῖτο πάλιν τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸν καλόγηρον, ἐτράπη εἰς τὴν πρὸς τὰ ὄρη ἄγουσαν καὶ μετὰ τινὰς ὥρας εὐρίσκετο εἰς τὴν μάνδραν τοῦ πατρός του.

Ἐπὶ ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ ἐπάνω, ἐν μέσῳ τῶν γνωρίμων βουνῶν, τῶν γνωρίμων δένδρων καὶ τῶν γνωρίμων ζώων, τῶν μόνων του ἀληθινῶν γνωρίμων καὶ φίλων, τὸν κατέλαβεν ἡ συγκίνησις καὶ ἡ χαρὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐπιστρέφοντος εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν ὁποῖαν δὲν ἤλπιζε νὰ ἐπανίδῃ. Αὐτός, ὅστις δὲν κατῴρθωνε νὰ μάθῃ τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα, ἐγνώριζεν ὄλα των τὰ γιδοπρόβατα ἕνα ἕνα καὶ δὲν εἶχαν λίγα. Πῶς συνέβαινε, ὡς βοσκόπουλον νὰ εἶναι ξεφτέρι καὶ εἰς τὸ σχολεῖον ν' ἀποβλωθῇ ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ διαφέρῃ ἀπὸ τὸ σκαμνί, εἰς τὸ ὁποῖον

ἐκάθητο ; Ἐμποροῦσαν τ' ἄλλα παιδιὰ νὰ σφυρίζουν σὰν αὐτόν· καὶ νὰ ρίξουν τὴν πέτρα μακρύτερα ; Ἦξερε κανεὶς σὰν αὐτόν τὰ σημάδια τῶν γιδοπροβάτων ; Αὐτὸς καὶ τώρα, ἂν τὸν ἄφηναν, ἦτο ἱκανὸς ν' ἀρμέξῃ καὶ νὰ τυροκομήσῃ ἀκόμη.

Ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ βουνά του, σὰν νὰ ἔφυγε μιὰ ὀμίχλη σκοτεινὴ ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλόν του καὶ ἓνα βάρος, ποῦ ἐδέσμευε τὰ μέλη του. Τοῦ ἐφαίνετο, ὅτι ἦτο ἐλεύθερος, ὅπως τὰ πουλιά, ποῦ ἐπετοῦσαν γύρω του.

Ποτὲ δὲν ἠσθάνθη τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο ἐπαναβλέπων τώρα τὰ γνώριμα μέρη, τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἴγας, αἵτινες τὸν προσέβλεπον μὲ μιὰν ἐνατένισιν εὐχαρίστου ἐκπλήξεως, ὡς νὰ τοῦ ἔλεγαν : «Καλῶς τονε ! τί μᾶς ἔγινες τόσον καιρόν ;» Καὶ μὲ γενικὸν κωδωνισμόν ἐφαίνοντο, ὡς νὰ ἐώρταζον τὴν ἐπάνοδόν του. Ἡ ἀληθινὴ του οἰκογένεια ἦσαν τὰ ἄκακα ζῶα ἐκεῖνα καὶ τὰ ἀκόμη ἀγαθότερα δένδρα καὶ οἱ βράχοι καὶ τ' ἀγριολούλουδα, ποῦ τοῦ ἀπηύθυναν, ἔλεγε, φιλικὸν χαιρετισμόν, ὅπως ἐσεῖοντο εἰς τοὺς κρημνοὺς. Ὅλα, ζωντανὰ καὶ ἄψυχα, τοῦ ἐγελοῦσαν μὲ στοργὴν, τὴν ὁποίαν μόνον εἰς τὸ μητρικὸν πρόσωπον ἔβλεπε. Καὶ αὐτοὶ οἱ κόρακες, οἱ ὁποῖοι διήρχοντο κρῶζοντες ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα, τοῦ ἐφαίνοντο φίλοι.

Οἱ σκύλοι τῆς μάνδρας εἶχαν σπεύσει εἰς προὔπαντησίν του τρελοὶ ἀπὸ χαρὰν. Ὅταν δὲ συνητήθησαν, ὁ Μανόλης ἐκυλίσθη μετ' αὐτῶν ἐπὶ τῶν χόρτων, ἀποδίδων τὰς θωπείας καὶ ὀμιλῶν πρὸς αὐτούς, ὡς νὰ ἦσαν ἄνθρωποι :

— Ἔσεῖς ἐλέετε, πῶς δὲν θὰ ξανάρθω στὰ ὠζά, αἱ ; Κι ἐγὼ τὸ φοβήθηκα. Αἱ, μωρὲ παιδιὰ, κακὰ ποῦ ἔναι στὸ χωριό, σὰ σὲ βάλουνε καὶ στὸ σκολεῖο ! Κατέχετε εἰντα ἔναι τὸ σκολεῖο ; Ἐνα σπίτι, ποῦ πᾶνε κάθε μέρα τὰ κοπέλια κι ἐκεῖ εἶν' ἓνας καλόγερος, ποῦ τόνε λένε δάσκαλο καὶ τὰ δέρνει.

Ἀπὸ εὐνόητον λεπτότητα ὁ υἱὸς τοῦ Σαῖτονικολῆ ἀπέφυγε νὰ διηγηθῇ εἰς τοὺς φίλους του τὸ ταπεινωτικὸν ἐπεισόδιον τοῦ φάλαγγα.

Ὡς προέβλεπεν ὁ Μανόλης, ὁ πατὴρ του μετέβη εἰς τὴν στάνην μὲ σκοπὸν νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ διὰ τῆς πειθοῦς ἢ καὶ διὰ τῆς βίας εἰς τὸ σχολεῖον. Μετέβη πολλάκις, ἀλλ' εἰς μάτην ἐκοπίασε.

Εἰς τὴν ἐρημίαν, εἰς τὴν σιγὴν τῶν βουνῶν καὶ τῶν χειμα-

δίων, ὁ Μανόλης δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐξαγριωθῆ τελείως. Ἐφοβεῖτο μὲ τὸ δέος τοῦ ἀγρίου ζώου καὶ ὅπως τοῦτο, ἅμα ἔβλεπεν ἄνθρωπον, ἦτο ἔτοιμος νὰ τραπῆ εἰς φυγὴν καὶ νὰ κρυβῆ. Οἱ μόνοι ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους δὲν ἐφοβεῖτο, ἦσαν οἱ σύντροφί του, ποιμένες καὶ τυροκόμοι, ἡμιάγριοι, ὡς αὐτός. Ἄλλ' ἐνῶ οὗτοι κατέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὸ χωριό, διὰ νὰ ἐκκλησιάζωνται καὶ μεταλαμβάνουν, ὁ Μανόλης οὐδὲ τὴν ἀνάγκην ταύτην ἤσθάνετο. Ἀπὸ τὴν θρησκείαν διετῆρει μίαν ἰδέαν στοιχειώδη καὶ ἀμυδράν. Ἐγνώριζε συγκεχυμένα τινὰ περὶ Κολάσεως καὶ Παραδείσου, ἤξευρε τὸ «Πάτερ ἡμῶν» καὶ τὸ «Χριστὸς Ἄνέστη», ἀξιοθρηνήτως στρεβλωμένα, ἀλλ' ἢ προσευχῆ τοῦ συνίστατο κυρίως εἰς σταυροὺς καὶ γονυκλισίας. Ὅταν ἤστραπτε καὶ ἐβρόντα, ἐσταυροκοπεῖτο ἔμφοβος, ψιθυρίζων: «Μνήστητί μου, Κύριε, μνήστητί μου, Κύριε!» Διότι τὴν βροντὴν τὴν ἐθεώρει ὡς τὴν ἀπειλὴν τῆς θείας ἀγανακτήσεως, ὅπως εἰς τὴν χαρμονὴν τῆς ἀνθισμένης καὶ φωτολουσμένης φύσεως ἔβλεπε τὸ μεῖδιμα τῆς θείας ἀγαθότητος.

Δὲν ἐλύπησε τόσον τοὺς γονεῖς του ἢ ἐγκατάλειψις τῶν μαθημάτων, ὅσον τοὺς ἀνησύχει ἢ λήθη τῶν θρησκευτικῶν του καθηκόντων. Ἔτος καὶ πλέον εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀποδράσεώς του καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οὔτε ἐκοινωνήσεν, οὔτε ἐλειτουργήθη εἰς ἐκκλησίαν. Καὶ ἔφτυσεν αἷμα ὁ πατέρας του, διὰ νὰ τὸν πείσῃ νὰ μεταβῆ εἰς τὸ χωριό, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ μεταλάβῃ. Τοῦ ἔδωσεν ὑποσχέσεις, τὸν ἐφοβέρισεν, ὅτι θὰ ἐκολάζετο, τοῦ εἶπεν, ὅτι ἡ μητέρα του ἔκλαιεν ἐπιθυμοῦσα νὰ τὸν ἴδῃ, ἀλλ' ἔμεινεν ἀμετάπειστος· μόνον δὲ ὅταν τοῦ εἶπεν ὅτι, ἐπιμένων νὰ μὴ πηγαίνῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ μὴ μεταλαβαίνῃ, θὰ ἐγίνετο Τοῦρκος, διότι καὶ οἱ Τοῦρκοι οὔτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν πηγαίνουν, οὔτε μεταλαβαίνουν, ἤρχισε νὰ σκέπτεται καὶ ἐπὶ τέλους συγκατένευσεν.

Εἰς τὸ χωριό κατέβη νύκτα καὶ τὸ πρῶν μεταβάς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλούφαξεν* εἰς μίαν γωνίαν, ὡς λαγός, ὅστις αἰσθάνεται τὸν γῦπα περιπτάμενον, ἀφοῦ δ' ἐκοινωνήσεν, ἀνεχώρησεν ἀμέσως εἰς τὰ ὄρη. Βαθμηδὸν ὅμως ἀνεθάρρησε καὶ κατέβαινε δύο καὶ τρεῖς φορές τὸ ἔτος, διὰ νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Διετῆρει ὅμως πάντοτε τὴν νευρικὴν ἀνησυχίαν καὶ

τὸ σπινθηροβόλημα τῶν ὀφθαλμῶν θηρίου ἀτελῶς δαμασθέντος.

Εἰς τὴν βαθμιαίαν ταύτην ἐξημέρωσιν συνετέλεσαν πρὸ πάντων αἱ προσπάθειαι τῆς μητρός του, ἣτις συνοδεύουσα αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν ἐδίδασκε, πῶς νὰ φέρεται. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας, ἔπρεπε νὰ μένη ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ χαιρετᾷ τοὺς χωριανούς, θέτων τὸ χέρι ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ὑποκλίνων τὴν κεφαλὴν: «Καλὴ μέρα τ' εἰς ἀφεντιᾶς σας». Ἐπειτα ν' ἀκροᾶται τοὺς χωριανούς συζητοῦντας καὶ λύοντας τὰς διαφορὰς τῶν ἐνώπιον τῶν προεστῶν, «γιὰ νὰ παίρνη πράξη». Εἰς τὸ τέλος δέ, ὅταν θὰ ἐξήρχετο ὁ παπᾶς, νὰ πλησιάζη νὰ τοῦ φιλή τὸ χέρι καὶ νὰ φεύγη. Ὁ Μανόλης ἠκολούθει τὰς συμβουλὰς τῆς μητρός του ἐπὶ τινα καιρὸν καὶ ἤρχιζε νὰ τοῦ ἀρέσῃ ἡ ἐκκλησία, πρὸ πάντων ὅταν ἐμοίραζαν κόλυβα ἢ ἄρτον.

Ἄλλὰ δὲν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, τινὲς δὲ ἤρχισαν νὰ μαντεύουν τὴν ἀνθρωποφοβίαν του.

Δύνασθε νὰ φαντασθῆτε τὴν ἔκπληξιν τῶν γονέων του, ὅταν τὸν εἶδαν μίαν ἑσπέραν νὰ φθάσῃ, χωρὶς νὰ προηγηθοῦν προσκλήσεις καὶ παρακλήσεις ἐκ μέρους τῶν. Ἡ μητέρα του ἔκαμε τὸν σταυρὸν τῆς, δοξάζουσα τὸν Θεόν, ποῦ τὸν ἐφώτισε. Βέβαια θαῦμα ἦτο αὐτὸ τὸ ἀνέλπιστο. Ὁ Σαῖτονικολῆς ὅμως ἐφοβήθη, ὅτι συνέβη τίποτε κακόν, ὅτι ζωοκλέπται ἴσως ἐπέδραμον εἰς τὴν μάνδραν, καὶ τὸν ἠρώτησε μὲ ἀνησυχίαν, πῶς ἦτανε καὶ κατέβηκε.

— Ἦρθα νὰ σᾶσε ἔδῳ, ἀπήντησεν ἀπλῶς ὁ Μανόλης.

Ἄλλ' ἀφοῦ ἐκάθισε εἰς τὴν σκοτεινότεραν γωνίαν τοῦ σπιτιοῦ, ὡς συνήθιζεν, εἶπε κατιτὶ καταπληκτικόν:

— Θὰ κάτσω κι ἐγὼ στὸ χωριὸ δυὸ τρεῖς μέρες. Ὅλο στὰ βουνὰ θὰ ζῶ, σὰν ἀγρίμι;

Καὶ τὸ εἶπε μὲ τοιοῦτον πείσμα εἰς τὴν φωνήν, ὡς νὰ τοῦ εἶχαν ἀπαγορεύσει οἱ γονεῖς του τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ χωριό.

Ὁ Σαῖτονικολῆς ἀντήλλαξε μὲ τὴν γυναῖκα του βλέμμα ἐκπλήξεως καὶ χαρᾶς.

— Νὰ κάτσης, παιδί μου, ὅσο θέλεις, εἶπεν ἡ μητέρα του.

Και πάντα νά θέλῃς νά μείνῃς, καλύτερα· μεγάλη μας χαρά. Κι ἐμεῖς τὸ θέμε, κανακάρη* μου.

— Ἐμεῖς δὲ σὲ θέλαμε νά γενῆς βοσκός, μοναχός σου γιγνηκός, εἶπε καὶ ὁ Σαῖτονικολῆς. Κι ἄ θεός ἐσὺ ἕνα νάσαι κοντά μας, ἐμεῖς τὸ θέμε χίλια, παιδί μου.

Ἡ οἰκογένεια ὀλόκληρος ἐώρτασε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην. Ὅλοι οἱ συγγενεῖς, οἱ θεῖοι καὶ αἱ θεῖαι, καὶ ἡ μεγάλη ἀδελφὴ τοῦ Μανόλη μετὰ τοῦ συζύγου της, ἦλθαν νά χαιρετίσουν τὸν ἐπανελθόντα ἀποστάτην· καὶ εἰς ὄλων τὰ πρόσωπα ἔλαμπεν ἡ χαρά, ὡς ἂν ὁ πρωτότοκος τοῦ Σαῖτονικολῆ ἦτο νεκρός καὶ ἀνέστη.....

Τὸ πρωὶ τῆς ἐπιούσης, μετὰ τὴν λειτουργίαν, δὲν ἐχρειάσθησαν πολλαὶ προσπάθειαι, διὰ νά πεισθῇ ὁ Μανόλης νά κάμῃ μετὰ τοῦ πατρός του ἕνα γύρον εἰς τὸ χωριὸ μέχρι τῆς ἀγορᾶς. Ὁ νέος εἶχεν ἀποβάλει τὴν μαλλίνην ποιμενικὴν ἐνδυμασίαν· διὰ νά τὸν καλοπιάσῃ δὲ ἡ μητέρα του, τὸν ἐνέδυσσε μὲ τὰ καλύτερα ἐνδύματα τοῦ πατρός του, τὰ ὁποῖα τοῦ ἤρχοντο ὅμως ὀλίγον στενόχωρα, καίτοι ὁ Σαῖτονικολῆς ἦτο ὑψηλός καὶ εὐρωστος.

Οὕτως ἔκαμε τὴν ἐπίσημον ἐμφάνισίν του εἰς τὸ χωριὸ. Καὶ εἶδαμεν, ὁποῖα ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐντύπωσις καὶ πῶς ἀπὸ τοῦ θαυμασμοῦ ἡ Σπυριδολενιά τὴν ἔτρεψεν εἰς χλεῦν. Τότε ἐκεῖνοι οἵτινες πρὸ μικροῦ εἶδον μόνον τὸν πλήρη ζωῆς ἔφηβον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ βουνὰ εἶχον δώσει τὸ ψῆλωμα καὶ τὸν ἀέρα τῆς ἐλάτης, διέκριναν παντοῖα κωμικὰ ἐλαττώματα. Ἦτο παρὰ πολὺ ὑψηλός, τόσο πολὺ, ὥστε νά ἐνθυμίξῃ τοὺς Σαρακηνοὺς, κάτι φαντάσματα φοβερὰ τῶν ἐρειπίων. Καὶ εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο ἐνόμιζες, ὅτι ἡ κεφαλὴ του ἐζαλιζέτο καὶ δὲν ἐστέκετο καλά. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν φωνὴν δὲν εἶχε, καλέ, κατιτὶ ἀπὸ τὸ βέλασμα τοῦ τράγου; Ἐπειτα ἦτο κακοζωσμένος, ἀσουτύλωτος* καὶ δὲν ἤξευρε νά περὶπατήσῃ στὸ ἴσωμα, ἀλλὰ συνεκρούοντο τὰ σφυρά του καὶ οἱ πόδες του παρέσυρον καὶ κατεκύλιον τοὺς λίθους τῆς ὁδοῦ καὶ ἐγένετο χαλασμός κόσμου. Τί πατούχας! Μέχρι τῆς ἐσπέρας τὸν ἐγνώριζον ὅλοι σχεδὸν οἱ χωριανοὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ὅσοι τὸν εἶχον ἴδει κατὰ τὴν ἡμέραν ὠμολόγησαν γελῶντες τὴν ἐπιτυχίαν. Αἶ,

τῆ διαολο-Λενιά, ποῦ τὰ βρίσκει! Ὅπως τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, καὶ τῆς Σπυριδολενιάς τὰ ἔργα εὐκόλως ἀνεγνρίζοντο.

«Ὁ Πατούχας», 1910.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ, ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

—Τὸ Γιάννη τὸ Νταφώτη καὶ τὸν Ἀργύρη τῆς Μυλωνοῦς τοὺς ἔκλεισε τὸ χιόνι ἀπάνω στὸ Κάστρο, στὸ Στοιβωτὸ τὸν ἀνήφορο· τ' ἀκούσατε;

Οὕτως ὠμίλησεν ὁ παπα Φραγκούλης, ὁ Σακελλάριος, ἀφοῦ ἔκαμε τὴν εὐχαριστίαν τοῦ ἐξ ὀσπρίων κι ἐλαιῶν οἰκογενειακοῦ δείπνου, τὴν ἐσπέραν τῆς 23 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους ἐκείνου. Παρόντες ἦσαν πλὴν τῆς παπαδιᾶς, τῶν δύο ἀγάμων θυγατέρων καὶ τοῦ δωδεκαετοῦς υἱοῦ, ὁ γείτονας ὁ Πανάγος ὁ Μαραγκούδης, πεντηκοντούτης, οἰκογενειάρχης, ἀναβάς διὰ νὰ εἶπῃ μίαν καλησπέραν, κατὰ τὸ σὺνηθες, εἰς τὸ παπαδόσπιτο· κι ἡ θειὰ τὸ Μαλαμῶ ἢ Καναλάκαινα, μεμακρυσμένη συγγενῆς, ἐλθοῦσα, διὰ νὰ φέρῃ τὴν προσφορὰν τῆς, χήρα ἐξηκοντοῦτις, πρόθυμος νὰ τρέχῃ εἰς ὅλας τὰς λειτουργίας καὶ νὰ ὑπηρετῇ δωρεὰν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἐξωκλήσια.

—Τ' ἀκούσαμε καὶ μεῖς, παπά, ἀπήντησεν ὁ γείτονας ὁ Πανάγος, ἔτσι εἶπανε.

—Τὸ εἶπαν, εἶναι σίγουρο, σᾶς λέω, ἐπανελάβεν ὁ παπα Φραγκούλης. Οἱ βλοημένοι, δὲ θὰ βάλουν ποτὲ γνώση. Ἐπῆγαν μὲ τέτοιον καιρὸ νὰ κατεβάσουν ξύλα, ἀπάν' ἀπ' τοῦ Κουρούπη τὰ κατσάβραχα στὸ Στοιβωτό, ἐκεῖ ποῦ δὲν μπορεῖ γίδι νὰ πατήσῃ!

—Μυαλὸ δὲν ἔχουν αὐτὸς ὁ κόσμος, εἶπεν ἡ θειὰ τὸ Μαλαμῶ. Τώρα οἱ ἄνθρωποι γινῆκαν ἀπόκοτοι.

—Νὰ εἶχανε, τάχα τίποτε κουμπάνια* μαζὶ τους; εἶπεν ἡ παπαδιά.

—Ποιὸς τοῦ ξέρ', εἶπεν ἡ θειὰ Μαλαμῶ.

—Θὰ εἶχανε, θὰ εἶχανε κουμπάνια, ὑπέλαβεν ὁ Πανάγος ὁ μαραγκός. Ἀλλίως δὲ γίνεται. Πῆγανε μὲ τὰ ζεμπίλια τους

γεμάτα. Καί τουφέκι θὰ εἶχαν καὶ θηλιές σταινουν γιὰ τὰ κο-
τούφια. Εἶχαν πάρει καὶ ἀλάτι μπόλικο μαζί τους, γιὰ νὰ τ'
ἀλατίσουν γιὰ τὰ Χριστούγεννα.

—Τώρα Χριστούγεννα θὰ κάμουν ἀπάνω στοῦ Στοιβωτὸ τά-
χα; εἶπε μετ' οἴκτου ἡ παπαδιά.

—Νὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τοὺς ἔφερνε βοήθεια; ἐψυθύριεν
ὁ ἱερεύς, ὅστις ἐφαίνετο κάτι μελετῶν μέσα του.

Ἦτον ἔως πενήντα πέντε ἐτῶν ὁ ἱερεύς, ὕψηλός, ἀκμαῖος
καὶ με ἀγαθωτάτην φυσιογνωμίαν. Εἰς τὴν νεότητά του ὑπῆρξε
ναυτικός κι ἐφαίνετο διατηρῶν ἀκόμη λανθανούσας δυνάμεις,
ἦτο δὲ τολμηρὸς καὶ ἀκάματος.

—Τι βοήθεια νὰ τοὺς κάμουνε; εἶπεν ὁ Πανάγος ὁ μαραγ-
κός. Ἐπ' τὴ στεριά ὁ τόπος δὲν πατιέται. Ἐριξε ἔριξε χιόνι κι
ἀκόμη ρίχνει. Χρόνια εἶχε νὰ κάμη τέτοια βαρυχειμωγιά. Ὁ
Ἄι-Θανάσης ἔγιν' ἕνα με τὰ Καμπιά. Ἡ Μυδαλιὰ δὲν ξεχω-
ρίζει ἀπ' τοῦ Κουρούπη.

Ὁ Πανάγος ὠνόμασε τέσσαρας ἀπεχούσας ἀλλήλων κο-
ρυφὰς τῆς νήσου. Ὁ παπα-Φραγκούλης ἐπανέλαβεν ἐρωτημα-
τικῶς.

—Κι ἀπ' τὴ θάλασσα, μαστρο-Πανάγο;

—Ἐπ' τὴ θάλασσα, παπά, τὰ ἴδια καὶ χειρότερα. Γραιγο-
λεβάντες* δυνατός, φουρτούνα. Ὅλο καὶ φρεσκάρει. Ξίδι μοναχό.
Ποῦ μπορεῖς νὰ ξεμυτίσης ὄξ' ἀπ' τὸ λιμάνι, κατὰ τ' Ἀσπρόνησο!

—Μά... τότε πρέπει νὰ πέσωμε νὰ πεθάνωμε, εἶπεν ὡς ἐν
συμπεράσματι ὁ ἱερεύς. Δὲν εἶναι λόγια αὐτά, Πανάγο.

—Ἐ, παπά μ', ὁ καθένας τώρα ἔχει τὸ λογαριασμό του.
Δὲν πάει ἄλλος νὰ βάλῃ τὸ κεφάλι του στὸν τρουβά*, κατάλα-
βες, γιὰ νὰ γλιτώσ' ἐσένανε.

Ὁ παπα-Φραγκούλης ἐστέναξεν, ὡς νὰ ᾤκτιρε τὴν ιδιοτε-
λειαν καὶ μικροψυχίαν, ἧς ζῶσα ἠχῶ ἐγένετο ὁ Πανάγος.

—Καὶ τί θὰ πάθουνε, τὸ κάτω κάτω; ἐπανέλαβεν, ὡς διὰ
ν' ἀναπαύσῃ τὴν συνειδησίην του ὁ μαραγκός. Νά, θὰ εἶναι χω-
μένοι σὲ καμιὰ σπηλιά, τσακμάκι θάχουν μαζί τους, ξύλα μπό-
λικά. Μακάρι νὰ μοῦχε κι ἐμὲ ἡ Πανάγαινα ἀπόψε στὴ παρα-
στιά μου τὴ φωτιά ποῦ θὲ νὰ ἔχουν αὐτοί. Γιὰ μιὰ βδομάδα,

πάντα θὰ εἶχανε κουμπάνια καὶ δὲν εἶναι παραπάν' ἀπὸ πέντε μέρες, πού ἀγρίεψε ὁ χειμώνας.

—Νὰ πήγαινε τώρα κανένας νὰ λειτουργήσῃ τὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο, ἐπανελάβεν ὁ ἱερεὺς, θὰ εἶχε διπλὸ μισθό, πού θὰ τοὺς ἔφερνε κι αὐτοὺς βοήθεια. Πέρυσι πού ἦταν ἐλαφρότερος ὁ χειμώνας, δὲν πήγαμε... Φέτος πού εἶναι βαρὺς...

Καὶ διεκόπη, ὡς νὰ εἶπε πολλὰ. Ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς εἶχεν ἦθος ἀνθρώπου λέγοντος οἶονεὶ κατὰ δόσεις ὅ,τι εἶχε νὰ εἶπῃ. Ἐκ τῶν ὑστέρων θὰ φανῆ, ὅτι εἶχε τὴν ἀπόφασίν του καὶ ὅτι ὅλα τὰ προοίμια ταῦτα ἦσαν μελετημένα...

Ἡ θεῖα Μαλαμῶ ἔσπευσε νὰ εἶπῃ:

—Ἀλήθεια, παπά μ', δὲν εἶναι καλὸ πράμα αὐτὸ δά, ν' ἀφήσουν τόσα χρόνια τώρα τὸ Χριστὸ ἀλειτούργητο τὴν ἡμέρα τῆς Γέννας του... Γιὰ τοῦτο θὰ μᾶς χαλάσ' κι ὁ Θεός!

—Κι εἶχαμε κάμει κι ἓνα τάξιμο πέρυσι τὸ Δωδεκαήμερο* ἀλήθεια, παπαδιά; εἶπεν αἴφνης στραφεὶς πρὸς τὴν συμβίαν του ὁ ἱερεὺς.

Ἡ παπαδιά τὸν ἐκοίταξεν, ὡς νὰ μὴ ἐνδοί.

—Ὅπου ἦταν ἄρρωστος αὐτὸς ὁ Λαμπράκης, ἐπανελάβεν ὁ ἱερεὺς δεικνύων τὸν δωδεκαετῆ υἱὸν του. Θυμᾶσαι τὸ τάμα πού κάμαμε;

Ἡ παπαδιά ἐσιώπα.

—Ἐταξες, ἂν γλιτώσῃ, νὰ πᾶμε, νὰ λειτουργήσωμε τὸ Χριστὸ τὴν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς του...

—Τὸ θυμᾶμαι, εἶπε σείουσα τὴν κεφαλὴν ἡ παπαδιά.

Τῷ ὄντι, ὁ μόνος υἱὸς τοῦ παπᾶ, ὁ δωδεκαετῆς Σπύρος, ὃν ἀπεκάλει εἰρωνικῶς καὶ θωπευτικῶς Λαμπράκη, ἔνεκα τῆς ἄκρας ἰσχνότητος καὶ ἀδυναμίας, ἐξ ἧς ἔφεγγεν οἶονεὶ τὸ προσωπάκι του, εἶχε κινδυνεύσει ν' ἀποθάνῃ πέρυσι τὸς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων. Ἡ παπαδιά, ἣτις ἤγγιζεν ἤδη τὸ πεντηκοστὸν καὶ τὸν εἶχε μόνον καὶ ὑστερόγονον κατόπιν τεσσάρων ἐπιζώντων κορασιῶν, ὧν αἱ δύο πρῶται ἦσαν ὑπανδρευμένα ἤδη, εἶχε τάξει, ἂν ἐγλίτωνε τὸ ἀγόρι τῆς, νὰ ὑπάγῃ τοῦ χρόνου νὰ λειτουργήσῃ τὸν Χριστόν.

Τὸ ἐνεθυμεῖτο καὶ τὸ ἐσυλλογίζετο πρὸ ἡμερῶν καὶ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ὀμιλίας τοῦ παπᾶ αὐτὸ μόνον ἐσκέπτετο. Ἄλλ' ἔβλεπεν, ὅτι

ἐφέτος θὰ ἦτο δυσκολώτατον, φοβερὸν, ἀνήκουστον τόλμημα, ἔνεκα τοῦ βαρέος χειμῶνος καὶ ἐφρόνει, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἦτο συγγνώμων καὶ θὰ παρεχώρει νέαν προθεσμίαν.

Ἐν τούτοις, γνωρίζουσα τὴν συνήθη τακτικὴν τοῦ παπαῦ, ἀπεφάσισεν ἐνδομύχως νὰ μὴν ἀντιλέξη. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο; ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι ἡρωικώτερον καὶ εἰς πολλοὺς ἀπίστευτον: ὅπου ἀποφασίση νὰ ὑπάγη ὁ παπᾶς, νὰ ὑπάγη καὶ αὐτὴ μαζί του.

Ἦτο γυνὴ δειλοτάτη, ἀλλὰ μόνον ἐνὸς ἑορταστικοῦ μακρὰν τοῦ παπαῦ. Ὅταν ἦτο πλησίον τοῦ παπαῦ τῆς, ἐλάμβανε θάρρος, ἡ καρδιά τῆς ἐξεσταίνετο καὶ δὲν ἐφοβεῖτο τοὺς κινδύνους. Ἐὰν τυχὸν ἀνεχώρει ὁ παπᾶς χωρὶς αὐτὴν, νὰ ὑπάγη εἰς τὸ Κάστρον, ἡ καρδούλα τῆς θὰ ἔτρεμεν ὡς τὸ πουλάκι τὸ κυνηγημένον. Ἄλλ' ἐὰν τὴν ἔπαιρνε μαζί του, θὰ ἦτο ἡσυχωτάτη...

— Πανάγο, εἶπεν ὁ παπᾶς στραφεὶς πρὸς τὸν γείτονα τὸν μαραγκόν, εὐρὼν εὐσχημον τρόπον νὰ τὸν ἀποπέμψῃ, δὲν πᾶς νάχῃς τὴν εὐχή, νὰ πῆς τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ νάρθη ἀπὸ δῶ, τότε θέλω νὰ τοῦ πῶ;...

Ἦτο Πανάγος ὁ μαραγκὸς ἠγέρθη ὑψηλός, μεγαλόσωμος καὶ ὀλίγον κυρτός.

— Πηγαίνω, παπά, εἶπε. Θέλω κι ἐγὼ νὰ πάω νὰ ἰδῶ μὴν μούχη τίποτα ἢ Παναγαίνα, γιὰ νὰ φᾶμ' ἀπόψε.

— Πήγαινε νὰ τοῦ πῆς πρῶτα κι ὕστερά γυρίζεις καὶ τρῶτε.

— Ἡ εὐχή σας. Καληνύχτα, παπαδιά!

Κι ἐξῆλθε.

— Τί λέει, θὰ πῶ, εἶπεν ἡ θειὰ τὸ Μαλαμῶ, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Παναγίου, θὰ πᾶς στὸ Κάστρο, παπά;

— Νὰ ἰδοῦμε, τί θὰ μᾶς πῆ κι ὁ μπαρμπα Στεφανῆς.

— Ἐγὼ ἕνας εἶμαι, εἶπεν ἡ θειὰ Μαλαμῶ. Ἄν θὰ πᾶς, ἔρχομαι.

— Κι ἐγὼ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

— Σιωπᾶτε! ἀκόμα δὲν ἀποφασίσαμε τίποτε, εἶπεν ὁ παπᾶς. Νὰ ἰδοῦμε τί θὰ μᾶς πῆ κι ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς.

Βῆμα ἤκουσθη εἰς τὸν πρόδρομον. Ἦνοιχθη ἡ θύρα καὶ εἰσῆλθεν ὁ μπαρμπα Στεφανῆς, ὑψηλός, στιβαρός, σχεδὸν ἑξήκοντοῦτης, μὲ παχὺν φαιὸν μύστακα, φορῶν πλεκτὸν κοῦκον καὶ

καμιζόλαν* μαλλίνην βαθυκύανον, με ζωνάρι κόκκινον δύο πιθαμές πλατύ. Κατόπιν τούτου ἐφάνη καὶ ἄλλη μορφή, ὀρθή, ἱσταμένη παρὰ τὴν θύραν. Ἦτο ὁ Πανάγος ὁ μαραγκός, ὅστις, ἂν καὶ εἶχεν ἀφήσει τὴν καλὴν νύχτα εἰπών, ὅτι θὰ μετέβαινεν οἴκαδε νὰ δειπνήσῃ, οὐχ ἦττον, κεντηθείσης, φαίνεται, τῆς περιεργείας του, νὰ μάθῃ τί τὸν ἤθελαν τὸν μπαρμπα-Στεφανή, ἀνέβῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ παπᾶ.

—Καπετὰν Στεφανή, εἶπεν ὁ ἱερεὺς, τί λές, μὲ αὐτὸν τὸν καιρὸν μπορεῖ κανεὶς νὰ πάῃ στοὺς Κάστρο με τὴ βάρκα;

—Μὲ τὴ βάρκα;... στοὺς Κάστρο; ἠκούσθη ἀπὸ τῆς θύρας ὡς καινὴ τις πρωθύστερος καὶ ἀνάστροφος ἐρωτηματικὴ ἤχῳ.

Ἦτο ὁ μαστρο-Πανάγος ὁ μαραγκός, με τὴν κεφαλὴν προέχουσαν ὡς τὸ ἀνώφλιον, με τὴν μίαν πλευρὰν οἶονεὶ κολλημένην ἐπὶ τοῦ παραστάτου.

Ἄλλ' ὁ μπαρμπα-Στεφανής, μόλις ἤκουσε τὴν ἐρώτησιν τοῦ ἱερέως καὶ χωρὶς νὰ σκεφθῆ πλέον τοῦ δευτερολέπτου, με τὴν χονδρὴν, ταχεῖαν καὶ μπερδεμένην προφορὰν του ἀνέκραξε:

—Μπράβο, μπράβο! Ἄκους, ἀκούς! Στὸ Κάστρο; μετὰ χαρᾶς! ὄρεξη νάχῃς, παπά!

—Νὰ ἄνθρωπος! εἶπεν ὁ παπάς. Ἔτσι σὲ θέλω, Στεφανή! Τί λές, εἶναι κίνδυνος;

—Κίνδυνος, λέει; Καθόλου! Ἐγὼ σὰς παίρνω ἀπάνω μου, παπά. Μονάχα πὼς μπορεῖ νὰ κρυώσετε, τίποτα ἄλλο. Θαρθῆ κι ἡ παπαδιά, θαρθῆ κι ἄλλος κόσμος, πολὺς κόσμος; Ἡ βάρκα εἶναι μεγάλῃ, κατάλαβες, παίρνει καὶ τριάντα νομάτους καὶ σαράντα νομάτους καὶ μὲ ὅλες τὶς κομπάνιες σας, με τὰ πράματά σας. Κι ἡ φουρτούνα, τώρα, κατάλαβες, ὅσο πάει καὶ πέφτει. Ταχιά θάχωμε καλοσύνη, μπουνάτσα*, κάλμα. Ὅλο καὶ καλοσυνεύει, νὰ, τώρα καλοσύνεψε!

Ὡς διὰ νὰ ψεύσῃ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ γέροντος πορθμέως, ὀξὺς συριγμὸς παγεροῦ βορρᾶ ἠκούσθη σείων τὰ δένδρα τοῦ κήπου καὶ τοὺς ξυλοτοίχους τοῦ μαγειρείου ἐπὶ τοῦ σκεπαστοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας, αἱ ὕελοι δὲ καὶ τὰ παράθυρα ἀπήντησαν διὰ γοεροῦ στεναγμοῦ.

—Νά! ἀκούς; καλοσύνεψε! εἶπε καγχάζων θριαμβευτικῶς ὁ μαστρο-Πανάγος.

—Σιώπα ἐσύ, δὲν ξέρεις ἐσύ, ἀνέκραξεν ὁ Στεφανῆς. Ἐσύ ξέρεις νὰ πελεκᾷς στραβόξυλα καὶ νὰ καρφώνης μαδέρια*. Αὐτὴ εἶναι ἡ στερνὴ δύναμη τῆς φουρτούνας, εἶναι ἀέρας ποῦ ψυχομαχάει. Αὐριο θὰ μαλακώσῃ ὁ καιρὸς, σᾶς λέω ἐγώ.

—Καὶ σὰν τότε γυρίση στὸ μαῖστρο; ἐπέμεινεν ὁ μαραγκός.

—Καὶ χωρὶς νὰ τότε γυρίση στὸ μαῖστρο, ἐγὼ σοῦ λέω, πὼς ἀπ' τὴν Κεχριά κι ἐκεῖ θεὸς νάχουμε θαλασσίτσα, εἶπε τρίβων τὰς χεῖρας ὁ Στεφανῆς. Αὐτὰ εἶναι ἀποθαλασσιές* καὶ δὲ λείπουν, κατάλαβες; Μὰ δὲ μᾶς πειράζῃ ἐμᾶς αὐτό. Ἐγὼ σᾶς παίρνω ἀπάνω μ', ὁ Στεφανῆς σᾶς παίρνει ἀπάν' τ'!...

Ἔμειναν σύμφωνοι νὰ ἔλθῃ ὁ λεμβουῦχος νὰ τοὺς δώσῃ εἰδησιν εἰς τὰς τρεῖς, διὰ νὰ ἐτοιμασθοῦν καὶ εἰς τὰς τέσσαρας νὰ ἐκκινήσωσιν. Ὁ παπα-Φραγκούλης διέταξε νὰ τεθῶσιν εἰς σάκους αἱ προσφοραὶ, ὅσας εἶχε, καὶ τινὰ δίπυρα* καὶ εἰς δύο μεγάλα κλειδοπινάκια* ἔθεσαν ἔλαιας καὶ χαβιάρι. Ἐγέμισε δύο ἐπταοκάδους φλάσκας μὲ οἶνον ἀπὸ τὴν ἐσοδείαν του. Ἐτύλιξεν εἰς χαρτῖα δύο ἢ τρία ξηροκτάποδα καὶ ἐν μικρὸν κυτίον τὸ ἐγέμισεν ἰσχάδας καὶ μεγαλόρρογας σταφίδας. Τὰ δύο παπαδοκόριτσα, μὲ τὰ παράπονα καὶ τοὺς γογγυσμούς της ἢ μία, μὲ τοὺς κρυφίους γέλωτας καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς συμμετοχῆς τοῦ ταξιδίου ἢ ἄλλῃ, ἔβρασαν ὅσα αὐτὰ εἶχαν, ἕως τέσσαρας δωδεκάδας καὶ τὰ ἔθεσαν ἐντὸς καλαθίου, τὸ ὁποῖον ἀπεγέμισαν εἶτα μὲ δύο πρόσφορα τυλιγμένα εἰς ὀθόνας μὲ κηρία καὶ μὲ λίβανον.

Ὅλας ταύτας τὰς προμηθείας ἔκαμνεν ὁ παπὰς προβλεπτικῶς διὰ τοὺς ἀποκλεισθέντας εἰς τὸ βουνὸν ἀπὸ τὴν χιόνα, περὶ ὧν ἔγινε λόγος ἐν ἀρχῇ, καθὼς καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ προσκυνητάς, καθόσον ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ θυμώσῃ καὶ πάλιν ὁ καιρὸς καὶ νὰ τοὺς κλείσῃ ὁ χειμὼν εἰς τὸ Κάστρον, ἂν ἐν τοσοῦτῳ ἔμελλον νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ Κάστρον, σῶοι καὶ ὑγιεῖς.

Πρὶν κατακλιθῆναι, ὁ παπα-Φραγκούλης ἔστειλε μῆνυμα εἰς τὸν συνεφημέριόν του, τὸν παπ' Ἀλέξην, ὅστις ἄλλως ἦτο καὶ ὁ ἐφημέριος τῆς ἑβδομάδος, ὅτι δὲν θὰ ἦτο συλλειτουργὸς τὴν ἐπιούσαν, παραμονὴν τῶν Χριστουμένων ἐν τῷ ἐνοριακῷ ναῷ.

καθόσον ἀπεφάσισε σὺν Θεῷ νὰ ὑπάγη νὰ λειτουργήσῃ τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ Κάστρον.

Εἶχαν πάρει εἶδησιν ἀφ' ἐσπέρας δύο τρεῖς ἐνορίτισσαι, γειτόνισσαι τοῦ παπαῦ, διότι ὁ Πανάγος ἐξελθὼν ἀνεκοίνωσε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν γυναῖκα του καὶ αὐτὴ τὸ διηγήθη εἰς τὰς γειτονίσσας. Ἐπίσης καὶ ἡ Μαλαμῶ ἐστάλη νὰ φέρῃ εἶδησιν εἰς τὸν κύρ Ἀλεξανδρὴν, τὸν ψάλτην, μεθ' ὃ ἐξεληθούσα ἔσπευσε νὰ προσηλυτίσῃ δύο ἢ τρεῖς πανηγυριστὰς καὶ ἄλλας τόσας προσκυνητριάς.

Ὅταν ἐμελλαν ν' ἀποβιβασθῶσιν, εὐρέθησαν δεκαπέντε ἄτομα.

Ἦταν ὁ παπα-Φραγκούλης μετὰ τῆς παπαδιᾶς, τῆς Βασῶς καὶ τοῦ Σπύρου, ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς μετὰ τοῦ δεκαεπταετοῦς υἱοῦ, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ναύτης του, ἡ θειά Μαλαμῶ, ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ὁ ψάλτης, τρεῖς ἄλλοι πανηγυρισταὶ καὶ τέσσαρες προσκυνήτριαι. Τὴν τελευταίαν στιγμὴν προσετέθη καὶ δέκατος ἕκτος. Οὗτος ἦτο ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀργύρη, τοῦ ἀποκλεισμένου ἀπὸ τὰς χιόνας, ἦλθεν εἰς τὴν ἀποβάθραν μὲ σάκον πλήρη τροφίμων καὶ μὲ ἄλλα τινὰ ἐφόδια διὰ τὴν ἐκδρομὴν. Ἰδὼν αὐτὸν ὁ ἱερεὺς:

—Πῶς τὸ ἔμαθες Βασίλη; τοῦ λέγει.

—Τὸ ἔμαθα, παπά, ἀπ' τὸ μαστρο-Πανάγο τὸ μαραγκό.

—Τί ὥρα καὶ ποῦ τὸν εἶδες;

—Κατὰ τὰς δέκα τὸν ἤϊρα. Εἶχε φάει ψωμί καὶ βγῆκε.

Ἔλεγε, πῶς ἀποφασίσατε νὰ πάτε στὸ Κάστρο καὶ σὰς ἐκτάκρινε γιὰ τὴν τόλμη. Μὰ ἐγὼ τὸ χάρηκα, γιατί ἀνησυχῶ γιὰ κεῖνον τὸν ἀδελφόν μου, καὶ θέλω ναρθῶ μαζί σας, ἂν μὲ παίρνετε.

—Ἄς εἶναι, καλῶς ναρθῆς, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ἐξέπλευσαν. Ἐστράφησαν πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν τοῦ λιμένος, ἔβαλαν πλώρη τὸ ἀκρωτήριον Καλαμάκι. Ὁ ἄνεμος ἦτο βοηθητικὸς καὶ ὁ πλοῦς εὐλοῖωνος ἤρχιζε.

Ἐκαμψαν τὸ Καλαμάκι καὶ ἀκόμη δὲν εἶχε χαράξει. Ἦρξισε μόλις νὰ γλυκοχαράξῃ πέραν τῆς ἀγκάλης τοῦ Πλατανιά. Ἐφεξαν εἰς τὸν Στρουφλιά, ἀντικρὺ τοῦ τερπνοῦ δάσους τῶν

πιτύων, ἐξ οὗ ἡ θέσις ὀνομάζεται Κουκουναριές. Τότε οἱ ἐπιβάται εἶδον ἀλλήλους ὑπὸ τὸ πρῶτον λυκόφως τῆς ἡμέρας, ὡς νὰ ἔβλεπαν ἀλλήλους πρῶτην φοράν. Πρόσωπα ὠχρὰ καὶ χεῖλη μελανὰ, ρῖνες ἐρυθραὶ καὶ χεῖρες κοκαλιασμέναι. Ἡ θεία Μαλαμῶ εἶχεν ἀποκοιμηθῆ δις ἤδη ὑπὸ τὴν πρύμνην, ὅπου ἔσκεπε τὸ πρόσωπόν της μὲ τὴν μαύρην μανδήλαν ὡς τὴν ρῖνα, μὲ τὴν ρῖνα σχεδὸν ὡς τὰ γόνατα. Ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς εἶχε πάρει δύο τροπάρια παραπλευρῶς αὐτῆς, ὄνειρευόμενος, ὅτι ἦτο ἀκόμη εἰς τὴν κλίνην του καὶ ἀπορῶν πῶς αὐτὴ ἐκινεῖτο εὐρύθμως ὡς βρεφικὸν λίκνον. Ὁ υἱὸς τοῦ παπαῦ ὁ Σπύρος ἔκαμνε συχνές μετάνοιες καὶ ὄσον αἷμα εἶχεν, εἶχε συρρεύσει ὄλον εἰς τὴν ρῖνα του, ἥτις ἦτο καὶ τὸ μόνον ὄρατὸν μέλος τοῦ σώματός του. Ἡ παπαδιά ἐν τῇ εὐσεβεῖ φιλοστοργίᾳ της εἶχε κρίνει, ὅτι ὤφειλε νὰ τὸν πάρῃ μαζί, ἀφοῦ δι' αὐτὸν ἦτο τὸ τάξιμον. Τὸν ἀπέσπασεν ἀποτόμως τῆς κλίνης, τὸν ἔνιψε καὶ τὸν ἐνέδυσσε μὲ διπλὰ ὑποκάμισα, δύο φανέλες, χονδρὸν μάλλινον γελέκιον, διπλοῦν σακάκι κι ἐπανωφόρι, καὶ περιετύλιξε τὸν λαιμὸν μὲ χνοῶδες ὀλομάλλινον μανδήλιον, ποικιλόχρουν καὶ ραβδωτὸν, μακρὸν καταπίπτον ἐπὶ τὸ στέρνον καὶ τὰ νῶτα. Τώρα παρὰ τὴν πρύμνην ἀριστερόθεν τοῦ παπαῦ καθημένη, ἀριστερά της εἶχε τὸν Σπύρον, καὶ ζητοῦσα αὐτομάτως νὰ ψηλαφήσῃ τοὺς βραχίονας καὶ τὸ στήθος δὲν εὗρισκε σχεδὸν σάρκα ὑπὸ τὴν βαρεῖαν σκευὴν, δι' ἧς εἶχε περιχαράκῳσι τὸν υἱὸν της.

Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν Κεχρεάν, συνέβη ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ μὲν Πανάγος προέλεγεν, ὁ δὲ Στεφανῆς δὲν ἠγνόει καὶ ὁ παπα-Φραγκούλης προέβλεπεν. Εἴτε τροπὴ εἰς τὸν μαῖστρον ἦτο, εἴτε ἀποθαλασσιὰ* καὶ «μπουκάρισμα* τοῦ κόρφου», τὰ κύματα ἤρχισαν νὰ ὀγκοῦνται κατὰ πρῶραν τοῦ μικροῦ σκάφους καὶ ἡ βάρκα μὲ τὸ λευκὸν πανίον της καὶ μὲ τὸν φλόκον καὶ τὴν ἀντένα της, ἤρχισε νὰ σκιρτᾷ ἐπὶ τῶν κυμάτων, ὁμοία μὲ Ἑλληνοαλβανὸν χορεύοντα ἥρωικῶς χορούς, μὲ τὸν λευκὸν χιτῶνα ἀνεμίζοντα, μὲ τὸν ἕνα βραχίονα τριγωνοειδῆ εἰς τὴν μέσην, μὲ τὸν ἄλλον ὑψιτενῆ καὶ παίζοντα τὰ δάκτυλα. Αἱ γυναῖκες ἤρχισαν νὰ δειλιῶσιν. Ἡ θεία Μαλαμῶ ἠρώτα τὸν παπά, ἂν δὲν ἦτο καλὸν ν' ἀποβιβασθῶσι καὶ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Κεχρεάν νὰ λειτουργήσωσιν, ὅπως ἐορτάσωσιν ἐκεῖ τὰ Χριστού-

γεννα. Ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ζαλισθεὶς ἐζάρωσεν εἰς μίαν γωνίαν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιβάται μεγάλως ἀνησυχοῦν. Μόνον δύο ἄνδρες δὲν ἐδειλίασαν, ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ ὁ παπα-Φραγκούλης.

Εἰς τῶν ἐπιβατῶν ἐπρότεινε ν' ἀράξωσι προσωρινῶς εἰς τὴν Κεχρεάν, ἕως ὅτου κοπάσῃ ὁ ἄνεμος. Ὁ Στεφανῆς καὶ ὁ ἱερεὺς συνεννοοῦντο διὰ νευμάτων. Ἀπειχόν ἀκόμη ἀπὸ τὸ Κάστρον ὑπὲρ τὰ τρία μίλια. Δύο μέσα ἠδύναντο νὰ δοκιμάσωσιν, ἂν τὰ εὔρισκαν τελεσφόρα, ἢ νὰ συστειλωσι τὰ ἱστία καὶ νὰ προχωρήσωσι μὲ τὰς κώπας, καταφρονοῦντες τὸν ἀφόρητον διὰ τὰς γυναῖκας μάλιστα σάλον, περιβρεχόμενοι ἀπὸ τὰ θραυόμενα καὶ εἰσπηδῶντα εἰς τὸ σκάφος κύματα, ριγοῦντες καὶ δεινῶς πάσχοντες, ἢ ν' ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ νὰ δοκιμάσωσιν, ἂν θὰ εὔρισκον δρομίσκον τινά, ὄχι πολὺ πλακωμένον ἀπὸ τὴν χιόνα, ὥστε νὰ εἶναι βατὸς εἰς ἀνθρώπους. Πτυάρια καὶ ἀξίνας δυὸ τρεῖς εἶχε πάρει μαζί του ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς, προβλέπων, ὅτι ἴσως θὰ ἐχρησίμευον, διὰ ν' ἀνοίξῃ δρόμον πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀποκλεισμένου ἀδελφοῦ του. Ὁ παπὰ-Φραγκούλης ἀπεφάνθη, ὅτι ἀφοῦ ἐξ ἅπαντος θὰ ἐνύχτωναν, κάλλιον θὰ ἦτο νὰ δοκιμάσωσιν τὸ πρῶτον, διότι κέρδος θὰ ἦτο, εἶπεν, ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσι διὰ θαλάσσης καὶ ὕστερον θὰ εἶχον καιρὸν νὰ καταφύγωσι καὶ εἰς τὴν δευτέραν μέθοδον.

Ἦδη ὁ ἥλιος ἐπιφανεὶς ἀκόμη μίαν φοράν, ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν. Ἦτο τρίτη καὶ ἡμίσεια ὥρα. Καὶ ὁ ἥλιος ἐχαμήλωνεν, ἐχαμήλωνε. Καὶ ἡ βαρκούλα τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ μετὰ τὸ ἀνθρώπινον φορτίον της, ἐχόρευεν, ἐχόρευεν ἐπάνω εἰς τὸ κύμα, πότε ἀνερχομένη εἰς ὑγρὰ ὄρη, πότε κατερχομένη εἰς ρευστὰς κοιλάδας, νῦν μὲν εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ καταποντισθῇ εἰς τὴν ἄβυσσον, νῦν δὲ ἐτοιμὴ νὰ κατασυντριβῇ κατὰ τῆς κρημνώδους ἀκτῆς. Καὶ ὁ ἱερεὺς ἔλεγε μέσα του τὴν Παράκλησιν ὄλην.

Τέλος ἤρχισε νὰ σκοτεινιάζῃ. Ἐνύκτωσεν ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, καθ' ἣν θὰ ἔβλεπον ἀντικρὺ τὸ Κάστρον, οὐδ' ἀπειχόν τώρα δύο ἀκόμη μίλια. Νέφη συσσωρευμένα πρὸς ἀνατολὰς ἠμπόδιζον νὰ φανῇ τὸ παρήγορον φέγγος τῆς σελήνης. Ἀλλ' ὁ ἄνεμος, ἀντὶ νὰ πέσῃ, ἐδυναμώνε καὶ ἀγρίευε καὶ ἐθέριε

καὶ ὁ πλοῦς κατέστη ἀδύνατος τοῦ λοιποῦ. Δὲν ἔβλεπον οὔτε ἔμπρὸς οὔτε δεξιὰ τίποτε, εἰμὴ δύο ὄγκους φαιούς, ἀμαυρούς. Εὐτυχῶς ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς ἐγνώριζε καλὰ τὸ μέρος.

—Ἐδῶ, ἐδῶ εἶν' ἕνα λιμανάκι, παπά.

—Θυμᾶσαι καλά, Στεφανῆ;

—Ὅπως ξέρεις ἡ ἀγιωσύνη σου τὰ γράμματα τῆς ἐκκλησίας ἀπ' ὄξου, παπά, ἔτσι κι ἐγὼ τὰ ξέρω ἀπ' ὄξου ὅλα τὰ λιμανάκια, τοὺς κάβους καὶ τίς ἀμμουδιές καὶ ξέρες.

Καὶ προσήγγισαν μὲ πολὺν κόπον καὶ ἀγῶνα καὶ βάσανον, βρεγμένοι, θαλασσοπνιγμένοι, μισοπαγωμένοι.

Ἐπῆρχεν ἐν θαλάσσιον μάρμαρον, ὡς φυσικὴ ἀποβάθρα, πότε καλυπτόμενον ἀπὸ τὸ κῦμα, πότε ἀνέχον ὑπεράνω τῆς θαλάσσης. Τὴν φορὰν ταύτην τὸ ἐκάλυπτε καὶ δὲν τὸ ἐκάλυπτε τὸ κῦμα. Ἐπλησίασαν καὶ ἠσθάνθησαν πάραυτα τὸ εὐάρεστον αἶσθημα τῆς παύσεως τοῦ σάλου καὶ τῆς προσεγγίσεως εἰς σκεπαστὸν καὶ εὐλίμενον μέρος.

—Πάντα κατευόδιο ! εἶπε ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς, ὅστις τότε ἐξεζαλίσθη κι ἐστάθη εἰς τοὺς πόδας του.

Ἐπήδησαν ἔξω· ἐξεφόρτωσαν τὰς ἀποσκευὰς καὶ ἠλάφρυναν τὴν βάρκαν. Ἀνάμεσα εἰς τὸ μάρμαρον καὶ εἰς τὴν κρημνώδη ἀκτὴν ἐσχηματίζετο μικρὰ ἀμμουδιά, ὅση θὰ ἤρκει, διὰ νὰ σύρῃ ἀλιεὺς τὴν ψαροπούλαν του, γυρμένην ἐπὶ τὴν μίαν πλευρὰν ἐπὶ τῆς ἄμμου καὶ νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν νὰ κοιμηθῇ θεωρῶν τοὺς ἀστέρας.

—Τώρα νὰ σύρωμε τὴ βάρκα, παπά, εἶπεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς, κι ὕστερα οἱ ἄνδρες νὰ φορτωθοῦνε ὅλα τὰ πράγματα καὶ ν' ἀρχίσωμε σιγὰ σιγὰ ν' ἀνεβαινώμε. Ἄς πάρουν κι οἱ γυναῖκες ὅ,τι μποροῦν.

Ἐσυραν τὴν λέμβον. Ἦναψαν τὰ δύο φανάρια ποῦ εἶχαν. Ὁ Βασίλης ἔλαβε τὰ πτυάρια καὶ τὰς ἀξίνας του καὶ ἀπομακρυνθεὶς προσωρινῶς ἤρχισε νὰ κατοπτεύῃ ποῦ θὰ εὔρισκε μονοπάτι ὄχι πολὺ πατημένον ἀπὸ τὴν χιόνα, ὥστε νὰ δύνανται ἄνθρωποι νὰ βαδίσωσιν. Ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς τὸ Κάστρον, τὸ ὁποῖον διεκρίνετο ὡς πελώριος ἀμαυρὸς ὄγκος ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν, ἡ ὁδὸς δὲν θὰ ἦτο πλέον τῆς ὥρας, ἀλλ' εἰς ἣν κατὰ-

στασιν ἦτο τώρα ὁ δρόμος ἀπὸ τὰς χιόνας, τίς οἶδεν, ἂν θὰ ἤρκει καὶ τὸ τριπλάσιον τοῦ χρόνου, ὅπως φθάσωσιν. Ἐδείπνησαν ὅλοι ἐπὶ ποδὸς μὲ δίπυρα καὶ μὲ ἐλαίας.

Ἐ Βασίλης ἐπανελθὼν ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀνεῦρε τὸ μονοπάτι, πλακωμένον πολὺ ἀπὸ τὴν χιόνα, ἀλλ' ὅτι μὲ πολὺν κόπον, ἂν προπορεύοντα: δύο ἄνθρωποι καὶ ξεχεινίζουσιν, ἐλπίζει νὰ φθάσουν εἰς τὸ Κάστρον τὸ γρηγορώτερον... ἕως τὰ μεσάνυκτα. Ἐφορτώθησαν τὰς ἀποσκευάς. Ἐ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἔλαβε τὸ ἕνα φανάρι καὶ μία τῶν γυναικῶν τὸ ἄλλο. Ἐ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς, ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ ὁ υἱὸς του ἔλαβον τὰ πτυάρια καὶ τὰς ἀξίνας καὶ προπορευόμενοι ἤρχισαν νὰ ξεχεινίζουσιν. Ἐ δρομίσκος ἀνῆρχετο ἔρπων εἰς τὸν κρημνὸν κατ' ἀρχάς, εἶτα κατήρχετο εἰς ἕν παραθαλάσσιον κοίλωμα. Ἐπάτουσαν προσεκτικῶς, ὡς νὰ ἐμετροῦσαν τὰ βήματά των.

Ἐ σελήνη εἶχεν ἀπαλλαγὴ τῶν νεφῶν καὶ προσεπάθει νὰ φέγῃ τὸν δρόμον μὲ τὸ κρυερὸν φῶς τῆς. Ἐνίστε ἔχαναν τὸ χάραγμα τοῦ δρόμου, ἀπεπλανῶντο κι εὐρίσκοντο αἴφνης ἐπὶ τῆς κορυφῆς πελωρίων βράχων κάτω τῶν ὁποίων ἄβυσσος ἦνοιγε τὸ στόμα τῆς καὶ πάλιν κατέβαινον μὲ τρεμουλιαστὰ γόνατα, κρατούμενοι ἐκ τῶν πετρῶν καὶ τῶν θάμνων.

Ἐ πλησίαζε μεσάνυκτα, ὅταν ἔφθασαν ὑπὸ τὴν γέφυραν τοῦ Κάστρου, μισοπνιγμένοι, παγωμένοι, ἄλμυροὶ ἀπὸ θάλασσαν καὶ λευκοὶ ἀπὸ χιόνα, μελανιασμένοι τὰ χεῖλη, ἀλλὰ θερμοὶ τὴν καρδίαν.

Ἐκεῖ ἐπάνω πρὶν διέλθωσι τὴν γέφυραν, ἀπὸ τὴν σιδερόπορταν τοῦ Κάστρου ἠκούσθησαν φωναί :

— Ποιοὶ εἶστε ; Ποιοὶ εἶστε ;

Καὶ ἀντήχησε βαρὺς ὁ τριγμὸς τῶν ἐσκωριασμένων στροφῶν, ὡς νὰ ἐδοκίμαζέ τις νὰ κλείσῃ ἔσωθεν τὴν σιδηρὰν πύλην. Ἐκούσθη δὲ καὶ μικρὸς κρότος, ὡς ὁ τῆς ὑψώσεως σκανδάλης τουφεκίου.

— Καλοὶ! καλοὶ! πατριῶτες! ἀπήντησεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς. Μὰ ἐσεῖς ποιοὶ εἶστε;

— Πέτε μας τὰ ὀνόματά σας.

— Ἐμεῖς εἶμαστε... ἤρχισεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς, καὶ συγχρόνως διὰ τοῦ βλέμματός ἐσυμβουλεύετο τὸν παπὰν.

—Μπά! αὐτὴ εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἀνέκραξεν ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς.

Καὶ εἶτα ἐντείννας τὴν φωνήν :

—Ἀργύρη! ἐγὼ εἶμαι!... ἐφώνασε.

—Τόσο καλύτερα... μᾶς ἔβγαλαν κι ἀπὸ ἕνα κόπο, ἐψιθύρισεν ὁ ἱερεύς.

Ἀνέβησαν εἰς τὸ Κάστρον, ὅπου συνήντησαν τὸν Ἀργύρη τῆς Μυλωνοῦς καὶ τὸν σύντροφόν του τὸν Γιάννην τὸν Νυφιώτην. Οὗτοι ἐν ὀλίγοις διηγήθησαν, πῶς τοὺς εἶχε κλείσει τὸ χιόνι ἐπάνω στὸ Στοιβωτό, ὅπου ἐτρέπωσαν δύο νύκτας εἰς μίαν σπηλιάν, καὶ πῶς τὴν προχθές, ἤτοι εἰς τὰς 22 τοῦ μηνός, ἐλθόντες τοὺς ἀπελευθέρωσαν ἐκεῖθεν, ἐκτοπίσαντες μεγάλους ὄγκους χιόνος, δύο αἰγοβοσκοί, ὁ Γιαλῆς ὁ Κόνιζας καὶ ὁ Γιώργης ὁ Μπάντας, οἵτινες καὶ εὕρισκοντο τὴν στιγμήν ταύτην μὲ ὄλον τὸ αἰπόλιόν των εἰς τὸ φρούριον.

Τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπερ ἀλλαχοῦ περιεγράψαμεν¹, ἦτο γιγαντιαῖος βράχος φυτρωμένος ἐκεῖ παρὰ τὸ πέλαγος, προεκβολὴ τῆς γῆς πρὸς τὸν πόντον, ὡς νὰ ἔδειχνεν ἡ ξηρὰ τὸν γρόνθον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ τὴν προεκάλει: φοβερὸς μονοκόμματος γρανίτης ἀλίκτυπος*, ὅπου γλαυκὲς καὶ λάροι ἦριζον περὶ κατοχῆς, διαφιλονεικοῦντες, ποῦ ἀρχίζει ἡ κυριότης τοῦ ἐνός καὶ ποῦ σταματᾷ ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἄλλου. Προσφιλῆς σκοπὸς τοῦ Βορρᾶ καὶ τῶν γειτόνων του, τοῦ Καικίου* καὶ τοῦ Ἀργέστου*, ὧν τὸ στάδιον εὐρὺ ἐκτείνεται ἀνὰ μέσον τῆς Χαλκιδικῆς, τοῦ Θερμαϊκοῦ, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πηλίου μεμονωμένος ὑψιτενῆς βράχος, ἐφ' οὗ οἱ κάτοικοι ἐξ ἀνάγκης εἶχαν κλεισθῆ διὰ φύλαξιν κατὰ τῶν πειρατῶν καὶ τῶν βαρβάρων, ἐγκαταλιπόντες αὐτὸν ἔρημον μετὰ τὸ 1821, ὅτε ἐκτίσθη ἡ σημερινὴ μεσημβρινὴ πολίχνη.

Μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐσώζοντο ἀκόμη οἰκίαι τινὲς μὲ

1. Λεπτομερέστερα περιγράφει τὸ Κάστρον, τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν τῆς Σκιαθοῦ, ὁ Παπαδιαμάντης εἰς τὸ διήγημά του «Φτωχὸς Ἅγιος». (Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα διὰ τὴν ΣΤ' τάξιν τῶν Γυμνασίων παλαιοῦ τύπου, σελ. 15-33). [Μ.Χ.Ο.]

τάς στέγας καί τὰ πατώματά των ἐντός τοῦ φρουρίου, ἀλλά τελευταῖον, ὁ ὄκνος τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ νὰ ἐπισκέπτονται τὸ Κάστρον συχνότερα, εἶχε καταστήσει ἐρειπίων σωρὸν τὸ Κάστρον. Ἐντεῦθεν ἀμελήσαντες καὶ οἱ ἐφημέριοι τῆς σημερινῆς πολίχνης, ἄφηναν ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ἀλειτούργητον τὸν ναὸν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς.

Ὁ ναὸς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἦτο ἡ παλαιὰ μητρόπολις τοῦ φρουρίου. Ὁ ναῖσκος, πρὸ ἑκατονταετηρίδων κτισθεὶς, ἴστατο ἀκόμη εὐπρεπῆς καὶ ὄχι πολὺ ἐφθαρμένος. Ὁ παπα-Φραγκούλης καὶ ἡ συνοδεία του φθάσαντες εἰσηλθόν τέλος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ καρδιά των ἠσθάνθη θάλλπος καὶ γλυκύτητα ἄφατον. Ὁ ἱερεὺς ἐψιθύρισε μετ' ἑνδομύχου συγκινήσεως τὸ «Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου» κι ἡ θεῖα Μαλαμῶ ἔδεσε μέγα σάρωθρον ἐκ στοιβῶν* καὶ χαμοκλάδων καὶ ἤρχισε νὰ σαρώνῃ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, ἐνῶ αἱ γυναῖκες αἱ ἄλλαι ἦνᾶπτον ἐπιμελῶς τὰ κανδήλια καὶ ἦναψαν μέγα πλῆθος κηρίων εἰς δύο μανουάλια καὶ παρεσκεύασαν μεγάλην πυρὰν με ξηρὰ ξύλα καὶ κλάδους εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ, ὅπου ἐσχηματίζετο μακρὸν στένωμα παράλληλον τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου, κλειόμενον ὑπὸ σωζομένου ὀρθοῦ τοιχίου γείτονος οἰκοδομῆς κι ἐγέμισαν ἄνθρακας τὸ μέγα πύραυνον, τὸ σωζόμενον ἐντός τοῦ ἱεροῦ βήματος, κι ἔθεσαν τὸ πύραυνον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, ρίψασαι ἄφθονον λίβανον εἰς τοὺς ἄνθρακας. Καὶ ὠσφράνθη Κύριος ὁ Θεὸς ὄσμήν εὐωδίας.

Ἐλαμψε δὲ τότε ὁ ναὸς ὄλος καὶ ἤστραψεν ἐπάνω εἰς τὸν θόλον ὁ Παντοκράτωρ με τὴν μεγάλην κι ἐπιβλητικὴν μορφήν καὶ ἠκτινοβόλησε τὸ ἐπίχρυσον καὶ λεπτοουργημένον με μυρίας γλυφὰς τέμπλον, με τὰς περικαλλεῖς τῆς ἀρίστης βυζαντινῆς τέχνης εἰκόνας του, με τὴν μεγάλην εἰκόνα τῆς Γεννήσεως, ὅπου «Παρθένος καθέζεται τὰ Χερουβεὶμ μιμουμένη», ὅπου θεσπεσίως μαρμαίρουσιν αἱ μορφαὶ τοῦ θείου Βρέφους καὶ τῆς ἀμώμου Λεχοῦς, ὅπου ζωνταναὶ παρίστανται αἱ ὄψεις τῶν ἀγγέλων, τῶν μάγων καὶ τῶν ποιμένων, ὅπου νομίζει τις, ὅτι στίλβει ὁ χρυσός, εὐωδιάζει ὁ λίβανος καὶ βαλσαμώνει ἡ σμύρνα καὶ ὅπου φαντάζεται τις ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ὅτι ἀκούει τὸ «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ!»

Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ Κάστρον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, τόσον θάλλπος ἐθώπευσε τὴν ψυχὴν των, ὥστε ἂν καὶ ἦσαν κατάκοποι καὶ ἐνύσταζόν τινες αὐτῶν, ἤσθάνθησαν τόσον τὴν χαρὰν τοῦ νὰ ζῶσι καὶ τοῦ νὰ ἔχῃσι φθάσει αἰσίως εἰς τὸ τέλος τῆς πορείας των, εἰς τὸν ναὸν τοῦ κυρίου, ὥστε τοὺς ἔφυγε πᾶσα νύστα καὶ πᾶσα κόπωσις. Οἱ αἰπόλοι, εὐρόντες ἐνασχόλησιν καὶ πρόφασιν, ὅπως καπνίζωσι καθήμενοι καὶ ἐνίοτε ὅπως ἐξαπλώνωνται καὶ κλέπτωσιν ἀπὸ κανένα ὕπνον τυλιγμένοι μὲ τίς κάπες των παρὰ τὸ πῦρ, εἶχον ἀνάψει ἔξω δύο πυρσούς, τὸν ἕνα ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος, τὸν ἄλλον πρὸς τὸ βόρειον μέρος.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἡ θερμότης ἦτο λίαν εὐάρεστος τῇ βοήθειᾳ τῶν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν πυρῶν. Καὶ εἶχον σωρεύσει παμπόλλας δέσμας ξηρῶν ξύλων καὶ κλάδων οἱ ἐκεῖ καταφυγόντες αἰπόλοι μὲ τὰς ὀλίγας αἴγας καὶ τὰ ἐρίφιά των, ὅσα δὲν εἶχον φορήσει ἀκόμη ἀπὸ τὸν βαρὺν χειμῶνα τοῦ ἔτους ἐκείνου, οἱ τραχεῖς αἰπόλοι, οἵτινες εἶχον σώσει καὶ τοὺς δύο ὑλοτόμους ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς χιόνος. Καὶ εἶτα ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητὸν καὶ ἐψάλη ἡ λιτή τῆς μεγαλοπρεποῦς ἑορτῆς, μεθ' ἧς ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἤρχισε τὰς ἀναγνώσεις.

Αἰφνης ἠκούσθησαν φωναὶ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ. Ἐξῆλθόν τινες τῶν ἀνδρῶν νὰ ἴδωσι τί τρέχει. Ἐξῆλθε κι ἡ θεῖα Μαλαμῶ. Κι ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἔμεινε μὲ τὰ γυαλιὰ εἰς τὰ ὄμματα βλέπων πρὸς τὴν θύραν, ἀριστερά του καὶ διέκοψε τὴν ψαλμωδίαν του. Ὁ παπὰς ἔρριψε αὐστηρὸν βλέμμα πρὸς τὸν ψάλτην καὶ τὸν ἐκάρφωσεν εἰς τὴν θέσιν του.

Τὰς φωνὰς εἶχον ρίξει ὁ εἰς τῶν αἰπόλων καὶ ὁ εἰς τῶν ὑλοτόμων, οἵτινες ἔτυχον καθήμενοι παρὰ τὸν πυρσὸν ἀνατολικῶς τοῦ ναῖσκου. Διὰ τῶν φωνῶν τούτων εἶχον ἀπαντήσει εἰς τινὰς κραυγὰς ἐλθούσας ἀπ' ἀντικρῦ ἐκ τῆς θαλάσσης.

Ἐκεῖ ἐν μέσῳ τοῦ Κάστρου καὶ τῆς βραχῶδους ἀκτῆς τοῦ Κουρούπη ἐσχηματίζετο ἐπισηφελὴς ὄρμος, ὁ Μικρὸς Γιαλός. Αἱ κραυγαὶ ἤρχοντο ἀκριβῶς ἐκ τῆς γειτονίας τῶν ἀπεσπασμένων βράχων καὶ σκοπέλων ὑπὸ τὴν φοβερὰν ἀκτὴν τοῦ Κουρούπη.

Παρήλθε πολλή ώρα έως οὗ ἐννοήσωσι τί τρέχει. "Ολοσχεδόν οἱ ἐκκλησιαζόμενοι εἶχον ἐξέλθει τοῦ ναοῦ. "Εμειναν μόνοι ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐκρατεῖτο ἀκλόνητος εἰς τὸ χρέος του, φορεμένος ἤδη τὰ ἱερά ἄμφια, ἐτοιμαζόμενος νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν προσκομιδὴν καὶ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς, τὸν ὁποῖον ἐκράτει τὸ βλέμμα τοῦ ἱερέως.

"Εν τούτοις, κατ' εἰκασίαν μᾶλλον ἢ ἐκ βεβαίας πληροφορίας, ἐνόησαν, ὅτι ἐκεῖ ὑπὸ τὸ Κουρούπη εἶχε προσαράξει πλοῖον ἀπὸ τοῦ πελάγους ἐρχόμενον. Ἡ σελήνη εἶχε δύσει καὶ ὁ πυρσὸς δὲν ἔρριπτε πόρρω τὸ φῶς. "Εβλεπον ἀμυδρῶς ἐκεῖ ἀπέναντι, εἰς ἀπόστασιν μιλίου σχεδόν, ἐπὶ τοῦ μαυρισμένου ὄγκου τῶν ἀλικτύπων βράχων. ἔβλεπον σῶμά τι ἀμυδρῶς κινούμενον, μελάνωτερον τῶν βράχων. Ἀντήχουν ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτός μεγαθυνόμενα ὑπὸ τὰς ἠχούς, κραυγαὶ ἀγωνίας καὶ ταραχῆς, ὅμοιαι μὲ ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἐκχύνουσι κινδυνεύοντες ἄνθρωποι ἢ ναυαγοὶ σαστισμένοι.

Οἱ ἄνδρες ἔσπευσαν νὰ ρίψωσιν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὄσα κλαδία εἶχον πρόχειρα ἀκόμη, σχηματίζοντες ὄγκωδεστέραν τὴν φλόγα. "Αλλο μέσον βοηθείας δὲν εἶχον ταχύ.

"Εν τούτοις ὁ Στεφανῆς ὁ πορθμεὺς καὶ ὁ Μπάντας καὶ ὁ Νυφιώτης, ὁ Γιάννης καὶ ὁ Ἀργύρης καὶ ὁ ἀδελφός του ἔλαβον ἀνὰ ἓνα δαυλὸν καὶ τὰ δύο φανάρια καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθωσι τρέχοντες εἰς τὸν Μικρὸν Γιαλόν. Ἀλλ' ἐὰν ὁ κρημνώδης δρομίσκος δὲν ἦτο χιονισμένος, θὰ ἐχρειάζετο σχεδόν ἡμίσεια ὥρα, διὰ νὰ κατέλθῃ τις ἐκεῖ ἀπὸ τὸ Κάστρον καὶ τώρα ὅπου ἦτο χιονισμένος καὶ τώρα ὅπου ἦτο νύξ, τρίτη ὥρα μετὰ τὰ μεσάνυκτα, οὔτε μία ὥρα δὲν ἦρκει. Εἰς μίαν δὲ ὥραν ἠδύναντο νὰ κατασυντριβῶσι δεκάδες πλοίων καὶ νὰ πνιγῶσιν ἑκατοντάδες ἄνθρώπων.

Οὐχ ἦττον οἱ ἄξεστοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ἐκ τῆς αὐθορμήτου ἐκείνης φιλανθρωπίας, ἣτις εἶναι οἶονεῖ φυσικὴ ὁρμή, ὡς συμπάθεια τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν σάρκα καὶ εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον αἰσθημα τὸ συγκινοῦν τὴν καρδίαν μετὰ τὴν πρώτην ἔκπληξιν καὶ πρὶν προφθάσασα πνεύση ἢ παγερὰ πνοὴ τῆς φιλαυτίας καὶ ἀδιαφορίας, οἱ ἄνθρωποι, λέγω, ἐκεῖνοι ἔλαβον

τοὺς δαυλοὺς των κι ἔτρεξαν ἔξω τῆς πύλης καὶ τῆς γεφύρας καὶ ἤρχισαν νὰ τρέχωσι τὸν κατήφορον.

Οἱ λοιποὶ μείναντες ἐπάνω ἠσυχολοῦντο ν' ἀνανεῶσιν ὅλον τὴν φλόγα μὴ παύοντες νὰ ρίπτωσι ξηρὰ κλαδία εἰς τὸ πῦρ.

Παρηλθεν ὀλίγη ὥρα. Ὁ ἱερεὺς ἀργὰ ἀργὰ ἐμβῆκεν εἰς τὴν λειτουργίαν ἐλπίζων νὰ ἤρχοντο ἐν τῷ μεταξύ καὶ οἱ ἀπόντες. Ἄλλ' ἡ λειτουργία προυχώρει καὶ ψυχὴ δὲν ἐφαίνετο. Τέλος εἰς τὸ «Μετὰ φόβου Θεοῦ» ἐπέστρεψαν πρῶτοι οἱ τελευταῖοι ἐξελθόντες πρὸς ἐπισκόπησιν, εἶτα εἰσηλθεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ καταβάντες εἰς τὸν Αἰγιαλὸν καὶ μετ' αὐτὸν τρεῖς ἄγνωστοι μὲ ναυτικὰ ἐνδύματα καὶ μὲ κηρωτοὺς ἐπενδύτας. Ἐφθασαν ὅλοι ἀκριβῶς, ὅπως ἀσπασθῶσι τὰς εἰκόνας καὶ λάβωσι τὸ ἀντίδωρον.

Ἐνῶ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἀνεγίνωσκε τὸ «Εὐλογήσω τὸν Κύριον», οἱ ἄνδρες ἐξηγοῦντο ταπεινῇ τῇ φωνῇ τὰ συμβάντα. Τὸ ἐξοκεῖλαν πλοῖον ἦτο τὸ γολετὶ* τοῦ καπετὰν Κωνσταντῆ τοῦ Λημνιαραίου, αὐτοπροσώπως παρόντος ἐκεῖ. Ὁ ἴδιος, ἀνὴρ μεσηλιξ, βραχὺς τὸ σῶμα, μὲ ἀδρόν μύστακα, διηγεῖτο τὰ ἐξῆς:

Πρὸ δύο ἡμερῶν ἦτο προσωρμισμένος εἰς τὴν Δάφνην, τὸν μεσημβρινὸν ὄρμον τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀλλ' ὁ βοριάς τὸν ἐξούρισε, αἱ ἄλυσίδες τῶν ἀγκυρῶν του ἐκόπησαν ὑπὸ τῆς βίας τοῦ ἀνέμου καὶ παρεσύρθη διὰ μιᾶς δέκα μίλια μακρὰν. Μάτην προσεπάθησε μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του νὰ προσεγγίση εἰς τὸν Κωφόν, τὸν γνωστὸν ὄρμον τῆς Συκιᾶς, τοῦ μεσαίου λαιμοῦ τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπου ἅμα εἰσπλεύση τις, δὲν βλέπει πλέον πόθεν εἰσέπλευσεν, ἀλλ' ὅπου δυσκόλως εἰσπλέει τις. Ὁ ὄρμος ὁμοιάζει μὲ λίμνην μεσόγειον, μὴ ἔχουσαν ὀρατὸν στόμιον, τὸσον εἶναι ἐπισφαλῆς. Καὶ τὸ γολετὶ ξυλάρμενον μὲ ματαίας προσπαθείας παρεσύρθη ὑπὸ τῆς τρικυμίας πρὸς τὰς νήσους, ὅπου τὴν νύκτα ἐκείνην τῶν Χριστουγέννων, οἱ ἀγωνιῶντες ναυβάται εἶδον ἔξαφνα φῶς, ὡς φάρον ὀδηγοῦντα αὐτοὺς, τοὺς πυρσοὺς, οὓς εἶχον ἀνάψει ἔμπροσθεν τοῦ ναῖσκου τοῦ Χριστοῦ οἱ τραχεῖς αἰπόλοι. Ὁ πυρσοὺς ἐκεῖνος ἐφάνη πρὸς αὐτοὺς ὡς θεῖον πράγματι θαῦμα, ὡς νὰ ἐθερμαίνοντο περὶ αὐτὸν ἀγραυλοῦντες* οἱ ποιμένες ἐκεῖνοι, οἱ ἀκούσαντες τὸ

«Δόξα ἐν ὑψίστοις». Ἐπλησίασαν φερόμενοι μᾶλλον ἢ πλείοντες πρὸς τὸ μέρος τοῦτο.

Ἐφεξεν ὁ Θεὸς τὴν χαρμόσυνον ἡμέραν καὶ οἱ αἰπόλοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ σφάξωσι καὶ ψήσωσι δύο τρυφερά ἐρίφια, ἐνῶ οἱ δύο ὑλοτόμοι εἶχαν φέρει ἀπὸ τὸ βουνὸν πολλὰς δωδεκάδας κοσσύφια ἀλατισμένα καὶ ὁ Καπετὰν Κωνσταντῆς ἀνεβίβασεν ἀπὸ τὸ γολετὶ, τὸ ὁποῖον οὐδένα κίνδυνον διέτρεχεν, ὅπως ἦτο καθισμένον, ἂν δὲν ἔπνεε νότος ἀπὸ τῆς ξηρᾶς νὰ τὸ ἀπωθήσῃ πρὸς τὸ πέλαγος, ἀνεβίβασε δύο ἀσκούς γενναίου οἴνου καὶ ἔν καλᾶθιον μὲ αὐγὰ καὶ κασκαβάλι τῆς Αἴνου καὶ ἡμίσειαν δωδεκάδα ὄρνιθας καὶ μικρὸν βυτίον μὲ σκομβρία. Καὶ ἔφαγον πάντες καὶ ἠψφράνθησαν, ἑορτάσαντες τὰ Χριστοῦγεννα μετὰ σπανίας μεγαλοπρεπείας ἐπὶ τοῦ ἐρήμου ἐκεῖνου βράχου. Τὴν νύκτα ἐκοιμήθησαν ἐν μέσῳ ἀφθόνων πυρῶν, μὲ ἀρκετὰ σκεπάσματα, ὅσα καὶ οἱ ἐκ τῆς πολίχνης πανηγυρισταὶ εἶχαν φέρει μεθ' ἑαυτῶν καὶ οἱ αἰγοβοσκοὶ εἶχαν εἰς τὸ Κάστρον καὶ ὁ ἐκ Λήμνου φιλότιμος καραβοκύρης ἐκόμισεν ἀπὸ τὸ πλοῖον του.

Τὴν ἐπαύριον ὁ ἄνεμος ἐκόπασε, τὸ ψῦχος ἠλαττώθη πολὺ, καὶ ἐπωφελοῦμενοι τὴν ἀνακωχὴν τοῦ χειμῶνος ἀπεφάσισαν ν' ἀπέλθωσιν. Ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ ὁ υἱὸς του μετὰ δύο ἄλλων βοηθῶν ἐπανῆλθον εἰς τὴν μικρὰν ἄμμουδιὰν ὑπὸ τὰ Μποστάνια, καθεῖλκυσαν τὴν λέμβον, ἐπέβησαν αὐτῆς καὶ κάμψαντες τὸ Κάστρον τὴν ἔφεραν εἰς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος. Τῇ βοηθείᾳ τῆς δυνατῆς βάρκας τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ καὶ τῆς μικρᾶς φελούκας τοῦ Λημνίου κυβερνήτου, τόσοι βραχιόνες συμπονήσαντες δὲν ἐβράδυναν νὰ ξεκαθίσωσιν ἀπὸ τὴν ἄμμον τὸ γολετὶ, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε πάθει τίποτε, ἀλλ' ἐφαίνετο ὡς μαλακῶς πλαγιασμένον καὶ ἀναπαυόμενον κοτόπιν πολλῶν κόπων. Καὶ ἀποχαιρετήσαντες τοὺς αἰπόλους, ἐπεβίβασθησαν οἱ μὲν εἰς τὸ γολετὶ, οἱ δὲ εἰς τὴν βάρκαν, πότε ρυμουλκουμένην, πότε ρυμουλκοῦσαν. Μὲ ἰστία καὶ μὲ κώπας πλείοντες διὰ τῆς βορειοανατολικῆς ὁδοῦ τὴν φορὰν ταύτην, ὡς συντομωτέρας καὶ εὐπλωτέρας εἰς τὴν κάθοδον, ἔφθασαν αἰσίως εἰς τὴν πολίχνην.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Περὶ τοῦ «Ἐστί» 1892.

ΔΥΣΙΣ ΗΜΕΡΑΣ

Ὁ ἥλιος ὀλοένα κατεβαίνει, κατεβαίνει, Γέρνει, γέρνει. Πέφτει, πέφτει. Τώρα ἄστραψε εἰς ἐκεῖνο ἐκεῖ τὸ τζάμι, τώρα ἔλαμψε εἰς ἐκεῖνο κεῖ τὸ κῦμα. Κατεβαίνει, γέρνει, πέφτει, χωρίς νὰ φαίνεται κὰν ὅτι κινεῖται, δίχως ν' ἀφήνη ἴχνος, ἀνάλαφρα, σιγά. Κατεβαίνει, κατεβαίνει, γέρνει, γέρνει, πέφτει, πέφτει. Τώρα ρόδισε εἰς ἐκεῖνο ἐκεῖ τὸ πλάγι, τώρα χρύσωσε εἰς ἐκεῖνη ἐκεῖ τὴ ράχη. Κατεβαίνει, κατεβαίνει, γέρνει, γέρνει, πέφτει, πέφτει, κατέβηκε, κατέβηκε, ἔκλινε, ἐγύρισε, ἔφτασ' ἕως ἐκεῖ κάτω, ὡς τὸ μαῦρο σύγνεφο, τὸ μέγα, τὸ ἐκτεινόμενον ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος.

Καὶ διὰ μιᾶς, βιαίως, στιγμιαίως ἐχώθη μέσα εἰς αὐτό, ἐκρύφθηκε, ὀλόσωμος, ὀλόβολος, ἐχάθη ἀποτόμως. Θάλεγες, ὅτι στόμα τέρατος ἐνεδρεῦον, ἀναμένον, πλησιάσαντα τὸν ἄρπαξε, τὸν τράβηξε εἰς τὰ βάθη του, τὸν ρούφηξε, τὸν χώνεψε, τὸν κατεβρόχθισε λαιμάργως, ξανακλείσθηκε ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ τότε μαῦραι πλάκες ἀπλώνονται ἐπάνω εἰς τὰ νερά, τὰ βουνά σκυθρωπάζουν ζοφερά. ὡσὰν πέπλος πένθους φαίνεται ἔξαφνα τυλίξας τὴν πόλιν καὶ τὸν κάμπον, σκοτεινιάζουν τὰ συννεφάκια ὡσὰν λυπημένα. Θαμπωμένος ὁ οὐρανὸς δὲν φέγγει πλέον, σκιασθεῖς ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Ὡς ὑπόκωφος ἀνεβαίνει ὁ θόρυβος τῆς πόλεως, διπλωμένος μέσα εἰς τὴν ἀχλύν. Ἀκίνητη ἡ πεδιάδα, ἄλαλη, ὡς συμμαζωμένη, φαίνεται νεκρωθεῖσα πρὸς στιγμὴν ἐξ ὀλοκλήρου.

Δεσμώτης θεῖτος, ἐμπεσὼν εἰς ἐχθρὰν παγίδα, ἀπομένει ἀόρατος, ὀθέατος, μαντεύεις ὅτι ἀγωνίζεται παράδοξον ἀγῶνα ἐπιμόχθως. Ἀλλὰ διὰ μιᾶς, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη κάτω ἐκεῖ ὀλιγον ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα, νικητὴς καὶ λυτρωθεῖς, ἀδέσμευτος, ἀπαλλαγμένος καὶ λυμένος, γλιτωμένος, ὑπερήφανος, ἐλεύθερος, κοκκινωπός, πορώδης, ξαναμμένος, προβάλλει αἰφνιδίως, βγαίνει ἀπροσδοκῆτως. Ἐπεφάνη πάλι, ἀπροόπτως καὶ ἀστράφτει διὰ μιᾶς ἐκ νέου.

Καὶ διὰ μιᾶς ροδίζουν πάλιν αἰφνιδίως τὰ βουνά, τὸ στερέωμα φωτίζεται, ἀναλάμπει ἡ θάλασσα, ἡ πόλις αἰθριᾶ, ζωντανεύει ἡ πεδιάς, χαμογελοῦν τὰ συννεφάκια, πορφυρόχρυσά

ταξιδεύουν πάλιν, κυνηγιούνται εὐθυμα, νησάκια ζυμωμένα ἀπὸ τριαντάφυλλα, ἀεροποροῦντα, ἐπὶ τὸν ἡμισκότεινον οὐρανόν.

Ἄλλά, ὡσάν νὰ ἐξαντλήθηκ' ἀπὸ τὸν ἀγῶνα του νὰ βγῆ, ὡσάν νὰ ἄφησε τὴν δύναμίν του ἐκεῖ μέσα, γυμνὸς ἀπὸ τὸ στέμμα του, ἀνίσχυρος ἀχνός, κουρασμένος πλέον ἐντελῶς καὶ ὡσάν λιποψυχῶν, κατεβαίνει πάλιν, γέρνει, πέφτει, ὑπὸ τὸ μαῦρο σύγνεφο, ἀργά. Ὡσάν ἐξατμιζόμεναι αἱ ἀκτῖνες του, σιγὰ σιγὰ διαλύονται εἰς κόνιν, σβήνονται εἰς τὸ ἄπειρον. Δίσκος ἐρυθρὸς καὶ ὄλοστρόγγυλος καὶ μικρυσμένος κατεβαίνει. Ἦδη ἐπλησίασε τῆς θαλάσσης τὴν ἐπιφάνειαν καὶ σιγὰ σιγὰ βυθίζεται μέσα εἰς αὐτήν, βραδύς. Μεταξὺ τῶν ἀφριζόντων κυμάτων ὁ κύκλος του κρύβεται καὶ χάνεται ἡρέμα. Ἐχώθη, ἐχώθη, ἀκόμα καὶ ἀκόμα, εἰς τὸν ὑγρὸν τάφον του καὶ μετ' ὀλίγον ἐξ αὐτοῦ δὲν ἀπέμεινε παρὰ ἐπὶ τοῦ φαεινοῦ ὀρίζοντος καὶ ἐπὶ τοῦ κύματος τοῦ παλλομένου, ὡσάν καρφωμένο, ἓνα μικρότατο σημεῖον, ὀξύ, λαμποκοποῦν, πυρίνη αἰχμή, εἰσερχομένη εἰς τὸν ὀφθαλμὸν καὶ χαϊδεύουσα αὐτόν, ἀντὶ νὰ τὸν πληγῶνῃ. Ἐπειτα, ὡσάν τελευταῖον βλέμμα, ἔφεξεν, ἐχάθη, τὸ ἄστρον ἀφανίσθη. Αὐτοστιγμῆ ἐγαληνίασε ἡ θάλασσα, ἀκύμαντος ἀπλώθη, ἡσύχασε ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἔπαυσε νὰ βοῶζῃ, νὰ παλεύῃ.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὡς ἐπιθυμοῦν ἀκόμη νὰ ἀφήσῃ τὴν ἀνάμνησίν του εἰς τὴν κτίσιν, ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ τάφου του, ἀφανές, ἐξέπεμψεν αἰφνιδίαν δέσμην χρυσῶν ἀκτῖνων, ἀπότομον, βιαίαν, καὶ ἐπυρπόλησε τὸ μαῦρον σύννεφον, τὸ παμμέγεθες, τὸ ἐκτεινόμενον ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος. Κατακόκκινον, πορφυροῦν, αἵματῶδες πλέον, ἀνέλαμψεν αὐτό, ὥρθωσε τὰ πλευρά του καὶ τὰ στήθη του, ἐπλάκωσε τὴν θάλασσαν βαρύ, ὡς φέρον μέσα του πρῆσκον τὰ ἔγκατά του μέγα κῦμα λύθρου*. Καὶ ἀπομένει ἔτσι εἰς τὸ ὕψος του, ὄρθιον θρονισμένον, κάστρον ἐναέριον, φουσκωμένον, θεριεμένον, βουτημένον εἰς τὸ αἶμα, βουτημένον εἰς τὸ πῦρ. Βαθμηδὸν ὁ ἄνεμος ἐβουβάθη καὶ αὐτός, ἔπαυσε νὰ σφουρίζῃ, ἐβαρέθη νὰ χορεύῃ.

Ὁ ἦχος τῶν κωδῶνων βαθμηδὸν ἐξέπνευσε κι ἐκεῖνος, ἐσβήθη καὶ ἐχάθη, μακρυνθείς. Ἀμυδρότεροι, σπανιώτεροι, ἀνέρχονται τῆς ζωῆς οἱ θόρυβοι, ἐξασθενοῦντες ὄλοι, βαθμηδόν. Ἦσυχία πλέον εἰς τὸ πέλαγος, ἡσυχία εἰς τὸν λιμένα, ἡσυχία εἰς

τὸν κάμπον, ἤσυχία εἰς τὴν πόλιν. Μαῦρος ὁ οὐρανός, μαῦρ' ἡ θάλασσα, μαῦρα τὰ βουνά καὶ οἱ ξέρες μαῦρες. Τὰ συννεφάκια σιωπηλά, ἀπεμακρύνθησαν κι ἐκεῖνα σιγὰ σιγὰ, ἐξαφανίσθησαν, ἐχάθησαν, ἐκρύφθησαν, τίς οἶδε εἰς ποῖαν μυστικὴν γωνίαν τῆς ἐκτάσεως.

Καὶ μόνον ἐκεῖ κάτω, ἐπὶ τοῦ φοβισμένου στερεώματος καὶ ἐπὶ τοῦ πελάγους τοῦ δαμασμένου, βασιλεύουσα ἐπικρέμαται τοῦ καιομένου συννέφου ἡ φλογερὰ ἀπειλή. Ἔμεινεν ἔτσι, ἔμεινεν ὦρα ἀρκετὴ, κυρίαρχον, ἀγέρωχον ὡς τύραννος φορῶν χλαμύδα βύσσου*, καθρεφτιζόμενον εἰς τὰ κάτωθεν νερά.

Ἔπειτα λίγο λίγο καὶ αὐτὸ, ὠχρίασεν, ἐρρόδισεν, ἐχρύσωσεν, ἐκιτρίνισεν, ἐσκιάσθη, συνεφύρθη μὲ τὴν γύρωθεν μαυρίλα. Νύχτα πλέον ἐπέπλευσε βαθιά, ἄστραψεν ἡ λευκὴ ἀκτίς τοῦ φάρου καὶ ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ τοῦ ἐρήμου οὐρανοῦ μόνον, δειλόν, σεμνόν, ἐπεφάνη τὸ φεγγάρι, στέλλον τὸ ἀσημένιο του φίλημα εἰς τὸ σκοτεινὸν κύμα.

ΜΙΧΑΗΛ ΜΗΤΣΑΚΗΣ

*Φιλολογικὰ Ἔργα, Β', 1922.

Η ΑΘΗΝΑ

[Τὸ κατωτέρω τεμάχιον εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Ταξίδι μου» τοῦ Ψυχάρη. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐσημείωσε σημαντικώτατον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων, διότι δι' αὐτοῦ ἀρχίζει ζωηρότατος ὁ ἀγὼν πρὸς ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Τὸ «Ταξίδι μου» ἐγέννησεν ἀτελεύτητους συζητήσεις καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν γλωσσικῶν πραγμάτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Μὲ τὸν θερμὸν ζῆλον ἀρχηγοῦ ἐνὸς ἐξαιρετικὰ πεισματώδους ἀγῶνος ὁ Ψυχάρης ἠθέλησε νὰ δώσῃ πρότυπον ἔργον καὶ νὰ διδάξῃ τὴν κατ' αὐτὸν ὀρθὴν χρῆσιν δημοτικῆς γλώσσης τελείως ἀμυγυοῦς, μὲ καθωρισμένον λεξιλόγιον καὶ μὲ διακανονισμόν τοῦ φωνητικοῦ, τυπικοῦ καὶ ὀρθογραφικοῦ τῆς νεοελληνικῆς γραμματικῆς].

Δὲ μὲ μέλει τώρα νὰ πεθάνω! Μοῦ φτάνει ἡ ζωὴ, ἀφοῦ εἶδα τὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος. Ἐδῶ καὶ στὴ Ρώμῃ μορφώθηκε ἡ Εὐρώπη. Μικρὸς τόπος καὶ γέμισε τὴ γῆς. Ἀπὸ δῶ μᾶς ἦρθαν καὶ νοῦς καὶ σκέψη κι ἰδέες. Αὐτὴ μᾶς ἔκαμε ἀνθρώπους. Ἀθήνα τὴ λένε καὶ ποτὲς ὄνομα στὸν κόσμο, μὲ

τόσο λίγες συλλαβές, δὲ σήμανε τόσα. Φτάνει τ' ὄνομά της νὰ πῆς καὶ τὰ λὲς ὄλα. Μὲ σέβας τὸ χῶμα της νὰ πατήσης, ἐσὺ ποὺ ἔρχεσαι σὲ τέτοια χώρα. Τὸν οὐρανὸ ποὺ βλέπεις, τότε βλέπανε καὶ τότες οἱ μεγάλοι· τὸν ὀρίζοντά ποὺ κοιτάζεις μὲ τόση χάρη, τὸν κοιτάζανε τὰ μάτια τους κάθε μέρα. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα γεννιόντανε οἱ φωτερὲς ἰδέες, βγαίνανε ποίηση καὶ φιλοσοφία. Ὅταν ἀνεβαίνανε οἱ γενναῖοι στὴν Ἀκρόπολη ἀπάνω, τὴν ἴδια θάλασσα θωρούσανε ποὺ θωρεῖς τώρα καὶ σύ.

Μὲ πόση χάρη, μὲ πόση νοστιμάδα ἢ φύση ἀράδιασε μιὰ μιὰ τίς κορφοῦλες καὶ τὰ βουναράκια, ποὺ βλέπεις γύρω γύρω στὴν Ἀθήνα! Τί ὠραία, τί χαδευτικὴ μορφή κατόρθωσε νὰ τοὺς δώσει! Μὲ τί γλύκα, μὲ πόση ἀγάπη ζωγράφισε κάθε γραμμὴ! Μὲ πόσο ρυθμὸ καὶ μέτρο, μὲ πόση ἀρμονία σκάλισε τὴ γῆς, ἔστρωσε τὰ περιγιάλια καὶ στρογγύλωσε τοὺς γιαλοὺς! Στόλισε τὴν Ἀθήνα μὲ τίς πιὸ χαριτωμένες, μὲ τίς πιὸ ἀπαλὲς ὀμορφίες. Τὴν ἔκαμε μὲ πόθο καὶ χαρὰ, τὴ συγύρισε σὰν παιδί της. Ὅλα τάχει ταιριασμένα· ἐδῶ τ' ἀριστουργήματα τῆς τέχνης φαίνονται, σὰ νὰ βγήκανε ἀπὸ τὸ χῶμα, σὰν νὰ εἶναι τοῦ τόπου γεννήματα, ἀφοῦ καὶ τὰ πλάσματα τῆς φύσης ἔχουνε τόση φαιδρότητα καὶ τέχνη.

Αἰώνια χώρα θὰ μείνης—καὶ μὴ σὲ μέλη! Μπορεῖ νὰ σὲ καταπατήσουνε οἱ βάρβαροι, μπορεῖ τὰ σκυλιὰ στὸν Παρθενῶνα σου νὰ χυθοῦνε. Ἡσυχὴ νὰ εἶσαι! Θὰ καταστραφοῦνε τὰ σκυλιὰ καὶ θὰ χαθοῦνε οἱ βάρβαροι· μιὰ μέρα θὰ δέρνονται καὶ θὰ κλαῖνε γιὰ τὴν τόση τους τόλμη. Ἐσὺ θὰ στέκεσαι παντοτινά, γιατί ἐσένα πάντα σὲ κοιτάζει ἡ γλαυκομάτα μεγάλη Θεά, γιατί ἐσένα πάντα σὲ προσέχει τὸ πελώριο μάτι τοῦ Δία!

Ἐδῶ ζοῦσε λαὸς μοναδικὸς στὴν ἱστορία. Ἄλλος δὲ θὰ βρεθῆ, ποὺ νὰ τοῦ μοιάσῃ· μπορούμε νὰ τόχουμε καύχημα καὶ δόξα. Ὁ πιὸ πρόστυχος ἄνθρωπος ἔνωθε μέσα του τί θὰ πῆ τέχνη καὶ ποίηση, ἤξερε χωρὶς νὰ τοῦ τὸ μάθη κανεῖς, ποῖο εἶναι τὸ καλὸ καὶ τ' ὠραῖο. Ἄλλο δὲν εἶχε δάσκαλο παρὰ τὴ φύση. Γιὰ νὰ γίνουν ἔργα μεγάλα, δὲ φτάνει ἓνας μόνος νὰ τὰ κάμη, χρειάζεται ἡ συνέργεια ὀλωνῶνε· πρέπει νὰ τὰ καταλάβουνε ὄλοι κι ὄλοι νὰ τ' ἀρέσουνε. Καλλιτέχνης ἦτανε ὁ λαὸς ὄλος. Σὲ κάθε πέτρα χάραξε τὴν ἰδέα του· ὁ νοῦς του, μπῆκε

βούλα μέσα σὲ κάθε μάρμαρο, σὲ κάθε στίχο. Στους ναοὺς καὶ στὰ βιβλία, τοῦ Παρθενώνα τὸ μέτωπο καὶ τὶς κολόνες, μᾶς ἄφησε τὴν καλύτερή του διδασχὴ. Μᾶς ἔμαθε τί θὰ πῆ εἰλικρίνεια καὶ τέχνη. Ψευτιὲς ἐδῶ δὲν ἔχει· δὲν ἔχει πολὺπλοκες τεχνουργίες. Πιὸ ἀπλὰ μέσα, πιὸ ἀπονήρευτοι τρόποι δὲ γίνονται. Ὁ Ἀθηναῖος δὲ γύρευε νὰ θαμπώσῃ τὸν κόσμον, νὰ μᾶς γελάσῃ μὲ τέχνες, μὲ σοφίες, μὲ γύρους κι ἀλλόγυρους. Δὲν ἦτανε ὁ σκοπὸς τους νὰ φαντάξουνε. Ἔνα μόνο κυνηγούσανε, πῶς νὰ ποῦνε τὴν ἰδέα τους, πῶς νὰ τὴν παραστήσουνε ἀπλὰ καὶ φυσικά, γιὰ νὰ τὴν καταλάβῃ ὁ καθένας· δὲν τοὺς ἔμελε γιὰ τίποτις ἄλλο κι ἴσια ἴσια γιατί δὲν εἶχανε ἄλλο σκοπὸ, κατορθώσανε κι εἶχανε τόση τέχνη...

Πίσω στὸν Παρθενώνα ἦτανε ἴσκιος καὶ στὸν ἴσκιο μέσα καθόντανε οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὁ Παρμενίδης* ὁ Ἐλεάτης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς*, ὁ Ξενοφάνης*. Λίγο λίγο προχωρούσανε· ὁ ἥλιος ὄξω εἶχε τόση δύναμη, τόσο φῶς, ποὺ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἔμοιαζε ἀκόμη πιὸ μαῦρο· ἔμοιαζε σὰ βαθὺ σκοτάδι· λές, πῶς βγαίνανε οἱ φιλόσοφοι μέσα ἀπὸ κανένα χάος καὶ πῶς πίσω τους εἶχανε νύχτα καὶ καταχνιά. Ὅσο προβαίνανε ὁμῶς, τόσο πιότερο ἔλαμπε, τόσο πιότερο γέμιζε ἀχτίδες τὸ πρόσωπό τους. Ὁ Ἡράκλειτος* μιλοῦσε γιὰ τὰ ποτάμια, ποὺ τρέχουνε καὶ γιὰ τὸν κόσμον, ποὺ σὰν τὸ ποτάμι περνᾷ. Ὁ Δημόκριτος* βαστοῦσε στὰ δάχτυλά του κάτι ἄτομα μικρὰ μικρὰ, γύρευε νὰ τὰ κόψῃ καὶ δίδασκε, πῶς ὅλα ξαναγεννιοῦνται. Ἐκλαιγε καὶ γελοῦσε γιὰ τοῦτο.

Τοὺς κοίταζε ὁ Ἀναξαγόρας* κι ἔλεγε, πῶς χρειάζεται Νοῦς, γιὰ νὰ στρώσῃ ὁ κόσμος. Νοῦς, γιὰ νὰ δώσῃ στὴ φύση τὴ μορφή της, γιὰ νὰ ξεχωρίσῃ τ' ἄτομα καὶ νὰ ζωντανέψῃ τὴν ὕλη. Μὲ πόση διάνοια, μὲ πόση κρίση καὶ γνώση, πρῶτοι τους ἐκεῖνοι, ὅταν ἀκόμη σωπαίνανε οἱ γλῶσσες καὶ τὰ κεφάλια, καταλάβανε τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴ φύση, εἶδανε, πῶς μιὰ καὶ μόνη ἀρχή, ἓνας γενικὸς νόμος κυβερνᾷ τὸν κόσμον, πῶς οὐρανὸς καὶ γῆς, πῶς ὅλα τὰ φαινόμενα ποὺ βλέπεις, εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα καὶ μέσα τους ἔχουνε ἓνα σύστημα μοναδικό, ποὺ ἐνώνει τὸ καθετὶς τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο!

ΓΙΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ἼΟ Παῦλος Νιρβάνας εἰς τὴν «Γλωσσικὴν Αὐτοβιογραφίαν» του κατακρίνει τὴν ζωηρῶς ἐπικρατοῦσαν μέχρι τότε τάσιν ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Ἀπεναντίας διακηρύσσει τὴν πίστιν του καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, τὴν σύγχρονον γλῶσσαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ἱκανὴν, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον ὄχι μόνον τῆς λογοτεχνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Ἐκ τῆς «Γλωσσικῆς Αὐτοβιογραφίας» παραθέτομεν τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα].

Μὲ τὴ βοήθεια τῶν κυρίων ἀρθρῶν τῆς «Παλιγγενεσίας» ποὺ παίρναμε ἐκεῖνο τὸν καιρὸ στὸ σπίτι καὶ μὲ κάτι σημειώσεις, ποὺ κρατοῦσα, ἀπ' ὅλες τὶς λέξεις ποὺ μοῦ χτυποῦσαν στὸ αὐτί ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Ἰσοκράτη καὶ τὸν Λουκιανό, ἔγινα «λόγιος νέος» ἀπὸ μαθητῆς τῆς πρώτης γυμνασίου. Οἱ ἐκθέσεις μου στὸ σχολεῖο ἔκαναν ἐντύπωση. Ἐνας καθηγητῆς μου κι ἀγαπητὸς μου φίλος τώρα, μοῦ εἶχε γράψει κάτω ἀπὸ μίαν ἐκθεσὴ μου: «ξένης χειρὸς ὄζει». Θαρρῶ, πὼς τὸ βλέπω ἀκόμα μὲ κόκκινα ζωηρὰ γράμματα. Ποτὲ στὴ φιλολογικὴ μου ζωὴ δὲν ἔλαβε τέτοιο θυμίαμα ἢ φιλοδοξία μου. Ἡ γλῶσσα ἄρχισε νὰ ὑψώνεται μπροστά μου σὰν εἶδωλο. Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου μοῦ ἐφαίνοντο σὰν κάποιες νότες, μὲ τὶς ὁποῖες ἔπαιζα μιὰ μουσικὴ, ποὺ λίγοι τὴν ἤξεραν. Ἡ τυπογραφικὴ μελάνη ἄρχισε τὸν ἴδιο καιρὸ νὰ μοῦ γαργαλίζῃ τὴ μύτη καὶ ὁ συγγραφεὺς νὰ σκιρτᾷ στὰ σπλάχνα μου.

Δὲν εἶχα αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκη νὰ πῶ κατιτὶ οὔτε εἶχα τὶ νὰ πῶ. Ἦθελα μόνον καὶ μόνον νὰ γράφω, ὅπως ἔγραφε ἡ «Παλιγγενεσία». Οἱ φράσεις, οἱ λέξεις, τὰ σχήματα τοῦ λόγου πετοῦσαν μέσα στὸ νοῦ μου. Ζητοῦσα ἕνα σῶμα, νὰ τὸ ντύσω μὲ τὰ ὠραῖα αὐτὰ κυριακάτικα φορέματα. Ἡ ψυχὴ μου δηλαδὴ ἔμοιαζε σὰν ἐμπορικὸ ἐτοιμῶν ἐνδυμάτων. Ἦσαν ὅλα κρεμασμένα ἕνα ἕνα μὲ τὴ σειρά... Στὸ τέλος ἔβρισκα μίαν ἔννοια, μιὰ κούκλα. Ἡ κούκλα παρουσιαζότανε μπροστά μου μὲ πρόστυχα, φτωχικὰ ροῦχα. Εἶχα τὴν ἀντίληψη, ποὺ εἶχε ὁ Σοῦτσος γιὰ τὸ Σολωμὸ :

«Ἰδέαι πλούσιαι φτωχὰ ἐνδεδυμένα!...»

Τῆς ἔβγαζα τὰ κουρέλια τῆς καί τῆς ἔντυνα τὰ γιορτιάτικά τῆς. Παραδείγματος χάρι: «Ἐνα πρωὶ περπατούσαμε στὸ περιγιάλι». Καί τὰ ἔτοιμα ροῦχα στὴν ἐνέργεια: «Ῥωραίαν τινὰ πρωίαν ἐβαδίζομεν παρὰ θίνα ἀλόξ». Κι ἔτσι ἔβγαине ἕνα ἔργο. Οἱ ἔφημερίδες τοῦ τόπου μου τὴν ἄλλη μέρα μὲ παράδιναν στὴν ἀθανασία. Ὁ τίτλος «τοῦ λογίου νέου» μου ἀνῆκε. Τὰ συγχαρητήρια ἔπεφταν βροχή στὸν πατέρα μου. «Νὰ χαίρεσθε τὸν υἱὸν σας. Εὔγε του. Κατέχει τὴν γλῶσσαν μας». Δὲν ἦταν λίγο αὐτὸ ποὺ κατεῖχα.

Θυμοῦμαι μάλιστα, πὼς κάποτε ἦρθε στὸ σπίτι μας ἕνας γείτονάς μας, παλαιὸς οἰκονομικὸς ἔφορος καί κατόπιν γραμματεὺς λιμεναρχείου, ἕνας ἄνθρωπος ποὺ φημιζότανε γιὰ τὰ ἑλληνικά του καί ἦταν μοναδικὸς νὰ γράφῃ ἀναφορές. Κόσμος καί κόσμος ἐρχότανε νὰ πιάσῃ σειρὰ στὸ σπίτι του μὲ τὰ χαρτόσημα στὰ χέρια. Δὲν ἦταν δηλαδὴ σὰν δημόσιος γραφέας, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ γράφουν ἀκόμη σὲ κάποια μέρη τῆς Εὐρώπης γράμματα σὲ ἀγράμματες γυναικοῦλες. Αὐτὸς ἔγραφε ἀναφορές σὲ ὑπαλλήλους, σὲ γιατροὺς, σὲ σπουδαίους ἀνθρώπους. Γιατί «κατεῖχε τὴν γλῶσσαν», πράγμα ποὺ δὲν ἦτανε τοῦ καθεγὸς. Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ εἶχα γράψῃ κι ἐγὼ μίαν ἀναφορὰν σ' ἕνα τελειόφοιτο τῆς ἰατρικῆς, ποὺ ζητοῦσε ὑποτροφία. Ἡ ἀναφορὰ μου ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ ἐπισήμου ἀναφορογράφου. Κι αὐτὸς ποὺ ἔβλεπε νὰ κινδυνεύῃ τὸ ψωμί του, ἦρθε νὰ συγχαρῇ τὸν πατέρα μου καί νὰ τοῦ πῆ, ὅτι «κατέχω τὴν γλῶσσαν» κι ἐγὼ, ἀλλ' ὅτι ἀκόμα δὲν ἤμουν τόσο δυνατός, γιὰ νὰ γράφω ἀναφορές κι ἔπρεπε νὰ κοιτάζω πρῶτα τὰ μαθήματά μου. Αὐτὸ ἦτανε ἕνας δεύτερος τίτλος τιμῆς. Εἶχαν ἀρχίσει νὰ μὲ φθο- νοῦν.

Ἀπὸ τότε πῆρα τὸν ἀνήφορο. Δυὸ βήματα μοῦ ἔλειπαν νὰ φτάσω στὸν Ξενοφῶντα. Περπατοῦσα περήφανος στὸ δρόμο. Ἡ φήμη μου στὴ μικρὴ μας κοινωνία εἶχε ἀπλωθῆ. Μερικοί, ποὺ μὲ σύσταιναν σὲ ἄλλους, ἐπρόσθεταν: «ἕνας νέος ποὺ κατέχει τὴν γλῶσσαν μας». Κι οἱ ἄλλοι μὲ κοίταζαν μὲ σεβασμό. Μόνο κάποιος ξένος, ποὺ μὲ σύστησαν μιὰ φορὰ μὲ τὸν ἴδιο τίτλο, μοῦ φάνηκε σὰν ἀδιάφορος. Φαίνεται, πὼς τέτοιος τίτλος δὲν εἶχε πέραση στὸν τόπο του... Ὡστόσο ἐγὼ ἔνιωθα, πὼς

κάτι με ξεχώριζε από τους άλλους ανθρώπους. «Κατείχον την γλώσσαν!»

Σε μιὰ στιγμή όμως παρακάλεσα τὸν Θεὸν νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὴ γλώσσα. Οἱ παρακείμενοι, οἱ ὑπερουντέλικοι καὶ οἱ μονολεκτικοὶ μέλλοντες ἄρχισαν νὰ μὲ πνίγουν. Γύρισα στὸ σπίτι μελαγχολικός. Ἐνοιξά τὰ παράθυρά μου ν' ἀναπνεύσω. Ἐπάνω στὸ τραπέζι μου ἕνα μεγάλο περιοδικὸ τῆς Λιψίας ἀνοικτὸ εἶχε ἕνα κομμάτι ἀπὸ κάποια μετάφρασή μου τοῦ «Τορκουεμάδα*» τοῦ Οὐγκώ. Μπροστὰ μιὰ ἐπιστολή μου πρὸς τὴ σύνταξη, ποὺ τελειώνει: «Περὶ τῆς μεταφράσεως ἄλλοι... κρινόντων». Δηλαδή: κρινέτωσαν καὶ κρινόντων! Τὸ αἷμα μοῦ ἦρθε στὸ κεφάλι. Ἐρπασα τὸν Τορκουεμάδα καὶ τὸν ἔκαψα στὴ φωτιά τοῦ κεριοῦ.

Μαζὶ του ἐκάηκαν μέλλοντες, παρακείμενοι, κρινέτωσαν, κρινόντων, προστακτικές, εὐκτικές ἀναρίθμητες. Ἐνα βάρος ἔφυγε ἀπὸ πάνω μου. Οἱ μυρωδιές τοῦ κήπου πλημμύρισαν τὴν κάμαρά μου. Τὰ τραγούδια τοῦ δρόμου ἔμπαιναν μὲ θάρρος ἀπὸ τὸ ἀνοικτὸ παράθυρο καὶ τερέτιζαν στ' αὐτιά μου. Ἐπὸ τὸ ἴδιο παράθυρο ἔφυγε ἡ σοφία μου. Ἐμουν σὰ μεθυσμένος...

Δὲν μποροῦσα νὰ ὑποφέρω τὴν ἰδέα, πὼς οἱ χαρούμενοι ἄνθρωποι ποὺ περπατοῦσαν στὴν ἀκρογιαλιά εἶχαν «ρίνας, ὄμματα καὶ ὄτα». Ἡ τελευταία μάλιστα λέξις, ποὺ μοῦ ἔτυχε πάντα στὶς χρηστομάθειες νὰ τὴν ἀπαντήσω δεμένη μὲ τὴν ἔννοια κάποιου τετραπόδου, μοῦ ἔκανε φρίκη αὐτὴ τὴ στιγμή. Δὲν μποροῦσα νὰ χωνέψω ἀκόμα, πὼς τὰ κορίτσια εἶχαν «πλοκάμους»,—ὅπως τὰ χταπόδια—καὶ πὼς κάθε μετάξι τῶν «πλοκάμων» αὐτῶν μποροῦσε νὰ λέγεται «θρίξ». Ὅταν συλλογιζόμουν, πὼς κάτω ἀπὸ τὰ χεῖλια τους ἔκρυβαν ὀδόντας, χωρὶς νὰ θέλω, μουρχότανε στὸ νοῦ μου ἡ ζωολογία, οἱ κάπροι, τὰ χαυλιόδοντά καὶ οἱ μασέλες ποὺ ἔβλεπα στὴν προθήκη τοῦ ὀδοντοῖατροῦ: «Κατασκευάζονται τεχνητοὶ ὀδόντες».

Ὁ «Τορκουεμάδας» εἶχε γίνῃ στάχτη μέσα στὸ πιατάκι τοῦ σιγάρου. Ἡ κνίσσα του μὲ γαργαλοῦσε καὶ μοῦ ἔδινε ἄγριες ἐπιθυμίες νὰ κάψω ὅ,τι βρισκότανε τριγύρω μου.

Ἄνοιξα ἓνα συρτάρι μὲ χαρτιά κι ἔκαψα «κόμας, ὀδόντας, ρίνας, ὄτα, ὠμοπλάτας». Μιά «θρίξ», καθὼς κἀκε, γέμισε ἀπὸ τσίκνα τὴν ἀτμόσφαιρα. Ἡ ψυχὴ τοῦ Τορκουεμάδα ξυπνοῦσε μέσα μου. Ἄνοιξα μὲ μανία τὴ βιβλιοθήκη μου καὶ ἄρπαξα τόμους καὶ τόμους. Ἡ φωτιὰ φούντωνε. Ἐνα κομμάτι ξέφυγε ἀπὸ τὶς φλόγες κι ἔπεσε μπροστά μου. Τὶ ἤθελε νὰ πῆ;

Κι ἔβλεπες δύο οὐρανοὺς.
 Ὁ εἷς εἶν' ἄνω κυανοῦς,
 γλαυκὸς ὁ ἄλλος κάτω'.

Τὸ ξανάριξα στὴ φωτιὰ. Ἡ βιβλιοθήκη μου ἄρχισε ν' ἀναπνέη. Ἐνας παλαιὸς Ὀμηρος, ἓνας Σοφοκλῆς, ἓνας Πίνδαρος, στριμωγμένοι ἕως τῶρα μέσα σ' ἓνα σωρὸ ἔπη, τραγωδίες καὶ λυρικά «ἅπαντα» τῶν ἀπογόνων τους, μοῦ φάνησαν, πὼς ἀνάσαιναν μέσα στὸν καθαρὸν ἀέρα. Ἐγειραν κι ἀκούμπησαν φιλικὰ ἐπάνω σ' ἓναν Σολωμό, σ' ἓναν Βαλαωρίτη, σ' ἓναν Τυπάλδο. Κατιτὶ σὰν ἀναστεναγμὸς βγῆκε ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη μου. Ἡ φωτιὰ ἔκαιε ὡστόσο κι ὁ καπνὸς εἶχε γεμίσει τὸ σπίτι. Ἡ ὑπρέτρια ἔτρεξε τρομαγμένη.

—Τί τρέχει, κύριε, ἔπιασε φωτιὰ;

—Ὅχι, κορίτσι μου, τῆς εἶπα. Ἡσύχασε. Ἀνήκω στὴν ὑπηρεσία, πού καίει τοὺς νεκρούς. Δὲ βλέπεις. Καίω τοὺς πεθαμένους.

Ἡ ὑπρέτρια κίνησε τοὺς ὦμους της κι ἔφυγε. Τὴν ἄκουσα νὰ λέη στὴ σκάλα:

—Ἐγὼ τὸ εἶπα. Ὁ ἀφέντης θὰ τρελαθῆ ἀπὸ τὰ πολλὰ τὰ γράμματα...

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

«Γλωσσικὴ Αὐτοβιογραφία», 1905.

1. Στίχοι ἀπὸ τὸ μακρὸν ἐπικὸν ποίημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον «Διονύσου πλοῦς», γραμμένον εἰς ἀρχαϊκὴν καθαρεύουσαν. [Μ.Χ.Ο.]

Η ΑΓΙΑ ΛΑΥΡΑ

Ἐνθυμοῦμαι τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἔφθασα τὸ πρῶτον εἰς Λαύραν, ἄγνωστος προσκυνητῆς τοῦ ἱεροῦ Σινᾶ τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Μόλις ἐβάδιζον ἐκ τῆς ταραχῆς καὶ τῶν ἀθρῶν συγκινήσεων, αἵτινες ἐπλήρουν τὴν ψυχὴν μου. Εἰσῆλθον περιδεῆς εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς.

Ἦτο ἡ ὥρα, καθ' ἣν οἱ μοναχοὶ ἔψαλλον τὸ Ἀπόδειπνον. Ἀμυδρὸν ἔφεγγε φῶς ἐντὸς τῆς νεοδημητοῦ ἐκκλησίας τῆς μονῆς, εἰς τὰς θέσεις δὲ αὐτῶν τεταγμένοι προσηύχοντο οἱ μοναχοὶ ἐν μέσῳ βαθυτάτης καὶ μυστηριώδους σιωπῆς.

Τὴν ἐπαύριον ἐπεσκέφθην τὰς πέριξ τοποθεσίας. Ἡ σημερινὴ μονὴ ἠγέρθη μὲν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα ἐλειτούργησε καὶ ἐκήρυξε τὴν Ἐλευθερίαν ὁ Γερμανός, δὲν εἶναι ὁμοίως ἡ παλαιότερη Λαύρα, ἡ χιλιετῆ βίον ἀριθμοῦσα. Ἡ πρώτη ἐκκλησία καὶ μονὴ ᾠκοδομήθη πρὸ δέκα περίπου αἰῶνων παρὰ τὴν βάσιν βράχου ἀποτόμου, ἐγειρομένου ὀλίγον μακρότερον τῆς ἡδὴ μονῆς.

Ἦλθον ἐκεῖ καὶ εἰς τὸ βαθὺ αἶσθημα τῆς εὐλαβείας, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθην προσετέθη καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ θαυμασμοῦ, ὅταν ἔμαθον, ὅτι ἐν τῷ περιωρισμένῳ ἐκείνῳ χώρῳ ἐννεακόσιοι ἐξήκοντα τέσσαρες ἐμόναζον ἀδελφοὶ εἰς χρόνους παρωχημένους, ὅτε τὸ βαθὺ τῆς δουλείας σκότος διέσχιζε μόνῃ ἢ ἀκτίς τῆς θρησκείας. Τῆς δουλείας τὰ ἴχνη ἐφαίνοντο παραπλεύρως τῶν ἰχνῶν τοῦ ἀσκητικοῦ βίου, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπεβάλλοντο οἱ μακάριοι ἀδελφοὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης Λαύρας. Μετ' ὀλίγον χρόνον δὲν θὰ ὑπάρχουν πλέον οὔτε τὰ κατεστραμμένα ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν καὶ κατερειπωμένα τείχη τῆς παλαιότητας μονῆς.

Ἡ παλαιὰ αὕτη Λαύρα, ἡ μονὴ δηλαδή, ἔνθα ἐμόναζον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ καλόγηροι, δὲν ὑπάρχει πλέον, δηρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰμβρατῆ. Σῶζεται ὁμοίως ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς, αὕτη ἡ ἰδίᾳ, ἔνθα ἱερούργησε καὶ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐκήρυξε τὴν Ἐπανάστασιν ὁ Γερμανός.

Εἰς τὴν μικρὰν ἐκείνην ἐκκλησίαν εἰσῆλθον μόνος, κατορθώσας νὰ διαλάβω τοὺς εὐμενῶς συνοδεύοντάς με καλογήρους.

Ἦθελον νὰ εἶμαι μόνος ἐντὸς τοῦ ναῦσκου, διὰ ν' ἀφεθῶ εἰς τοὺς συλλογισμοὺς, τοὺς ὁποίους ἐγέννα ὁ ἅγιος καὶ ὁ ἱστορικός τόπος. Ἦνοιξα τὴν ἄνευ κλειδὸς θύραν καὶ εἰσεχώρησα μικρὸν ἐντὸς αὐτῆς.

Ἐνητένισα πρὸς τὴν Ὠραϊαν Πύλην, πρὸς τὸν θόλον τοῦ ἡμελημένου ναοῦ καὶ πρὸς τὸ ὑγρὸν ἔδαφος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀφηρέθησαν αἱ πλάκες. Ἐδῶ λοιπὸν ἱερούργησεν ὁ φιλόπατρις κληρικός καὶ ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης τῆς ἱερᾶς, κεραυνοβόλον ὑψώσας φωνὴν, ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τὸ δοῦλον Ἔθνος τῶν Ἑλλήνων...

Ὅτε ἠγέρθην, ὅπως ἐξέλθω τοῦ σεμνοῦ προσευχητηρίου, παρετήρησα, ὅτι οἱ ξύλινοι δεσμοὶ οἱ μεταξὺ τῶν τοίχων εὐρισκόμενοι, ἦσαν ἐντελῶς ἀπνηθρακωμένοι. Τότε ἀνεμνήσθην ὅτι ὁ Ἰμβραῖμ κατέκαυσε μετὰ τῆς μονῆς καὶ τὴν ἐκκλησίαν, τῆς πυρᾶς δὲ ἐκείνης τὰ ἴχνη ἔβλεπον σωζόμενα ἔτι διὰ μέσου τῶν γυμνῶν καὶ μελανῶν τοίχων τῆς ἐκκλησίας.

Ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἤδη ἐκκλησίας τῆς παλαιᾶς Λαύρας κατηθύνηθην πρὸς τὴν νέαν, τὴν ἐγερθεῖσαν ἐντὸς τοῦ νεοδημητοῦ περιβόλου τῆς σημερινῆς μονῆς. Ἐκεῖ φυλάσσεται ἡ περικλεῆς τῆς Ἐπαναστάσεως σημαία, αὐτὴ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀνεπέτασεν ὁ Γερμανὸς κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἐθνικὴν ἡμέραν.

Τὴν πλήρη συγκινήσεως ψυχὴν μου ὑπερεπλήρωσε ἡ θεὰ τοῦ πολυτίμου κειμηλίου. Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς ἐκκλησίας τοίχου ὑπεράνω τοῦ Χοροῦ ὑπάρχει ἐν τῷ ναῷ τῆς Λαύρας θήκη ὑαλίνη, ἔχουσα ἄκομψον καὶ ἄβαφον τὸ ξύλινον πλαίσιον. Ἐντὸς αὐτοῦ ἀπλοῦται ἡ ἱστορικὴ σημαία.

Τὸ μῆκος τῆς δὲν ὑπερβαίνει τὸ ἐν μέτρον, τὸ δὲ πλάτος οὐδὲ μέτρον εἶναι. Τὴν περιβάλλουν συνεχεῖς μετὰξιν οἱ θύσανοι, χρώματος βύσσου*, τὰ δὲ χρυσᾶ ποικίλματα, τριβέντα ἐκ τοῦ χρόνου, ἀφήκαν γυμνὰς τὰς ὑπ' αὐτὰς βαμβακίνας κλωστάς.

Ἡ εἰκὼν παριστά τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου μὲ ἀργυρόχρουν νῆμα κεντηθεῖσαν ἐπὶ κιτρίνου μεταξωτοῦ μὲ λευκὰ καὶ χρυσᾶ ἀστερίδια ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐσπαρμένα. Ἡ Θεομήτωρ κατὰκειται νεκρὰ ἐπὶ κραβάτου μὲ μικρὰν ὑψωσιν τῶν ὤμων καὶ τῆς κεφαλῆς. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες προσκλίνουν πέριξ, ὑπερθεν δὲ

Ίστανται ἄγγελοι. Ὁ Χριστός ὑπέρκειται τῶν πέριξ, προσκλί-
νων ἑλαφρῶς ἐπὶ τῆς μητρὸς καὶ κρατῶν μικρότατον, ἄλλ'
ἄρτιον ἀνθρώπινον σῶμα, τὴν ψυχὴν δηλαδὴ τῆς κεκοιμημένης.
Ἀκόμη ὑπεράνω φαίνονται ἄγγελοι ἰστάμενοι, ἅγιοι δὲ τῆς
ἐκκλησίας ἐμφανίζονται ἐν μέσῳ ἀρχομένων νεφῶν.

Τὴν κεφαλὴν τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀνωτάτου ἀγγέλου
διέτρησε σφαῖρα τουρκικὴ. Ἡ ὀπὴ εἶναι καταφανεστάτη,
ἔχουσα περιφέρειαν συνήθους σφαίρας στρογγύλης.

Τὰ πρόσωπα καὶ αἱ κόμαι εἶναι εἰργασμένα μετὰ πλεί-
στης τέχνης διὰ μετάξης ἀπαλῆς. Τὰ ἐνδύματα ἐκεντήθησαν
διὰ νημάτων χρυσῶν, ἡ δὲ περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Παναγίας
ἔκτασις ἔχει κύκλῳ μικροὺς μαργαρίτας καὶ πέντε μεγαλυτέρους.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐθνικὸν κειμήλιον, τὸ ὁποῖον ἀνακαλεῖ
τοιαύτας ἐνδόξους ἀναμνήσεις καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ θεὰ θά προ-
καλῆ πάντοτε ὑπερτάτην συγκίνησιν καὶ ἐνθουσιασμόν εἰς τὰ
στήθη τῶν Ἑλλήνων.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ

Ἐπέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, 1891.

ΤΟ ΖΑΚΥΘΙΝΟ ΜΑΝΤΗΛΙ

Πέντε ὀλάκερα χρόνια τὸ κεντοῦσε ἡ Κλάρα τοῦ κόντε
Ναδαλῆ, ἡ πεντάμορφη, ἡ γραμματιζοῦμενη κι ἡ χρυσοχέρα.
"Ἐλεγαν πὼς ἤξερ' ἑφτά γλώσσες· μπορεῖ τώρα νὰ μὴν ἤξερε
οὔτε τρεῖς· μ' ἀλήθεια ἦταν κοπέλα σοφῆ, ποὺ ἔπαιζε στὰ
δάχτυλα τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴ Μυθολογίαν." Ἐλεγαν ἀκόμα, πὼς
μὲ τὸ βελόνι τῆς μπορούσε νὰ παραστήσῃ στὸ πανί ὡς καὶ τὸν
καπνὸ τοῦ τσιγάρου, ὡς καὶ τὸ χνούδι τοῦ ροδάκινου. Κι αὐτὸ
ἴσως ὑπερβολικὸ· μὰ τὸ βέβαιον εἶναι, πὼς δὲν ὑπῆρχε πιὸ
ἄξια κεντήστρα στὸν τόπο τῆς, οὔτε σ' ἄλλους τόπους πολ-
λούς. Καὶ τόδειξε μὲ τὸ μαντήλι ἐκεῖνο, ποὺ ὅποιος τόβλεπε,
δὲν μπορούσε νὰ πιστέψῃ, πὼς τόχαν κάνει χέρια ἀνθρώπου.
Τόσο φίνον, τόσο ταχτικὸ ἦταν τὸ κέντισμα, ποὺ ἄσπριζε σὰν
τὸ χιόνι στὸ διάφανον καὶ πιὸ σκοῦρον φόντον τῆς μπατίστας!
Καὶ χωρὶς νὰ εἶναι πιὸ πολὺ μεγάλο ἀπὸ ἓνα συνηθισμένο
γυναίκειον μαντήλι, εἶχε ἐπάνω του ἓνα πλῆθος ζωγραφιῆς. Στὴ

μέση τὸ Δωδεκάθεο, μὲ τὴν Ἴριδα, μὲ τὴν Ἥβη καὶ μὲ τὸ Γα-
 νυμήδη· κι ὀλόγυρα, ἀνάμεσα στὶς ἀμπελόβεργες μιᾶς γιρλάν-
 τας ποὺ σχηματίζανε τόσες κορνιζίτσες, ἄλλα πρόσωπα μυθο-
 λογικά, Πάνες, Σιληνοὺς, Σάτυρους, Νύμφες, Τρίτωνες. Ἡ κεν-
 τήστρα εἶχε μιμηθῆ σχέδια Ἰταλῶν ζωγράφων τῆς Ἀναγέννη-
 σης· μὰ τὸ μαγικὸ βελόνι τῆς τὰ εἶχε ξεσηκώσει τόσο πιστὰ
 καὶ τόσο ζωντανὰ ἐπάνω στὸ πανί, ὥστε ὅσοι κοίταζαν τὰ
 χαριτωμένα ἐκεῖνα προσωπάκια τῶν θεῶν, ἔλεγαν πὼς θὰ
 μιλήσουν.

Ὅσο τὸ δούλευε ἀκόμα ἡ Κλάρα, ἀπὸ καλλιτεχνικὴ ἰδιο-
 τροπία δὲν ἔδειχνε τὸ μαντήλι σὲ κανένα· οὔτε καλὰ καλὰ
 στοὺς σπιτικούς. Σὰν τὸ τέλειωσε ὅμως κι ἔμειν' εὐχαριστη-
 μένη, πρώτη πρώτη αὐτὴ ἡ ἴδια, χωρὶς δυσκολία τὸ ἔβγαζε, νὰ
 θαυμάσουν οἱ ἀρχόντισσες κι οἱ ἀρχοντοπούλες, ποὺ σύχνα-
 ζαν στὸ ἀνοιχτὸ Ναδαλέϊκο. Ἔτσι ἡ φήμη τοῦ μαντηλιοῦ ἄρχισε
 νὰ ξαπλώνεται στ' ἀρχοντικά· καὶ πολλές, ποὺ εἶχαν καιρὸ
 νὰ κάμουν ἐπίσκεψη στὴ Ναδαλίνα, πῆγαν τώρα, μόνο καὶ
 μόνο, γιὰ νὰ ἰδοῦν τὸ θαυμαστὸ χειροτέχνημα τῆς κόρης τῆς
 κι ἃς ἔκαναν, πὼς οὔτε τόξεραν. Παλιές ψυχρότητες, ἔχθρες
 ἀκόμα, ξεχάστηκαν γι' ἀγάπη τοῦ μαντηλιοῦ. Κι ὄχι μόνο γυ-
 ναῖκες πῆγαιναν νὰ τὸ βλέπουν, παρὰ κι ἄντρες. Ξέβγαίνε ἀπὸ
 τὰ ὄρια ἑνὸς ἀπλοῦ γυναικείου ἐργόχειρου, ἑνὸς κεντήματος
 ἀπ' τὰ συνηθισμένα. Ἦταν σωστὸ καλλιτέχνημα, ἄξιο νὰ τὸ
 ἰδῆ, νὰ τὸ θαυμάση, μαζί μὲ τὴν εὐκόλη κοντέσσα του κι ὁ κόν-
 τες ὁ δύσκολος, ὁ σοβαρὸς, ποὺ εἶχε δίπλωμα ἀπὸ τὴν Πάν-
 τοβα κι εἶχε γυρίσει ὄλα τὰ μουσεῖα τῆς Ἰταλίας.

Τί θὰ γινόταν ὅμως τὸ περίφημο αὐτὸ μαντήλι; Γιὰ ποιὸν
 δουλεύτηκε πέντε ὀλάκερα χρόνια; θὰ τὸ κρατοῦσε ἡ Κλάρα
 στὴν προῖκα τῆς; θὰ τὸ χάριζε σὲ καμιὰ ἀπὸ τίς πέντε ἀγαπη-
 μένες ἀδελφές τῆς; θὰ τόστελνε ἀφιέρωμα σὲ καμιὰ ἐκκλησία,
 σὲ καμιὰ Παναγιά, γιὰ νὰ τὸ βλέπη, κάτω ἀπὸ ἓνα γυαλί, ὁ
 κόσμος στοὺς αἰῶνες;... Κανεὶς δὲν ἤξερε· οὔτε ἡ ἴδια ἡ Κλάρα.
 Ὅταν τὴν ρωτοῦσαν, ἔλεγε, πὼς τὸ εἶχε κάνει γιὰ τὴ δική τῆς
 μόνο εὐχαρίστηση καὶ χωρὶς κανένα σκοπὸ. Κι ὅταν τὴ συμ-
 βούλευαν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, κοκκίνιζε κι ἀπαντοῦσε «Ἀφήστε.....
 θὰ ἰδοῦμε».

Ἄλλὰ ἐκεῖνον ἴσα ἴσα τὸ χρόνο πῆγε στὴ Ζάκυνθο, νὰ περάσῃ τὸ καλοκαίρι τῆς, ἡ Μεγάλῃ Κυρία τῶν Ἀνακτόρων, ποὺ ἦταν Ζακυθινή. Ἐπειδὴ σὰ σαλόνια ἄλλος λόγος δὲ γίνονταν παρὰ γιὰ τὸ μαντήλι, γρήγορα ἔμαθε γι' αὐτό, ἐνδιαφέρθηκε καὶ γύρεψε νὰ τὸ ἴδῃ. Μιά συγγένισά τῆς, φιλενάδα τῆς Ναδαλίνας, τὴν πῆγε στὸ ἀρχοντικό καὶ τὸ εἶδε. Καὶ τόσο τῆς ἄρεσε, ποὺ φώναξε :

—Μὲ αὐτὸ εἶναι γιὰ τὴ Βασίλισσα!

—Μὰ κι ἐγὼ ἔλεγα νὰ τὸ χαρίσω τῆς Βασίλισσας, εἶπε ἀμέσως ἡ Κλάρα, κοκκινίζοντας διπλὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες φορές, ποὺ τὴ συμβούλευαν οἱ κυρίες,

Μὴν ἦταν, ἀλήθεια, τὸ μυστικό τῆς, ὁ κρυφός τῆς πόθος :

Μὰ κι ἂν ἦταν, πρέπει νὰ τῆς γεννήθηκε κατόπι. Γιατὶ τὸν καιρὸ ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ κεντᾷ τὸ μαντήλι, Βασίλισσα δὲν ἦταν ἀκόμα στὴν Ἑλλάδα καὶ μόλις πρὶν ἀπὸ ἓνα χρόνο, ὁ Γεώργιος Α' εἶχε φέρεи τὴ νύφη ἀπὸ τὴ Ρωσία.

Ἡ Μεγάλῃ Κυρία ἄρπαξε τὸ λόγο μὲ χαρὰ.

—Τότε νὰ μοῦ τὸ δώσης, τῆς εἶπε, σὰ θὰ γυρίσω στὴν Ἀθήνα νὰ τῆς τὸ πάω. Ἡ Μεγαλειοτάτῃ λείπει σὲ ταξίδι. Μὰ τὸ Σεπτέμβρη θὰ γυρίσῃ, τότες θὰ πάω κι ἐγὼ. Καὶ πῶς θὰ τὸ χαρῆ ἓνα τέτοιο δῶρο! Ἄ, εἶναι μεγάλη εὐτυχία, νὰ κάνῃ κανένας μιὰ εὐχαρίστηση στὴ Βασίλισσά μας! Εἶναι τόσο καλὴ, τόσο ὁμορφὴ! Σωστός ἄγγελος!

—Μάλιστα, ἀποκρίθηκε ἡ Κλάρα. Ὅταν θὰ φύγετε γιὰ τὴν Ἀθήνα, θὰ σᾶς τὸ δώσω.

Ἀμέσως σπάρθηκε αὐτὸ στὸν τόπο· κι ἡ φήμη κι ἡ αἴγλη ταῦ μαντηλιοῦ μεγαλώσανε. Ἦταν πιά τὸ Μαντήλι. Τὸ Βασιλικὸ Μαντήλι. Δῶρο στὴ νέα Βασίλισσα, τὴν ἀγγελόμορφη καὶ ἀγγελόκαρδη, ποὺ τῆς ἄξιζε.

Μὰ θάφευγε ἀπὸ τὸν τόπο τὸ καλλιτέχνημα κι ἔπρεπε νὰ τὸ ἴδοῦν ὅσοι κι ὅσες δὲν εὐτύχησαν ἀκόμα. Ἦταν κάτι γριῆς ἀρχόντισσες, ποὺ δὲν ἔβγαιναν ποτὲ ἀπ' τὰ παλάτια τους· ἦταν κάτι γέροι κόντηδες καρφωμένοι στίς πολυθρόνες ἀπὸ ρευματισμούς. Κι ἡ Κλάρα, γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ κι ἐκεῖνες κι αὐτούς, ἀποφάσισε νὰ βγάλῃ τὸ Μαντήλι σὲ περιοδεία.

Ἡ μετριοφροσύνη δὲν τὴν ἄφηνε νὰ τὸ συνοδέψη ἡ ἴδια, ἄν καὶ μὲ μεγάλο κόπο καὶ φόβο θὰ τὸ ἐμπιστευόταν σὲ ξένα χέρια. Τὰ χέρια ὅμως τῆς μικρῆς ἀδελφῆς τῆς Γιούλιας κι ἐπιτήδεια ἦταν καὶ προσεχτικά. Ἐβαλε λοιπὸν τὸ Μαντήλι σ' ἓνα μεγάλο μακρουλό, καρυδένιο κουτί, ντυμένο μὲ γαλάζια μεταξωτὴ βάτα—μὲ τὸ ἴδιο κουτί, θὰ τόστελνε καὶ τῆς Βασίλισσας—καὶ τὸ παράδωσε στὴ Γιούλια, πού κι αὐτὴ τὸ παράδωσε στὴ Διαμαντίνα, μιὰ μεσόκοπη δουλεύτρα τοῦ Ναδαλεϊκού, νὰ τῆς τὸ κρατῆ μόνο στὸ δρόμο.

Ἔτσι ἔκανε τὸ Μαντήλι τὴν καλλιτεχνικὴ του περιοδεία. Ἡ Διαμαντίνα στὸ δρόμο τὸ κρατοῦσε κάτω ἀπ' τὴ μασχάλη τῆς, μισοσκεπασμένο μὲ τὰ κρόσια τοῦ μποξᾶ τῆς. Κι ἡ Γιούλια, μὲ τὸ κοντὸ τῆς φουστάνι, τὸ μικρὸ τῆς καπέλο καὶ τὸ κάπως ἀγορίστικο ὕφος τῆς, πήγαινε ἀπὸ δίπλα καὶ δὲν τόχανε ἀπὸ τὰ μάτια τῆς στιγμή. Κάπου κάπου μάλιστα τὸ ἄγγιζε καὶ μὲ τὸ γαντωμένο τῆς χεράκι, σὰ νὰ τὸ ὑποστήριζε κι ἔλεγε σιγὰ τῆς Διαμαντίνας: «Βάστα το καλά... Τὸ νοῦ σου!...» Ὅταν ἔφταναν ἔτσι ὡς τὸ ἀρχοντικό, ὅπου θὰ ἔδειχναν, ἡ Γιούλια χτυποῦσε ζωνερά τὸ κουδούνι ἢ τὸ μπαταδοῦρο* τῆς βαριᾶς ἐξώπορτας μὲ τ' ἀνάγλυφα στολίδια, ἄφηνε τὴ Διαμαντίνα ν' ἀνεβῆ πρώτη τίς πλατιῆς μαρμαρένιες σκάλες, αὐτὴ τὴν ἀκολουθοῦσε σὰ φύλακας καὶ ἅμα βρίσκονταν στὸ κεφαλόσκαλο, τῆς ἔπαιρνε τὸ κουτί ἀπὸ τὰ χέρια τῆς κι ἔμπαινε στὸ σαλόνι, ὅπου περίμεναν τὸ θάμα.

Ἐκεῖ ξεκλείδωνε τὸ κουτί, ξεδίπλωνε μ' εὐλάβεια τὸ Μαντήλι, διπλωμένο στὰ δυό, καὶ τὸ κρατοῦσε ἀπὸ δυὸ ἄκρες, μπροστὰ στὸ θαυμασμὸ καὶ στὴν ἔκσταση τῶν σπιτικῶν. Ὅταν κανένα πρόσωπο τὸ πλησίαζε πάρα πολύ, ἡ Γιούλια ἀπομάκρυνε τὸ κέντημα ἀμέσως μ' ἓν' αὐθόρμητο κίνημα τῶν χειρῶν· μὰ ὅταν ἀπλωνόταν καὶ κανένα χέρι, κανένα δάχτυλο, τότε πισθοχωροῦσε ὀλόκληρη καὶ φώναζε: «Ἄ, μὴ τ' ἀγγίζετε!» Καὶ τὸ τολμηρὸ χέρι, τὸ αὐθάδικο δάχτυλο, συμμαζευόταν εὐθὺς μὲ τὴ συναίσθηση, μὲ τὴ ντροπὴ σχεδὸν μιᾶς ἱεροσυλίας. Ὡστόσο ἡ Γιούλια ἀπαντοῦσε πρόθυμα στὶς ἐρωτήσεις καὶ χωρὶς νὰ τὴ ρωτοῦν ἀκόμα ἐξηγοῦσε τίς παραστάσεις τοῦ Μαντήλιου:

«Αὐτὴ εἶναι ἡ θεὰ ἢ Ἡ Ἀφροδίτη... Ἐδῶ ὁ Ἡφαιστος... Ἐδῶ

ὁ Γανυμήδης, πού κερνᾶ νέκταρ τοὺς θεοὺς... Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἥβη... Αὐτὸς μὲ τὰ τραγίσια πόδια, εἶναι σάτυρος... Οἱ Κένταυροι, μισοὶ ἄλογα καὶ μισοὶ ἄνθρωποι, βλέπετε... Ὁ Ζάκυνθος, ὁ γυιὸς τοῦ Δαρδάνου, πού πρωτόχτισε πόλη στὸ νησί μας... Τὸν ἔβαλε κι αὐτὸν ἐδῶ στὴν ἄκρη, ἔτσι σὰ σφραγίδα, γιὰ νὰ φαίνεται, πὼς τὸ Μαντήλι εἶναι Ζακυθινό... Πέντε χρόνια σωστά τὸ κεντοῦσε... Ἡ Μεγάλῃ Κυρία θὰ φύγῃ σὲ τρεῖς μέρες καὶ θὰ τὸ πάρῃ μαζί της, νὰ τὸ χαρίσῃ ἀπὸ μέρος τῆς Κλάρας, στὴ Βασίλισσά μας, πού εἶναι νύφη... Ἔτὸ εἶδατε... Νὰ τὸ φυλάξω τώρα... Μὲ συγχωρεῖτε πολὺ... ἔχω νὰ πάω κι ἄλλοῦ...»

Κι ἡ Γιούλια δεχόταν τοὺς θαυμασμοὺς τῶν σπιτικῶν καὶ τὰ συχαρήκια γιὰ τὴν ἀδελφή της, πού «τιμοῦσε τὸν τόπο», εὐχαριστοῦσε εὐγενικά, ἀποχαιρετοῦσε διαχυτικὰ μαζί καὶ περήφανα, ἐτοιμαζομένη νὰ ἀναμεταξὺ τὸ πολῦτιμο κουτί γιὰ τὸ δρόμο, τὸ παράδινε στὴ Διαμαντῖνα, πού περίμενε ἀπέξω, κουβεντιάζοντας μὲ τίς δουλεῦτρες τοῦ ἀρχοντικοῦ—πού κι αὐτὲς ἔβαζαν κάπου, κάπου τὸ κεφάλι ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σαλονιοῦ, νὰ ἰδοῦν, ἂν ἦταν βολετό, λίγο θάμα, ἔτσι ἀπὸ μακριά, σὰν ὄνειρο—κι ἔφευγε βιαστικά, «γιὰ νὰ πάῃ κι ἄλλοῦ»... Πῆγαινε σ' ὅσα σπίτια πρόφτανε ὡς τὸ βράδυ. Ἐπειτα, τὴν ἄλλῃ μέρα, τὰ ἴδια. Καὶ τὴν ἄλλῃ.

Τρεῖς μέρες βάσταξε αὐτὴ ἡ περιφορὰ τοῦ Μαντηλιοῦ ἀπὸ ἀρχοντικὸ σ' ἀρχοντικὸ τῆς χώρας, γι' ἀγάπη ἐκείνων, πού δὲν ἔβγαιναν ἔξω. Κι εἶχε καταντήσῃ θέαμα συνηθισμένο στὸ Φόρο, στὴν Καινούργια, στὴν Κάτω καὶ στὴν Πλατεῖα Ρούγα: ἡ Διαμαντῖνα τῶν Ναδαλήδων μ' ἓνα μακρουλὸ κουτί κάτω ἀπὸ τὴν μασχάλη, μισοσκεπασμένο ἀπὸ τὰ κρόσια τοῦ μποξᾶ της κι ἡ μικρὴ Γιούλια, μὲ τ' ἀγορίστικο ὕφος, δίπλα της προσεχτικῇ. Ὅλοι ἔμαθαν σὲ λίγο, πὼς μέσα στὸ κουτί ἐκεῖνο ἦταν τὸ περίφημο Μαντήλι τῆς Κλάρας, δῶρο νυφιάτικο γιὰ τὴ Βασίλισσα.

Ἔτσι τίς τρεῖς ἐκεῖνες ἡμέρες τὸ εἶδαν ὅσοι μπόρεσαν, ὅσοι πρόφτασαν, στ' ἀρχοντικά, πρῶτα καὶ δεύτερα, πού τὰ τριγύρισε ἡ Γιούλια. Καὶ τὴν τετάρτῃ ἡ ἴδια ἡ Γιούλια, μὲ τὴν Διαμαντῖνα πάλι, τὸ πῆγε στὸ ἀρχοντικὸ τῆς Μεγάλῃς Κυρίας καὶ τῆς τὸ παράδωσε, μαζί μ' ἓνα γράμμα σὲ περγαμηνή, μὲ

τὴν ἄρμα* τῶν Ναδαλῆδων—γράμμα τῆς κοντεσσίνας Κλάρας γιὰ τὴ Βασίλισσα Ὑλγα.

Καὶ τὸ ἴδιο φθινοπωριάτικο δειλινό, τὸ Ζακυθινὸ Μαντήλι ἔφυγε ἀπὸ τὴ Ζάκυθο γιὰ πάντα, μὲ τὸ βαπόρι ποὺ εἶχε πάρει ἡ Μεγάλῃ Κυρία, γιὰ νὰ γυρίσῃ στὸ παλάτι τῆς Ἀθήνας.

Ἐφυγε, μὰ δὲν ξεχάστηκε. Ὅπως στὸν τόπο ἐκεῖνο δὲν ξεχνιέται κανένα καλὸ, περασμένο ἢ ξενιτεμένο.

Χρόνια καὶ ζαμάνια*, οἱ Ζακυθινοὶ μιλοῦσαν γιὰ τὸ Μαντήλι τῆς Κλάρας τοῦ Ναδαλῆ. Συχνὰ ξαναρχόταν στὶς ὁμιλίαι τους τὸ θάμα, ποὺ εἶχαν ἰδεῖ λίγοι κι εἶχαν ἀκούσει πολλοί. Τὸ χειροτέχνημα μὲ τὸν καιρὸ γινόταν θρυλικό. Ἀπ' τ' ἀρχοντικὰ σπίτια, πρῶτα καὶ δεύτερα, ἡ φήμη του εἶχε περάσει στὰ νοικοκυρόσπιτα, εἶχε κατεβῆ στὰ χαμόσπιτα, εἶχε ἀπλωθῆ στὰ μαγαζιά, στὰ ἐργαστήρια, στοὺς καφενέδες, στὶς ταβέρνες, παντοῦ. Τὸ Ζακυθινὸ Μαντήλι τὸ εἶχε πάρει ὁ λαός.

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ εἶδαν, οἱ ζηλευτοί, τὸ παράσταιναν ὅπως μποροῦσαν σ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὸ εἶδαν καὶ ποὺ δὲ χόρταιναν ν' ἀκούνε γι' αὐτό. Κι ὅπως συμβαίνει πάντα σὲ τέτοια, οἱ καλοφάνταστοι κι οἱ ψευτάκοι πρόσθεταν ἀπὸ κάτι στὶς ζωγραφιές του. Ἐκεῖνοι μάλιστα ποὺ δὲν εἶχαν ἰδεῖ καθόλου τὸ Μαντήλι παρὰ τὸ ἤξεραν ἀπὸ περιγραφές, πρόσθεταν τὰ περισσότερα. Ἄλλος ἔλεγε, πὼς εἶχε καὶ τὴ Γιγαντομαχία, ἄλλος τὸν Προμηθεά στὸν Καύκασο, ἄλλος τὴν Ἀκρόπολη μὲ τὸν Παρθενώνα κι ἄλλος τὴν Πόλη μὲ τὴν Ἁγία-Σοφία. Κάποιος βεβαίωσε, πὼς στὸ φόντο τῆς εἰκόνας τοῦ Ζάκυνθου, διακρινόταν ἀνάερα κι ὅλη ἡ πόλη ποὺ εἶχε χτίσει. Κάποιος πρόσθεσε, πὼς στὴν πόλη φαινόταν κι ἡ ἐκκλησία, τὸ ψηλὸ καμπαναριὸ κι ἡ λιτανεῖα ἀκόμα τοῦ Ἁγίου. Κάποιος ἰσχυρίστηκε, πὼς στὶς ἄκρες ἦταν κεντισμένα καὶ τὰ ἐμβλήματα τῶν Ἐφτὰ Νησιῶν. Καὶ κάποιος τέλος ὀρκίστηκε, πὼς φαινότανε κάπου ἡ Τούρλα τοῦ Σκοποῦ* καὶ σ' ἕναν κύκλο ἀπὸ ἀστέρια ἡ μορφή τοῦ Λομπάρδου*.

Οἱ γυναικοῦλες πάλι ἀντικαθιστοῦσαν πρόθυμα τοὺς μυθολογικοὺς θεοὺς. Ὁ Δίας εἶχε γίνει Παντοκράτορας, ὁ Ἀπόλλωνας Χριστὸς κι ἡ Ἥρα Παναγία. Στὶς γωνιές τοῦ Μαν-

τηλιού δὲν ἦταν λέει, παρὰ Ἐξαπτέρυγα, Σεραφεῖμ καὶ Χερουβείμ, ἐνῶ στὴ μέση του φάνταζε ἡ τετραπλὴ εἰκόνα τῆς Γέννησης, τῆς Βάφτισης, τῆς Σταύρωσης καὶ τῆς Ἀνάστασης... Ἔτσι, μὲ τὴν προσθήκη τοῦ καθενός, ἀνάλογη πρὸς τὴ φαντασία του καὶ τὴν κλίση, τὸ Ζακυθινὸ Μαντήλι τὰ εἶχε ὄλα: Οὐρανὸ, Γῆ καὶ... Ζάκυθο. Κανέννας ἀπὸ τοὺς ἀπλοϊκοὺς δὲ ρωτοῦσε, πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ τὰ χωρῆ ὄλ' αὐτὰ ἓνα γυναικειο, νυφιάτικο μαντηλάκι. Τόπαιρναν γιὰ θάμα κι ἓνα θάμα τὰ χωροῦσε ὄλα.

Καὶ περνοῦσαν τὰ χρόνια καὶ τὸ θρυλικὸ μαντήλι ξαναρχόταν στὶς ὀμιλίες τῶν Ζακυθινῶν. Τὸ θυμόνταν ὀλοένα πιὸ σπάνια, μὰ κι ὀλοένα πιὸ φανταστικά. Εἶχε ἀρχίσει πιά νὰ τὸ σκεπάζη σὰν ἓνας πέπλος, ἓνα μυστήριον. Ἔλεγαν, πῶς ἡ Βασίλισσα στὴν Ἀθήνα τὸ εἶχε βάλει σὲ ὀλόχρυση κορνίζα καὶ τὸ εἶχε κρεμάσει στὴν καλύτερη σάλα τοῦ παλατιοῦ, γιὰ νὰ τὸ βλέπουν οἱ παλατιανοὶ κι οἱ μεγαλοσιάνοι· κι ἄλλοι πάλι, πῶς τὸ εἶχε σὰν εἰκόνημα στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ παλατιοῦ καὶ τοῦ ἄναβε ἀκοίμητο καντήλι...

Ἦμουν μικρὸ παιδί, ὅταν τὸ Μαντήλι τῆς Ναδοπούλας ἔφυγε ἀπὸ τὴ Ζάκυθο. Θυμοῦμαι ἀμυδρά, πῶς ἦρθε μιὰ μέρα καὶ στὸ σπίτι μας, νὰ τὸ ἴδῃ ἡ μητέρα μου, πού κι αὐτὴ στὰ νιάτα της ἦταν φημισμένη κεντήστρα κι ἀπ' τὴ μητέρα μου κρατῶ τὴ σωστὴ περιγραφή του· μὰ δὲν μπορῶ νὰ ὀρκισθῶ, πῶς τὸ εἶδα κι ἐγὼ ἤ, κι ἂν τὸ εἶδα, δὲ θὰ μπόρεσα βέβαια νὰ καταλάβω τίποτα.

Κι ἀφοῦ μεγάλωσα ὁμως, ἀκόμα στὴ Ζάκυθο μιλοῦσαν γιὰ τὸ Μαντήλι. Κι ἄξαφνα, μιὰ μέρα—δέκα χρόνια τουλάχιστο μετὰ τὴν ἀναχώρησή του—στὴν αὐλὴ τῆς γειτονικῆς μας ταβέρνας, ἀπὸ ἓνα παράθυρο τοῦ σπιτιοῦ μας, ἄκουσα καὶ τὸ ραψωδὸ πού τὸ τραγουδοῦσε!

Ἦταν ἓνας τυφλὸς σὰν τὸν Ὀμηρο, ὄχι ὁμως ζητιάνος, παρὰ νεροκουβαλητῆς. Ἦξερε νὰ κἀνῃ στίχους δικούς του καὶ νὰ τοὺς λήη μὲ τὸ δικό του τρόπο, εἴτε στὴ βρύση, τὴν ὥρα πού γιόμιζε τὸ βαρέλι του, εἴτε στὶς μπασιές τῶν σπιτιῶν, ὅπου πῆγαινε νὰ τ' ἀδειάση.

Πολλές φορές, ἀκούγοντας τὸ ζακυθινὸ αὐτὸ ραψωδὸ—ἤ-

ταν ἀκριβῶς ἢ ἐποχή, πού πρωτογνωρίζομαι μὲ τὰ ὁμηρικὰ μέτρα καὶ τὰ ὁμηρικὰ ζητήματα—συλλογίστηκα, πῶς ἔτσι ρυθμικὰ καὶ μισοτραγουδιστὰ θὰ ζωντάνευε κι ὁ Ὅμηρος τὶς ραφωδίες του. Ἦθελα νὰ μποροῦσα νὰ σᾶς δώσω ἐδῶ μὲ νότες μιὰ ἰδέα τῆς τραγουδιστῆς αὐτῆς ἀπαγγελίας. Ἀλλὰ θὰ προσπαθῶ νὰ τὸ κάμω, χωρίζοντας τὸ δεκαπεντασύλλαβο στὶς συλλαβές, πού ἐτόνιζε περισσότερο ὁ ζακυθινὸς ραφωδός. Νὰ π.χ. πῶς ἔλεγε τοὺς στίχους αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Ἐρωτόκριτο: «Τάμαθες, Ἄρετούσα μου τὰ θλιβερά μαντάτα—πού ὁ κύρης σου μ' ἐξόρισε στῆς ξενιτειᾶς τῆ στρατά ;!»

Τάμαθες Ἄ-
ρέτουςα μου,
Τὰ θλιβερά
μαντά-τα,
Που ὁ κύρης σου
μ' ἐξόρισέ
στῆς ξενιτειᾶς
τῆ στρατά-τα.

Ἡ μελωδία δὲ γράφεται, ὁ ρυθμὸς ὅμως ἦταν αὐτός. Καὶ τόσο μοῦ εἶχε καρφωθῆ, ὥστε, χωρὶς νὰ θέλω, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο μοῦ ἄρεσε ν' ἀπαγγέλλω τοὺς ὁμηρικοὺς στίχους, πού πῆγαιναν λαμπρὰ σὰ δεκαπεντασύλλαβοι: «Ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ροδοδάκτυλος Ἥως,—Ζεῦ πάτερ ἀλλὰ σύ ρυσαί ὑπ' ἥερος υἱας Ἀχαιῶν:»

Ἦμος δ' ἠρί-
γένεια φανή
ρόδοδακτύ-
λος ἦως.
Ζεῦ πατερ ἄλ-
λά συ ρυσαί
ὑπ' ἥερος υἱ-
ας Ἀχαιῶν.

1. «Ἐρωτόκριτος» στ. 1335—1356. [M.X.O.]

2. Ἰλιάδος A 477 καὶ P 645 [M.X.O.].

Καί δέν μποροῦσε νά μοῦ βγῆ, πῶς ὁ βυζαντινὸς πολιτικὸς στίχος, ὁ σημερινὸς δεκαπεντασύλλαβος, δέν εἶναι παρὰ ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἠρωϊκοῦ ἑξαμέτρου, ἀπαράλλακτα ὅπως κι ὁ λαϊκὸς ραψωδός, πού ἤξερε νά ψάλλῃ ἔτσι τὰ σπουδαῖα τοῦ τόπου του καὶ τῆς ἐποχῆς του, δέν ἦταν παρὰ ἡ συνέχεια τοῦ Ὀμήρου. Ἐὰν φανταστῆτε τὴν ἑκπληξή μου, τὸ θάμπος μου, τὴ χαρά μου, ὅταν τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ τυφλοῦ νεροκουβαλητῆ, ἄκουσα τὸ τραγούδι τοῦ Ζακυθινοῦ Μαντηλιοῦ, πού δέν ἦταν παρὰ μιὰ μικρογραφία τοῦ Σ τῆς Ἰλιάδας, μιὰ περιγραφή τῆς Ἀσπίδας τοῦ Ἀχιλλέου! Ὁχι μόνο λοιπὸν τὸ ἴδιο μέτρο, ὁ ἴδιος ρυθμὸς, ἡ ἴδια μουσική, παρὰ κι ἡ ἴδια ἔμπνευση, ἡ ἴδια φαντασία. Καὶ βέβαια πού ὁ Ζακυθινὸς ραψωδὸς οὔτε τὴν ὁμηρικὴ Ἀσπίδα εἶχε διαβάσει ποτέ του, οὔτε τίποτ' ἄλλο παρόμοιο εἶχε ἀκούσει. Τὸ μοντέλο τὸ βρῆκε μέσα στὴν ψυχὴ του κρυμμένο, φυλαγμένο βαθιὰ ἀπ' τὰ χρόνια τὰ παλιά. Ὅπως βρίσκουν μέσα τους τόσα ἄλλα μοντέλα τόσοι ἄλλοι ραψωδοὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πού κάνουν τὸ δημοτικὸ τραγούδι νά μοιάζῃ μὲ τ' ὁμηρικὸ σὰν ἀδελφί καὶ τοὺς πιὸ αὐστηρὲς κριτὲς νά κηρύττουν, πῶς ἡ Ποίηση δέν εἶχε χαθῆ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, οὔτε τὴν ἐποχὴ πού δέν εἶχε ἀκόμα νά δείξῃ παρὰ δημοτικὰ ἄσματα καὶ Σολωμό.

Ἄλλες φορὲς εἶχ' ἀκούσει τὸ ραψωδὸς μας νά λήθῃ τὸ τραγούδι τοῦ Ἀναπολεοῦ (Μεγάλου Ναπολέοντα, πού τὸν ἐσύγχιζε ὅμως καὶ μὲ τὸ Ναπολέοντα τὸν Γ'), τοῦ Καποδίστρια, τοῦ Ὄθωνα, τοῦ Γιάννου τοῦ Ἀντρειωμένου καὶ τοῦ Λουμπάρδου. Μὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη κάποιος τοῦ εἶπε:

—Δημητρό, ἄστ' αὐτά! Τὸ Μαντήλι νά μᾶς πῆς, τὸ καινούργιο σου καὶ θὰ σὲ κεράσω μιὰ κούπα βερντέα*.

—Μὰ εὐτοῦνο δέν τὸ λέω ἀκόμα, χαμογέλασε ὁ ραψωδός, γιατί δέν τόχω ἀκόμα βγαρμένο οὐλο.

—Καὶ πῶς τόπες ψές στὴ βρύση; Πές το. ἀτέλειωτο, δέν πειράζει.

—Ἐ, τόμου* τὸ θέλετε... Ἐβίβα, παιδιὰ!

—Γειά σου, Δημητρό, χρυσόστομε!

Κι ὁ τυφλὸς νεροκουβαλητῆς ἄρχισε καὶ τελείωσε τὸ τρα-

γούδι τοῦ Μαντηλιοῦ, πού πολλοὺς του στίχους τοὺς αὐτοσχεδίαζε ἴσως ἐκείνη τῆ στιγμῆ :

Ἄρχοντοπού-
λά πανσοφή,
κεντήστρα ξά-
κουσμέ-νη....

Ἄλλὰ νὰ το δλάκερο τὸ τραγούδι αὐτό, τὸ κορύφωμα τῆς λαϊκῆς δόξας τοῦ Μαντηλιοῦ, ὅπως τουλάχιστο κατάφερα νὰ τὸ θυμηθῶ ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια καὶ νὰ τὸ συμπληρώσω :

Ἄρχοντοπούλα πάνσοφη, κεντήστρα ξακουσμένη,
τῶν γονικῶ της καύκημα, τοῦ Τζάντε* μας καμάρι,
παίρνει πανάκι καὶ κλωνά, βελόνι καὶ ψαλίδι
καὶ κλειέται στὸ παλάτσο* τῆς, νὰ φτιάση ἓνα μαντήλι,
νιστορισμένο, πλουμιστό, πού ἄλλο νὰ μὴν ὑπάρχη,
γιὰ νὰν τὸ στείλῃ χάρισμα τῆς Ρήγισσας τῆς Ὀργας,
πού ἀφ' τῆ Ρουσία κατέβηκε στὸ θρόνο τῆς Ἀθήνας
καὶ κάθεται καμαρωτῆ στοῦ Γεώργιου τῆ μπάντα.
Καὶ στὸ μαντήλι της κεντᾶ χίλιω λογιῶν ξομπλίδια*,
χίλιω λογιῶν στορίσματα, τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄστρα,
τὸν ἥλιο, τὸν αὐγερινό, τὴν πούλια, τὸ φεγγάρι.
Καὶ κάτουθες κεντάει τῆ γῆς μ' οὐλες τίς πολιτεῖες,
τῆ Φράντζα, τὴν Ἀούστρια, Ρουσία κι Ἰγγλιτέρα,
τῆ Μπαρμπαριά, τὸ Τούνεζι, πού εἶναι οἱ Ἀραπάδες
καὶ τῆς Ἀθήνας τὸ βουνό καὶ τὸ νησί τῆς Κρήτης
καὶ τὴν Κωσταντινούπολι μὲ τὴν Ἁγία-Σοφία.
Κεντάει καὶ τὴν Παράδεισο, τὴν Κόλαση κεντάει,
τούτη μὲ τοὺς Πρωτόπλαστους, ἐκείνη μὲ τὸν Κάη
καὶ τὸ Χριστὸ τὸν Ἀναστά, πού πάει νὰ τὸν γλιτώσῃ.

Μὰ μὲς στὴ μέση ἀνιστορεῖ τὸ ξακουσμένο Τζάντε :
Χώρα, χωρία καὶ βουνά, μὲ θάλασσα ἓνα γύρο,
κάστρο, Ἀκρωτήρι καὶ Σκοπό, καὶ τὴν Πλατεῖα-Ρούγα
καὶ τίς μεγάλες ἐκκλησιές μὲ τὰ καμπαναριά,
τῆ λιτανεία τοῦ Ἁγίου μας καὶ τοῦ Νιπιταφίου,
ἀκόμα καὶ τὴν Γκλόρια τοῦ Μεγαλοσαββάτου.

Κεντάει καί τὴν ἐπίδειξη τοῦ Κωσταντῆ Λουμπάρδου,
 ὅπου ἄφησε μεμόρια* στὸ μέσα κι ὄξω κόσμο!
 Κι ἐκεῖνα ποὺ γινήκανε τότε μὲ τὸ Γαρζώνη,
 (πρῶτο Δεσπότη ποὺ ἔβλεπε τὸ Τζάντε ἀπὸ τὸ Τζάντε),
 τὸ κιάσο* ποὺ τοῦ κάμανε στὸ προαπάντισμά του,
 παντιέρες, ζαχαρόκουκα, φιόρα καὶ περιστέρια.

Κι ἂν κεντισμένα τοῦτα δῶ, σὰ ζωντανὰ ἐφαινόταν·
 τὰ φιόρα μοσκοβόλαγαν, μίλαγαν οἱ ἀνθρώποι,
 ἀχοῦσαν τὰ καμπαναριὰ καὶ τὰ πουλιὰ πετάγαν
 μὲ γλυκοκελαϊδίσματα ἀπάνου ἀπὸ τὸ Τζάντε.
 Τόσο ποὺ ἡ Ὅργα ἢ Ρήγισσα, τόμου εἶδε τὸ μαντήλι,
 ἔκαμε δώδεκα σταυροὺς κι ἔκραξε σαστισμένη:
 —«Δὲν εἶναι χειροτέχνισμα, Θέ μου, τοῦτο εἶναι θάμα!
 Χίλια καλὰ στὴ ζήση της καὶ στὰ χρυσόχερά της,
 τ'ς ἀρχοντοπούλας τῆς καλῆς ποὺ τόφτισε γιὰ μένα.»

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

«Τὸ Ζακυθινὸ Μαντήλι καὶ ἄλλα διηγήματα».

Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΗΣ ΤΕΓΕΑΣ

Ὅταν βρέθηκε στὴν Τεγέα, τὸ Νοέμβρη τοῦ 1900, τὸ θαυμαστό κεφάλι, δὲν ἦταν μόνον ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος—Mendel—ποὺ δοκίμαζε μεγάλη συγκίνηση. Ἄλλη τόση συγκίνηση καὶ χαρά, ὅσο ἀφώτιστοι καὶ ἂν ἦτανε, αἰσθάνθηκαν καὶ οἱ ἀπλοῖκοὶ ἐργάτες τῆς ἀνασκαφῆς. Καὶ ἄλλοτε εὗρισκαν λογιῆς λογιῆς κομμάτια ἀγάλματα—χέρια, πόδια, κορμιὰ—μὰ τώρα τὸ εὑρημά τους ἦταν ἀνεπάντεχο, ἓνα κεφάλι, ὀλάκερο, πεντάμορφο!

—Τοῦτο, ποὺ βρέθηκε σήμερα, βρὲ παιδιὰ, εἶναι θάμα—διηγόταν τὸ βράδυ στὸ μαγαζὶ ὁ Θανάσης, ὁ Μωραΐτης, ἀπὸ τοὺς προεστοὺς στὸ Πιαλί καὶ ψάλτης στὴν ἐκκλησία. Εἶναι μιὰ γυναικίκα, ἓνα κορίτσι ὡς καμιὰ εἰκοσιπενταριὰ χρόνων, ποὺ λές, ἔ, τώρα θὰ σοῦ μιλήση. Τὰ μαλλιά της σγουρὰ καὶ καλοχτενισμένα, δεμένα πίσω σ' ἓνα φιόγγο μὲ κορδέλλες. Ὅλα τὰ σημάδια, μάτια, φρύδια, στόμα, σιταρένια. Τί τὰ θέλεις; Τέτοια ὁμορφάδα δὲν ξαναγίνεται. Ζωντανὸ πράμα. Σίγουρα θὰ μᾶς

μεγαλώση τὸ Μουσεῖο, ἂν δὲ μᾶς τὸ πάρουν στὴν Ἀθήνα.

—Ποιὸς τὸ λέει; Θὰ σηκωθῆ ὀλη ἡ Τεγέα στὸ πόδι! εἶπαν μὲ ἀναβρασμὸ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς νέους...

Σὰν πρὸ ὀλίγου νὰ ἔχουν χτενισθῆ τὰ ἄφθονα φουντωτὰ μαλλιά, δένονται πίσω σ' ἓναν φανταστικὰ ὠραῖο ἀναδεσμὸ. Ἔχουν ὀλη τὴν κοσμιότητα μιᾶς καλῆς ἐποχῆς χτενισιᾶς καὶ ὅμως πόση ἐλευθερία καὶ φυσικότητα τὰ διακρίνει. Ἡ χωρίστρα λίγο στραβὰ καμωμένη εἶναι ἄβαφη καὶ ἀμφίβολη στὴν πορεία της. Οἱ ταινίες, πού τὰ συγκρατοῦν, μπαίνουν τόσο διακριτικὰ καὶ σβένουν σιγαλὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἀπαλὴ οὐσία τους.

Πάνω ἀπὸ τὸ ψηλὸ μέτωπο τὰ βοστρυχᾶκια φυτρῶνουν σχεδὸν καθένα μὲ τὸ δικό του τρόπο καὶ ξετυλίγονται σύμφωνα στὴ διεύθυνση, ἀλλὰ μὲ ἄπειρη ποικιλία. Στὴν ἀρχὴ εἶναι κοντὰ καὶ πυκνὰ τὰ κυματάκια πού κάμνουν, ἔπειτα γίνονται ἀραιότερα, καὶ τέλος μετὰ τὸν ἀναδεσμὸ σχηματίζονται σὲ λίγα ἐξαίσια πέρατα λουλουδένια. Ἔτσι μὲ τὴν ἀπέραντη ἐλεύθερη κίνηση γίνεται τόσο ἐλαφρὸ καὶ ζωντανὸ τὸ μάρμαρο καὶ μὲ τὴν ἀδιόρατη πειθαρχία καὶ τὸν κρυμμένο σχηματισμὸ παίρνομε μιὰ συνολικὴ ἐντύπωση μεγάλη καὶ ἀληθινή.

Γοητευμένοι τώρα μὲ τὴν ἐξέταση τῆς θαυμάσιας κόμης βλέπομε δυνατώτερα νὰ ἀκτινοβολῆ τὸ θεῖο πρόσωπο. Ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐκφραστικά. Καθαρὰ καὶ ἔντονα μᾶς μιλοῦν ὅλα γιὰ τὸν ἐσῶτερο ψυχικὸ κόσμο τῆς εὐγενικῆς κόρης. Μιὰ ἀνώτερη πνευματικότητα δηλώνει τὸ ψηλὸ, τριγωνικὸ, ἐλαφρὰ κυματισμὸ μέτωπο. Τὴν ἐλεύθερη καὶ δυνατὴ θέληση ἐκφράζουν τὰ μάτια μὲ τὴ σταθερὴ διεύθυνση, ὅπως τὴν ὀρίζουν ὄχι μόνον οἱ βολβοὶ καὶ τὰ καμαρωτὰ φρύδια, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταξὺ πέρα πέρα ἀνεπτυγμένη παράλληλη πτυχὴ. Τὴν εὐκίνησια τοῦ πνεύματος καὶ τὴν εὐθυμία τῆς νεανικῆς ζωῆς ὑποδηλώνουν τὰ ἀνοιχτὰ περὺγια τῆς μύτης καὶ πρὸ πάντων διαλαλοῦν τὰ χεῖλη μὲ τὴ γελαστὴ γύρω περιοχὴ τους...

Ἐκεῖνος, πού θὰ ἐπιμείνῃ νὰ μελετήσῃ τὸ πλαστικὸ αὐτὸ ἀριστοῦργημα, θὰ παρακολουθήσῃ μὲ ἀκένωτο ἐνθουσιασμὸ καὶ ἱκανοποίησιν τὸν ἥρωικὸ ἀγῶνα τοῦ καλλιτέχνη καὶ τὴ με-

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Ἡ Κεφαλὴ τῆς Τεγέας.

[4ος αἰὼν π.Χ.]

γάλη νίκη, πού ἐπέτυχε. Μία κόρη θείας καλλονῆς, γεμάτη ἀγνότητα καί καλοσύνη. Ὁ Ἀλήθεια τέτοια ἔργα δὲ σημαίνουν ἀπλῶς εὐχάριστες περίεργες εἰκόνες, ἀλλ' ἀνύψωση καί ἐξευγένιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

• Ημερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, 1927.

«ΠΑΤΕΡ, ΑΦΕΣ ΑΥΤΟΙΣ»

(Ζωγραφικὸς πίνακας τοῦ Δ. Θεοτοκόπουλου)

[Ὁ Δομῆνικος Θεοτοκόπουλος - Γκρέκο, Κρής, εὑρίσκεται ἀπὸ τὸ 1575 στὸ Τολέδο, τὴν παλιὰ πρωτεύουσα τῶν καθολικῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας καί ζωγραφίζει εἰκόνες στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Δομηνίου. Οἱ εἰκόνες του ἦσαν τόσον ὡραίες, ἔκαμαν τέτοια ἐντύπωση, ὥστε ἡ Μητρόπολις τοῦ Τολέδου τοῦ ἀνέθεσε νὰ ζωγραφίσῃ ἓνα μεγάλο εἰκόνισμα ἀπὸ τὸ μαρτύριο τοῦ Χριστοῦ].

Τὴν ἡμέρα ὁ Θεοτοκόπουλος δουλεύει τώρα, μέσα στὴ Μητρόπολη, τὸν ἀσύγκριτο ναό. Βαθιά συγκινεῖ τὸ ζωγράφο ὁ τεράστιος αὐτὸς οἶκος τοῦ Θεοῦ, πού μοιάζει σὰν μιὰν πόλη ὀλόκληρη μὲ τὰ ἀτελείωτα παρεκκλήσια καί θυσιαστήρια του. Οἱ πανύψηλες ἀψίδες, οἱ μεγάλες κολόνες, πού φαίνονται νὰ ὑψώνονται πρὸς τὸ ἄπειρο, τὰ πολύχρωμα μάρμαρα, τὰ ὀλόχρυσα κάγκελα, τὰ χιλιοσκαλισμένα ξύλα, οἱ ἀστράπες, πού σκορπίζουν γύρω τους τὰ κοσμήματα τῶν εἰκονισμάτων, ἐξαφανίζουν πραγματικά τὸν ἄνθρωπο καί τὸν κάνουν νὰ συναισθάνεται βαθιά τὴ μικρότητα καί τὴν ταπεινότητά του. Καί ὁ Γκρέκο νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ζωγραφίσῃ κάτι πολὺ ἐπιβλητικό, πολὺ μεγάλο, γιὰ νὰ εἶναι ἄξιο καί ἱκανὸ νὰ σταθῇ σὲ τέτοιο περιβάλλον.

Τοῦ ἔχουν παραγγεῖλει γιὰ τὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ σκευοφυλακίου, ὅπου οἱ ἐπίσκοποι καί οἱ παπάδες φοροῦν τὰ ἄμφιά τους πρὶν ἀπὸ τὴ λειτουργία, μιὰ ἀπεικόνιση τῆς στιγμῆς, ὅπου οἱ «στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος ἐκδύσαντες τὸν Ἰησοῦν τὴν χλαμύδα τὴν κοκκίνην ἔτυπτον αὐτὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν». Εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς παθητικώτερες στιγμῆς τοῦ Θείου Μαρτυρίου, αὐτὴ, ὅπου ὁ Χριστός, θύμα ἀθῶο τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, βλέπει νὰ πλησιάζῃ τὸ τέλος του.

Γιὰ νὰ ἐμπνευσθῆ ὁ Θεοτοκόπουλος, δὲ θυμᾶται καμιά ἀπὸ τὶς ἀνάλογες εἰκόνες τῶν Ἰταλῶν ζωγράφων. Ἡ σκέψη του πάει πίσω στὰ πρῶτα μαθητικά του χρόνια, στὴν Κρήτη, ὅπου μελετοῦσε καὶ προσπαθοῦσε καὶ αὐτὸς νὰ ζωγραφίσῃ τὴν «Προδοσία τοῦ Ἰούδα». Βέβαια ἡ στιγμή τοῦ μαρτυρίου δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἴδια. Ἀλλὰ ὁ ζωγράφος νομίζει, πῶς θὰ τὸν βοηθήσουν πολὺ στὸ ἔργο του ἡ ἀναστάτωση καὶ ὁ θόρυβος τοῦ ὄχλου, οἱ σκληρὲς μορφὲς τῶν χιλιάρχων* καὶ τῆς σπείρας*, οἱ ψυχρὲς ἀνταύγειες τῶν λογχῶν, ὅπως τὰ ζωγράφιζαν οἱ βυζαντινοὶ ἁγιογράφοι, γιὰ νὰ ἀποτελοῦν μιὰ τραγικὴ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἔκφραση τῆς γαλήνης, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς αὐτοθυσίας στὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου.

Καὶ ἔτσι ζωγραφίζει ἀληθινὰ τὸ ἔργο του. Ἐνα ἀπερίγραπτο πλῆθος ἀπὸ στρατιῶτες καὶ λογχοφόρους καὶ Ἑβραίους συνωθεῖται γύρω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ μορφή τοῦ Χριστοῦ καὶ γεμίζει μαζί μὲ τὶς λόγχες ὅλο τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ πίνακος. Σκληρὰ πρόσωπα, παραμορφωμένα ἀπὸ τὸ πάθος, ἐξέχουν μέσα ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτό. Νομίζει κανεὶς πραγματικά, ὅτι ἀκούει τὸ θόρυβο καὶ τὸ μεταλλικὸ ἦχο τῶν ὄπλων καὶ τὶς φωνὲς τοῦ ὄχλου.

Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή προσελκύει, τραβάει ἀσυγκράτητα τὸ βλέμμα ἡ μεγάλη, ἡ ἀπερίγραπτη μορφή τοῦ Θεανθρώπου, ποὺ φαίνεται νὰ γεμίζει ὀλόκληρο τὸ ἔργο. Ἡ χλαμύδα ποὺ φοράει, ἔχει ἓνα χρῶμα καταπόρφυρο, ἀληθινὰ ἀλησμόνητο. Εἶναι σὰ μιὰ ἀπότομη ἀναλαμπὴ φωτός, σὰν τὸ ἀφνίδιο ξέσπασμα τοῦ πόνου, σὰ μιὰ φωνή, ποὺ φθάνει ὡς τὰ οὐράνια.

Ὁ Γκρέκο ἀπομακρύνεται λιγάκι καὶ θαυμάζει μόνος του τὸ χρῶμα αὐτό· εἶναι εὐχαριστημένος! Ζωγράφισε ἐπὶ τέλους μιὰ πορφύρα, ποὺ θὰ μπορούσε καὶ μὲ τὴν πορφύρα τοῦ Τιτσιανουῦ* ἀκόμα—τὴν πορφύρα, ποὺ τόσο θαύμαζε ἄλλοτε—νὰ συγκριθῆ.

Ἀλλὰ καὶ γιὰ ὀλόκληρη τὴ μορφή τοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νὰ ὑπερηφανεύεται. Ἡ στάση Του, ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου Του, τὸ βλέμμα Του, ὅλα μᾶς φωνάζουν: ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πιὰ συνδεδεμένος μὲ τὴν ταπεινὴ γῆ καὶ μὲ τὸ ἀνθρώπινο ἀ-

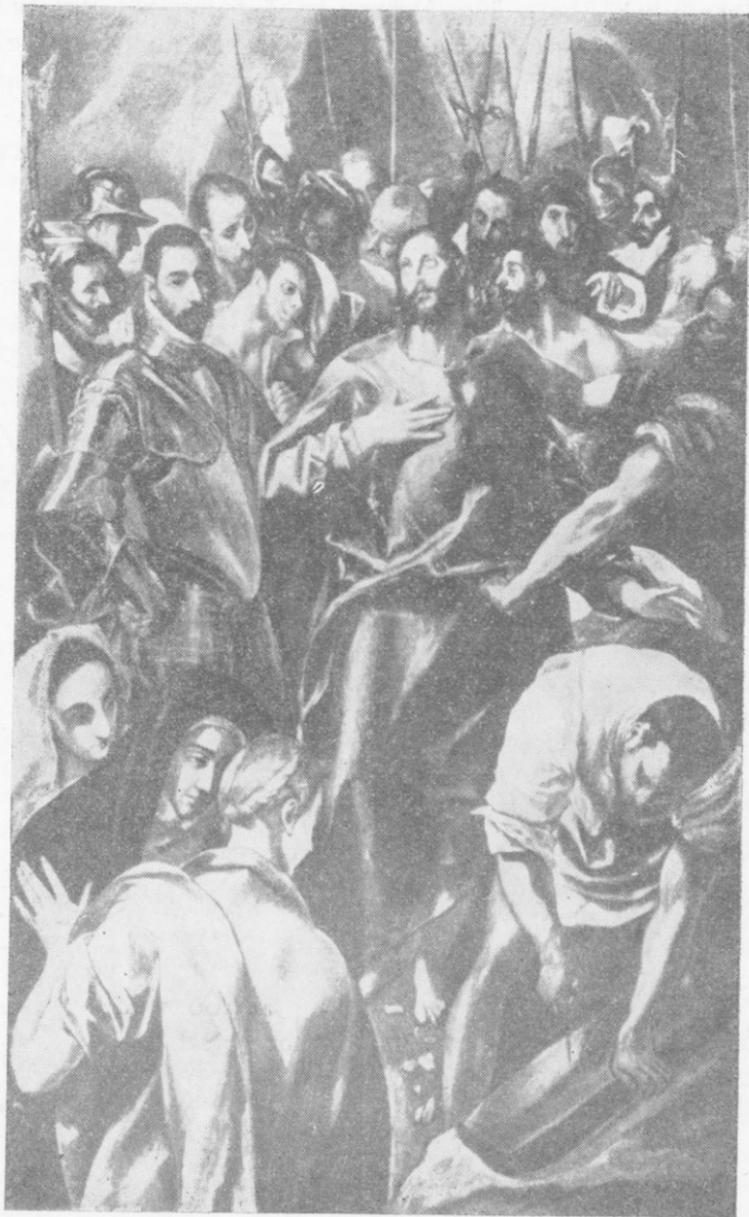
θος, πού ὀργιάζει γύρω Του. Μὲ τὸ δεξί Του χέρι στὸ στήθος —τὸ αἰώνιο χέρι τοῦ Γκρέκο μὲ τὰ μισάνοιχτα λεπτὰ δάκτυλα, πού εἶναι ἐδῶ ἐπάνω στὸ ἔντονο φόντο τῆς πορφύρας ἐκφραστικώτερο παρά ὅπουδήποτε ἄλλοῦ—μὲ τὰ μάτια, ὅπου λάμπουν δυὸ δάκρυα, ὑψωμένα πρὸς τὸν οὐρανό, ὁ Χριστὸς μιλάει μὲ τὸν Πατέρα. Καὶ νομίζει κανεὶς, ὅτι τὰ χεῖλη του θὰ ἀνοιξοῦν, γιὰ νὰ εἰποῦν τὸ ἀθάνατο ἐκεῖνο: «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς!» πού φωτίζει κιόλας ὅλο τὸ πρόσωπό του.

Ἄλλὰ στὸν καλλιτέχνη δὲν ἀρκεῖ ὅλο αὐτὸ τὸ ὑπέροχο δρᾶμα, πού ζωγράφισε. Θέλει νὰ προσφέρῃ ἀκόμα στὸ θεατὴ καὶ τὴ βαθιὰ ἀνθρώπινη συγκίνηση, πού δίνει ἡ Τραγωδία τῆς Θεοτόκου, τῆς Μητέρας. Ἐπάνω στὸν πίνακά του, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα κομμάτι γῆς, τίποτε ἄλλο παρά μόνον οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ Θεάνθρωπος, ζωγραφίζει πρῶτο τὸ βοηθὸ τοῦ δημίου, πού ἐτοιμάζει τὸ Σταυρό. Καὶ ἀπέναντι φέρνει τὶς τρεῖς Μαρρίες, σὰν θεατὰς τῆς σκηνῆς. Τὰ εὐγενικὰ καὶ μελαγχολικὰ των πρόσωπα εἶναι πάλι ἡ ἀντίθεση πρὸς τὸ σκληρὸ καὶ πρόστυχο πρόσωπο τοῦ δημίου.

Ἐλάχιστο διάστημα φαίνεται νὰ τις χωρίζῃ ἀπὸ τὸ Ναζωραῖο καὶ τὸ μαρτύριό Του. Καὶ ὅμως εἶναι τόσο μακριά! Στὰ πρόσωπά Των, πού φαίνονται νὰ παρακολουθοῦν μὲ προσοχὴ τὸ ἔργο τοῦ δημίου, ζωγραφίζεται κάτι περισσότερο ἀπὸ λύπη καὶ πόνος. Ἡ ἔκφρασή του δείχνει ὅτι βλέπουν μακρύτερα καὶ ἀπὸ τὴν Σταύρωση, πού δὲ θ' ἀργήσῃ πιά, ὅτι νιώθουν ἀόριστα, ἀλλὰ ἐπιβλητικὰ τὸ βαθὺ μυστήριο τοῦ μεγαλυτέρου δρᾶματος τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1578, ἓνα χρόνο ἀπὸ τότε πού τὸ ἄρχισε, τὸ ἔργο εἶναι ἔτοιμο. Ὁ Θεοτοκόπουλος ξέρει, αἰσθάνεται βαθιά, ὅτι εἶναι μεγάλο ἔργο. Ἄλλὰ τὸν εὐχαριστεῖ νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ἀκούῃ τὸν ἀπερίγραπτο ἐνθουσιασμό, πού προκαλεῖ σὲ ὄσους τὸ βλέπουν. Ἀφοῦ ἔκαμε τὰ πρῶτα του σχεδιάσματα μέσα στὴ Μητρόπολη, γιὰ νὰ ἐμπνευσθῇ ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο Τῆς, πῆρε ἔπειτα τὸ μεγάλο πίνακα στὸ ἐργαστήριό του, γιὰ νὰ τὸν τελειώσῃ. Καὶ ἐκεῖ ἔρχονται τώρα, γιὰ νὰ θαυμάσουν τὸ ἀριστούργημα οἱ ἀριστοκράτες τοῦ Τολέδο καὶ οἱ φίλοι τοῦ Δομήνικου καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ καλόγηροι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ζωγράφοι,

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

« Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς »

[Εἰκὼν Δομηνίου Θεοτοκοπούλου]

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πού ζητοῦν νά βροῦν ἕνα ἐλάττωμα, ἕνα ψεγάδι, καί δέν τὸ καταφέρνουν. Ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον οἱ πλούσιοι τοῦ Τολέδο παρακαλοῦν τὸ Δομήνικο νά τοὺς ζωγραφίση ἕνα ἀντίγραφο τοῦ μεγάλου ἔργου.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΚΥΡΟΥ

«Δομήνικος Θεοτοκόπουλος».

II
ΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ

(6 Μαΐου 1821)

[Τὸ «Χάνι τῆς Γραβιάς» εἶναι μακρὸν ὀπωσδήποτε ἐπικὸν ποίημα, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη πρῶτον εἰς σειρὰν πολλῶν πατριωτικῶν ποιημάτων ἐξυμνούντων τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Μεσολόγιον καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν ποιημάτων τούτων ὁ ποιητὴς προτάσσει τὴν ἀκόλουθον ἀφιέρωσιν:

«Εἰς σέ, τὴν μετ' αἰῶνα ἐπελευσομένην γενεάν τῶν Ἑλλήνων, ἀφιερῶ τὰς ποιήσεις, δι' ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔψαλα τὰ κατορθώματα τῶν μεγάλων τοῦ Μεσολογίου φρουρῶν καὶ τῶν ἄλλων μαρτύρων καὶ πρωταγωνιστῶν τῆς Πατρίδος ἡρώων. Οἱ λόγοι μου θέλουσιν ἀντηχεῖ πρὸς ὑμᾶς ὡς ἀπὸ ζῶντος τινὸς ἐξερχόμενοι τάφου καί, ἐνῶ τοῦ τάφου ἢ σιωπῆ καὶ τὸ σκότος θὰ μοῦ ἐξουσιάζωσι τὴν ἄψυχον κόριν, ἢ ψυχὴ μου θ' ἀκούσῃ ἐκ τῶν οὐρανῶν τὰς ὀρθὰς τῶν ἐπιγενεστέρων κρίσεις. Οἱ στίχοι μου θὰ ἦσαν βεβαίως εὐγενέστεροι, ἂν ἐγράφοντο ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν εὐρισκόμην εἰς τὰ στρατόπεδα τῆς Πατρίδος. Ἄλλὰ τότε εἰσώπα ἢ Μοῦσα ἐντός μου, διότι μία μόνη ἐπιθυμία ὠδήγει τοὺς παλμοὺς τῶν ἑλληνικῶν καρδιῶν, ἢ ἐλευθερία καὶ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος ἢ ἀποκατάστασις».

Ἄπο τὸ «Χάνι τῆς Γραβιάς» παρατίθεται κατωτέρω τὸ πρῶτον τμήμα].

Μεγάλων δ' ἀέθλων

Μοῦσαι μεμνᾶσθαι φιλεῖ.

Πίνδαρος

Ἄπο κρότον ὀργάνων βοῖζει
τῆς Γραβιάς τὸ βουνὸν ἀντικρὺ,
λάμπουν ὄπλα χρυσὰ καὶ λερῆ
φουστανέλα μαυρίζει.

Πρὸς τὸ Χάνι χορὸς καταβαίνει
ἀπ' ὄδον ἐλικώδη, λοξὴν
καὶ φλογέρα μὲ ἦχον ὀξὺν
χοροῦ ἄσμα σημαίνει.

Ἦ Οδυσσεὺς ὁ ταχύπους ἡγεῖται
τοῦ μαχίμου ἐκείνου χοροῦ
καὶ ἐγκύμων σκοποῦ τολμηροῦ
πρὸς τὸ Χάνι κινεῖται.

Ἦ Εκεί δὲ τὸν χορὸν διαλύει,
κλειτὴν τὴν μάνδραν καὶ οὕτω λαλεῖ :
« Ἦ πατρίς μας ἐδῶ μᾶς καλεῖ,
» στρατιῶται ἀνδρεῖοι !

» Μετ' ὀλίγον ἐδῶ καταφθάνει
» στρατιᾶ μυριάδων ἐχθρῶν.
» Εἶναι στάδιον δόξης λαμπρὸν
» τὸ μικρὸν τοῦτο Χάνι.

» Εἰς τὸ μέγα στενὸν θὰ ξυπνήσουν
» οἱ ἀρχαῖοι τῆς Σπάρτης νεκροὶ
» καὶ τὸν τόπον αὐτὸν φοβεροὶ
» τουρκομάχοι θὰ σείσουν.

» Κι ἡ σκιά τοῦ Διάκου παρέκει
» τοῦ εἰς σοῦβλαν ψηθέντος σκληρὰν
» μὲ μεγάλην θ' ἀκούση χαρὰν
» νὰ βροντᾷ τὸ τουφέκι.

» Ἦ Εκεί κάτω κοιτάξετε· φθάνει
» ὁ πομπώδης στρατὸς τῶν ἐχθρῶν.
» Ἰδοὺ στάδιον δόξης λαμπρὸν
» τὸ μικρὸν τοῦτο Χάνι !»

Στρέφουν ὄλοι καὶ βλέπουν. Διέβη
τὸ ποτάμι ἀπίστων πληθῆς
καὶ ἀκούεται δοῦπος βαθῆς
καὶ ὁ τόπος σαλεύει.

Πιστολίων ἀκούονται κτύποι
καὶ βαρβάρων φωναὶ συνεχεῖς
καὶ τινάσσουν τὴν χαίτην ταχεῖς
καὶ ἀφρόεντες ἵπποι.

Πρὸ τῶν ἄλλων ξιφήρης προβαίνει
 εἷς δερβίσης* τὸν ἵππον κεντῶν·
 ὁ υἱὸς τοῦ Ἄνδρίτσου αὐτὸν
 ἐρωτᾷ ποῦ πηγαίνει.

Ἐποκρίνεται ἑκεῖνος : «Νὰ σφάξω,
 »ὄπου βρῶ τοῦ προφήτου ἐχθρούς
 »καὶ πατῶν τοὺς ἀπίστους νεκρούς
 »τὸ Ἄλλ' ἄχ ν' ἀνακράξω».

«Ἄλλ' ἐδῶ, ὦ υἱέ τοῦ προφήτου,
 »μιναρὲν δέν θὰ βρῆς ὑψηλόν,
 »ἀλλὰ μόνον τουφέκι καλόν
 »καὶ ἰδοὺ ἡ φωνή του!»

Καὶ ἡνίας καὶ σπάθην ἀφήνει
 ὁ δερβίσης τὰ στέρνα πληγείς
 καὶ μὲ κρότον πεσὼν κατὰ γῆς
 ρεῖθρον αἵματος χύνει.

Τοῦ θανάτου ἰδρῶς περιβρέχει
 τὸ χλωμὸν μέτωπόν του εὐθύς
 καὶ ὁ ἵππος αὐτοῦ πτοηθεὶς
 κοῦφος κι εὐκαιρος τρέχει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

«Τὰ Ἄπαντα», 1859.

ΑΡΜΑΤΟΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΕΣ

(Απόσπασμα από το ποίημα «Ο Γερο-Δράκος»)

Ἄ, ναι, κι αὐτὸ τ' ἀγέννητο ἀκόμ' Εἰκοσιένα
 νὰ φτάση τῶν ἀρματολῶν δὲν μπόρεσε τῆ γέννα,
 κεῖνα τ' ἀθάνατα παιδιὰ, τ' ἀκοίμητα μιλιόνια*
 τίς φλέβες τῆς παλικαριᾶς, τῆς λεβεντιᾶς τ' ἀγέρι,
 ποῦ μὲ τὰ δόντια κράτησαν τὰ τετρακόσια χρόνια
 χειμῶνα, καλοκαίρι,

μ' ἄρματα, χωρὶς ἄρματα, μὲ πέτρες, μὲ μαχαίρια
 καὶ σήκωσαν τὴν ἐκκλησιά τῆς Λευτεριᾶς στὰ χέρια!...

Ἄιτοὶ ἐπάνω στὰ βουνά, στὶς λαγκαδιὲς λιοντάρια,
 βοριάδες καὶ φαντάσματα, θηριὰ καὶ παλικάρια,
 τοῦ Γένους τῆ βαθιὰ νυχτιὰ φωτίζαν τ' ἄρματά τους
 κι ἄνοιξη μὲς στὴ χειμωνιά ἐφέρναν τὰ σπαθιά τους...

Πόσα ἐκάμανε γιὰ μᾶς οἱ γίγαντες ἐκεῖνοι!

Κι αὐτὴ ἡ ζωντανώτερη ἀκόμα εὐγνωμοσύνη,
 μπρὸς σ' ὅτι μᾶς ἐχάρισαν τὰ φτερωτὰ σπαθιά τους
 ἀχαριστία μοιάζει,

χαμόγελο τῆς Παναγιᾶς εἰς τ' ἄταφα κορμιά τους
 καὶ τ' ἄσπρα τους τὰ κόκαλα δαφνώνας νὰ σκεπάζῃ!

Καμιὰ δὲν εἶχανε, καμιὰ γι' αὐτοὺς ἐκεῖνοι ἐλπίδα·

γι' ἀγνώριστη, γιὰ μέλλουσαν ἐπάλευαν πατρίδα,
 μὲ τῆς Τουρκιᾶς τὸ δράκοντα, μὲ μόνο μιὰ μαχαίρα.

Τὸ δέντρο τῆς Ἐλευτεριᾶς ποτίζαν νύχτα μέρα
 μὲ τὸ καθάριο αἷμα τους· τίς ρίζες του στοιχειῶναν,
 σίδηρο ἐκάναν τὸν κορμό, ἀτσάλι τὰ κλωνάρια.

Ἐκεῖνοι κάτω ἔπεφταν, πλὴν τὸ δεντράκι ὑψῶναν,
 χωρὶς ἐλπίδα νάχουνε τ' ἀγένεια παλικάρια
 στὸν ἴσκιο του καμιὰ φορὰ κι αὐτοὶ νὰ ξεποστᾶσουν
 κι ἀπ' τοῦ δεντροῦ τους τὸν καρπὸ τὰ χέρια τους νὰ πιάσουν..

Ξένοι στοῦ κόσμου τῆ χαρὰ καὶ στὴν ἐλπίδα ξένοι,
 πολλὲς φορὲς χωρὶς ψωμί, γυμνοὶ καὶ διψασμένοι,
 γιὰ μᾶς καὶ μόνο πέθαιναν, γιὰ μᾶς καὶ μόνο ζοῦσαν

καί σάν τούς λύκους στ' ἄγρια βουνά περιπατοῦσαν...
 Τὸ χιόνι στῶμα εἶχανε, τὴν πέτρα προσκεφάλι
 καὶ σκέπασμα τὸ σύγνεφο γεμάτο ἀνεμοζάλη.
 Δὲν ἤμποροῦσαν σ' ἐκκλησιά νὰ μποῦνε· κι ἐκκλησιά τους
 τὰ κορφοβούνια εἶχανε, λαμπάδες τὰ σπαθιά τους.
 Μὲ τὸ τουφέκι θύμιαζε τὸ κάθε παλικάρι
 κι εἶχε τὸ Γένος γιὰ Θεό, εἰκόνισμα τὸν Ἄρη.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

«Ποιήσεις»

Ο ΣΑΜΟΥΗΛ

Ἰὸ μοναχὸς οὗτος, τοῦ ὁποῖου ἐτόλμησα νὰ ὑμνήσω τὸν θάνατον, εἶναι τὸ τελευταῖον ὀλοκαύτωμα, τὸ ὁποῖον αὐτοπροαιρέτως προσφέρεται ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τελευτᾷ τὸ Σούλι... τὸ Σούλι ἀφημαγμένον ἤδη καὶ ἀγωνιῶν.

Ὅτε διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ πολλῶ μᾶλλον τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γκούση καὶ τοῦ Κουτσονίκα, ὁ Μουχτάρ καὶ ὁ Βελῆς, υἱοὶ Ἄλῆ τοῦ Τεπελενλῆ, ἐπέτυχον πολλοὺς μὲν νὰ καταστρέψωσιν, ἄλλους δ' ἐκ τῶν Σουλιωτῶν ν' ἀπομακρύνωσι, μόνος ἀπέμενε ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, ἄκαμπτος εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ταφῆ μετὰ τῆς γλυκυτάτης αὐτοῦ πατρίδος.

Ἄνῆρ ἀδάμαστος, ἀκαταμάχητος, μέχρι μανίας ἐραστής τῶν ἐλευθέρων βράχων του, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀφιερωμένος εἰς τὰ θεῖα, θαυμασίως πῶς ἦνωνεν ἐν ἑαυτῷ τὸν διπλοῦν χαρακτήρα τοῦ πολεμιστοῦ καὶ τοῦ ἱερέως.

Ἦτο τὸ τελευταῖον νῆμα, ἀφ' οὗ ἐκρέματο τὸ τρισάθλιον Σούλι κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του. Διὸ καὶ ἀνεκηρύχθη τότε δημοθυμαδὸν πολέμαρχος καὶ εἰς αὐτὸν μόνον διεπιστεύθη ἡ ἐσχάτη ὑπεράσπισις. Ἀπαυδῆσαντες πλέον οἱ λέοντες ἐκεῖνοι ἠλπιζον ἴσως, ὅτι ἡ πίστις τοῦ Σαμουήλ ἤθελε βεβαίως τοὺς σώσει, ἂν ἡ ἀνδρεία του δὲν ἤθελεν ἀρκέσει μόνη.

Εἰς τὴν αἵματηρὰν καὶ φονικωτάτην ἔφοδον τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸ Κάκοσουλι ἀνεδείχθη ὁ Σαμουήλ ἄγγελος θανάτου. Καὶ ὅτε πᾶσα ἐλπὶς σωτηρίας ἐξέλιπε, τότε ἔθεσε τὸ σῶμα του φραγμὸν ἀνυπέμβλητον μεταξὺ τοῦ σμήνους τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν ὀλίγων ἐπιβιωσάντων Σουλιωτῶν, δυνηθέντων οὕτω νὰ ὀπισθοχωρήσωσι καὶ διαφύγῃ τὴν μάχαιραν καὶ τὰ μαρτύρια.

Ἀφοῦ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἐρείπια ἦσαν ἕξω κινδύνου, ὁ Σαμουήλ, μαχόμενος πάντοτε, μετὰ πέντε μόνον συνεταίρων, ἐπρόφθασε καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸ Κούγκι, πύργον ἐκτισμένον ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, ἀπο-

θήκην πυρίτιδος καὶ ὄπλων. Τὸν πύργον τοῦτον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει καὶ ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἡ Πατρὶς παρέδωκεν εἰς τὰς ἱεράς αὐτοῦ χεῖρας καὶ ὁ μοναχὸς εἶχεν ὁμώσει τὸν ὄρκον τοῦ θανάτου, ὅτι οὐδεμία οὐδέποτε ἀνθρωπίνῃ δύναμις ἤθελε βιάσει αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ. Περικυκλωμένος πανταχόθεν ὑπέμενε ὁ Σαμουὴλ ὅσα ἀνθρωπίνῃ καρτερίᾳ ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ.

Τὰ πολεμοφόδια ἐφθείροντο ἀφ' ὥρας εἰς ὥραν. Κεκμηκότες, τραυματισμένοι, οὐδὲ σταγόνα ὕδατος εἶχον πλέον, ἵνα δροσίωσι τὰ κατὰξηρά καὶ φλογισμένα χεῖλη των. Ἡ στιγμή τῆς ἀγωνίας εἶχε φθάσει... Κλίνατε τὸ γόνυ καὶ τὰς κεφαλὰς, σεῖς οἱ πιστοί, δεόμενοι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἐκείνων!...

17 Δεμ. 1803

Τῇ δεκάτῃ ἑβδόμῃ Δεκεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τρίτου ἔτους, ἡμέρᾳ προσευχῆς καὶ νηστείας εἰς τὸ νέον ἑλληνικὸν μαρτυρολόγιον, ὁ ἱερομόναχος Σαμουὴλ μετὰ τῆς Ἁγίας αὐτοῦ Πεντάδος ἀνίπτανται πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ τῶν πτερύγων πυρὸς καὶ στεφανοῦνται ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου ὡς μάρτυρες θανόντες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, τελευταῖος ἡμῶν αὐτοκράτωρ, καὶ Σαμουὴλ ὁ ἱερομόναχος, τελευταῖος τῶν Σουλιωτῶν πολέμαρχος. Ὁ πρῶτος, ἀρχηγὸς καὶ κεφαλὴ ἡκρωτηριασμένης αὐτοκρατορίας, γενναίως κατηνάλωσε τὸν βίον μαχόμενος ὑπὲρ τοῦ στέμματός του. Ἄνατολὴ καὶ Δύσις ἦσαν μάρτυρες τῆς μονομαχίας, εἰς ἣν Μωάμεθ ὁ δεῦτερος τὸν εἶχε προκαλέσει. Πεδίον τῆς μάχης ἦτο τὸ Βυζάντιον. Τὸ Βυζάντιον!... Ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὁ ἀπόκρυφος παλμὸς τῆς καρδίας μας. Ποία ἑλληνικὴ ψυχὴ δὲν ἤθελεν ἐξαφθῆ εἰς τὴν συμπλοκὴν ἐκείνην;

Ὁ δεῦτερος, ἀγέρωχος, ἄκαμπτος, πτωχός, μόνος μετὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ καὶ τοῦ ὑπὲρ πατριδος ἔρωτός του, μακρὰν τοῦ κόσμου, ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, μὴ μεριμνῶν περὶ μελλούσης δόξης, αὐτόχειρ καταστρέφεται καὶ οὐδὲ τὸ πῶμα ἀφήνει εἰς χεῖρας τῶν ἀπίστων].

«Καλόγερε, τί καρτερεῖς κλεισμένος μὲς στὸ Κούγκι;
 »πέντε νομάτοι σόμειναν κι ἐκεῖνοι λαβωμένοι
 »κι εἶναι χιλιάδες οἱ ἐχθροί, πού σ' ἔχουνε ζωσμένον.
 »Ἐλα νὰ δώσης τὰ κλειδιά, πέσε νὰ προσκυνήσης
 »κι ἀφέντης ὁ Βελήπασας δεσπότη θὰ σὲ κάμῃ».

Ἔτσι ψηλὰ ἀπὸ τὸ βουνὸ φωνάζει ὁ Πηλιο-Γκούσης. Κλεισμένος μὲς στὴν ἐκκλησιὰ βρίσκεται ὁ Σαμουήλης κι ἀγέρας παίρνει τὴ φωνὴ τοῦ Πήλιου τοῦ προδότη.

Χωρὶς ψαλμοὺς καὶ θυμιατὰ, χωρὶς φωτοχυσία, γονατισμένοι, σκυθρωποί, μπρὸς στὴν Ὁραία Πύλη,

πέντε Σουλιώτες στέκονται μὲ τὸ κεφάλι κάτω.
 Βουβοί, δὲν ἀνασαίνουνε καὶ βλέπεις κάπου κάπου
 ὁπὸ ἓνα χέρι σκώνεται καὶ κάνει τὸ σταυρὸ του.
 Ἐκίνητα στὸ μάρμαρο σέρνονται τὰ σπαθιά τους,
 σπαθιά, ποὺ τόσο δούλεψαν γιὰ τὸ γλυκό τους Σούλι!

Δὲ φαίνεται ὁ καλόγερος· μόνος του στ' ἅγιό Βῆμα
 προσεύχετο κι ἐτοίμαζε τὴ μυστικὴ θυσία.

Σφιχτά, σφιχτά στὰ χέρια του ἐβάστα τὸ Ποτήρι
 καὶ μύρια λόγι' ἀπόκρυφα ἔλεγε τοῦ Θεοῦ του.
 Τὰ μάτια, κατακόκκινα ἀπ' τὶς πολλὲς ἀγρύπνιες,
 ἐκοίταζαν ἀκίνητα τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα.

Τὶ θάλασσα, ποὺ κύματα ἔχει κρυφὲς ἐλπίδες!...
 Σιγᾶτε, βρόντοι τουφεκιῶν, πάψτε φωνὲς πολέμου,
 κι ὁ Σαμουὴλ τὴν ὕστερη τὴν Κοινωνιά θὰ πάρη.
 Κι ἐκεῖ ποὺ κοίταζ' ὁ παπὰς τὴ Σάρκα τοῦ Θεοῦ του,
 ἐκύλισ' ἀπ' τὰ μάτια του στοῦ Ποτηριοῦ τὰ σπλάχνα,
 σὰν τὴ δροσοῦλα διάφανο κρυφὰ κρυφὰ ἓνα δάκρυ.

«Θεὲ μου καὶ Πατέρα μου, θαμμένος ἐδῶ μέσα
 «ἐδίψασα. Χωρὶς νερὸ ἢ θεία Κοινωνιά σου
 »θὰ ἔμειν' ἀτελείωτη. Δέξου, γλυκέ μου Πλάστη,
 »αὐτὸ τὸ μαῦρο δάκρυ μου, μὴ τὸ καταφρονέσης·
 »ἀμόλυντο καὶ καθαρὸ βγαίν' ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια.
 »Δέξου το, Πλάστη, δέξου το, ἄλλο νερὸ δὲν ἔχω».

Ἦτανε ἥλιος κι ἔλαμψε τὸ ἱερὸ τὸ σκευὸς.
 Τὸ αἷμα ἐξεστάθηκε, ἄχνισε, ζωντανεύει.

Ἐναγαλλιάζει ὁ Σαμουὴλ, ποὺ εἶδε τὴ Θεία Χάρη
 καὶ τρέμοντας ἀγκάλιασε τὸ θεϊκὸ Ποτήρι
 καὶ τόσφιξε στὰ χεῖλη του κι ἄκουσε ποὺ χτυποῦσε,
 σὰν νάτανε λαχταριστὴ καρδιά, ζωὴ γιομάτη.

Ἐνοιγ' ἢ Πύλη τοῦ Ἱεροῦ, σκύφτουν τὰ παλικάρια.

Τ' ἀνδρειωμένα μέτωπα τὸ μάρμαρο χτυπᾶνε
 καὶ καρτεροῦν ἀκίνητα τοῦ γέροντα τὰ λόγια.

Ἐπρόβαλ' ὁ καλόγερος. Τὸ πρόσωπό του φέγγει
 σὰ χιονισμένη κορυφὴ στοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.
 Στὰ λαβωμένα χέρια του βαστοῦσ' ἓνα βαρέλι

πόκλειε μέσα θάνατο, φωτιά κι άπελπισία.
 Έκείνο μόνο τόμενε, εκείνο μόνο φτάνει.
 Έμπρός στην Πύλη του ίεροϋ μονάχος του τὸ στένει
 καί τρεῖς φορές τὸ εὐλόγησε καί τρεῖς φορές τὸ εὐχέται.
 Σὰ νάταν Ἅγια Τράπεζα, σὰν νάταν Ἄρτοφόρι,
 ἐπίθωσ' ὁ καλόγερος ἐπάνω τὸ Ποτήρι,
 καί σιωπηλὸς κι ἀτάραχος ἄναψε θειαφοκέρι.
 Τὰ γόνατά του χτύπησαν ὀρμητικὰ τὴν πλάκα,
 ἐσήκωσε τὰ χέρια του, τὸ πρόσωπό του ἀνάφτει
 κι οἱ πέντε τὸν ἐκοίταζαν βουβοὶ μέσα στὰ μάτια.

Η ΔΕΗΣΙΣ

«Πατέρα μου, σ' ἐδούλεψα
 »πιστὰ σαράντα χρόνια,
 »καί τώρα στὰ γεράματα
 »μοῦ δίνεις καταφρόνια!
 »Τὸ θέλημά σου ἄς γενῆ!
 »Λυπήσου μας, σπλαχνίσου
 »καί πάψε τὴν ὀργή σου.
 »Σ' ἐσένα, σαν ὀρφάνεψα,
 »ἔδωσα τὴν ψυχὴ μου,
 »τὸ Σούλι μου τ' ἀγκάλιασα
 »στὸν κόσμο γιὰ παιδί μου...
 »Τώρα τὸ Σούλι τόχασα...
 »Ἦρθ' ἡ στερνή μου μέρα.
 »Θάρθω σ' ἐσέ, Πατέρα.
 »Μέτρησε πόσοι μείναμε!
 »Οἱ ἄλλοι πεθαμένοι
 »μέσ στὰ λαγκάδια σέρνονται
 »νεκροὶ καί λαβωμένοι!
 »Ἄταφ', ἀμοιρολόγητα
 »σέπονται τὰ κουφάρια
 »στοῦ λόγγου τὰ χορτάρια.

- » Ὅρνια καὶ λύκοι χόρτασαν
 » τὰ μαῦρα κρέατά μας.
 » Συχώρεσε, συχώρεσε,
 » Πλάστη, τὰ κρίματά μας!
 » Καὶ τώρα, ποῦ θὰ νάλθωμε
 » κι ἐμεῖς στὴν ἀγκαλιά σου,
 » δέξου μας σὰν παιδιὰ σου.

 » Καὶ κοίταξε τὰ χέρια μας
 » τώρα σ' ἐσέ σκωμένα,
 » πῶς εἶν' ἀπὸ τὸ ἄπιστο
 » τὸ αἷμα λερωμένα
 » κι εὐχαριστήσου, Πλάστη μου,
 » καὶ πές:—Εὐλογημένοι,
 » πιστοὶ μου ἀνδρειωμένοι.

 » Τώρα τὸ Σούλι ἀπέθανε,
 » δὲν ἔμειν' ἓνα χέρι,
 » ποῦ νὰ μπορῆ στὰ δάχτυλα
 » νὰ σφίξη τὸ μαχαίρι.
 » Πατέρα παντοδύναμε,
 » γενοῦ σέ μᾶς πατρίδα,
 » ἄλλη δὲν ἔχω ἐλπίδα.

 » Ἐκεῖ ψηλὰ στὸ θρόνο σου
 » στὴν τόση βασιλεία,
 » δῶσε σ' ἐμᾶς τοὺς δύστυχους
 » μικρὴ, μιὰ κατοικία,
 » νὰ μοιάζη μὲ τὸ Σούλι μας
 » καὶ δῶσε μου ἓνα βράχο
 » κι ἐκεῖ τὸ Κούγκι νάχω.

 » Χῶμα στὸ Σούλι ἐλεύθερο
 » γιὰ νὰ ταφῶ δὲ μένει·
 » ἐλέησόν με, Πλάστη μου,
 » συχώρεσε νὰ γένη
 » τὸ Κούγκι μου ἢ ἐκκλησιά,
 » τὸ ἱερό σου Βῆμα
 » τοῦ Σαμουήλ τὸ μνήμα.

» Έδω ποδάρι ἄπιστο
 » ποτὲ δὲ θὰ τολμήση,
 » πότε... τὸ εἶπα, τ' ὄρκισα,
 » τὸ Κούγκι νὰ πατήση.
 » Μαζί μου παίρνω τὰ κλειδιά,
 » πλάστη μου, δὲν τ' ἀφήνω,
 » οὔτε σ' ἐσὲ τὰ δίνω.
 » Ἐκεῖ ψηλὰ στὸν οὐρανὸ
 » νὰ τὰ φορῆ στὴ μέση
 » ὁ Σαμουήλ, ὁ δοῦλος σου,
 » θὰ σὲ παρακαλέση.
 » Πατέρα μου, μὴ πειραχθῆς,
 » κάμε μου αὐτὴ τὴ χάρη
 » ἄλλος νὰ μὴ τὰ πάρη...
 » Καὶ τώρα, τώρα πάκουσες
 » τὸν πόνο, τὸν καημὸ μας,
 » δέξου μας καὶ θ' ἀφήσωμε
 » τὸ Σούλι τὸ γλυκό μας.
 » Τὸ Σούλι, ἄχ! πῶς τόχασα!
 » Ψυχὴ μου, μὴ δακρύσης...
 » εἶναι ὥρα νὰ τ' ἀφήσης».

[Κι ἀπλώνοντας τὰ χέρια του στοὺς πέντε του συντρόφους:]

«Θεὲ μου πολυέλεε!
 » Τώρα ποὺ θὰ ν' ἀφήσω
 » τὸν κόσμο καὶ στὸν ἴσκιο σου
 » θάρθ' ὁ φτωχὸς νὰ ζήσω,
 » μιὰ χάρη θέλω, Πλάστη μου,
 » τὰ πέντε τὰ παιδιὰ μου
 » νὰ τάχω συντροφιά μου»,

Σταλαματιὰ σταλαματιὰ τὰ δάκρυά τους πέφτουν
 κι ἡ πλάκα ποὺ τὰ δέχεται ραγίζεται καὶ τρίζει.
 Παράπονο τοὺς ἔπιασεν, ὄχι θανάτου φόβος
 καὶ κλαίοντας ὁ Σαμουήλ, εἰς τόνα του τὸ χέρι
 τὸ ἱερὸ Ποτήρι του καὶ στ' ἄλλο τὴ λαβίδα,
 ἀρχίνησε τὴν Κοινωνιὰ τοῦ Πλάστη νὰ μεράζη.

Ὁ πρῶτος ἐμετάλαβε, μεταλαβαίνει κι ἄλλος,
τὴν ἔδωσε στὸν τρίτον κι ὁ τέταρτος τὴν παίρνει
καὶ φθάνει ὡς τὸν ὕστερο καὶ τοῦ τήνε προσφέρει.
Κι ἐκεῖ πού ἔψαλλ' ὁ παπᾶς μὲ τὴ γλυκιὰ φωνή του

«Τοῦ δεῖπνου σου τοῦ μυστικοῦ
σήμερον, υἱὲ Θεοῦ»...

Φωνές ἀκούονται, χτυπιές, ἀλαλαγμός, ἀντάρα.

Πλακώσανε οἱ ἄπιστοι· καλόγερε, τί κάνεις;...

Ἐσήκωσε τὰ μάτια του ὁ Σαμουήλ στὸν κρότο
καὶ στάζ' ἀπ' τὴ λαβίδα του ἐπάνω στὸ βαρέλι
μιὰ φλογερὴ σταλαματιὰ ἀπ' τοῦ Θεοῦ τὸ γαῖμα...

Ἀστροπελέκια ἐπέσανε, βρονταίει ὁ κόσμος ὅλος,
λάμπει στὰ γνέφ' ἡ ἐκκλησιά, λάμπει τὸ μαῦρο Κούγκι.
Τί φοβερὴ κεροδοσά* πόλαβε στὴν θανή του
τὸ Σούλι τὸ κακότυχο καὶ τί καπνὸ, λιβάνι!...

Ἀνέβαινε στὸν οὐρανὸ καὶ τοῦ παπᾶ τὸ ράσο
κι ἀπλώθηκε κι ἀπλώθηκε σὰν τρομερὴ μαυρίλα,
σὰ σύγγεφο κατάμαυρο καὶ θόλωσε τὸν ἥλιο.
Κι ἐνῶ τ' ἀνέβαζ' ὁ καπνός, κι ἐνῶ τὸ συνεπαίρνει,
τὸ ράσο πάντ' ἀρμένιζε κι ἐδιάβαινε σὰ Χάρος
κι ἐκεῖθεν ὁπού διάβηκε ὁ φλογερός του ἴσκιος,
σὰν νάταν μυστικὴ φωτιά, ἐρόγγυσε* τὸ λόγγο.
Καὶ μὲ τίς πρῶτες ἄστραψες καὶ μὲ τὰ πρωτοβρόχια
χλωρὸ χορτάρι φύτρωσε, δάφνες, ἐλιές, μυρτοῦλες,
ἐλπίδες, νίκες καὶ σφαγές, χαρὲς κι ἐλευθερία.

*Ἔργα»

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

ΤΟ ΣΚΟΙΝΙ ΤΟΥ ΧΩΡΙΑΤΗ

Τὸ σκοινὶ τοῦ χωριάτη ἢ ἀνομβρία
τὸ κόντηνε ἓνα δάχτυλο καλὸ.
Χωριάτικο σκοινί, ἀρκετὴ αἰτία
νὰ μὴ φτάνη πουλιό* ἴσια στὸ νερό.

Τέχνη εὐθύς ὁ χωριάτης τὸ ξεντώνει
καὶ ξεντωμένο λίγο τοῦ δικαίει.*

Ἐξοικονομᾷ τὸ νερὸ νὰ χαμηλώνη,
ἀκολουθᾷ κι ὁ χωριάτης νὰ τραβάη.

Μὰ τὸ σκοινί, στὴ δεύτερη, στὴν τρίτη,
ξεσπᾷ καὶ τὸν ἀφήνει μὲ τὴ μύτη.

Σὲ κάθε πράμα μὴν τὸ παρακάνης.

Ἐπιβλέπεις κι ἐκεῖο ποῦ κέρδισες, τὸ χάνεις.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

«Στιχουργήματα διάφορα», 1872.

ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑΪΤΟ

Ἐκείνο κι ἄπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
παίρνεις κορμὶ μὲ τὸν καιρὸ καὶ δύναμη κι ἀγέρα
κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμὲς τὰ νύχια
καὶ μὲς στὰ σύγνεφα πετᾷς, μὲς στὰ βουνὰ ἀνεμίζεις.
Φωλιάζεις μὲς στὰ κράκουρα*, συχνομιλᾷς μὲ τ' ἄστρα,
μὲ τὴ βροντὴ ἐρωτεύεσαι κι ἐπιδρομᾷς καὶ παίζεις
μὲ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκτα καὶ βασιλιά σὲ κρᾶζουν
τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα καὶ τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.

Ἐκεῖ γεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στὰ στήθη
κι ἄπ' ἄφαντο κι ἄπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμὶ καὶ νύχια
καὶ μοῦ ματώνει τὴν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειὸ καὶ δράκος
καὶ ἐφώλιασε βαθιὰ βαθιὰ μὲς στ' ἄσαρκο κορμὶ μου
καὶ τρώει κρυφὰ τὰ σπλάχνα μου, κρυφοβοσκᾷ τὴ νιότη.
Μπεζέρισσα* νὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια*.

Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μές στήν παλιά μου κατοικιά, στήν πρώτη τῆ φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νά ζάω μέ σένα,
 θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τὸ πλατόνι*,
 καθημερινή μου κι ἀκριβή νά τάχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρῦο τ' ἀγέρι
 νάρχεται ἀπ' τῆ λαγκαδιά, σά μάνα, σάν ἀδέρφι,
 νά μοῦ χαϊδεύη τὰ μαλλιά καί τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἢ βρυσούλα, ἢ ρεματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπες,
 νά μοῦ προσφέρουν γιατρικὸ τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά μέ τὸν κελαηδισμό τους
 νά μέ κοιμίζουν τὸ βραδύ, νά μέ ξυπνοῦν τὸ τάχυ
 καί θέλω νάχω στῶμα μου, νάχω καί σκέπασμά μου
 τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιά καί τὸ χειμῶ τὰ χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἀγριοπρίνσαρ, φουρκάλες* ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νά στῶνω στοιβανιές κι ἀπάνω νά πλαγιαζῶ,
 ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῆς βροχῆς καί νά γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἄπ' ἡμερόδεντρο*, αἰτέ, θέλω νά τρώω βαλάνια,
 θέλω νά τρώω τυρὶ ἀλαφιοῦ καί γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὀξυές νά σκούζουν,
 θέλω νά περπατῶ γκρεμνοὺς, ραϊδιά*, ψηλὰ στεφάνια,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιά, ζερβιά νά βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νά τὰ τροχᾶς στὰ βράχια,
 ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἴσκιο σου νά βλέπω.
 Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια*
 καὶ τυρανιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβηέμαι νύχτα μέρα.
 Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο
 καὶ δῶσ' μου τίς φτεροῦγες σου καὶ πάρε με μαζί σου,
 πάρε με ἀπάνου στὰ βουνά, τί θὰ μέ φάη ὁ κάμπος !

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

* Ἄπαντα.

ΤΟ ΧΡΥΣΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ

Τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι τοῦ στερνοῦ βασιλιᾶ
κάποιο ἀθώρητο χέρι τοῦ τὸ πήρε. (Παλιᾶ,
θλιβερὰ παραμύθια).

—Τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι τοῦ στερνοῦ μας, ποιὸς ξέρει
ποῦ τὸ πήγε τὸ ἀθώρητο χέρι ;
Ἄς μᾶς πῆ τὴν ἀλήθεια.

—Τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι μὲ ρουμπίνια ἀχνιστά,
νά, τὸ ἀθώρητο χέρι μιὰ στιγμή τὸ βαστᾶ
καί στ' ἀχνὰ δάχτυλά του
τὸ συντρίβει μὲ πόνο καί σὲ δυὸ τὸ χωρίζει.
Ἔτσι ἡ μοῖρα προστάζει κι ὀρίζει
τοῦ ἀθανάτου θανάτου.

Τόνα τόριξε δῶθε, τ' ἄλλο τόριξ' ἐκεῖ·
τόνα πήγε στὸν πόντο, ποῦ βαθιὰ κατοικεῖ
τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ Γοργόνα,
τ' ἄλλο πήγε στοὺς κάμπους, στὰ βουνά, ποῦ ἀπομένει
τοῦ Ἀκρίτα ἢ ψυχῆ, στοιχειωμένη,
ζωντανῆ στὸν αἰῶνα.

Κάθε νύχτα, ποῦ τ' ἄστρα τρεμοφέγγουν στρωτά,
ξαφνιασμέν' ἢ Γοργόνα τὸν Ἀκρίτα ρωτᾶ :
—Ἦρθαν ;...—Ὅχι. Οἱ δικοί σου ;
—Ὅχι ἀκόμα... μὰ θάρθουν, ὅταν ἔρθη κι ἀράξη
τὸ καράβι κι ὁ ναύκληρος* κράξη :
«Καιρὸς εἶναι, ἐκδικήσου!»

Μαγεμένο ἀρμενίζει, μύριους κάβους περνᾶ,
τ' ἄγρια κύματ' ἀφρίζουν, χιονισμένα βουνά,
τὸ σηκώνουν στὰ νέφη,
τὸ σηκώνουν στὰ νέφη, τὸ τινάζουν στὰ βύθη,
τοῦ χτυποῦν τὰ πλευρὰ καί τὰ στήθη,
πάει ἔμπρός, πίσω στρέφει.

Στ' άνοιχτά θά παλέψη, στά στενά θά δαρθῆ,
τá βρεγμένα πανιά του θά σκιστοῦν· μά θαρθῆ.

Κάποια αύγή θά χαράξη
μέ ψαλμούς και τραγούδια, μ' ώσανά και μέ βάγια...
Τότε πιά θά λυθοῦνε τά μάγια
και θ' άράξη, θ' άράξη.

Βουτηχτάδες θά πέσουν στο γαλάζιο νερό,
τό μισό δαχτυλίδι θά τό βροῦν λαμπερό
μέσ στοῦ πόντου τά βάθη·
πεζοδρόμοι θά δράμουν ὅπου βράχοι και κάμποι,
θάβρουν τ' άλλο μισό, πού θά λάμπη
κάτω άπ' άγριο άγκάθι.

Χρυσικός θά τά σμίξη μέ μιá τέχνη σοφή,
μέ μιá άλάθευτη τέχνη, πού άπομένει κρυφή
κι αυτός μόνος τήν ξέρει.
Ό στερνός βασιλιάς μας θά ξυπνήση και πάλι,
τό χρυσό δαχτυλίδι θά βάλη
στο δεξί του τό χέρι.

«Ξεπερινός»

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΕΜΗΣ

ΣΤΗ ΝΕΟΛΑΙΑ

Ώ χρυσή νεότης δοξασμένου γένους !
νιώσε στο κορμί σου, στην ψυχή σου νιώσε
τήν ὄρμη. εκείνη και τήν περηφάνια,
πού και στους πολέμους, πού και στην ειρήνη
άνδρας άνυψώνει κι ἔθνη μεγαλώνει.

Γέμισε τό στήθος μέ τό μεγαλειον,
πού τριγύρω πνέει. Κλείσε στην καρδιά σου
τήν άγία φλόγα τοῦ άρχαίου κόσμου,
πλάσε σύ τό μέλλον εύγενές και μέγα,
ή αύγή σύ γίνου φωτεινοῦ αἰώνος.

Σκέψου, πώς τὸ χῶμα, πού μὲ ἰδρώτα βρέχεις,
τόχουνε ποτίσει Μαραθωνομάχοι,
πὼς σ' αὐτὰ τὰ ἴδια, τ' ἁγιασμένα μέρη
ἔχουνε μεστῶσει γενεές τῆς Νίκης
κι ἔψαλαν τὸ Κλέος κι ἔψαλαν τῆ Δόξα.

Χαίρεται τὸ χῶμα, πού βροντᾶς τὸ πόδι
μ' ὕψηλόν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φρόνημά σου
κι ἀπ' τῆς γῆς τὰ βάθη κι ἀπ' τοὺς λόφους γύρω
μιὰ ἠχῶ μεγάλου ἀθανάτου κόσμου
γύρω σου ξαπλώνει σὰν τὴν εὐλογία.

ὦ, τί δάκρυα ρέουν ἀπ' τὰ βλέφαρά μας!
Τὶ ἀνατριχίλα τρέχει στὴν καρδιά μας!
Πῶς μεθ' αὐτὸ πνεῦμα καὶ ξαναγεννᾶται
στῶν χρυσῶν μας χρόνων τὰ φωτοπελάγη,
ὅταν ἐμπροστά μας φλογερὴ διαβαίνεις!

ὦ χρυσὴ νεότης, ἡ μικρὴ πατρίς σου,
σκέψου, πὼς ὑπῆρξε κοσμοδοξασμένη
κι ἀπὸ σένα ἐλπίζει κι ἀπὸ σὲ προσμένει
νὰ τῆς δώσης πάλι τὸ ἀρχαῖον στέμμα,
τῆ χαρὰ τῆς Νίκης, τὴν αὐγὴ τῆς Τέχνης.

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ

«Ποιήματα»

ΥΜΝΟΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

[Συνετέθη τὸ 1927 ἐπὶ τῆ ἐνενηκονταετηρίδι τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρω-
τευούσης τῆς Ἑλλάδος. Ἐμελοποιήθη ὑπὸ τοῦ μουσουργοῦ Ναπολέ-
οντος Λαμπελέτι]

Τῆς Τέχνης καὶ τοῦ Λόγου, ὦ Σὺ γεννήτρα,
πού λάμπεις ἀπὸ αἰθέρα, χῶμα, φῶς,
Ἀθήνα, πανελλήνια κυβερνήτρα,
Μάνα Σὲ λέγει τῆς Γῆς κάθε σοφός,

κάθε ποιητής μεγάλος, πούχει ψάλει
 τὸ διάφανο, γαλάζιο Σου οὐρανόν.
 Σὲ ὕμνοῦν ὄλοι οἱ τεχνίτες οἱ μεγάλοι.
 Νὰός τους καὶ σχολειὸ εἶναι ὁ Παρθενών.

ᾠ, χαῖρε Ἀθήνα, ἀστέρινη κορώνα
 τοῦ Ὁραίου, τοῦ Μεγάλου, τοῦ Καλοῦ!
 Σὰν τὸ χρυσὸ τοῦ Περικλῆ Σου αἰώνα
 ποτές ὁ κόσμος δὲν ξανάειδε ἄλλου.

Πάντα μὲ Πνεῦμα θὰ νικᾷς τὴν Ὕλη
 κι ἀθάνατο θὰ ζήση ὅ,τι γεννᾷς.
 Μὲ Λύρα καὶ μὲ Πένα καὶ μὲ Σμίλη
 μ' αὐτὰ τὸ νοῦ τοῦ Κόσμου κυβερνᾷς.

Κόρη Θεῶν καὶ τῶν Θεῶν μητέρα,
 τὴ Νίκη καὶ τὴ Δόξα ἔχεις παιδιὰ
 κι αἰώνια θὰ φυτρώνουν ἐδῶ πέρα
 τῆς Δάφνης καὶ τοῦ Κότινου κλαδιὰ!

Ὁ Πάρνης Σου, ὁ Ὑμηττός Σου κι ἡ Πεντέλη
 σὰ γύρω σου θεόχτιστοι ναοί,
 μὲ μενεξέδες, μάρμαρα καὶ μέλι
 Σοῦ ὑψώνουν, Σοῦ εὐωδιάζουν τὴ ζωή.

Ἐ π ω δ ὀ ς

ᾠ, χαῖρε, Ἀθήνα, ἀστέρινη κορώνα
 τοῦ Ὁραίου, τοῦ Μεγάλου, τοῦ Καλοῦ,
 σὰν τὸ χρυσὸ τοῦ Περικλῆ σου αἰώνα
 ποτές ὁ κόσμος δὲν ξανάειδε ἄλλου.

Πάντα τὸ Πνεῦμα ἐδῶ νικᾷ τὴν Ὕλη
 κι ἀθάνατο θὰ ζήση ὅ,τι γεννᾷς.
 Μὲ Λύρα καὶ μὲ Πένα καὶ μὲ Σμίλη
 μ' αὐτὰ τὸ νοῦ τῆς Γῆς θὰ κυβερνᾷς.

Η Ε Λ Λ Α Δ Α

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὀλοῦθε ἡλίου ἀχτίνα
καί κάτι ὀλόγουρα σάν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι,
Βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρα τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνὸς Ὀλύμπου ἢ θεία Πεντέλη.

Στὴν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντος ἡ ἀξίνα·
στὰ σπλάχνα ἀντὶ θνητούς, θεοὺς κρατᾶ ἡ Κυβέλη.
Μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἢ Ἀθήνα,
κάθε πού τὴ χτυπᾶν τοῦ δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοὶ καὶ οἱ κάμποι.
Ἀνάμεσα στὸν ὄχλο ἐδῶ πού ἀργοσαλεύει,
καθῶς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπη,

ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῆ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
τὸ νιώθω· με σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

II

Ἡ Ροῦμελ' εἶναι μιὰ κορώνα ἀπὸ ρουμπίνι
κι εἶν' ὁ Μωριάς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα
κι ἐφτάδιπλο τὰ Ἐφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
νεράιδα εἶν' ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἡπειρο γελαίει καὶ κείνη
κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξανθὴ ὀμορφάδα.
Κρυμμένη στὴν πολύπαθη τὴ Ρωμιοσύνη
σὰ νὰ ξανοίγω τὴ βασιλίσσαν Ἑλλάδα.

Ἀκόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει
κι ἀπ' τῶν αἰώνων τοὺς καημοὺς κι ἀπὸ τὰ στήθη
τοῦ Διγενῆ ἢ πνοὴ παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη.
Καὶ μὲς στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τὰ βάθη
ἀκόμ' ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνι.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

III

Ἐκ τὸ Δούναβη ὡς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
 κι ἀπὸ τ' Ἀκροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
 διαβαίνεις, πότε σὰν τῆς θάλασσης Γοργόνα,
 πότε σὰν ἄγαλμ' ἀπὸ μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾶς τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν Ἑλικῶνα
 καὶ πότε ὀρμᾶς μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου.
 Καὶ μὲς στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
 βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα:

Ἐδῶ ἱερός ὁ Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι*
 κι ὁ λευκοπάρθενος χορὸς τῶν κανηφόρων
 προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει.

Καὶ πέρ' ἀστράφτουν τὰ ζαφείρια τῶν Βοσπόρων
 κι ἀπ' τὴ Χρυσόπορτα περνώντας ἀλαλάζει
 ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν Αὐτοκρατόρων!

*Ἀσάλευτη Ζωή»

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ Η ΦΩΤΙΑ

Τὸ κρεμαστὸ λυχνάρι μας τρεμόφεγγο θὰ καίη
 καὶ στὴ γωνιά μας ἡ φωτιά θὰ τραγουδῆ, θὰ λέη :
 —Δὲν εἶμαι ἡ ἄσβεστη ἡ φωτιά, πού πλάστρα καὶ χαλάστρα
 φτάνει ἀπ' τῆς γῆς τὰ τάρταρα στὰ μακρινώτερα ἄστρα.
 Μηδὲ ἡ φωτιά ἡ δρακόντισσα, πού μὲ θεριὰ παλεῦει,
 πού φέγγει τὰ τρισκότεινα, τ' ἀσάλευτα σαλεῦει.
 Δὲν εἶμαι ἡ ξωτική φωτιά, πού μὲ τὸ μάγο στόμα,
 κάνει τὴν πέτρα σίδηρο καὶ μάλαμα τὸ χῶμα.
 Ἐγὼ εἶμαι τοῦ σπιτιοῦ ἡ φωτιά! Παράγκωνα ἀναμμένη,
 κοντόφλογη, λιγόφεγγη, σὲ στάχτη θρονησμένη,
 παίρνω ἀπ' τὶς ρίζες τὶς ξερὲς κι ἀπ' τὰ κομμένα ξύλα
 τὸν ἥλιο, πού ἤπιαν τὰ κλαδιὰ τοῦ δάσους καὶ τὰ φύλλα
 καὶ τάζω μὲς στῆς χειμωνιάς τὶς παγωμένες ὥρες,
 ὥρες ἀνθοστεφάνωτες κι ὥρες πρασινοφόρες.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Τῆς μοναξιᾶς συντρόφισσα, τῆς εὐτυχίας φυλάχτρα,
διώχνω μακριὰ ἀπ' τὴν πόρτα σας τοὺς ἴσκιους καὶ τὰ σκιάχτρα·
σκορπῶ ὀλογύρω ζεστασιὰ γλυκιὰ σὰ μάνας χάρη
κι ἔχω μοναχοπαίδι μου τὸ σπιτικό λυχνάρι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

«Θά βραδιάζη»

Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία-Σοφιάς, πού σφάλησεν
ἐνὸς ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία-Σοφιάς, σπαράζοντας
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε καὶ θέριεψε καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος
κι ἔγιν' ὁ ἕνας μύριοι Ἕταιοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος.

Καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν,
δπου σκεπὴ τὸν κρύβει:
Σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιὰ καὶ σ' ἄρχοντα
καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης,
ἢ καλομάννα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
στ' ἀνήμπορο παιδί της.

Στὸν ἀργαλειὸ τῆς καθιστῆ μερόνουχτα
τὸν ὕφαν' ἢ βοσκούλα,
περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
στὸ δαχτυλίδι βούλα.

Κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
τῆς Παναγιᾶς καντήλι
κι ἄγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσαρα μαῦρ' ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα
βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
στὸ δουλωμένο Γένος.

Ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος:
«Ὡς πότε παλικάρια!».
Καὶ μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
ἀπὸ σπαθίων θηκάρια.

«Πύρινη Ρομφαία»

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Νοσταλγικὸ τὸ χῶμα σου, γλυκιά μου Ἀθήνα, Ἀθήνα.
Κι ἂν εἶναι ἀκόμα τάφος,
τὸ φῶς βγάζ' ἀπὸ μέσα του ρόδα, ζουμπούλια, κρίνα,
καὶ γίνεται ζωγράφος

τῆς ἀερένιας σου ὀμορφιάς, γλυκιά μου Ἀθήνα, Ἀθήνα.
Πῶς θέλω νὰ πεθάνω
κάτ' ἀπὸ τ' ἀλαφρόδετα διάφανα φύλλα ἐκεῖνα,
πού ἡ δόξα μένει ἀπάνω.

Στὴν ἀσημιὰ τους χλωρασιά, μέσα στὸν ἐλαιῶνα,
γλυκιά μου Ἀθήνα, Ἀθήνα,
πνοὴ νὰ πνέω, σκόνη χρυσὴ νὰ λάμπω στὸν αἰῶνα,
σὲ μιὰ τοῦ ἡλιοῦ σου ἀκτίνα...

«Ἀσφόδελοι»

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΤΡΕΛΗ ΧΑΡΑ

Μὲ γυμνὸ πόδι στὰ πλούσια τὰ λουλούδια,
μὲ ξέπλεγα στὶς αὔρες τὰ μαλλιά της
πετᾶ ἢ τρελὴ Χαρὰ μὲ τὰ τραγούδια,
παιδούλα δροσερὴ σὰ μοσχομπάτης.

Σὰν πεταλούδα, βελουδένια χνούδια
τινάζει ἀπ' τὰ πολύχρωμα φτερά της·
καὶ στὰ τετράξανθά της τὰ πλεξούδια
κάτι ἀντιφέγγει σὰ μεσημεριάτης.

Καὶ τὴ χαρὰ της δὲν κρατᾷ στὰ στήθια.
Μὰ ἐκεῖ πού τρελὰ κρᾶζει: «τί μοῦ λείπει;»
νά σου πετιέται ἀπὸ τὰ κουφολίθια

ἢ γριά Ἦχώ καὶ τῆς φωνάζει: «Ἡ λύπη!
Εἶμαι γιὰ καὶ ξέρω· μόνο ἂν πάθης,
μπορεῖς καὶ τί ἴναι ἡ χαρὰ νὰ μάθης».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ

«Σκαρβαῖοι καὶ Τερακότες»

ΑΝΟΙΞΗ

Ἄνοιξη! Μόλις ξέσπασε τοῦ φθινοπώρου ἡ μπόρα
κι ἐγὼ τὸ καρβᾶκι σου νειρεύομαι ἀπὸ τώρα
ν' ἀράξη στὸ λιμάνι μας, μὲ τ' ἄρμενα ἀνθισμένα,
πλάι στὰ καϊκάκια τὰ φτωχά, τὰ θαλασσοδαρμένα.

Νὰ φέρης τὸν αἰθέριο ἀχὸ τοῦ ἀφροῦ στὰ ὑγρὰ χαλίκια,
γύρω στὰ βράχια πράσινο στεφάνι τους τὰ φύκια·
καὶ γιὰ τοὺς ἴσκιους πού περνοῦν ἢ μένουν στ' ἀκρογιαλί,
νὰ φέρης ἀπ' τὴ Βενετιὰ τὸ πιὸ λαμπρὸ κρουστάλλι.

Στὰ δέντρα, πού θρηνοῦν βραχνὰ στοῦ κάμπου τὴ μαυρίλα,
νὰ φέρης γέλια ὀλόδροσα στὰ νιόφυτρά τους φύλλα·
μέσα στὰ ρόδα τ' οὐρανοῦ τὸ φῶς τοῦ Ἀποσπερίτη
κι ἐμένα μὴ μικρὴ φωλιά χελιδονιῶν στὸ σπίτι.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ

«Σκιές»

Η ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΤΩΝ ΠΟΥΛΙΩΝ

Ἄχνιζει στ' ἀκρουράνια ἢ πούλια,
τρέμουν τ' ἀστέρια νὰ σβηστοῦν,
σπίνοι, γαλιάντρες, μαγιοπούλια
ἀπὸ τὸν ὕπνο τους ξυπνοῦν.

Τίς φτερουγίτσες τους ἀνοίγουν
νὰ ξεμουδιάσουνε κι ἀνάρια
πετοῦν, χωρίζουν, ξανασμίγουν
ἀπὸ κλωνάρια σὲ κλωνάρια.

Ἄλλα μὲ χάρη τῆ λαλιά τους
τὴν κρουσταλλένια δοκιμάζουν
κι ἄλλα τ' ἀθάνατα ὄργανά τους
λές, βιαστικά πῶς ἐτοιμάζουν.

Κι ὅταν τὸ σύνθημα ἀπὸ πέρα
στὸ κορφοβούνη ἢ Αὐγούλα δίνη,
πρῶτος ὁ σπίνος μὲ φλογέρα
ταράζει τὴ βαθιὰ γαλήνη.

Κι ὕστερα ἀκολουθοῦνε τ' ἄλλα :
ὁ κότσυφας, ἡ καρδερίνα,
ὁ φλῶρος, ἡ γαλιάντρα ἢ λάλα—
βιολιά, κιθάρες, μαντολίνα.

Καὶ τοῦ φωτός τῆ συναυλία
τῆ δροσοστάλαχτη ταιριάζουν
κι ἀκοῦνε τὰ νερὰ τὰ κρύα
τῶν ρυακιῶν κι ἀναγαλλιάζουν.

Κι ἀκοῦν οἱ αὔρες καὶ τ' ἀγέρια
ἀπ' τίς σπηλιές τους καὶ ξυπνᾶνε
καὶ ξεκινᾶνε ταίρια ταίρια
στὴν αὐγινή γιορτὴ νὰ πᾶνε.

Τὴ φορτωμένη τους ἀνάσα
σκορποῦν ἀπὸ λογγίσια μύρα

κι ὄλα τὰ δέντρα μὲς στὰ δάσα
ἀρχίζουν καὶ θροοῦν τριγύρα.

Καὶ τῶν πουλιῶν, λές, τὴν ὀρχήστρα
ὄργανα κι ἄλλα τὴν πλουτίζουν :
Κρόταλα, κύμβαλα καὶ σεϊστρα,
ποὺ μέσα σ' ὄλα ξεχωρίζουν.

Ἄ! τέτοιαν ὥρα ἤθελα σ' ἓνα
βουνό σου, Ἑλλάδα, νὰ ξυπνήσω,
μὲ τὰ πουλιά σου τ' ἀγιασμένα
μαζὶ κι ἐγὼ νὰ τραγουδήσω.

Τὴ ρόδινη, τὴν πρώτη ἀχτίδα
τῆς χαραυγῆς ἑνός Ἀπρίλη
νὰ νιώσω, τῆς Ζωῆς ἢ ἐλπίδα
νὰ μὲ φιλή ξανά στὰ χεῖλη.

Καὶ σὰ λοτόμος, ἀπ' τὰ ἐλάτια
κάτου νὰ σκύψω ἐκεῖ σὲ μιὰ ἄκρια,
ἀπὸ τὰ ἐκστατικά μου μάτια
νὰ χύσω εὐγνωμοσύνης δάκρυα.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ

«Κήρυξ»

Ο ΚΑΛΟΣ ΣΠΟΡΕΥΣ

I

Ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ μὲ τὸ τριμμένο
ράσο, τ' ἄσπρα γένεια, τὴ γαλήνη,
περνάει μὲς στὸ χωράφι τ' ὄργωμένο
κι ἀπλόχερα τὸ σπόρο γύρω ἀφήνει.

Μὲ κινήματα ἀργά, σάμπως νὰ δίνῃ
στη μάνα γῆ εὐλογίες, τὸ διαβασμένο
σιτάρι του σκορπáει μ' ἐμπιστοσύνη
στὸ πατρικό του χῶμα τὸ βρεγμένο.

«Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ...» κι ἀργοσαλεύουν
σὲ ψαλμό, ἀλληλοῦια λέν τὰ χεῖλη...
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Φθινόπωρο, στοιβές τὰ φύλλα ρεύουν
 στὰ χαντάκια πεσμένα. Μὰ τοῦ ᾽Απρίλη
 τὸ φῶς μὲς στὴν ψυχὴ του ὁ γέρος φέρνει,
 καθὼς σὰ βιβλικὸς λευίτης σπέρνει.

II

Θεοφάνεια. Ὁ οὐρανὸς πανηγυρίζει.
 Ἐν' ἄσπρο περιστέρι φεύγει ἀπάνου.
 Μ' ἕνα κλωνί ὁ παπὰς δενδρολιβάνου
 μ' ἁγιασμὸ τὸ γρασίδι του ραντίζει.

Ἡ δέηση κρίνος μέσα του κι ἀνθίζει
 γιὰ τὸ δικό του τὸ ψωμί, γιὰ τοῦ ζητιάνου.
 Τὰ μυστικά του λόγια μουρμουρίζει,
 ποὺ λένε γιὰ τὸ θάμα τοῦ Ἰορδάνου.

Καὶ πέφτει τὸ νεράκι τ' ἁγιασμένο,
 διαμάντινα ὑγρά, στὸ πράσινο χωράφι.
 Σὲ κάθε αὐλάκι πέφτει χλοῖσμένο.

Στὰ φύτρα, στ' ἄγριολούλουδα, στ' ἀγκάθι
 πέφτει στὸ νέο σιτάρι καὶ στὸ βάτο
 καὶ στὸ σκορπιό, ποὺ κρύβεται ἀπὸ κάτω.

III

Καὶ νά, τοῦ Θεριστῆ τοῦ μήνα ἡ ὥρα,
 τῶν ἔργων καὶ τῶν κόπων ἡ μητέρα.
 Μιὰ χρυσοθάλασσα εἶναι καρποφόρα
 ὁ κάμπος, ποὺ γιορτάζει πέρα ὡς πέρα.

Ὑγείας κι ὁμορφιάς σχήματα τώρα
 τὰ στάχυα, ποὺ τρεμίζουν στὸν ἀγέρα,
 μὲ ὑποταγὴ προσμένουν τὴν ἡμέρα
 νὰ δώσουν, ἱερὴ θυσία, τὰ δῶρα.

Καὶ νά, ὁ καλὸς σπορέας ὁ γέρος φτάνει
 κι ἀστράφτει πιὸ πολὺ ἢ μορφὴ ἢ χιονάτη
 παρὰ τὸ καλοτρόχιστο δρεπάνι.

Μὰ κόβοντας τὸ στάρι καὶ τὴν ἥρα,
 γιὰ τὸν τσιγγάνο, τὸ φτωχό, θ' ἀφήση κάτι
 γιὰ τὸ πουλάκι τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὴ χήρα.

«Χρυσά Κύπελλα»

ΑΙΜΙΛΙΑ ΔΑΦΝΗ

Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καὶ δὲν πιστεύω, πὼς θὲ νὰ πεθάνω,
 ἄν καὶ μὲς στὸ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
 διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νὰ κάνω,
 γιὰ νὰ μὴ μὲ τύπτη ἡ συνείδησίς μου.

Ποιὸς γνωρίζει τάχα, τί τοῦ ξημερώνει;
 ἐνῶ πᾶς στὸ δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη!
 ἄμαξα ἢ κάρο σὲ καταπλακώνει
 κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στὴ θανή μου ὕμνους νὰ μὴ γράψη,
 οὔτε δάκρυ θέλω νὰ χυθῆ κανένα
 κι οὔτε αὐτὸς ἀκόμη θέλω νὰ μὲ κλάψη,
 ποὺ ἐλπίζει ψῆφο νάχη ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Οὐεστμίνστερ* θέλω νὰ μὲ θάψουν,
 ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίνη,
 ὅπου σὰς ἀρέσει, τάφο ἄς μοῦ σκάψουν
 κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ἄς μείνη.

Κανεὶς φίλος λόγο νὰ μὴ μ' ἀπαγγεῖλη
 κι ἄν στὸ νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάση,
 νὰ τὸν σακατέψουν στὶς σβερκιές οἱ φίλοι
 κι εἴθε τὴ μιλιὰ του στὴ στιγμή νὰ χάση.

Καὶ τ' ἀκίνητά μου καὶ τὰ κινητά
 τὰ χαρίζω ὅλα στὴν καλὴ πατρίδα,
 ὄχι γιὰ νὰ κάνη πόλεμο μ' αὐτά,
 ἀλλὰ ν' ἀγοράση λίγη δαμαλίδα.

Τούτη μου τήν κόμη, τήν ποιητική,
ἀπό τώρα δίνω για κληρονομιά
εἰς τόν Λεονάρδο καί τόν Ψιακή...
Δέν θά βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικὸ
στοὺς κρανιοσκόπους μποναμάς ἄς μένη,
νά τὸ ψάχνουν μέσα κι ἔξω μὲ φακὸ,
για νὰ βροῦν, ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΥΡΗΣ

«Ἀπαντα»

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΔΟΝ ΚΙΧΩΤΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΑΝΕΜΟΜΥΛΩΝ

[Ο Δόν Κιχώτης, Ίππότης τῆς ἑλεεινῆς μορφῆς, εἶναι ὁ ἥρωας τοῦ ὁμωνύμου μυθιστορήματος τοῦ Μιχαὴλ Θερβάντες. Ὁ ἰππότης οὗτος, πτωχὸς μὲν ἀπὸ γήινα ἀγαθὰ, πλούσιος ὅμως εἰς φαντασίαν, ἀποφασίζει νὰ διασχίσῃ ὅλον τὸν κόσμον, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παρουσιάσῃ ἥρωϊκὰς περιπετείας. Ἔχει ἰπεύσει ἕνα ψωραλέον ἵππον, τὸν ὁποῖον ὀνομάζει Ροσινάντε*. Ἔχει προσλάβει ὡς ἰπποκόμον ἕνα γείτονά του, τὸν Σάντσο-Πάνσα. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς καθήμενος ἐπὶ ὄνου ἀκολουθεῖ τὸν ἰππότην, εἶναι δὲ ἐξαιρετικὰ φρόνιμος ἄνθρωπος καὶ στερεῖται κάθε φαντασίας, εἰς τρόπον ὥστε ἔρχεται εἰς ζῶηράν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν χαρακτηριστῆρα τοῦ μανιῶδους κυρίου του.

Μία ἀπὸ τὰς πρώτας περιπετείας των εἶναι ἡ μάχη ἐναντίον τῶν ἀνεμομύλων, τοὺς ὁποίους ὁ Δόν Κιχώτης εἰς τὴν ἑξαψιν τῆς φαντασίας του ἐξέλαβεν ὡς γίγαντας].

Ἐπάνω σ' αὐτὰ τὰ λόγια, ἀντίκρυσαν τριάντα ἀνεμομύλους, πού βρῖσκονται σ' ἐκεῖνον τὸν κάμπο· καὶ μόλις τοὺς εἶδε ὁ Δόν Κιχώτης, εἶπε στὸν ἰπποκόμο του.

— Ἡ τύχη μᾶς πηγαίνει τὰ πράματά μας καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπιθυμήσωμε. Γιατὶ κοίτα, φίλε Σάντσο Πάνσα, ἐκεῖ κάτω μᾶς παρουσιάζονται τριάντα ἢ καὶ παραπάνω θεόρατοι γίγαντες, πού μαζί τους λογαριάζω ν' ἀνοίξω πόλεμο καὶ νὰ τοὺς πάρω ὅλωνῶν τῆ ζωῆ· καὶ μὲ τὰ λάφυρα πού θὰ κάμωμε, θ' ἀρχίσωμε νὰ πλουτίζωμε. Γιατὶ τοῦτος ὁ πόλεμος εἶναι δίκαιος κι εἶναι μεγάλη ὑπηρεσία στὸ Θεὸ νὰ ξεκάνῃ κανένας τέτοια κακὴ φύτρα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς.

—Ποιούς γίγαντες ; εἶπε ὁ Σάντσος Πάνσας.

—Ἐκείνους πού βλέπεις ἐκεῖ, μέ τὰ μακρὰ χέρια, γιατί μερικῶν ἀπ' αὐτούς φτάνουν ἴσαμε δυό λευγες*.

—Πρόσεξε, ἀφεντικό, ἀποκρίθηκε ὁ Σάντσος, γιατί αὐτά πού φαίνονται ἐκεῖ κάτω δέν εἶναι γίγαντες, παρὰ μόνο ἀνεμόμυλοι· κι αὐτά πού τοὺς φαίνονται σά χέρια, εἶναι οἱ φτεροῦγες τους, πού γυρνώντας στό φύσημα τοῦ ἀγέρα, κάνουνε νά δουλεύη ἡ μολόπετρα.

—Πῶς φαίνεσαι, πού δέν ξέρεις ἀπό περιπέτειες, ἀποκρίθηκε ὁ Δόν Κιχώτης· αὐτοὶ εἶναι γίγαντες κι ἄν φοβᾶσαι, τραβήξου πέρα καί πέσε νά προσευχηθῆς, τὴν ὥρα πού ἐγώ θά μπαίνω μέ δαύτους σέ ἄγριο κι ἄνισο πόλεμο.

Καί μ' αὐτά τὰ λόγια σπιρούνισε τὸ ἄλογό του, τὸ Ροσινάντε, δίχως νά δώση προσοχή στις φωνές τοῦ ἵπποκόμου του, τοῦ Σάντσου, πού τὸν βεβαίωνε, πῶς δίχως ἀμφιβολία ἦταν ἀνεμόμυλοι κι ὄχι γίγαντες ἐκεῖνα πούβλεπε καί γύρευε νά χτυπήσῃ. Ὅμως αὐτουνοῦ τοῦ εἶχε τόσο πολὺ καρφωθῆ στό κεφάλι του, πῶς ἦτανε γίγαντες, πού οὔτε τίς φωνές τοῦ ἵπποκόμου του ἄκουγε κι οὔτε κατόρθωνε νά ἰδῆ, μ' ὄλο πού εἶχε φτάσει πιό κοντά τους, τί πράγματα ἦτανε. Προχωροῦσε φωνάζοντας καί λέγοντας : «Μη φεύγετε, ἄναντρα κι ἀχρεῖα πράγματα, γιατί ἕνας καί μόνος ἵππότης ἔρχεται καταπάνω σας».

Ἐκείνη τὴ στιγμή σηκώθηκε λίγος ἀγέρας καί οἱ μεγάλες φτεροῦγες ἄρχισαν νά κινιοῦνται, πού βλέποντας ὁ Δόν Κιχώτης εἶπε. «Κι ἄν ἀκόμα κουνήσετε περισσότερα χέρια κι ἀπὸ τὸν ἐκατόγχειρα Βριάρεο, θά μοῦ τὸ πληρώσετε». Καί λέγοντας αὐτά τὰ λόγια, καλὰ φυλαγμένος πίσω ἀπὸ τὴν ἀσπίδα του καί μέ τὸ κοντάρι ἔτοιμο καταμπρός, ὄρμησε μέ ὄλο τὸν καλπασμό τοῦ Ροσινάντε κι ἔπεσε ἀπάνω στὸν πρῶτο μύλο πού βρισκότανε μπροστά του. Μὰ καθῶς τρύπησε μέ τὴ λόγχη τοῦ κονταριοῦ του τὸ φτερό τοῦ μύλου, φύσηξε ὁ ἀγέρας μεμιᾶς καί τὸ γύρισε μέ τέτοια φόρα, πούκανε κομμάτια τὸ κοντάρι του, ἀρπάζοντας μαζί καί τ' ἄλογο καί τὸν καβαλάρη, πού κυλίστηκε σέ κακὰ χάλια πέρα στό χῶμα.

Ὁ Σάντσος Πάνσας ἔτρεξε νά τὸν βοηθήσῃ μ' ὄλο τὸ τρέξιμο τοῦ γαϊδουριοῦ του κι ὅταν ἔφτασε, τὸν βοήθη σέ κατάψηφιποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σταση νά μὴν μπορῆ νά κουνηθῆ· τέτοιος ἦτανε ὁ βρόντος πού ἔφαγε μαζί μὲ τὸν Ροσινάντε.

—Θεέ μου, συχώρεσέ με! εἶπε ὁ Σάντσος. Δὲν τὸ εἶπα ἐγὼ στὴν εὐγενία σου νά προσέξῃς καλὰ γιὰ ἐκεῖνο πού ἔκανες, γιατί δὲν ἦτανε παρὰ ἀνεμόμυλοι καὶ δὲν μποροῦσε νάχη γι' αὐτὸ ἄλλην ἰδέα, παρὰ μόνο ὅποιος θὰ εἶχε ἄλλους τέτοιους μέσα στὸ κεφάλι του;

—'Ἦσυχασε, φίλε μου Σάντσο, ἀποκρίθηκε ὁ Δὸν Κιχώτης· γιατί οἱ τύχες τοῦ πολέμου εἶναι ὑποκείμενες περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πράμα σὲ μιὰν ἀδιάκοπη ἀλλαγὴ. Συλλογιέμαι, κι ἔτσι θὰ εἶναι ἀλήθεια, πὼς ἐκεῖνος ὁ μάγος ὁ Φρεστώνας, πού μοῦ ἔκλεψε τὸ γραφεῖο μου καὶ τὰ βιβλία μου, ἔκανε καὶ τοὺς γίγαντες νά γίνουνε μύλοι, γιὰ νά μὲ στερήσῃ τὴ δόξα νά τοὺς νικήσω. Τόση εἶναι ἡ ἐχθρότητα πού μοῦ κρατεῖ! Μὰ στὸ τέλος δὲν θὰ μπορέσῃ ἡ καταραμένη του τέχνη νά τὰ βγάλη πέρα μπροστὰ στὴν ἀξία τοῦ σπαθιοῦ μου.

—'Ὁ Θεὸς νά δώσῃ, ὅπως καὶ μπορεῖ. Ἀποκρίθηκε ὁ Σάντσος Πάνσας. Καὶ βοηθώντας τον νά σηκωθῆ, τὸν ἔβαλε πάλι ἀπάνω στὸν Ροσινάντε, πού εἶχε σχεδὸν ξεπλατιστῆ.

ΜΙΧΑΗΛ ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ (Μετάφρ. Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΥ)

«Ὁ Δὸν Κιχώτης»

Μ Α Κ Β Ε Θ

[Ἡ τραγωδία τοῦ Μάκβεθ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἔργα τοῦ μεγάλου Ἁγγλοῦ δραματογράφου Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ καὶ θεωρεῖται ὅτι κατέχει μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις τῆς παγκοσμίου δραματολογίας. Ὁ «Μάκβεθ» ἐγράφη περὶ τὸ 1605, ἢ δὲ ὑπόθεσις του ἀνάγεται εἰς ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Σκωτίας, συμβάντα κατὰ τὸ 1040—1057. Τούτων ὁ Σαίξπηρ ἔκαμε πολὺ ἐλευθέραν χρῆσιν, διαπλάσας τὸν μῦθον μὲ ἰδικήν του ἔμπνευσιν. Παρουσιάζει ἓνα γενναῖον στρατηγόν, τὸν Μάκβεθ, ὁ ὅποιος παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν φιλόδοξον σύζυγόν του, τὴν Λαίδη Μάκβεθ, φονεύει τὸν βασιλέα Ντόνκαν καὶ ἀνέρχεται αὐτὸς εἰς τὸν θρόνον, διὰ τὰ στερεωθῆ δὲ εἰς αὐτόν, παρασύρεται καὶ εἰς ἄλλα ἐγκλήματα. Ὁ Μάκβεθ καὶ ἡ λαίδη Μάκβεθ πληρώνουν τὰ ἐγκλήματά των μὲ οἰκτρὸν τέλος, ἀφοῦ δοκιμάζουσι τὰς σκληρωτέρας τύψεις τῆς συνειδήσεως. Εἰς τὸ ἀ' ἀπόσπασμα, τὸ ὅποιον παραθέτομεν, ὁ Μάκβεθ, βασιλεὺς πλέον, ἀφοῦ ἐτοποθέτησε τοὺς προσκεκλημένους ἀριστο-
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κράτας περί τήν ἐστρωμένην τράπεζαν εἰς τήν μεγάλην αἴθουσαν τῶν ἀνακτόρων, ἐτοιμάζεται νά καθίσῃ καί ὁ ἴδιος. Ἐκείνην ὁμως τήν στιγμήν ἔρχεται ὁ φονεύς, ὄργανον ἰδικόν του, καί τοῦ ἀναγγέλλει ἰδιαιτέρως, ὅτι ἐξεπλήρωσε τήν ἐντολήν του φονεύσας τόν στρατηγόν Μπάνκο, τόν ὁποῖον οἱ ἄλλοι προσκεκλημένοι ἀνέμενον. Ὁ φονεύς φεύγει, ὁ δὲ Μάκβεθ μένει ταραγμένος].

Η ΤΑΡΑΓΜΕΝΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΤΟΥ ΜΑΚΒΕΘ

Ἀπόσπασμα α' (Πρᾶξις Γ'—Σκηνή Δ')

Λαίδη Μάκβεθ

(στό Μάκβεθ)

Δὲ δίνεις τῇ χαρᾷ στή συντροφιά. Ἡ γιορτὴ μοιάζει σὰν πληρωμένη, ἂν αὐτὸς ποῦ τῇ δίνει δὲ δείχνει, πῶς τῇ δίνει μ' εὐχαρίστηση. Νὰ φάῃ κανεὶς μπορεῖ καλύτερα στό σπίτι του· μὰ ἔξω ἀπ' αὐτό, τὸ νοστιμίζει τὸ φαγὶ κάποια φιλοφροσύνη, ποῦ χωρὶς αὐτὴν ἄχαρη θάταν κάθε συντροφιά.

Μάκβεθ

Καλὴ μου συμβουλεύτρια!

Τώρα ἂς βοηθήσῃ ἡ καλὴ χώνεψη τὴν ὄρεξη
κι ὕγεια τὰ δυὸ μαζί.

Λέννοξ

Δὲν ἀγαπάει ἡ χάρη σου

νά καθίσῃ μαζί μας;

(Τὸ πνεῦμα τοῦ Μπάνκο μπαίνει καί καθίζει στή θέση τοῦ Μάκβεθ)

Μάκβεθ

(Μὲ τὰ νῶτα πρὸς τὸ φάντασμα)

Τώρα θάχαμε ἐδῶ ὄλη συναγμένη

τοῦ τόπου μας τὴ δόξα, ἂν ἦτανε μαζί μας

κι ὁ ἀγαπητός μου ὁ Μπάνκο.

Κι εὐχομαι πιὸ καλὰ νὰ τὸν κατηγορήσω

γιὰ τὸν κακὸ του τρόπο,

παρὰ νὰ λυπηθῶ γιὰ κάνα ἀτύχημά του!

Ρός

Τὸ πὼς μᾶς λείπει, βασιλιά, κάνει ντροπὴ
 στὸ λόγο πούχει δώσει. Ὅμως ἄς μᾶς τιμήση
 μὲ τὴ βασιλική της συντροφιά
 ἢ Χάρη σου.

Μάκβεθ

(στρέφοντας)

Μὰ τὸ τραπέζι εἶνε γεμάτο.

Λέννοξ

Ἐδῶ ἔναι, βασιλιά μου, μιὰ ἄδεια θέση.

Μάκβεθ

Ποῦ;

Λέννοξ

Ἐδῶ ἔναι βασιλιά μου.

Μὰ τί εἶναι ποῦ ταράζει ἔτσι τὴ Χάρη σου;

Μάκβεθ

Ποιός ἀπὸ σᾶς τόκανε αὐτό;

Λόρδοι

Ποιό, βασιλιά μου;

Μάκβεθ

(Πρὸς τὸ φάντασμα)

Δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ εἰπῆς, πὼς τόχω κάνει ἐγώ.
 Μὴ μοῦ κουνᾶς τὰ ματωμένα σου μαλλιά!

Ρός

Ἄρχοντες, σηκωθῆτε, ὁ βασιλιάς εἶναι ἄρρωστος.

Λαίδη Μάκβεθ

Καθίστε, φίλοι μου καλοί. Τοῦ βασιλιᾶ μας
 τούρχεται αὐτὸ συχνά· τόχει ἀπὸ νέος.

Παρακαλῶ, καθίστε. Εἶναι περαστικό.
Σὲ μιὰ στιγμή θάναι πάλι καλά.
Ἐάν τὸν προσέχετε, πολὺ θὰ πειραχθῆ
καὶ θὰ χειροτερέψῃ τὸ κακό του.
Τρῶτε καὶ μὴν τότε κοιτᾶτε.

(κρυφά στὸ Μάκβεθ)

Εἶσ' ἄντρας ;

Μάκβεθ

Ναί, εἶμ' ἄντρας καὶ γενναῖος, ποὺ τολμᾷ νὰ κοιτάζῃ
κάτι, ποὺ καὶ τὸ διάβολο θὰ τὸν τρόμαζε.

Λαίδη Μάκβεθ

Ὅμορφες ἀνοησίες ! Αὐτό ἔναι εἰκόνες μόνο
τοῦ φόβου σου· εἶναι σὰν ἐκεῖνο τὸ μαχαίρι,
μὲς στὸν ἀέρα, πούλεγες πὼς σ' ὀδηγοῦσε
στοῦ Ντόνκαν τὸ κρεβάτι.
ὦ, αὐτὰ τὰ ξεπετάγματα καὶ τὰ σκιαξίματα,
οἱ πλαστογράφοι αὐτοὶ τοῦ φόβου,
θὰ ταίριαζαν μπροστὰ στὸ τζάκι, τὸ χειμῶνα,
στὸ παραθύρι καμιᾶς γυναικούλας,
ποὺ τόχει ἀκούσει ἀπ' τῆ γιαγιά της. Τί ντροπή !
Τί κάνεις ἔτσι δὲ τὸ πρόσωπό σου ;
Τὸ κάτω κάτω, μιὰ καρέκλα βλέπεις μόνο !

Μάκβεθ

Παρακαλῶ γιὰ κοιτά ! Δὲς ἐκεῖ !

(Πρὸς τὸ φάντασμα)

Τί λές ;

Ἐ, τί μὲ νοιάζει ; Σὰν μπορεῖς καὶ γνέφεις
μὲ τὸ κεφάλι, μιλῆσέ μου κιόλας.
Ἐάν εἶναι νὰ μᾶς στέλνουνε τὰ ὄστοφυλάκια
κι οἱ τάφοι πίσω ὅσους θάβομε, ἄς γίνωνται
τῶν ὄρνιων τὰ στομάχια μνήματά μας.

(Τὸ φάντασμα χάνεται)

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Λαίδη Μάκβεθ

Πῶς,
ὄλο τὸν ἀντριισμό σοῦ παίρνει ἡ τρέλα σου :

Μάκβεθ

Τὸν εἶδα, ὅπως μὲ βλέπεις.

Λαίδη Μάκβεθ

Πφού, ντροπή!

Μάκβεθ

Αἷμα ἔχει τρέξει ἀπ' τοὺς παλιούς καιρούς, πρὶν φτιάξουν
οἱ νόμοι οἱ ἀνθρωπινοὶ τὰ ἡμερωμένα κράτη·
μὰ καὶ κατόπι ἔχουνε γίνει φόνοι
παρὰ πολὺ φριχτοί...

Λαίδη Μάκβεθ

Τίμια βασιλιά μου,
σ' ἔχουνε χάσει οἱ εὐγενικοὶ σου φίλοι.

Μάκβεθ

Ξέχασα !

Μὰ μὴν παραξενεύεστε γιὰ μένα,
καλοὶ μου φίλοι. Ἔχω μιὰ ἀρρώστια ἀλλόκοτη,
ποὺ ὅμως δὲν εἶναι τίποτα γιὰ ὄσους μὲ ξέρουν.
Ἐλάτε· ὕγεια κι' ἀγάπη σ' ὄλους ! Θὰ καθίσω.
Κερνάτε μου κρασί ! γεμίστε τὸ ποτήρι !
Πίνω στὴν εὐτυχία ὄλου τοῦ τραπεζιοῦ
καὶ τοῦ καλοῦ μας φίλου, τοῦ Μπάνκο, ποὺ λείπει !
εἶθε νάταν ἐδῶ ! Γι' αὐτὸν καὶ γιὰ ὄλους πίνω !
Καὶ σ' ὄλους ὄλα !

Λόρδοι

Εὐχαριστοῦμε κι εἰς ὕγιαν !

(Ξαναπαρουσιάζεται τὸ φάντασμα)

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μάκβεθ

Φύγε ! νά μη σέ βλέπω ! Κρύψου μέσ στη γη !
Τά κόκαλά σου εἶν' ἄδεια, τὸ αἷμα σου εἶναι κρύο·
δὲν ἔχουν δύναμη νά δοῦν αὐτὰ τὰ μάτια,
ποῦ τὰ γουρλώνεις ἔτσι !

Λαίδη Μάκβεθ

Μὴ σᾶς κάνη ἐντύπωση,
αὐτὸ ποῦ βλέπετε, ἄρχοντές μου· εἶναι συνήθιο του
καὶ τίποτ' ἄλλο· μόνο ποῦ μᾶς χάλασε
ὄλη τὴν εὐχαρίστηση.

Μάκβεθ

Ὅ,τι τολμᾷ ἓνας ἄντρας, τὸ τολμῶ κι ἐγώ.
Ἔλα σὰ μαλλιαρὴ ρούσικη ἄρκουδα,
σάν πάνοπλος ρινόκερος, ἔλα σάν τίγρης
τῆς Ὑγκανίας*· ὅποια ἄλλη θεὸς μορφὴ πάρε,
ἔξω ἀπ' αὐτή, καὶ δὲ θά μοῦ κλονίσῃς
τὰ στέρεα νεῦρα μου· ἢ ξαναζωντάνεψε
κι ἔλα νά χτυπηθῆς σὲ μιὰ ἐρημιὰ μαζί μου
μὲ τὸ σπαθὶ σου· κι ἂν γυρέψω τρέμοντας
νά ἀποφύγω, τότε μπορεῖς νά μὲ κράξῃς
κοῦκλο μιανῆς μπεμπέκας. Φύγε, σικιὰ φριχτή !
Ἄσαρκο πλάσμα. Φύγε ! (Τὸ φάντασμα φεύγει)
Βέβαια, μόλις φύγη,
γίνομαι πάλι ἄντρας. Παρακαλῶ, καθίστε.

Λαίδη Μάκβεθ

Ἐχάλασες τὴ διάθεσή μας, τάραξες
τὴ φιλική μας συντροφιά μ' αὐτὰ τ' ἀλλόκοτα
καμώματά σου.

Μάκβεθ

Μποροῦν τέτοια πράγματα
νά γίνωνται καὶ νά περνοῦν σάν ἓνα σύννεφο

καλοκαιρνό, χωρίς νά μᾶς ξαφνιάζουν ;
Μὲ κάντε ν' ἀπορῶ καί γῶ μὲ τὸν ἑαυτό μου,
σὰ συλλογιέμαι, πῶς μπορεῖτε νά κοιτᾶτε
μπροστά σας τέτοιο θέαμα κι ὅμως νά κρατᾶτε
τὸ φυσικὸ στό πρόσωπό σας κοκκινάδι,
ἐνῶ εἶναι τὸ δικό μου ἄσπρο ἀπ' τὸ φόβο !

Ρὸς

Ποιό θέαμα, κύριέ μου ;

Λαίδη Μάκβεθ

Παρακαλῶ, μὴ μιλήτε! Τὸ πάθος του
χειροτερεύει. Τὰ ρωτήματά σας
τὸν ἀγριεύουν. Καληνύχτα σ' ὄλους !
Μὴν κρατᾶτε σειρὰ στοὺς πῶς θὰ βγῆτε,
μόνο φύγετε ἀμέσως.

Λέννοξ

Καλὴ νύχτα ! Εὐχόμαστε
περαστικὰ στοὺς βασιλιά μας!

Λαίδη Μάκβεθ

Καλὴ νύχτα σας !
(Φεύγουν ὄλοι ἐξὸν ἀπὸ τὸν Μάκβεθ καὶ τὴ Λαίδη Μάκβεθ)

Μάκβεθ

Θέλει αἷμα! Ἔχουν νά ποῦν, τὸ αἷμα ζητάει αἷμα.
Εἶναι γνωστό, πῶς ἔχουν πέτρες κουνηθῆ
καὶ δέντρα ἔχουν μιλήσει. Μυστικὰ σημάδια
ἀπὸ κίσσοις, κοράκια καὶ κουροῦνες,
ἔχουν πολλὰς φορές ξεφανερώσει
τὸς πιὸ κρυφοὺς φονιάδες.

207

ΟΙ ΤΥΨΕΙΣ ΤΗΣ ΛΑΙΔΗΣ ΜΑΚΒΕΘ
Ἀπόσπασμα β' (Πρᾶξις Ε'—Σκηνή Α')

(Προθάλαμος στο παλάτι. Μπαίνει ἕνας γιατρός
καὶ μιὰ κυρία τῆς τιμῆς)

Γιατρός

Ἀγρύπνησα δυὸ νύχτες μαζί σου, μὰ δὲν εἶδα τίποτα, ποῦ
νὰ βεβαιώνη τὰ ὄσα μοῦ εἶπες. Πότε εἶχε σηκωθῆ τελευταία
φορὰ ;

Κυρία

Ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ ἔφυγε ἡ Μεγαλειότητά του γιὰ τὸν πό-
λεμο, τὴν εἶδα πολλές φορές νὰ σηκώνεται ἀπὸ τὸ κρεβάτι, νὰ
ρίχνη ἀπάνω τῆς τὴ ρόμπα τῆς, νὰ ξεκλειδώνη τὸ γραφεῖο τῆς,
νὰ παίρνη χαρτί, νὰ τὸ διπλώνη, νὰ γράφῃ, νὰ διαβάξῃ ὅ,τι ἔ-
γραψε, κατόπι νὰ τὸ σφραγίξῃ καὶ νὰ γυρίξῃ πάλι στὸ κρεβάτι
τῆς. Καὶ ὅλη αὐτὴ τὴν ὥρα βυθισμένη σὲ βαθύτατο ὕπνο.

Γιατρός

Μεγάλῃ ταραχῇ τοῦ ὄργανισμοῦ: νὰ δέχεται τοῦ ὕπνου τὸ
εὐεργέτημα καὶ νὰ κάνῃ, ὅπως ἂν ἦτανε ξύπνιος! Μέσα σ' αὐτὴ
τὴν κατάσταση τοῦ ὕπνου, ἐξὸν ἀπὸ τὸ περπάτημα καὶ τ' ἄλλα
ποῦ κάνει, τί τὴν ἔχεις ἀκούσει ποτὲ νὰ λήῃ ;

Κυρία

Πράγματα ποῦ δὲ θὰ τὰ πῶ ποτὲ μοῦ.

Γιατρός

Σὲ μένα μπορεῖς νὰ τὰ πῆς· καὶ εἶναι μάλιστα ἀπόλυτη ἀ-
νάγκη νὰ μοῦ τὰ πῆς.

Κυρία

Οὔτε στὴν εὐγενία σου, οὔτε σ' ἄλλον κανένα, ἀφοῦ δὲν
ἔχω κανένα μάρτυρα, γιὰ νὰ βεβαιώσῃ τὰ λόγια μου. Νά την,
ἔρχεται !

(Μπαίνει ἡ Λαίδη Μάκβεθ μ' ἕνα φῶς στὸ χέρι)

200
"Ετσι ακριβώς τὸ κάνει πάντα, μὰ τὴ ζωὴ μου, βαθιὰ κοιμισμένη. Πρόσεξέ την, μὴν κουνηθῆς ἀπὸ τὴ θέση σου.

Γιατρὸς

Ποῦ τὸ βρῆκε αὐτὸ τὸ φῶς;

Κυρία

"Ἦτανε πλάι στὸ κρεβάτι της. "Ἐχει πάντοτε ἓνα φῶς κοντά της. Εἶναι διαταγὴ της.

Γιατρὸς

Τὸ βλέπεις, πὼς ἔχει ἀνοιχτὰ τὰ μάτια της.

Κυρία

Ναί, μὰ ἡ αἴσθησή της εἶναι κλειστή.

Γιατρὸς

Τί εἶναι αὐτὸ πού κάνει τώρα ; Δές, πὼς τρίβει τὰ χέρια της.

Κυρία

Τὸ κάνει πάντα. Θαρρεῖ κανεῖς, πὼς πλένει τὰ χέρια της. Τὴν ἔχω δεῖ νὰ κάνη αὐτὴ τὴν κίνηση κάπου ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀδιάκοπα.

Λαίδη Μάκβεθ

"Εδῶ εἶναι ἀκόμα ἓνας λεκές.

Γιατρὸς

"Ακου! μιλεῖ. Θὰ τὰ γράψω ὅσα λέει, γιὰ νὰ τὰ θυμοῦμαι καλύτερα.

Λαίδη Μάκβεθ

Φύγε, καταραμένο σημάδι ! φύγε, λέω ! "Ἐνα, δύο... Τότε λοιπὸν εἶναι καιρὸς νὰ τὸ κάνω. "Ἡ κόλαση εἶναι σκοτεινὴ ! Ντροπὴ, βασιλιά μου, ντροπὴ ! Στρατιώτης καὶ νὰ φοβᾶσαι ; Τί ἀνάγκη ἔχομε νὰ φοβόμαστε μὴν τὸ μάθη κανένας, ἀφοῦ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ζητήσῃ τὸ λόγο ἀπὸ τὴ δύναμή μας ; "Ὁμως ποῖός νὰ τὸ φανταζότανε, πὼς ἓνας ἄνθρωπος σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία θὰ εἶχε μέσα του τόσο αἶμα ;

Γιατρός

Τὸ ἄκουσες αὐτό :

Λαίδη Μάκβεθ

᾽Ωστε λοιπὸν αὐτὰ τὰ χέρια δὲ θὰ καθαρίσουν ποτέ; Μὴν
κάνης πιά ἔτσι, βασιλιά μου, μὴν κάνης πιά ἔτσι! Τὰ κατα-
στρέφεις ὅλα μ' αὐτό σου τὸ τρόπο!

Γιατρός

Νά, νά : ἔμαθες ὅ,τι δὲν ἔπρεπε νὰ ξέρης.

Κυρία

Εἶπε ὅ,τι δὲν ἔπρεπε νὰ πῆ, αὐτὸ εἶν' ἀλήθεια. Ὁ Θεὸς
ξέρει τί ἔχει μέσα στὴν καρδιά της.

Λαίδη Μάκβεθ

Ἄκόμα μυρίζει τὸ αἷμα. Ὅλα τ' ἀρώματα τῆς Ἀραβίας
δὲ θὰ μπορέσουν ποτὲ νὰ καθαρίσουν τοῦτο τὸ μικρὸ χέρι. Ὠχ,
ὦχ, ὦχ!

Γιατρός

Ἄκου πῶς ἀναστενάζει ! Ἡ καρδιά της εἶναι βαριά ἀπὸ
θλίψη.

Κυρία

Δὲ θάθελα νάχω τέτοια καρδιά στὸ στήθος μου γιὰ ὅλα
τὰ μεγαλεῖα της.

Γιατρός

Καλά, καλά, μὰ...

Κυρία

Ὁ θεὸς νὰ δώση νάναι καλά, κύριε.

Γιατρός

Αὐτὴ ἡ ἀρρώστια εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς τέχνης μου.

Καί ὅμως ἔχω γνωρίσει ἀνθρώπους, πού περπατοῦσαν στὸν ὕπνο τους καί πού πέθαναν σὰν ἅγιοι στὰ κρεβάτια τους.

Λαίδη Μάκβεθ

Πλύνε τὰ χέρια σου· φόρεσε τὸ νυχτικό σου· μὴν κιτρινίζεις ἔτσι! Στὸ ξαναλέω: ὁ Μπάνκο εἶναι θαμμένος· δὲν μπορεῖ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο του.

Κυρία

Κι αὐτὸ ἀκόμη;

Λαίδη Μάκβεθ

Χτυποῦνε τὴν ἐξώπορτα. "Ἐλα, ἔλα, δώσ' μου τὸ χέρι.
"Ὅ,τι ἔγινε, δὲν ξεγίνεται.

(Φεύγει)

Γιατρός

Τώρα πάει στὸ κρεβάτι της πάλι;

Κυρία

Γραμμῆ.

Γιατρός

Φριχτὲς ὁμολογίες βγῆκαν στὸ φῶς· ἀφύσικες πράξεις, ἀφύσικες γεννοῦνε στενοχώριες.
Τ' ἀρρωστημένα πνεύματα ἀλαφρώνονται παραδίνοντας στὸ ἄψυχο προσκέφαλο τὰ βαριά μυστικά τους. Περισσότερο τῆς χρειάζεται αὐτῆς πνευματικὸς τώρα, παρά γιατρός. Ὁ Θεός. ὁ Θεός νὰ συχωρνᾷ τὸν κόσμο! Πρόσεχε τὴν: πάρ' τῆς τὸ κάθετί, πού θὰ μπορούσε μ' αὐτὸ νὰ βλάψῃ τὸν ἑαυτὸ τῆς· καί τὸ μάτι σου πάνω τῆς πάντα. Τώρα, καληνύχτα!
Μοῦ σάστισε τὰ μάτια καί τὸ νοῦ.
Στοχάζομαι πολλά, μὰ δὲ μιλῶ.

Κυρία

Καληνύχτα, γιατρέ.

(Φεύγουν)

ΟΥΙΛΛΙΑΜ ΣΑΙΞΠΗΡ (Μετάφρ. Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΥ)

«Ο Μάκβεθ.

Η ΜΟΙΡΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ

«Τή γῆ, παιδιά μου, πάρετε !», φωνάζει στους ανθρώπους
ὁ Δίας ἀπὸ πάνωθε. «Γιὰ πάντα θάν' δική σας !
Χαρίζω τὴν αἰώνια σὲ σᾶς καὶ τὰ παιδιά σας,
μὰ μοίρασμα νὰ κάνετε σὰ ἀδέρφια μεταξύ σας !»

Ὅπου ᾽χει χέρια, χίμηξε νὰ βολευτῆ μὲ βιάση,
γερόντοι, νιοὶ στὸ μοίρασμα πετοῦν, μελισσολόι,
παχιά χωράφια παίρνουνε καρπόβολα οἱ ζευγάδες
κι ὠραίους κυνηγότοπους κρατεῖ τ' ἀρχοντολόι...

Ἄργα πολὺ, τὸ μοίρασμα σὰν εἶχε πιά τελειώσει,
ἐσίμωσε κι ὁ ποιητής, ἀπὸ μακριὰ φτασμένος.
Ἄχ, τίποτα δὲν εὔρισκε, τὸ καθετὶ εἶχε ἀφέντη,
μνήσκει μονάχος μ' ἀδειανὰ τὰ χέρια του ὁ καημένος !

«Ὡμιμένα ἀπ' τὰ παιδάκια σου λησμόνησες, Πατέρα,
ἀπ' ὄλα τὸ πιστότερον, ἐμένα, Θέ μου μόνο !»
Φωνάζει μὲ παράπονο πικρὸ κι ἀμέσως πέφτει
δακρῶζοντας ὁ ποιητὴς στοῦ Δία μπρὸς τὸ θρόνο.

Κι ὁ Δίας εὐτὺς κράζει του : «Γιατί τάχεις μὲ μένα,
στὴ χώρα τῶν ὀνειρώνε σὰν ἦσουν μόνος πέρα ;
Τὴ γῆ σὰν ἐμοιράζανε, σὺ ποῦ ἦσουνα, γιὰ πές μου ;»
«Κοντά σου» κειὸς ἀπάντησε, «βρισκόμουνα, Πατέρα !

Ἄκούγανε τὴ μουσικὴ τ' αὐτιά μου τῶν ἀστριῶνε,
τὰ μάτια μου τῆς ὄψης σου χαιρόνταν τὶς ἀχτίδες.
συχῶρесе τὸ πνεῦμα μου, ἂν μέθυσε ἀπ' τὸ φῶς σου
κι αὐτῆς τῆς γῆς λησμόνησε τὶς ἔννοιες καὶ φροντίδες !

«Καί τώρα;» ὁ Δίας λέγει του. «Ἡ γῆς εἶναι δοσμένη!
 Λογγιές, ἀγροί, φθινόπωρο δὲν εἶναι πιά δικά μου!
 Σ' ἀρέσει ἐδῶ μὲ μένανε νὰ ζῆς στὸν οὐρανό μου;
 Σὰ θές, παιδί μου, νάρχεσαι ἐλεύτερα κοντά μου!»

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΣΙΛΛΕΡ (Μετάφρ. ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΨΑ)

«Τραγούδια τῶν Γερμανῶν Κλασικῶν», τόμ. Α'

Η ΧΑΡΑ

Ζητῶ τὴν χαρὰν πότ' ἐδῶ πότ' ἐκεῖ.
 Ποῦ εἶναι; εἰπέτε μου, ποῦ κατοικεῖ;
 Δὲν εἶναι εἰς λόφους κι εἰς ὄρη ὑψηλά·
 εἰπέτε μου, ποῦ ἡ μορφή της γελαῖ;

Εἰς βάθη κοιλάδων ἐπήγα ζητῶν·
 τὸν ρύακα εἶδα, ποῦ πίπτει κροτῶν
 καὶ παίζει καὶ σύρει νερὰ καθαρὰ·
 μαζὶ τῶν δὲν ἔπαιζε πλὴν ἡ χαρὰ!

Ἐζήτησ' αὐτὴν εἰς σκιὰς τῶν δασῶν,
 ἐγέλων τὰ φῶτα ἀστέρων χρυσῶν,
 πτηνὸν ἐκελάδ' εἰς μυρσίνην χλωρὰν,
 πλὴν ἔψαλλε θρήνους καὶ ὄχι χαρὰν.

Ἐζήτησ' αὐτὴν εἰς εὐθύμους χορούς,
 εἰς δείπνων θαλάμους λαμπρούς κι ἠχηρούς,
 εἰς φῶτα, εἰς σκεύη χρυσᾶ κι ἀργυρᾶ,
 πλὴν οὔτ' εἰς αὐτὰ δὲν εὐρέθ' ἡ χαρὰ!

Τὴν ἔφθασα τέλος! Τὴν εὔρον μακρὰν,
 μακρὰν εἰς χωρίου κοιλάδα μικρὰν.
 Τριγύρω της εἶχε παιδιὰ ἀρκετὰ
 κι ἐπήδα μ' ἐκεῖνα κι ἐγέλα μ' αὐτά...

ΓΚΑΙΤΕ (Μετάφρ. ΚΛ. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ).

•Ἀνθολογία Γερμανῶν ποιητῶν•

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

Ἄαρών — ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ Μωυσέως· ἀδελφὴ του ἦτο ἡ προφήτις Μαριάμ (Μαρία). Εἰς τὰς στροφὰς 118·121 τοῦ Ὑμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ὁ ποιητὴς παρομοιάζει τὸν πνιγμὸν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸν Ἀχελῶν πρὸς τὸν πνιγμὸν τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Τότε τὴν εὐχαριστήριον δέησιν τῶν διασωθέντων Ἰσραηλιτῶν συνώδευε μὲ τυμπανοκρουσίαν ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἄαρών (*Ἐξοδος, κεφ 15).

ἀγραυλῶ — ζῶ εἰς τοὺς ἀγρούς. («ποιμένες ἀγραυλοῦντες» φράσις τῆς Κ Δ)

ἀγρ(ο)ικᾶω — ἀκούω, αἰσθάνομαι.

ἄκκισμα — προσποίησης ἀδιαφορίας, ἐπιτήδευσις.

ἀλίκτηπος — θαλασσοδαρμένος.

ἀμῆ — ἀλλά.

Ἀμουράτης — πρόκειται περὶ τοῦ Μουράτ Β' (1326·1389), ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν τὸ 1361.

Ἀναξαγόρας — ἀρχαῖος φιλόσοφος ἀποθανὼν τὸ 428 π. Χ. Ἐγεννήθη εἰς Κλαζομενάς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐδίδαξεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχε μαθητὰς τὸν Περικλέα, τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸν Σωκράτην. Οὗτος πρῶτος ἐδίδαξεν, ὅτι τὸ κινεῖν τὰ πάντα αἴτιον εἶναι ὁ ὑπέρτατος Νοῦς.

ἀνασκαμνίζομαι — χασμουριέμαι.

ἀναχεντρώνουν — ὀρθώνονται αἱ τρίχες (ἔνεκα ὀργῆς ἢ ἄλλου σφοδροῦ πάθους).

ἀνεμικὴ — θύελλα (ἐκ τοῦ ἄνεμος).

ἄντζα, ἡ — ἡ κνήμη, τὸ πόδι.

Ἀντίνοος — εἷς ἐκ τῶν μνηστῆρων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν Ὀδύσειαν, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται ὡς θρασύτατος καὶ αὐθαδέστατος (*Ὀδυσ. δ 641, π 353, ρ 477).

ἀντισκόβω — (καὶ ἀντικόβω) διακόπτω, ἐμποδίζω. Καὶ τὸ σκοτάδι, ὅπου ἀντίσκοπτε ἢ φωτιά (σ. 75) = καὶ τὸ σκοτάδι τῆς νυκτός, τὸ ὁποῖον διέκοπτε μόνον ἡ φωτιά τῶν ὄπλων.

- άντραλώνομαι — στενοχωροῦμαι, ζαλιζομαι.
 άπαρθινός — άληθινός.
 άπαριάζω — άφήνω.
 άπει — άφοῦ (καί άπείτης).
 άπεικάζω — έννοω, άντιλαμβάνομαι. 'Απεικαζόμαστε = έννοούμεθα, συνενοούμεθα.
 άπογλακῶ — κυνηγῶ, άποδιώκω.
 άποθαλασσιά — ὁ σάλος τῆς θαλάσσης, ὁ ὁποῖος διατηρεῖται καί μετά τήν κατάπαυσιν τῆς τρικυμίας.
 άπόλογος — διήγησις, μῦθος.
 'Αραγῶ — Δομίνικος Φραγκῖσκος 'Αραγῶ (Arago, 1785 · 1853). Γάλλος άστρονόμος, εἶς ἐκ τῶν διασημοτέρων σοφῶν τοῦ 19 αἰῶνος.
 άράσσω καί ράσσω — ὀρμῶ, ἐπιτίθεμαι.
 άργέστης — ΒΔ άνεμος. Πρὸς άργέστην = Πρὸς τὰ ΒΔ.
 άρίφνητος — άναρίθμητος.
 άρμα, ἡ — οἰκόσημον, συμβολική παράστασις χρησιμεύουσα ὡς γνώρισμα τιτλούχων οἰκογενειῶν (κομήτων, δουκῶν κλπ)
 άρματώνω — ένδύω, στολιζῶ.
 άσλάνι — λέων (λ. τουρκική).
 άστηθόστομα — ἐκεῖνα πού ἔχουν τὸ στήθος κολλημένον εἰς τὸ στόμα, παραμορφωμένα.
 άσυστύλωτος — άσχημος, άσουλούπωτος.
 άτός του — ὁμόνος του.
 άτρεπτος — άκλόνητος, σταθερός.
 αύλός — άρχαῖον πνευστὸν ὄργανον με γλωσσίδα, εἶδος κλαρινέτου. Οἱ ἐξ 'Αραβίας αύλοὶ ἔφημιζοντο ὡς πολύλαλοι καί ἡχηροί. Μιφρ. 'Αράβιος αύλός = φλύαρος.
 άχαμνός — χαλαρωμένος, λυμένος.
 άχερδος — άγριος άκανθώδης θάμνος.

B

- Βαρά — βαρέως. Σελ. 53: βαρά πολλά γρικότανε = ἡσθάνετο, ὅτι ἦτο πολὺ βαριά πληγωμένος.
 βεζίρης — άνώτατος λειτουργὸς Ισότημος με ὑπουργόν. Μέγας βεζίρης = πρωθυπουργός (τουρκικοὶ τίτλοι τῆς Σουλτανικῆς ἐποχῆς).
 βερντέα — εἶδος οἴνου τῆς Ζακύνθου.
 βιλαέτιον — νομός, γενική διοίκησις ἐν Τουρκία καί Περσία (λ. άραβική).
 Βίσμαρκ — μέγας Πρῶσσοσ πολιτικός (1815 · 1898).
 βρῶμα, τὸ — τροφή, φαγητόν.
 βύσσοσ, ἡ — λινόν Ινδικόν καί τὸ ἐκ τούτου κατασκευαζόμενον ὕφασμα χρώματος βαθέως ἐρυθροῦ.

Γ

- γαβάθα — βαθύ ξύλινον ἢ πήλινον δοχεῖον.
 Γερακοβούνη — μία τῶν κορυφῶν τῆς Ὀθρυος, ὕψους 1728 μ.
 Γέρων — (σ. 84) ὁ Κάλβος μεταφορικῶς ὀνομάζει οὕτω τὸν Χρόνον, παλαιότερον τοῦ ὁποίου τίποτε δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον.
 γῆ — ἡ (διαζευκτ. σύνδ.).
 γιουρυστάω — ὀρμῶ, κάνω γιουρούσι (=ἔφοδον).
 γκιρτζαρλήδες — ἀποστάται (λ. τουρκ.)
 γλακῶ — τρέχω.
 γολετί — μικρὰ γολέτα, ἑλαφρὸν δικάταρτον πλοῖον.
 Γούρα, ἡ — τὸ ὄρος Ὀθρυς.
 γραιγολεβάντες — ΒΑ ἄνεμος.
 γραθοῦν — θά γραθοῦν = θά ὑγρανθοῦν.
 γρικῶ — (καὶ ἀγρικῶ) αἰσθάνομαι, καταλαβαίνω.

Δ

- Δαμῖν — ὀλίγον, δαμάκι = λιγάκι.
 δεκατευτής — ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὁποῖος συνάζει τὸν φόρον τῆς δεκάτης, δηλ. τὸ ἕν δέκατον τοῦ εἰσοδήματος.
 δερβίσης — Μουσουλμάνος μοναχός.
 Δημόκριτος — φιλόσοφος τοῦ ἐ' αἰῶνος π.Χ. Παρεδέχεται, ὅτι τὸ σύμπαν συνέκειτο ἐξ ἀπείρων ἀφθάρτων καὶ ἀδαιρέτων ἀτόμων.
 διαβάζω — εἰς τὸ ποίημα περὶ τῆς ξηνητείας = περνώ.
 δικῶ — ἀρκῶ, ἐξαρκῶ.
 δίπυρον — ἄρτος τεθεις δις ἐπὶ τῆς πυρᾶς, γαλέτα, παξιμάδι.
 δισταύρι — σταυροδρόμι, ἐκεῖ ὅπου διασταυροῦνται δύο δρόμοι.
 δοκοῦμαι — καταλαβαίνω, συναισθάνομαι.
 δούδω — δίδω. Σ' ὄλο τὸν κόσμο δούδεις — δίδεις παντοῦ τὸ φῶς σου.
 δραγάτης — ἀγοφύλαξ καὶ ἀμπελοφύλαξ.
 δραγουμάνος — διερμηνεὺς (λ. Ἰταλική).
 Δωδεκάμηρον — τὸ διάστημα τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῆς 25ης Δεκεμβρίου καὶ 7ης Ἰανουαρίου.

Ε

- Ἐγλάκ' — ἐγλάκιε, τοῦ γλακῶ = τρέχω.
 Ἐμπεδοκλῆς — Ἀκραγαντίνος φιλόσοφος ἀκμάσας περὶ τὸ 450 π.Χ. Ἐθαυμάζετο διὰ τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεών του. Ἐδίδαξεν, ὅτι ὁ κόσμος παρήχθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δύο ἀντιθέτων δυνάμεων : τῆς συνθετικῆς Φιλότητος καὶ τοῦ ἀποσυνθετικοῦ Νείκου.
 ἐπίμορτος — ὁ μισθωτῆς ἑνὸς κτήματος, ὁ ὁποῖος παρέχει εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἀντὶ ἐνοικίου ἕν μέρος τῶν καρπῶν του. Τὸ παρεχόμενον τοῦτο μέρος λέγεται μορτή.

ἐπιταυτοῦ — ἐπίτηδες.

ἐράσσα — τοῦ ρ. (ἀ)ράσσω = ἐφορμῶ, ἐπιτίθεμαι.

Ἐύκλειδης — μέγας Ἑλλήν μαθηματικός (330-275 π. Χ.), γεννηθεὶς κατ' ἄλλους ἐν Σικελίᾳ, κατ' ἄλλους δὲ ἐν Τύρῳ. Θεωρεῖται ὡς ὁ πατὴρ τῆς Γεωμετρίας χάρις εἰς τὸ περίφημον σύγγραμμά του «Στοιχεῖα». ἔχθαίρω — ἐχθρεύομαι, μισῶ.

Z

Ζάλον — ἡ διαγωγή.

ζαμάνια — μέγα χρονικὸν διάστημα, πολὺς καιρὸς (λ. τουρκ).

ζημιὸν — ἀμέσως.

Ζιτούνι — ἡ Λαμία.

H

Ἡμερόδεντρος, ἡ — ἡμερος δέντρος (=δρῦς, βαλανιδιά). Συνηθίζουν καὶ σήμερον οἱ βοσκοὶ νὰ τρώγουν βαλανίδια ἀπὸ ἡμερόδεντρο.

Ἡράκλειτος — μέγας φιλόσοφος ἐξ Ἐφέσου ζήσας τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Πρῶτος διεκήρυξε τὴν αἰωνίαν μεταβολὴν τῶν ὄντων. («Τὰ πάντα ρεῖ»).

Θ

Θανατικὸν — θανατηφόρος ἐπιδημία (πανώλης, χολέρα κ.τ.λ.).

θυροδέρνω — κρούω τὴν θύραν. Κτυπῶ ξένες θύρες.

I

Ἰαμβικός — ὁ ἀποτελούμενος ἀπὸ ἰάμβους (βλέπε κατωτέρω).

Ἰαμβος — εἶδος ἀρχαίου μετρικοῦ ποδός. ἀποτελουμένου ἐκ δύο συλλαβῶν, μιᾶς βραχείας καὶ μιᾶς μακρᾶς (υ—). Εἰς τὴν νεοελληνικὴν μετρικὴν ὁ Ἰαμβος ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς ἀτόνου καὶ μιᾶς τονιζομένης συλλαβῆς.

Ἰησοῦται — μοναχικὸν τάγμα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἰδρυθὲν τὸ 1534 ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου Λαυόλα, περίφημον διὰ τὴν μέθοδον τῆς ὀργανώσεώς του, διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν τῶν μελῶν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀντιχριστιανικὴν ἀρχὴν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὡς ὀδηγόν, ὅτι «ὁ σκοπὸς ἐξαγιάζει τὰ μέσα».

Ἰστορῶ — 1) ἐξιστορῶ, ἐκθέτω, 2) ζωγραφίζω καὶ 3) γνωρίζω, μανθάνω (Σελ. 29: νὰ ἱστορήσω τὴν Εὐρώπην = νὰ γνωρίσω ἐκ τοῦ πλησίον τὴν Εὐρώπην).

K

Καικίας — γραιγολεβάντες, ὁ ΒΑ ἄνεμος.

καλῶ — καλῶ, προσκαλῶ.

καμιζόλα — πλατὺ ναυτικὸν ὑποκάμισον.

- κάμνυσε** — τοῦ καμνύω (καμμύω) = ἡμικλείω τοὺς ὀφθαλμούς. Κάμνυσε = κλείσε τὰ μάτια σου, διὰ νὰ μὴν ἰδῆς τὴν πατρικὴν μάχαιραν).
- κανακάρης** (οὐδ. **κανακάρικο**) — χαϊδεμένος, μοναχοπαίδι.
- κανακιστά** — χαϊδευτικά.
- καπλάνι** — τίγρις, μεταφορικῶς = ἀνδρείος, ἀτρόμητος (λ. τουρκ.).
- καπρί** — ὁ ἀγριόχοιρος.
- καταλόγιν** — παράπονον.
- κεροδοσ(ι)ά** — προσφορά κηροῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.
- κιάσο** — ὑποδοχή.
- Κιουταχῆς** — Τοῦρκος στρατηγός, διακριθεὶς κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπάναστασιν.
- κλαπατάρια, τὰ** — αἱ πτέρυγες τῶν μεγάλων πτηνῶν.
- κλειδοπινάκια, τὰ** — ξύλινα πινάκια μὲ κάλυμμα (καπάκι).
- κολωνός** — λόφος.
- Κονιάραι** — ἐλέγοντο οἱ Τοῦρκοι, ὡς προσελθόντες ἐξ Ἰκονίου.
- κουμπάνια** — ἡ προμήθεια.
- κουῦρσο, τὸ** — ἄλωσις, καταστροφή (ἐκ τοῦ κουρσεύω = ληστεύω, ληλατῶ).
- κουρταλῶ** — κρούω, κτυπῶ.
- κουῦφος, τὸ** — τὸ στήθος, ἀλλὰ καὶ ὄλον τὸ σῶμα (κουφάρι).
- κράκουρα, τὰ** — ἡ ἄκρη τοῦ ὑψηλοῦ βουνοῦ.
- κριτήριον** — βάσανον, βασανιστήριον.
- κροντήρι** — ξύλινον δοχεῖον οἴνου.
- Κύων** — Ὁ καλούμενος Μέγας Κύων, ἀστερισμὸς περιλαμβάνων 70 ὄρατους διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἀστέρας, ὧν κυριώτερος ὁ Σείριος, ὁ λαμπρότερος ὄλων τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Μέγας Κύων ἀπὸ 24 Ἰουλίου—24 Αὐγούστου ἀνατέλλει συγχρόνως μὲ τὸν ἥλιον καὶ ἐθεωρήθη, ὅτι αὐτὸ προκαλεῖ τὴν μεγάλην ὑψωσιν τῆς θερμοκρασίας, τὰ λεγόμενα κυνικὰ καύματα.

Λ

- Λεύγα, ἡ** — μονὰς μήκους ποικίλης τιμῆς. Ἡ ναυτικὴ λ. = 5.556,6 μ. Ἡ γαλλικὴ λ. 4.444,44 μ. Ἡ γερμανικὴ λ. = 7420 μ. (Σελ. 200: ἴσαμε δυὸ λεῦγες ἔκφρασις ὑπερβολῆς, ἀντί: χέρια πολὺ μακρυά).
- Λιάκουρα** — ὁ Περνασσός.
- λιμιώνας** — ὁ λιμὴν.
- λιοβόρι** — καυστικὸς ἄνεμος (λίψ).
- Λουμβάρδος Κωνσταντῖνος** — πολιτικὸς ἐκ Ζακύνθου, εἰς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς κινήσεως πρὸς ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα· ὑπῆρξε πολὺ δημοφιλὴς εἰς τὴν Ζάκυνθον (1820—1888).
- λουφάζω** — μαζεύομαι ἀπὸ τὸν φόβο.
- λύθρον** — αἷμα κυνῶν ἐν τῇ ἀστέρας.

Μ

- Μαδέρια, τὰ — ξύλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπενδύεται ἐξωτερικῶς τὸ ναυπηγούμενον πλοῖον.
- μανίζω — θυμώνω, ὀργίζομαι.
- μάνιτα, ἡ — ὁ θυμός, ἡ ὀργή.
- μαντάτο — ἡ εἶδησις, ἡ πληροφορία.
- μαραγγιάζω — μαραίνομαι, ξηραίνομαι, ρυτιδοῦμαι.
- μαραζιάρης — ἄρρωστος, καχεκτικός.
- μεμόρια, ἡ — μνήμη, ἀνάμνησις (λ. Ἰταλ.).
- Μέντελσον Βαρθόλδι, Κάρολος — Γερμανὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς ἐν Λιψία τὸ 1838 καὶ ἀποθανὼν τὸ 1897. Οὗτος ἐπεσκέφθη πολλάκις τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1874, ἐπίσης μονογραφίαν περὶ Καποδιστρίου κ.τ.λ.
- μεσημεριάτης — ὁ ἥλιος τῆς μεσημβρίας.
- μετάθεση — μεταβολή, ἀποφυγή.
- μήγασρ — μήπως.
- μήνα — μήπως.
- μιλιόνι — εἶδος μακροῦ τουφεκίου
- μινίστρος — ὁ ἔχων ἐπίσημον ἀξίωμα, ἀνώτερος λειτουργός, ὑπουργός.
- μορτὴ — βλέπε λέξιν ἐπίμορτος.
- Μπαμπαρέσσοι — πειραταὶ τῆς Μπαρμπαριᾶς (τῆς Β. παραλίας τῆς Ἀφρικῆς).
- μπαταδοῦρο — ρόπτρον, μετάλλινον ἔλασμα, προσηρμοσμένον εἰς τὴν ἐξώθυραν, χρησιμεῖον πρὸς κρούσιν αὐτῆς.
- μπεζερίζω — (καὶ μπεζεράω) ἀπαυδῶ, ἀποκάμνω.
- μπλιδ — (καὶ πλιδ) πλέον, περισσότερον.
- μπομπόλοι — σαλιγκάρια.
- μπότης — πῆλινον δοχεῖον μὲ στενὸν στόμιον.
- μπουγαρίνι — θαμνωδὲς κοσμητικὸν φυτὸν, εἶδος γιασεμιοῦ (Ἰασμος ὁ ἀραβικός).
- μπουκάρισμα — τὸ ἀνοιγμα, τὸ στόμιον (Σελ. 132, μπουκάρισμα τοῦ κόρφου = ἄνεμος ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου).
- Μπούμηλο — θέσις ἐπὶ τῆς Ὀθρυος.
- μπουνάτσα — γαλήνη θαλάσσης (λ. Ἰταλ.).

Ν

Ναούκληρος — ὁ πρῶτος τοῦ πληρώματος, λοστρόμος.

Ξ

Ξεκουσεύγω — ἀπολυτρώνω, διασώζω.

Ξενοφάνης — μέγας φιλόσοφος ἐκ Κολοφῶνος τῆς Μ. Ἀσίας (᾿ π. Χ. αἰών). Ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἐλέα, ἴδρυσεν τὴν Ἑλεατικὴν Σχολήν.

*Ἡτο μνημονιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ξομπλίδια — σημάδια.

Ξεφτέρι — ὁ ἰέραξ. Μτφρ = γρήγορος, εὐκίνητος, ἱκανός.

Ξώρας — (λέγεται καὶ ἐξώρας) ἀργά, ἐκπροθέσμως.

Ο

Ὀρδινιά, ἡ — διαταγή.

Οὐεστμίνστερ — "Ἐν ἐκ τῶν 28 διαμερισμάτων τοῦ Λονδίνου. Εἰς τοῦτο εὐρίσκονται μεγίστης ἱστορικῆς σημασίας κτίρια, ὅπως τὰ ὁμώνυμα Ἀνάκτορα καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου, εἰς τὸν ὁποῖον στέφονται οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐπίσης εὐρίσκονται οἱ τάφοι τῶν βασιλέων καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου.

ὄφφικιάλος — ὁ ἔχων ὄφφικιον (ἀξίωμα), ἐπίσημος.

ὄχ — ἡ πρόθεσις ἀπό.

Π

Παλάτσο — παλάτι, ἀνάκτορον (λ. Ἰταλ.).

παντοχή — (καὶ ἀπαντοχή) ὑπομονή, προσδοκία, ἐλπίς.

παραλο(γ)ή — ἐπικὸν δημοτικὸν τραγούδι, εἰς τὸ ὁποῖον γίνεται ἐξιστόρησις φανταστικῶν ἢ παρηλλαγμένων πραγματικῶν συμβάντων.

πάρεξ — παρά, ἐκτός. (Σελ. 75. Δὲν ἔγινεν ἄλλος ὕπνος, παρά ὁ πικρὸς ὕπνος τοῦ θανάτου).

Παρμενίδης — ἐπιφανὴς Ἑλεάτης φιλόσοφος (ε' π.Χ. αἰών). Συνέγραψεν ἕμμετρον ἔργον «Περὶ Φύσεως».

πασάνας — ὁ καθέννας, πᾶς.

Πασβαντζόγλου Πασβάνογλου — Πασὰς τοῦ Βιδινίου τῆς Βουλγαρίας, τοῦ ὁποῖου τὴν ζωὴν εἶχε σώσει ὁ Ρήγας, ὅταν ἦτο γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας Μαυρογένους.

πάσκαγε — τοῦ ρ. πασκάω (πασχίζω) = προσπαθῶ.

πάσκου(ν) — (γ' πληθ. ἔνεστ. τοῦ ἀνωτέρω ρήματος) πασχίζουν, προσπαθοῦν.

πατραλοίας — πατροκτόνος.

πετρίτης — εἶδος ἰέρακος.

πιστικὸς — βοσκός.

πλαντοῦσι — πνίγουν.

πλατόνι — ἔλαφος.

πλατσιουκωτᾶ — συμπεπιεσμένα, πεπλατυσμένα.

πλ(ε)ιὸ — (καὶ μπλιὸ καὶ πουλιὸ, σ. 182) πλέον, περισσότερον.

προβοδάω — προπέμπω, ἀποστέλλω.

Πρόδικος ὁ Κεῖος — ἀρχαῖος σοφός, ὁ ὁποῖος εἰς σύγγραμμά του «Περὶ Ἡρακλέους» ἀναγράφει τὸν γνωστὸν μῦθον περὶ Ἀρετῆς καὶ Κακίας. Τὸν μῦθον τοῦτον διασώζει ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματα» Βιβλ. 2, Κεφ. 1, § 21-34.

πρωτομαγίστωρ — πρόεδρος, προϊστάμενος.
πρωτονοτάριος — αρχιγραμματεύς.

Ρ

Ραϊδιά τὰ — κρημνοί, ραγισμένοι βράχοι.
Ρενιέρης Μάρκος — νομομαθής και φιλόλογος (1815-1897), διατελέσας καθηγητής του Πανεπιστημίου, άρεοπαγίτης, πρεσβευτής έν Κωνσταντινουπόλει και διοικητής της Έθνικής Τραπεζής.
ρηγάτο — βασίλειον.
ρίφι — έρίφιον, κατσικάκι.
ρογίζω — άποξηραίνω.
ροζόλι — ήδύποτον (λικέρ), άρωματισμένον με άπόσταγμα ρόδων.
ροσιάντες — άθλιος ίππος, Άχαμνών.
ρουμάνι — δάσος (λ. τουρκ).
ρυάζομαι — ώρόομαι, μουγκρίζω.

Σ

Σάθας Κωνστ. — έπιφανής ιστοριογράφος (1849-1914). *Έγραψεν έπτάτομον «Μεσαιωνικήν Βιβλιοθήκην», βιογραφίας των έλλήνων λογίων και συγγραφέων άπό του 1453 και πληθος άλλων ιστορικών διατριβών.
Σειρήνες — μυθολογικά τέρατα με σώμα πτηνού και κεφαλήν γυναικός. Διά της μελωδικής φωνής των έμάγευον τους θαλασσοπόρους.
σεπέτι — κασελάκι (λ. τουρκ).
Σιλίστρια — αί άναφερόμεναι εις τον θούριον του Ρήγα είναι αί γνωσταί παρά τον Δούναβιν πόλεις της Ρουμανίας και Βουλγαρίας.
Σκάλα — έπίνειον της Άμφισσης, ή 'Ιτέα.
Σκεντέρμπεης — ώνομάζετο Γεώργιος Καστριώτης (1405-1468). Είναι ό έθνικός ήρωσ των Άλβανών. Τό 1422 είχε σταλή ως όμηρος εις την αυλήν του Σουλτάνου. Άλλά διαφυγών τό 1443 έπανήλθεν εις την πατρίδα του και έπολέμησε νικηφόρος κατά των σουλτανικών στρατευμάτων εις Κρόιαν, την όποιαν κατέστησεν έξδραν της άνεξαρτήτου έν Άλβανία ήγεμονίας του. Πολλά θρυλικά κατορθώματα ή παράδοσις άποδίδει εις αυτόν.
σκληπωτά — όδοντωτά.
Σκοπός — όρος της Ζακύνθου (396 μ.), του όποιου ή κορυφή ώνομάζεται Τούρλα.
σκουτιά — τὰ ρούχα, ή ένδυμασία.
σοφράς — χαμηλή τράπεζα φαγητού, κατά τό πλείστον στρογγύλη.
σπεΐρα — τάγμα πεζών, τό 1/3 της ρωμαϊκής κοόρτιος.
σπούδαξε — κάμε γρήγορα (**Σπουδάζω** = βιάζομαι, έπισπεύδω).
στοιβή — άκανθώδης θάμνος.
σύγκληση — πλημμύρα.

συντηράω — βλέπω, παρατηρώ.

συντυχαίνω — όμιλώ, λέγω.

σύστημα — σωματεΐον, συντεχνία του έπαγγέλματος.

σφαίνω — σφάλλω.

σχίζα, ή — λεπτόν άπόσχισμα ξύλου, ξυλαράκι. (Ή φλόγα μου κατακαίει σάν ξυλαράκι κόσμους, χάρες, όρη κ.τ λ.).

Τ

Ταή, ή — τάγισμα, φαγητόν.

Ταλιαπιέρας — ίατροφιλόσοφος, γεννηθείς έν Ζακύνθω τό 1777. Διετέλεσε ίατρός του ΄Αλή Πασά. Τόν Ιδιόρρυθμον χαρακτηήρα του έσαύρισεν ό Βηλαράς εις τό ποίημά του «Οί τηγανίτες του Ταλιαπιέρα», έπίσης δέ ό Σολωμός εις τό σατυρικόν ποίημα «Ίατροσυμβούλιον».

Τζάντε, τό — ή Ζάκυνθος.

Τιμολέων — έπιφανής Κορίνθιος στρατηγός του δ' π. Χ. αΐδωνος. Ήλευθέρωσε την Σικελίαν άπό τους Καρχηδονίους (344 π. Χ.).

Τιτσιανός — διάσημος Ίταλός ζωγράφος, εις των μεγίστων καλλιτεχνών του κόσμου (1490—1576).

τόμου — άφοϋ.

τοπάξι — πολύτιμος λίθος υπό μορφήν διαυγών κρυστάλλων, λάμπειως υπελάδους και χρώματος κιτρίνου ή λευκοϋ ύποκυάνου.

τόπι — σφαίρα πυροβόλου και αυτό τό πυροβόλον.

«Τορκουεμάδας» — τίτλος δράματος του Βίκτωρος Ουγκώ, εις τό όποΐον ήρωες είναι ό γνωστός άρχηγός της Ιεράς έξετάσεως Ίσπανός κληρικός Θωμάς Τορκουεμάδας (1420—1497).

τουρβάς — (και τρουβάς) σακκούλα.

τσάκνα, ή — άγκάθι.

τσισιά, ή — τό λάκτισμα, ή κλοτσιά.

Turcograecia — τίτλος βιβλίου γραφέντος άπό τον έξοχον Γερμανόν έλληνιστήν Μαρτίνον Κρούσιον (1526-1607). Με την λέξιν αυτήν έννοεί την Έλλάδα (Γραικίαν) υπόδουλον τότε εις τους Τούρκους. Εις δέ τό σύγγραμμα τουτο διδει πολύ χρησίμους πληροφορίας περί των πρώτων αΐδωνων της τουρκοκρατίας.

τυχαίνει — πρέπει.

Υ

Ύπα — ύπάγει, πηγαίνει.

Ύγκανία — άρχαία όνομασία χώρας της Άσίας, έκτεινομένης άπό των ΝΑ παραλίων της Κασπίας θαλάσσης μέχρι του Κεντρικοϋ Ίράν.

Φ

Φαρί — τό άλογον.

φέρβω — τρέφω, βόσκω. Οί στίχοι 75—77 του «Ίππολύτου» οί άναγρα-

φόμενοι εις σελ. 13 ἀποδίδονται εις νεοελληνικὴν μετάφρασιν ὑπὸ Δ. Σάρρου ὡς ἑξῆς:

ποὺ ἐκεῖ μῆτε βοσκὸς τὰ ζωντανὰ τοῦ
τολμάει νὰ θρέψη, μῆτε ὡς τώρα μῆκε
κοφτήρι σιδερένιο, παρὰ μόνον
ἢ μέλισσα στ' ἀπάρθρο λειβάδι
τὴν ἀνοιξὴ γυρίζει ἀπάνου κάτου.

φερμάνι — (καὶ φερμάνι) σουλτανικὸν διάταγμα.

φιλόσογοι — φιλοκατήγοροι, ἄνθρωποι τοῦ ἀρέσκονται νὰ κατηγοροῦν
καὶ νὰ εἰρωνεύονται.

φλάμπουρο — πολεμικὴ σημαία.

φουρκάλα, ἡ — διχαλωτὸ ξύλο.

φουσάτον — (καὶ φυσάτον) 1) τὸ στρατόπεδον, 2) τὸ στράτευμα.

φταρμένα — φαρτὰ, μάταια.

Φωριέλ — Γάλλος φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς (1772-1844). 'Ἐξέδωσεν εἰς
δύο τόμους τὰ «Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Νέας Ἑλλάδος».

Φωτιάδης Λάμπρος — λόγιος καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους, γεννηθεὶς
περὶ τὰ μέσα τοῦ 18 αἰ. καὶ ἀποθανὼν τὸ 1805 ἐν Βουκουρεστίῳ.
Διετέλεσε σχολάρχης τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀκαδημίας καὶ ἔγραψε
πολλὰ πρωτότυπα φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ἔργα, ἐπίσης δὲ καὶ
μεταφράσεις ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

X

'χ — συγκεκριμένους τύπος τῆς προθέσεως ὄχ = ἀπό. Ἡ συγκοπὴ ἔγινε
χάριν τοῦ μέτρου.

χιλῖαρχος — ἀρχηγὸς στρατιωτικοῦ σώματος ἀποτελουμένου ἐκ χι-
λίων ἀνδρῶν.

χουμάω — ὀρμῶ, ἐπιπίπτω.

Ψ

Ψῆ' — ψυχὴ.

ψηφῶ — λογαριάζω, ἐκτιμῶ (ἀντιθ. ἀψηφῶ).

Ω

'Ως — ἕως, μέχρι (τοπικὸν καὶ χρονικόν).

ὥστε — ἕως ὅτου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. Κατὰ πρῶτον ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Κέρκυραν, ἔπειτα ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του εἰς τὴν Ἴονιον Βουλὴν. Μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐπτανήσου ἐξελέγη μεταξὺ τῶν πρῶτων βουλευτῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐλευτέρας Ἐπτανήσου εἰσήλθον εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Ἔργα του : «Στιχουργήματα», «Μνημόσυνα», «Κυρὰ Φροσύνη», «Ἀθανάσιος Διάκος», «Φωτεινὸς» κ. ἄ.

ΒΑΜΒΑΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ

Εἰς τῶν λογίων κληρικῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Χίον τὸ 1770. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1855. Ἡ πρώτη δρᾶσις αὐτοῦ ἤρχισεν εἰς Παρίσιους, ὅπου συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Ἀργότερον ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα καὶ διηύθυνε τὴν ἐκεῖ Σχολήν. Βραδύτερον διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ἴονίου Ἀκαδημίας καὶ τέλος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ρητορικῆς εἰς τὸ ἀρτισύστατον τότε ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον. Ἐγραψε πολλὰ ἔργα φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ, ὡς «Ρητορικὴν», «Στοιχεῖα Φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς», «Συντακτικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης» κ. ἄ.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὰ Κύθηρα τὸ 1771, ἐμεγάλωσε δὲ καὶ ἀνετράφη εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ἐπεράτωσε τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς. Ἐπειτα ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβον καὶ Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπιστήμην του ἠσχολήθη καὶ μετὰ τὰ γράμματα, ἰδίως δὲ μετὰ τὴν ποίησιν. Ἔργα του : «Ἡ Ῥομείκη Γλῶσσα», «Ποιήματα καὶ Πεζὰ» μετὰ φρασιν τῆς «Βατραχομυομαχίας».

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἐσσοῦπολιν τὸ 1825. Ἐργα του : «Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτικὴ Γλῶσσα» κ. ἄ.

τὸ ἐξωτερικὸν ἀσχολούμενος μὲ τὸ ἐμπόριον. Τὸ 1900 ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1908). Ἔδειξε μεγάλην κλίσιν εἰς τὰ γράμματα. Παραλλήλως ἀνέπτυξεν ἐξόχως κοινωφελῆ δράσιν, ἰδρύσας τὸν «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων», τὸν Οἶκον τῶν Τυφλῶν κ. ἄ. Ἔργα του: «Στίχοι», «Λουκῆς Λάρας», «Διηγήματα», ἢ «Ζωὴ μου», μεταφράσεις τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σαίξπηρ κτλ.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1716. Σοφώτατος καὶ πολυμαθὲς· στατος κληρικός, φιλόλογος καὶ φιλόσοφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, κατόπιν μετέβη εἰς Ῥωσίαν κατὰ πρόσκλησιν τῆς Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης τῆς Β', ὅπου ἔγινεν ἐπίσκοπος Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος, εἶτα δὲ μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ῥωσίας. Ἀπέθανε τὸ 1806. Ἔργα του: «Λογικὴ», «Στοιχεῖα Μαθηματικῶν», «Αἰ καθ' Ὀμηρον ἀρχαιότητες», «Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς Φιλοσόφοις» κ. ἄ.

ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗΣ ΗΛΙΑΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1874 εἰς Σουλινὰν τῆς Ρουμανίας, καταγόμενος ἐκ Μεσσηνίας. Διετέλεσε δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης μὲ πολυσχιδῆ παραγωγήν. Ἐγραψε ποιήματα, διηγήματα, μυθιστορήματα, δράματα, φιλολογικὰς καὶ κριτικὰς μελέτας, ἱστορικὰ ἔργα, μεταφράσεις ἀρχαίων συγγραφέων κ.τ.λ. Ἰδίως ἀξιόλογα ἔργα του εἶναι: «Ἡ Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» (τόμ. 3), «Σύντομος Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» (ἐπιτομὴ τοῦ προηγουμένου ἔργου), ἐπίσης οἱ «Ἀρχαῖοι Ἑλληνες Λυρικοὶ» κ. ἄ.

ΓΚΑΙΤΕ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΟΛΦΓΚΑΝΓΚ

Ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς τῆς Γερμανίας καὶ εἰς ἐκ τῶν κορυφαίων ὄλου τοῦ κόσμου. Ἐγεννήθη τὸ 1749 εἰς Φραγκφούρτην καὶ ἀπέθανεν εἰς Βαϊμάρην τὸ 1832. Ἐκ τῶν ἔργων του ἀξιολογώτερα εἶναι τὸ μυθιστόρημα «Βέρθερος», ἢ «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις» (δράμα μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Χατζοπούλου), τὸ λαμπρότατον δὲ αὐτῶν ὁ «Φάουστ», τοῦ ὁποίου τὸ α' μέρος μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Κ. Χατζοπούλου καὶ ἄλλων, τὸ δὲ β' μέρος ὑπὸ τοῦ Δ. Λάμψα. Τοῦ β' μέρους αὐθύπαρκτον τμήμα εἶναι ἡ «Ἐλένη», (ἡ τρίτη πρᾶξις τοῦ ἔργου) μεταφρασθεῖσα ἐμμέτρως ὑπὸ τοῦ Θρ. Σταύρου.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σίφνον τὸ 1871. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ τμήματος γραμμάτων καὶ καλῶν τεχνῶν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἐπίσης ὑπεφίσητος ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λογὴν μὲ τὸν τίτλον «**Σκαραβαῖοι καὶ Τερακότες**», μετέφρασε δὲ ἐμμέτρως πολλὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Ἀπέθανε τὸ 1942.

ΔΑΦΝΗ ΑΙΜΙΛΙΑ

Ψευδώνυμον τῆς Αἰμιλίας Θρ. Ζωιοπούλου. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1887. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Ἀρσάκειον καὶ εἶτα εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον ζωγραφικῆν. Ἔργα τῆς εἶναι: αἱ ποιητικαὶ συλλογαὶ «**Χρυσάνθεμα**», «**Χρυσὰ Κύπελλα**» κ.ἄ. «**Τὸ τάλαντο τῆς Σμαρῶς**» μυθιστόρημα καὶ «**Δόξα τοῖς ἡττημένοις**», ἢ «**Ἀπολύτρωση**» δράματα κ.ἄ. Ἀπέθανε τὸ 1941.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας. Μετὰ τὰς σπουδὰς του εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν ὑπηρέτησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς τμηματάρχης εἰς τὸ ὑπουργεῖον Παιδείας. Ἐδημοσίευσεν πολλὰς συλλογὰς ποιημάτων καὶ ἀρκετὰ πεζά, διηύθυνε δὲ καὶ διάφορα περιοδικά. Ἀπὸ τοῦ 1926 εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἡπείρου τὸ 1805. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1858. Νέος μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδασεν ἰατρικῆν. Ἐπολέμησεν εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος διετέλεσεν ἀνώτερος ὑπάλληλος. Ἐγραψε πολλὰ ποιήματα πατριωτικὰ (λυρικά καὶ ἐπικολληρικά), διὰ τῶν ὁποίων ὕμνησε διάφορα κατορθώματα καὶ πρόσωπα τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας. Τὰ «**Ἀπαντα**» αὐτοῦ ἐξεδόθησαν μερίμνη τῆς συζύγου του τὸ 1859.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων λογίων κληρικῶν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1736. Ἀπέθανεν εἰς τὴν Μόσχαν τῆς Ρωσίας τὸ 1800. Ἐσπούδασε φιλοσοφικὰ καὶ μαθηματικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα ἐχειροτονήθη ἱερομόναχος καὶ ἐχρημάτισε διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν μαθηματικῶν. Βραδύτερον μετέβη εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Ρουμανίας καὶ ἐγένετο διευθυντὴς τῆς ἐκεῖ Σχολῆς. Τέλος προεχειρίσθη ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀρχιεπίσκοπος. Ἐγραψε πολλὰ, ἐξ ὧν σπουδαιότερα εἶναι: τὰ «**Κυριακοδρόμια**» (Ἑρμηνεῖα τῶν Κυριακῶν Εὐαγγελίων) καὶ «**Στοιχεῖα Μαθηματικά**».

ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ ΜΙΧΑΗΛ

Διάσημος Ἰσπανὸς συγγραφεὺς γεννηθεὶς τὸ 1547 εἰς Ἀλκαλά καὶ ἀποθανὼν τὸ 1616 εἰς Μαδρίτην. Τὸ ἔργον αὐτοῦ «**Δὸν Κιχώτης**» θεωρεῖται ὡς τὸ ἀριστούργημα τῆς ἰσπανικῆς λογοτεχνίας.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἱταλίαν. Κατόπι μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἐχρημάτισεν ἐπὶ τινὰ ἔτη οἰκοδιδάσκαλος. Τὸ 1826 κατήλθεν εἰς τὴν Κέρκυραν, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1859, διατελέσας ἐπὶ τινὰ χρόνον καθηγητῆς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Τέλος ἐπανήλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1867). Πλὴν δύο τραγωδιῶν, τὰς ὁποίας συνέθεσεν εἰς νεαρὰν ἡλικίαν, ἔγραψεν εἴκοσιν ᾠδὰς ὑπὸ τὸν τίτλον «Λύρα», δημοσιευθεῖσας τὸ πρῶτον εἰς Παρισίους.

ΚΑΛΛΙΓΑΣ ΠΑΥΛΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1814. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Γερμανίαν τὰ νομικά. Διωρίσθη καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐξέλεγεν ἑκατοντάκις βουλευτῆς καὶ διετέλεσεν ὑπουργὸς καὶ τέλος διοικητῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ἀπέθανε τὸ 1896. Πλὴν τῶν νομικῶν ἔργων του ἔγραψε καὶ τὸ πρῶτον νεοελληνικὸν μυθιστόρημα μετὰ τὸν τίτλον «Θάνος Βλέκας».

ΚΑΡΘΑΙΟΣ ΚΛΕΑΝΔΡΟΣ

Ψευδώνυμον τοῦ ποιητοῦ Κ. Λάκωνος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέα τὸ 1879. Διετέλεσεν ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἐξεδόθησαν ποιητικαὶ συλλογαὶ του μετὰ τοὺς τίτλους «Τραγούδια τοῦ Νησιοῦ μου», «Κηφισσιώτικες Μελωδίαι», κ. ἄ. Ἐπίσης μετέφρασε τὸν «Δὸν Κιχώτην» τοῦ Θερβάντες, τὸν «Μάκβεθ» τοῦ Σαίξπηρ κ. ἄ.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸν Βιάννον τῆς Κρήτης τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἔπειτα διεκρίθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς δημοσιογράφος, διηγηματογράφος καὶ χρονογράφος. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Ὁ Πατούχας», «Ὅταν ἦμουν δάσκαλος», «Ἐνῶ διέβαινα» κ. ἄ.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ

Κατήγετο ἀπὸ τὴν Χίον. Ἐγεννήθη τὸ 1748 εἰς Σμύρνην καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς τοὺς Παρισίους, ὅπου ἐζήσεν. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν, ἀλλὰ κατέγινεν εἰς τὴν φιλολογίαν. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νέας Ἑλλάδος καὶ εἰς τῶν προδρόμων τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Σκοπὸς τῆς ζωῆς του ἦτο νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς ὑποδούλους πατριώτας του. Ἐξέδωσεν 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἀκόμη ἐξεδόθησαν ἢ «Ἀδελφικὴ Διδασκαλία», βιβλίον πατριωτικὸν ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τρεῖς τόμοι ἐπιστολῶν του.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΣΕΝΤΣΟΣ

Περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ «**Έρωτοκρίτου**» δὲν ἔχομεν ἄλλας πληροφορίας πλὴν ἐκείνων, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος δίδει εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματός του. Ἐκεῖ λέγει, ὅτι ὀνομάζεται Βιτσέντσος Κορνάρος καὶ ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Κρήτης Σητεῖαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνετράφη. Εἰς αὐτὴν συνέθεσε τὸ ποίημά του. Βραδύτερον μετώκησεν εἰς τὸ Κάστρον (τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον), ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη. Τὸ ποίημα φαίνεται, ὅτι ἐγράφη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς κατοχῆς τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Ἑνετούς, δηλαδὴ περὶ τὸ 1650. Ὅταν δὲ οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὸ Κάστρον (1663), Κρήτες πρόσφυγες ἔφερον τὸ ποίημα χειρόγραφον εἰς Ζάκυνθον, ὅπῃθεν διεδόθη εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Διὰ πρῶτην φορὰν ἐτυπώθη εἰς Ἑνετίαν τὸ 1713.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἡπείρου τὸ 1868. Τὸ πρῶτον τοῦ ποίημα ἐδημοσίευσεν, ἐνῶ ἦτο ἀκόμη μαθητὴς εἰς τὸ γυμνάσιον τῶν Ἰωαννίνων, ὑπὸ τὸν τίτλον «**Σκιαὶ τοῦ Ἄδου**», εἰς τὸ ὁποῖον ἐξύμνει τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἡρώων τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἐνεκα τούτου κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατέφυγεν εἰς Ἀθήνας ἔνθα ἔζησεν βίον πλήρη στερήσεων. Παρ' ὄλην τὴν βιοπάλην ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν τὰ ἐξῆς ἔργα : «**Ὁ Καλόγηρος τῆς Κλεισούρας τοῦ Μεσολογίου**», «**Τ' Ἀγροτικά**», «**Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ Χωριοῦ καὶ τῆς Στάνης**», «**Πεζογραφήματα**». Ἀπέθανεν εἰς τὴν Ἄρταν τὸ 1894

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1898 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φυσικομαθηματικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐνωρίτατα ὁμως ἐτράπη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ ἀπὸ τοῦ 1918 διευθύνει τὴν καθημερινὴν ἔφημερίδα «**Ἐστία**». Ἠσχολήθη ἐπίσης καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἔργα του : «**Στὰ ὄπλα λεβεντιὰ**» (δράμα), «**Τὰ ὄνειρα**» (διηγήματα), «**Ὁ Δομήνικος Θεοτοκόπουλος**» κ. ἄ.

ΛΑΜΨΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὰς Ἀθήνας. Διεκρίθη ὡς παιδαγωγὸς καὶ διέτέλεσε διευθυντὴς τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου καὶ μέλος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, τοῦ ὁποῖου πολλακίς προήδρευσε. Ἐκ παραλλήλου ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν, καὶ παρουσίασε πλουσίαν μεταφραστικὴν λογοτεχνικὴν ἐργασίαν. Οὕτως ἐξέδωσε : «**Τὰ τραγούδια τῶν Γερμανῶν Κλασσικῶν**» (εἰς δύο τόμους), τὸ β' μέρος τοῦ «**Φάουστ**» τοῦ Γκαίτε κ. ἄ. Ἀπέθανε τὸ 1942.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ληξούριον τῆς Κεφαλληνίας τὸ 1811 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἄργοςτὸλιον τὸ 1901. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ

τὴν Ἰταλίαν τὰ νομικά καὶ ἐξήσκησεν ἐπ' ὀλίγον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Διεκρίθη ὡς σατυρικός ποιητής. Μὲ τὴν σάτυράν του ἠθέλησε νὰ καυτηριάσῃ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς προλήψεις τῆς ἐποχῆς του. Ἔργα του εἶναι: «Τὰ μυστήρια τῆς Κεφαλλονιάς», «Στιχουργήματα», «Ἴδου ὁ ἄνθρωπος», «Στοχασμοί» κ. ἄ.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὸ 1870. Ἔσπούδασε νομικά καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν ποίησιν. Ἐδημοσίευσε πλείστα ποιήματα εἰς περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδας. Ἐξέδωκε δὲ διαφόρους συλλογὰς ποιημάτων ὑπὸ τοῦς τίτλους: «Συντρίμματα», «Ὠρες», «Ἀσφόδελοι», «Πεπρωμένα», τὰ ποιήματα «Ὁ Μπαταριάς», «Ὁ Πλούμας», «Μπάυρον», ἐπίσης δὲ τὸ δραματικὸν ποίημα: «Ἡ Κυρὰ τοῦ Πύργου». Ἀπέθανε τὸ 1943.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ληξούριον τῆς Κεφαλληνίας τὸ 1669 καὶ ἀπέθανε τὸ 1714. Ὑπῆρξε διαπρεπέστατος ρήτωρ τῆς Ἐκκλησίας μας. Διετέλεσεν ἐπίσκοπος Καλαβρύτων καὶ Κερνίτσης. Σπουδαιότατον ἔργον του εἶναι αἱ «Διδαχαί».

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

Ἐγεννήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν. Ἐδημοσίευσε πλείστα ἄρθρα, χρονογραφήματα, ἐντυπώσεις καὶ διηγήματα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδας. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν τινὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον «Φιλολογικὰ Ἔργα» εἰς δύο τόμους. Ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι αἱ «Ἀθηναϊκαὶ σελίδες» καὶ τὸ «Φίλημα», τὸ ὁποῖον μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικὴν.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ

Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς Ρωσίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1938 εἰς Ἀθήνας. Ἦτο ἀρχίατρος τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, δημοσιογράφος καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα καὶ τὴν «Γλωσσικὴν Αὐτοβιογραφίαν».

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1867 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνετράφη εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἔσπούδασε μαθηματικά καὶ φιλολογίαν καὶ εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του ἀποτελοῦν πολλοὺς τόμους διηγημάτων καὶ μυθιστορημάτων, τρεῖς τόμους «Θεάτρου» κ. ἄ. Ἐγραψε καὶ «Παιδικὸν Θεάτρον» διὰ μαθητάς. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν δημοσιεύει ἐπιστολάς μὲ τὸ ψευδώνυμον «Φαίδων» εἰς τὸ περιοδικὸν «Διάπλασις τῶν Παιδῶν».

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

(ὁ ἐξ Οικονόμων)

Ἐγεννήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσανα τῆς Θεσσαλίας. *Ἐξοχος κληρικός, συγγραφεὺς, ρήτωρ καὶ διδάσκαλος. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε συγγράφων καὶ κηρύττων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1857). *Ἔργα του: «Τέχνη Ρητορική», «Ἱερὰ Κατήχησις», «Ρητορικοὶ Λόγοι», «Περὶ τῶν ἑρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ. ἄ.

ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1852. Διετέλεσε δημοσιογράφος καὶ ἐπὶ τινα χρόνον διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἠσχολήθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἔγραψε διηγήματα καὶ ταξιδιωτικὰς περιγραφὰς. *Ἔργα του: «Πέραν τοῦ Ἰσμοῦ», «Ἀθηναϊκαί», «Ἡμέραι», «Ὀδοιπορικὰ καὶ Σελίδες», «Νύκτες Φθινοπώρου» κ. ἄ.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας, κατάγεται δὲ ἐκ Μεσολογίου. Ἐπὶ ἔτη ὑπῆρέτησεν ὡς γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος τῶν συγχρόνων ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος. Πλὴν τῶν ποιημάτων του ἔχει γράψει καὶ πεζὰ. Ὅλα τὰ ἔργα του ἀποτελοῦν 35 περίπου τόμους. Τὰ σπουδαιότερα ποιητικὰ του ἔργα: «Ὁ Τάφος», «Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι», «Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου», «Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», ἢ «Ἀσάλευτη Ζωή», «Οἱ Βωμοί», ἢ «Πολιτεία καὶ Μοναξιά», «Οἱ κημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσης», «Τὰ Παράκαιρα», «Τὰ Δεκατετράστιχα», «Ὁ κύκλος τῶν τετραστίχων» κ. ἄ. Ἐγραψε πλῆθος κριτικῶν μελετῶν, διηγημάτων καὶ τὸ δράμα «Τρισεύγενη». Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Παλαμᾶ εἰς τὴν πνευματικὴν μας ζωὴν ὑπῆρξε σημαντικωτάτη. Ἀπέθανε τὸ 1943.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν Σκιάθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους Ἑλληνας διηγηματογράφους. Τὰ ἔργα του ἀναφέρονται εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς πατρίδος του, τὴν ζωὴν τῶν πατριωτῶν του καὶ τὴν ἑλληνικὴν χριστιανικὴν παράδοσιν. Τὰ γνωστότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὰ «Χριστουγεννιάτικα», «Πρωτοχρονιάτικα», καὶ «Πασχαλινὰ» διηγήματα, ἢ «Γυφτοπούλα», ἢ «Φόνισσα», οἱ «Ἐμποροὶ τῶν Ἑθνῶν» κ. ἄ.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐνωρὶς ἠσχολήθη εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὴν ὅποian διεκρίθη. Ἐ-

γραψε πολλά ποιητικά έργα, μικρά και μεγάλα, περιληφθέντα εις τρεις τόμους υπό τὸν τίτλον «Ποιήματα». Μετὰ θάνατον ἐξεδόθησαν αἱ «Ποιήσεις» του περιλαβοῦσαι ὅλα τὰ ἀνέκδοτα ἔργα του εἰς δύο τόμους.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΦΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Τὰ ἐγκλύκλια μαθήματα παρηκολούθησεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἔπειτα συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Βιέννην. Ἐκεῖ ἐσχέτισθη μὲ τὸν Ρήγαν καὶ ἐμυήθη εἰς τὰ σχέδιά του πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἐγραψε τὰ ἑξῆς: «Ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», «Ἐπιτομὴν τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν» καὶ «Βιογραφίαν τοῦ Ρήγα Φεραίου».

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1882 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1922. Ἀφῆκε πολλὰς συλλογὰς ποιημάτων: τὸ «Παλιὸ Βιολί», «Σπασμένα μάρμαρα», ὁ «Τραγουδιστής», ὁ Βασιλιάς Ἀνήλιαγος». Μετέφρασε καὶ τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ

Ψευδώνυμον τοῦ ποιητοῦ Δημητρίου Συψώμου. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Χίον τὸ 1879. Ἐζῆσεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὸν Πειραιᾶ, μέχρι τοῦ θανάτου του (1932). Ἐνωρίτατα ἀφωσιώθη εἰς τὴν ποίησιν. Τὰ ἐκλεκτότερα ποιήματά του συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς συλλογὰς «Σκιᾶς» καὶ «Μουσικῆς Φωνῆς».

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανε τὸ 1935. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν. Ὑπῆρξε βουλευτὴς καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε ποιήματα καὶ δράματα, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Νικηφόρος Φωκάς», «Παλαιὰ καὶ Νέα», «Διπλὴ Ζωή», «Ἐμπρὸς εἰς τὸ Ἄγειρον».

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΙΖΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1809 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, βουλευτὴς, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος εἰς Οὐασιγκτῶνα καὶ Παρισίους. Ἀπέθανε τὸ 1892. Πλὴν τῶν ἄλλων του ἔργων, ἀρχαιολογικῶν, ἱστορικῶν καὶ λεξικῶν, ἔγραψε καὶ καθαρῶς λογοτεχνικὰ (διηγήματα, δράματα, κωμωδίας, ποιήματα), μετέφρασε δὲ καὶ πλεῖστα ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ καὶ νεώτερα εὐρωπαϊκὰ δράματα. Τῶν Ἀπάντων του ἐξεδόθησαν 19 τόμοι.

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ

Ἐπωνομάζετο καὶ Φεραῖος, διότι ἐγεννήθη (τὸ 1757) εἰς τὰς ἀρ-

χαίας Φερὰς τῆς Θεσσαλίας, (τὸ σημερινὸν Βελεστίνον). Ὑπῆρξεν ὁ ἐν-
θουσιώδης πρόδρομος τῆς Ἑθνικῆς Ἐξεγέρσεως. Εἰς τὴν Βιέννην ἐξέ-
δωσε ποιήματα, προκηρύξεις καὶ τὴν περίφημον «Χάρταν» του, ἥτοι
μέγαν ἱστορικόν, ἀρχαιολογικόν καὶ γεωγραφικόν χάρτην τῆς Βαλκα-
νικῆς καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸ 1797 ἐξέδωσε σχέδιον συντάγματος τῶν
χωρῶν, εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁποίων ἀπέβλεπεν, ὑπὸ τὸν τίτλον
«**Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις**», περιλαβὼν εἰς τὸ ἴδιον ἔντυπον καὶ τὸν
περίφημον Θούριον. Ἀπέθανε μαρτυρικῶς εἰς Βελιγράδιον τὸ 1798.

ΡΩΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κυνουρίαν τὸ 1875. Κατέγινεν εἰς τὴν σπουδὴν
τῆς ἀρχαιολογίας, διετέλεσεν ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ καθηγητὴς τοῦ
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐγραψε πολλὰς μελέτας καὶ ἐπιστη-
μονικὰς ἐργασίας εἰς τὸ «**Δελτίον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας**»
καὶ εἰς ἄλλα περιοδικά. Πολλὰς μελέτας ἔχει γράψει εἰς τὴν δημοτικὴν
γλῶσσαν.

ΣΑΙΚΣΠΗΡ ΟΥΙΛΛΙΑΜ

Μέγας Ἄγγλος ποιητὴς καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς ἐκ τῶν δια-
πρεπεστέρων ὄλου τοῦ κόσμου. Ἐγεννήθη τὸ 1564 εἰς τὸ Στράτφορντ
τῆς Ἀγγλίας. Ἀπέθανε τὸ 1616. Συνέγραψε 14 κωμωδίας, 10 ἱστορικὰ
καὶ 13 τραγωδίας. Περιφήμα ἔργα του καὶ παγκοσμίως γνωστὰ εἶναι:
«**Ρωμαῖος καὶ Ἰουλιέτα**», «**Ἰούλιος Καῖσαρ**», «**Ἄμλετ**», «**Μάκβεθ**»,
«**Ὀθέλλος**», «**Βασιλεὺς Λῆρ**», «**Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα**».

ΣΙΛΛΕΡ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ

Μέγας Γερμανὸς ποιητὴς καὶ φιλόσοφος. Ἐνθουσιώδης θαυμαστὴς
παντὸς ὥραιου. Ἐγγεννήθη τὸ 1769 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης
καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς Βαϊμάρην. Ἐγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλο-
γὰς μὲ τούτους τίτλους «**Καμπάνα**», τὸ «**Ἰδεῶδες καὶ ὁ βίος**», ἢ «**Εὐτυ-
χία**» κτλ. Ἐπίσης περίφημα εἶναι τὰ δραματικὰ ἔργα του «**Οἱ Λησταί**»,
«**Βαλλενστάιν**», «**Γουλιέλμος Τέλλος**» (μεταφρασθεὶς εἰς τὴν ἑλληνι-
κὴν ἀπὸ τὸν Δ. Λάμπσαν), καὶ «**Μαρία Στούαρτ**» (μεταφρασθεῖσα εἰς
τὴν ἑλληνικὴν ἀπὸ τὸν Θρ. Σταύρου) κ. ἄ.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1881, καταγόμενος ἐκ Σουλιωτικῆς
οἰκογενείας. Νεώτατος ἀφοσιώθη εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν δημοσιογρα-
φίαν. Ἐξέδωσε ποιητικὰς συλλογὰς ὑπὸ τὸν τίτλον : «**Μεγάλῃ Αὖρα**»,
«**Ἡ Ἁγία Βαρβάρα**», «**Ὁ Ἀπέθαντος**», «**Λιμάνια καὶ Σταθμοὶ**» κ.τ.λ.
Ἐπίσης ἐδημοσίευσεν τὸ δράμα «**Χριστὸς Ἀνέστη**», μετάφρασιν τῶν
«**Ἐργῶν καὶ Ἡμερῶν**» τοῦ Ἡσιόδου κ. ἄ. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδη-
μίας Ἀθηνῶν.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης τὸ 1645 περίπου. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐχρημάτισε διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας εἰς τὸ Φλαγγίνειον Φροντιστήριον τῆς Βενετίας. Σπουδαιότατον ἔργον του εἶναι ἡ «Τέχνη τῆς Ρητορικῆς», ἐκδοθεῖσα ἐν Βενετίᾳ τὸ 1681.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1857 εἰς Κέρκυραν. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἶχεν ὅμως μεγάλην κλίσιν εἰς τὴν ποίησιν. Εἶναι ὁ ἔθνικός μας ποιητὴς καὶ ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τὰ ἔργα του συνέλεξε καὶ ἐξέδωσε μετὰ τὸν θάνατόν του πρῶτος ὁ φίλος του ποιητὴς καὶ λόγιος Ἰάκωβος Πολυλάς. Σπουδαιότατα ἐκ τῶν ποιημάτων του εἶναι: «Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» (ὁ ἔθνικός μας Ὑμνος), ἡ «ᾠδὴ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος», οἱ «Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι», ὁ «Κρητικός», ὁ «Λάμπρος». Ἐγραψε καὶ ποιήματα εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, τὰ ὁποῖα μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Καλοσγούρου καὶ τὸ πεζογράφημα «Ἡ γυναῖκα τῆς Ζακύνθου». Σπουδαιοτάτη εἶναι καὶ ἡ γλωσσικὴ του μελέτη «Διάλογος».

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σῦρον τὸ 1853, Χίος τὴν καταγωγὴν. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1919. Ἐπεδόθη εἰς τὴν σατυρικὴν ποίησιν καὶ ἀπὸ τοῦ 1884 μέχρι τοῦ θανάτου του ἐξέδιδε τὴν σατυρικὴν ἑβδομαδιαίαν ἐφημερίδα «Ὁ Ρωμιός». Τὰ ποιήματά του ἐξεδόθησαν εἰς ἑξ τόμους, ἐκ τῶν ὁποίων δύο τόμοι φέρουν τὸν τίτλον «Φασουλῆς Φιλόσοφος». Ἐπίσης ἔγραψεν ἑμμέτρους κωμωδίας καὶ μετέφρασε τὰς «Νεφέλας» τοῦ Ἀριστοφάνους.

ΣΤΡΑΤΗΓΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1860 εἰς τὰς Σπέτσας καὶ ἀπέθανε τὸ 1938. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἔπειτα δὲ διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη δημόσιος υπάλληλος. Ἐγραψε διηγήματα καὶ θεατρικὰ ἔργα. Ποιητικὰ συλλογαὶ του εἶναι: «Τὰ Τραγούδια τοῦ Σπιτιοῦ», «Τὶ λὲν τὰ Κύματα» κ. ἄ. Ἐπίσης μετέφρασε καὶ ἔργα τῆς ξένης λογοτεχνίας.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπέθανε τὸ 1873. Ἦτο πολυμαθὴς, λόγιος, ἱστορικός καὶ διετέλεσε πολλάκις ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός. Σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι ἡ τετράτομος «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», οἱ «Λόγοι» κ. ἄ.

ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος. Νέος μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του ἐξήσκησε τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα. Παραλλήλως ὅμως ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Περίφημον ἔργον του εἶναι ἡ «Ἐρωφίλη», τραγωδία εἰς πέντε μέρη, γραμμένη εἰς κρητικὴν διάλεκτον.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς Καστορίαν τῆς Μακεδονίας τὸ 1772. Μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν καὶ νομικὴν. Μετὰ τοῦτο ἐπανελθὼν εἰς Βουκουρέστιον προσελήφθη ὡς οἰκοδιδάσκαλος τοῦ ἡγεμονεύοντος τότε Μουρούζη, βραδύτερον δὲ προσελήφθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος Καρατζᾶ, τιμηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ μὲ διάφορα ἀξιώματα, εἶναι ἕκ τῶν πρώτων, οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν μετὰ τέχνης στίχους εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Τὰ «Λυρικά» του ποιήματα ἐξυμνοῦν τὰς διαφόρους χάρας τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσεως. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847. Ἐξεδόθησαν «Ἄπαντα τὰ σωζόμενα» αὐτοῦ τὸ 1931.

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

Καταγόμενος ἐκ Χίου ἐγεννήθη εἰς Ὀδησσὸν τὸ 1854. Ἐσπούδασεν εἰς Παρισίους, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη μονίμως νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ Ἑρνέστου Ρενάν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς εἰς τὴν Σχολὴν Ἀνωτέρων Σπουδῶν ἐν Παρισίοις καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν. Ἀπέθανε τὸ 1929. Ὑπῆρξεν ὁ ἔνθερος ὑπέρμαχος τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ αὐτῆς ἐπὶ 40 ἔτη. Περίφημον ἔργον του εἶναι τὸ «Ταξίδι μου», μὲ τὸ ὁποῖον ἠρχίσθη τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Τὸ ὄνειρον τοῦ Γιαννίρη», «Ἀγνή», «Ρόδα καὶ Μῆλα» κ.ἄ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

ΓΚΡΕΚΟ

Ὁ Κυριακὸς Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ ἐπιλεγόμενος ἔλ Γκρέκο, ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος Ἑλλήν ζωγράφος τῆς Ἀναγεννήσεως παγκοσμίου φήμης καὶ ἀναγνωρίσεως. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1548 εἰς τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης. Πολὺ νέος ἐσπούδασε τὴν βυζαντινὴν τέχνην

έν τῇ Κρήτῃ, εικοσαετῆς μετέβη εἰς Βενετίαν, ὅπου συνεδέθη διὰ φι-
λίας μὲ διασήμους καλλιτέχνας. Ἐκεῖ ἐφιλοτέχνησε τὴν «Ἰαῖν τοῦ
τυφλοῦ», τὴν «Ἐκδίωξιν τῶν ἐμπόρων ἐκ τοῦ ναοῦ», τὴν «Προσκύνη-
σιν τῶν Μάγων» κ.ἄ. Τὸ 1575 μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατε-
στάθη ἐν Τολέδῳ. Εἰργάσθη διὰ τὴν ἐξεικόνισιν τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ
Ἁγίου Δομηνίου καὶ ἐχάρισεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα πλῆθος ζωγραφι-
κῶν πινάκων ἐξαισίας τέχνης, ὅπως «Ὁ Φραγκίσκος», «Ἡ Παρθένος
τοῦ Ἑλέους», «Ἡ Στέψις τῆς Θεοτόκου», ἢ «Αὐτοπροσωπογραφία»
του κ.ἄ. Ἀπέθανεν εἰς Τολέδον τὸ 1614. Δύο βιβλία περὶ τοῦ ἔργου
του ὑπὸ τὸν τίτλον «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος» καὶ «Οἱ Ἕλληνες
τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ὁ Δομήνικος Θεοτοκόπουλος» ἔγραψεν ὁ
Ἀχιλλεὺς Κύρου. Ἐσχάτως δὲ ἐδημοσιεύθη σχετικὴ μελέτη καὶ ἀπὸ
τὸν Π. Πρεβελάκη.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΩΜΕΝΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Σελίς

1. *Ἡ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία (ἀπὸ τοῦ 1453-1821), Δ. Βικέλα* 5

Α΄. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Λόγος εἰς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Παρασκευήν, Ἡλία Μηνιάτη 15
2. Ἐπαινος τῆς Ἑλλάδος, Φραγκίσκου Σκούφου 16
3. Τὸ πρῶτον ἀνδραγάθημα τοῦ Σκεντέρμπεη, Εὐγ. Βουλγάρεως 19
4. Ἡ ἀγάπη, Νικηφόρου Θεοτόκη 21
5. Αὐτοβιογραφία, Ἀδαμαντίου Κοραῆ 22
6. Ἐπιστολὴ πρὸς Ὀδυσσεά Ἀνδρουῦτσον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ 34
7. Πρὸς τοὺς νέους τῆς Ἑλλάδος, Ἀδαμαντίου Κοραῆ 37
8. Ἡ Μόσχω, Χριστοφύρου Περραιβοῦ 41
9. Ἀταραξία ψυχῆς, Νεοφύτου Βάμβα 45
10. Ἡ Πατρίς, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων) 47

Β΄. ΠΟΙΗΣΙΣ

ΕΝΤΕΧΝΑ

1. Ὁ Ἐρωτόκριτος (ἀπόσπασμα), Βιτσέντσου Κορνάρου 49
2. Περὶ τῆς ξενιτείας, ἀγνώστου ποιητοῦ 55
3. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλή (Ψεραίου) 56
4. Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά 60
5. Στολιδάρης, Ἰωάννου Βηλαρά 62
6. Βατραχομυομαχία, Ἰωάννου Βηλαρά 63
7. Ἄνοιξη - Χειμώνας, Ἀθανασίου Χριστοπούλου 69
8. Τὸ κενό, Ἀθανασίου Χριστοπούλου 70
9. Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ 71
10. Στὸ θάνατο τοῦ Μπάνρον, Διονυσίου Σολωμοῦ 82
11. Ὠδὴ εἰς τὸν Ἰερὸν Λόγον, Ἀνδρέου Κάλβου 83
12. Ὁ φιλόπατρις, Ἀνδρέου Κάλβου 85

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

	<i>Σελίς</i>
13. Είσαγωγή, <i>Ἡλία Βουτιεριδῆ</i>	86
14. Ἱστορικά : Τὸ Κοῦρσοσ τῆς Ἀντιοανούπολης (1361)	89
Τῆς Ἀγιᾶς Σοφίᾶς	89
Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες	90
Οἱ Σκλάβοι τῷ Μπαρμπαρέσσῳ	90
15. Κλέφτικα : Τὸ κλέφτικο σπαθί	91
Ἡθελα νάμουγ	91
Τὸ τραγούδι τοῦ Ἀνδρέτσου	91
Τὸ τραγούδι τοῦ Λιάκου	92
Τὸ τραγούδι τῆς Λιάκαινας	93
Ὁ σηκωμὸς τοῦ 1821	94
16. Τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς : Ἡ μαύρη ξενιτειᾶ	94
Στὸν ξενιτεμένο μας	94
17. Ναναρίσματα	94

Γ'. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ἀγνώστου ποιητοῦ	96
2. Ἐρωφίλη, Γεωργίου Χορτάτση	101

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Λόγος ἐγκωμαστικός εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυριδῶνος Τρικούπη	103
2. Ὁ Ἀδιάκριτος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	106
3. Ὁ Δοκησίσοφος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	108
4. Ὁ Θάνατος Βλέκας, Παύλου Καλλιγᾶ	109
5. Ἀγωνιώδης φυγή, (ἀπὸ τὸν < Λοὐκὴν Λάραν >) Δημητρ. Βικέλα	114
6. Ὁ Πατούχας, Ἰωάννου Κονδυλάκη	118
7. Στὸ Χριστό, στὸ Κάστρο, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	125
8. Δύσιν Ἡμέρας, Μιχαὴλ Μητσάκη	142
9. Ἡ Ἀθήνα, Γιάννη Ψυχᾶρη	144
10. Γλωσσικὴ αὐτοβιογραφία, Παύλου Ντερβάνα	147
11. Ἡ Ἁγία Λαύρα, Σπυριδῶνος Παγανέλη	151
12. Τὸ ζακυνθινὸ μαντήλι, Γρηγορίου Ξενοπούλου	153
13. Ἡ κεφαλὴ τῆς Τηγᾶς, Κωνσταντίνου Ἀ. Ρωμαίου	163

14. «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς», Ἀχιλλέως Κύρου	Σελίς 166
--	--------------

II. ΠΟΙΗΣΙΣ

1. Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, Γεωργίου Ζαλοκώστα	171
2. Ἀρματολοὶ καὶ Κλέφτες, Ἀχιλλέως Παράσχου	174
3. Ὁ Σαμουήλ, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	175
4. Τὸ σχοινὶ τοῦ χωριάτη, Ἀνδρέα Λασκαράτου	182
5. Στὸ Σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	182
6. Τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι, Ἰωάννου Πολέμη	184
7. Στὴ Νεολαία, Ἀριστοτέλους Προβελεγγίου	185
8. Ὕμνος στὴν Ἀθήνα, Γεωργίου Στρατήγη	186
9. Ἡ Ἑλλάδα (ἀπὸ τὴς «Πατριδῆς»), Κωστῆ Παλαμᾶ	188
10. Τοῦ σπιτιοῦ ἢ φωτιά, Γεωργίου Δροσίνη	189
11. Ὁ Δικέφαλος, Γεωργίου Δροσίνη	190
12. Τραγοῦδι τῆς Ἀθήνας, Μιλτιάδη Μαλακάση	191
13. Τρελὴ χαρά, Ἰωάννη Γρυπάρη	192
14. Ἄνοιξη, Λάμπρου Πορφύρα	192
15. Ἡ συναυλία τῶν Πουλιῶν, Σωτήρη Σκίπη	193
16. Ὁ καλὸς σπορεύς, Αἰμιλίας Δάφνη	194
17. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρεῖ	196

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Ἡ μάχη τοῦ Δὸν Κιχώτη ἐναντίον τῶν ἀνεμομύλων, Μιχαὴλ Θερεβάν- τες (μετάφρ. Κ. Καρθαίου)	198
2. Μάκβεθ, Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ (μετάφρ. Κ. Καρθαίου)	200
3. Ἡ μοιρασιά τῆς γῆς, Φρειδερίκου Σίλλερ (μετάφρ. Δ. Ι. Λάμψα)	211
4. Ἡ χαρά, Ἰωάννου Βόλφγκανγκ Γκαίτε (μετάφρ. Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆ)	212

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1. Παράρτημα Α'. Λεξιλόγιον	213
2. Παράρτημα Β'. Βιογραφίαι συγγραφέων	223
3. Βιογραφίαι καλλιτεχνῶν	233

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΕΙΣ

I. Ἐκ τῆς συλλογῆς Νικ. Κοντοπούλου.

	Σελίς
1. Ἡ κεφαλὴ τῆς Τεγέας, Κ. Ρωμαίου	163
2. «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς», Ἀχιλλέως Κύρου	166
4. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	190

II. Ἐκ τῆς συλλογῆς Ἄθων. Διάφα καὶ Δημ. Ζήση. (Διὰ τὴν Δ' τάξιν παλ. τύπου)

1. Αὐτοβιογραφία, Ἄδαμαντίου Κοραῆ	22
2. Ἐπιστολὴ πρὸς Ὀδυσσεά Ἀνδρουτσον, Ἄδαμαντίου Κοραῆ	34
3. Ἄνοιξη (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	192

III. Ἐκ τῆς συλλογῆς Γαλατείας Τουρνάισεν (Γρηγοριάδη) καὶ Δ. Φοίνικα.

1. Σαμουῆλ (ποίημα), Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	175
--	-----

IV. Ἐξ ἄλλων συλλογῶν.

1. Ἡ συναυλία τῶν πουλιῶν (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη (Συλλογὴ Θ. Μακροπούλου διὰ τὴν Δ' τάξιν παλαιοῦ τύπου)	193
2. Ἡ διαθήκη μου (ποίημα), Γεωργίου Σουρῆ (Συλλογὴ Γ. Καλα- ματιανοῦ-Μελῆ Νικολαΐδη διὰ τὴν Στ' τάξιν παλ. τύπου)	196

Πάντα τὰ λοιπὰ ἀναγνώσματα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς τυχούσης
πρώτου βραβείου συλλογῆς Μιχαῆλ Χ. Οἰκονόμου.

Ἀνάδοχος ἐκτύπωσης καὶ βιβλιοδεσίας
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. & Π. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΟΑ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ ΑΡΣΑΚΗ 6

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

4200